

KATONAI NEMZETBIZTONSÁGI SZOLGÁLAT

XX. évfolyam 4. szám 2022. december

SZAKMAI SZEMLE

ALAPÍTVÁ: 2003

BUDAPEST

**A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat
tudományos-szakmai folyóirata**

Felelős kiadó

Dr. Béres János altábornagy, főigazgató

Szerkesztőbizottság

Elnök:	Dr. Béres János, PhD	altábornagy
Tagok:	Árpád Zoltán	ezredes
	Dr. Farkas Ádám, PhD	százados
	Dr. Fűrjes János Norbert, PhD	alezredes
	Dr. Kassai Károly, PhD	ezredes
	Dr. Kenedli Tamás, PhD	ezredes
	Dr. Magyar Sándor, PhD	ezredes
	Dr. Puskás Béla, PhD	ezredes
	Simon László	alezredes
	Szabó Károly	dandártábornok
	Tóth Csaba Mihály	alezredes
	Dr. Vida Csaba, PhD	alezredes
Felelős szerkesztők:	Dr. Kenedli Tamás, PhD	ezredes
	Simon László	alezredes
Olvasószerkesztő:	Tóth Csaba Mihály	alezredes
Tördelőszerkesztő:	Szabó Beatrix	

Elérhetőségeink

Postacím:	Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Tudományos Tanácsa 1021 Budapest, Budakeszi út 99-101. 1502 Budapest, Pf. 117
Telefon:	Dr. Kenedli Tamás 30/738-7925 Simon László 30/999-5205
E-mail:	szakmaiszemle.kontakt@gmail.com
Weblap:	https://www.knbsz.gov.hu/hu/publikaciok.html

HU ISSN 1785-1181

TARTALOM

NEMZETBIZTONSÁG ELMÉLETE

DR. PÁL ISTVÁN

**AZ UTOLSÓ ELŐTTI FELVONÁS
A WASHINGTONI REZIDENTÚRA OPERATÍV HELYZETE
1984-1987.6**

BIZTONSÁG- ÉS VÉDELEMPOLITIKA

DR. HABIL TÜRKE ANDRÁS ISTVÁN

**A „MACRONCOS” ÚR
FRANCIA DIPLOMÁCIA EMMANUEL MACRON ELNÖK ELSŐ
PERIÓDUSÁNAK IDEJÉN (2017-2022)
I. RÉSZ: EURÓPA ÉS PEREMVIDÉKE: VISSZATÉRÉS, VISZÁLYOK
ÉS TÉRNYERÉS26**

DR. GREGÓCZKI GERGŐ

**A KULTURÁLIS JAVAK ILLEGÁLIS KERESKEDELME ÉS A
TERRORIZMUS FINANSZÍROZÁSA KÖZÖTTI
KAPCSOLATRENDSZER VIZSGÁLATA47**

TECHNIKAI RENDSZEREK

CSENDES LÁSZLÓ

**AZ OKOSKÖRNYEZET ÉS A BENNE REJLŐ BIZTONSÁGI
KIHÍVÁSOK II.
TÁMADÁS, VÉDELEM ÉS NEMZETBIZTONSÁGI POTENCIÁL70**

DR. MAGYAR SÁNDOR – BÚS NIKOLETT KATALIN

**MODELLEK FELHASZNÁLHATÓSÁGA AZ
INFORMÁCIÓBIZTONSÁG TERÜLETÉN86**

ALKALMAZOTT NEMZETBIZTONSÁGI-ELHÁRÍTÓ ISMERETEK

PAULOVITS KORNÉL

**A NEMZETBIZTONSÁGI RENDSZER ÉS A TITKOS
INFORMÁCIÓGYŰJTÉS ENGEDÉLYEZÉSÉNEK EGYES
MEGOLDÁSAI FRANCIAORSZÁGBAN96**

AZ OLVASÓHOZ

SUHAJDA ATTILA

RECENZIO

**EXTRÉMIZMUSPREVENCIÓ ELMÉLETE ÉS GYAKORLATA
NÉMETORSZÁGBAN..... 111**

DR. MAGYAR SÁNDOR

**KATONAI KIBERTÉR 2022. TUDOMÁNYOS-SZAKMAI
KONFERENCIA..... 128**

DR. VIKMAN LÁSZLÓ

**KIBERTÉR – KIHÍVÁSOK ÉS LEHETŐSÉGEK II.
A KIBERTÉRREL ÖSSZEFÜGGŐ KIHÍVÁSOK ÉS
FENYEGETÉSEK ÁLLAM- ÉS JOGRENDSZERT ÉRINTŐ
EGYES KÉRDÉSEI” TUDOMÁNYOS-SZAKMAI
KONFERENCIA FONTOS TÉZISEINEK ÖSSZEFOGLALÓJA ... 135**

DR. LÁNGNÉ PETRUSKA SZIDÓNIA – PÓLYA VIKTOR

INDIAI ÁLMOK – KÖNYVBEMUTATÓ..... 140

E SZÁMUNK TARTALMA..... 145

CONTENTS 146

SZERZŐINK..... 151

E SZÁMUNK LEKTORAI..... 152

A PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI 153

DR. PÁL ISTVÁN

**AZ UTOLSÓ ELŐTTI FELVONÁS
A WASHINGTONI REZIDENTÚRA OPERATÍV HELYZETE
1984-1987.**

Bevezetés

Amennyiben 1947 és 1972 között a magyar-amerikai kapcsolatok szintje jelentősen elmaradt a többi szocialista országtól, 1976 és 1978 között látványos javulást történt, amely a Szent Korona 1978. január 6-i visszaszolgáltatásával ért fel a csúcusra. Ahogy az enyhülés az afganisztáni elleni 1979. év végi szovjet intervenció, majd a Szolidaritás felemelkedése és a lengyel belpolitikai válság következtében megtorpant, 1980 és 1982 között a két ország közötti érintkezés sem léphetett magasabb szintre.¹ Amikor 1981. december 13-án katonai hatalomátvétel történt Lengyelországban, a nyugati pénzintézetek a továbbiakban nem kívántak hitelt nyújtani a keleti blokk tagjai számára. Magyarország emiatt a fizetésképtelenség határára került, így kénytelen volt felvételét kérni a Világbankba és az IMF (International Monetary Fund – Nemzetközi Valutaalap) szervezetébe.² A váratlan fordulatot követően a bilaterális viszony ismét javulásnak indult. George Bush alelnök 1983. szeptemberi budapesti, és Várkonyi Péter külügyminiszter ezzel szimultán washingtoni látogatását követően Magyarország lett az Egyesült Államok külpolitikai tervezőinek kelet-európai kedvence. Mindazonáltal, a DOD (Department of Defense – Védelmi Minisztérium) már korántsem osztotta a szocialista országok differenciált kezelésére irányuló törekvést.³ Az FBI (Federal Bureau of Investigation [Szövetségi Nyomozó Iroda] – az országos és általános hatáskörű kémelhárító szervezet)⁴ folyamatosan zaklatta a New York-i főkonzulátus és ENSZ-misszió munkatársait. 1983 folyamán a szolgálati lakásokban négyszer került sor behatolásra és illegális házkutatásra, valamint egyszer lehallgató berendezés telepítésére. Az összes áramszünetből hármat tagadhatatlanul szándékosan idézett elő a szolgáltató, miközben augusztustól rendszeressé vált a küldöttek telefonos zaklatása. A diplomáciai gépkocsikat tizenegyszer érte rongálás, az egyik járművet ismeretlen tettes jogtalanul használta. A munkatársak közül tizenöt fő tapasztalt hosszabb-rövidebb ideig tartó figyelést. Ezzel szemben az USA budapesti nagyköveti rezidenciájának udvarában egy ittas egyén randalírozott, két biztonsági őr ellen

¹ BORHI László: Nagyhatalmi érdekek hálójában. Az Egyesült Államok és Magyarország kapcsolata a második világháborútól a rendszerváltásig. Osiris Kiadó – MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest, 2018. pp. 355–384. ISBN 978-963-276-258-6

² MONG Attila: Kádár hitele. A magyar államadósság története 1956–1990. Libri Kiadó, Budapest, 2012. pp. 171-221. ISBN 978-963-310-128-5.

³ KÁVÁSSY János Előd: Sodrásban. A Magyar Népköztársaság és az Amerikai Egyesült Államok kapcsolatai a hidegháború végjátékában. CEPoliti Kiadó, Budapest, 2019. pp. 71-123. ISBN 978-615-5771-10-1

⁴ BATVINIS, Raymond J: The Origins of FBI Counterintelligence. Lawrence, University Press of Kansas, 2007. p. 75. ISBN 978-0-7006-1495-0

rendőrhatalósági intézkedés történt, harmadik világbéliek egy csoportja a Szabadság téren tüntetett a grenadai invázió ellen. A nagykövetség két alkalommal tiltakozott a diplomaták követése és a lakásaik átkutatása miatt, amelyek elkövetésével az állambiztonsági szerveket gyanúsították. A III/II. (Kémelhárító) Csoportfőnökség a MNK kedvezőtlen gazdasági helyzete nyomán szükséges amerikai jóindulatra és a várható megtorlásra való tekintettel nem javasolta ellenintézkedések megtételét.⁵ Amikor 1984 első hónapjaiban a szolgálati járművek gumiabroncsainak felvágása már közvetlen életveszélyt okozott, és a munkatársak követése is megfélemlítő jelleget öltött, az ENSZ-Misszió a Külügyminisztérium (KÜM) és a Belügyminisztérium (BM) jóváhagyásával informálisan panaszt emelt a delegátusok és az SD (State Department – az amerikai külügyminisztérium) közötti kapcsolatok ügyében illetékes ENSZ Összekötő Hivatalánál.⁶ New York-ban az ellenőrzés mindig is jóval rámenősebbnek bizonyult, mert az ottani rezidentúra emberei a metropolis forgalmi viszonyai közepette a kisvárosias Washingtonhoz képest sokkal könnyebben megszabadulhattak az FBI-tól, míg az amerikai hatóságok számára tiltott területként elkönyvelt ENSZ égisze alatt nagyszámú, nehezen ellenőrizhető kapcsolatra tehettek szert.⁷ A politikai hírszerzés szempontjából New York előnyöket kínált, mert az államszocializmus iránt ideológiai téren elkötelezett amerikai állampolgárok rendkívül korlátozott száma, és a köztisztviselők karból évtizedekkel korábban történt kizárása következtében az ENSZ olyan harmadik világbéli küldöttjei lettek az első számú hírforrások, akiket az Amerika-ellenesség vitt az együttműködés útjára.⁸ A washingtoni rezidentúrán a Világbank volt a legfontosabb célpont, ahol a pénzügyi magyar származású munkatársai közül kellett volna perspektivikus jelölteket kiválasztani. A konzuli hivatal mindenekelőtt az olyan Magyarországon rokoni kapcsolatokkal rendelkező fiatalokra összpontosított, akik az egyetem elvégzése után bekerülhettek az USA szövetségi kormányzatába, de a hazalátogató jól szituált amerikai magyarokon kívül a kutatómunka a rendfenntartó erők és a velük együttműködő szervezetek tagjaira is kiterjedt.⁹ A Világbankkal zajló egyeztetésekről az állambiztonság a kiutazó delegátusok között meglévő forrásoktól folyamatosan tájékozódhatott, de nagyon nem valószínű, hogy a pénzügyi főállású tisztviselők köréből bárkit sikerült volna beszervezni. A rendőrök és a biztonsági szervek állományának megközelítése pedig még ennyire sem járt eredménnyel. Az FBI a források szerint meglehetősen korlátozott erővel dolgozott washingtoni rezidentúra ellen, aminek az volt az oka, hogy 1983 és 1987 között a BM III/I. (Hírszerző)

⁵ Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) – 3.2. 5 – O – 8 – 414/2 – OD – 15 – 5390 – „Atlantik” – BELÜGYMINISZTERIUM III/II-1. Osztály – Tárgy: USA diplomaták ellen tervezett ellenintézkedések ügyében JELENTÉS. Budapest, 1983. XII. 28. pp. 247-247/1.

⁶ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 414/2 – OD – 15 – 5390 – „Atlantik” - BELÜGYMINISZTERIUM III/I-2. Osztály – 67/52-3/394/1984 – Tárgy: A New York-i magyar ENSZ-képviselő munkatársainak zaklatása. – Budapest, 1984. IV. 16. pp. 388-389.

⁷ NAGY András: Halálos együttérzés. A „magyar ügy” és az ENSZ 1956–1963. Kossuth Kiadó – Felsőbbfokú Tanulmányok Intézete, Budapest, 2020. pp. 14-20. ISBN 978-963-09-9478-1

⁸ ANDREW, Christopher – MITROHIN, Vaszilij: A Mitrohin-archívum. A KGB otthon és nyugaton. Talantum Kiadó, Budapest, 2000. pp. 222-225. ISBN 963 645 076 5

⁹ Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/5 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 3/2. -2/85. sz. UTASÍTÁS. – GÁTI ELVTÁRSNAK! WASHINGTON – Tárgy: A tippkutató munka szempontjai. – Budapest, 1985. IV. 23. pp. 39–40.

Csoportfőnökség az ország rendkívül kényes politikai-gazdasági helyzetére való tekintettel visszafogta műveleteit az USA szövetségi fővárosában. Az amerikai elhárítás pedig olyan, nagy horderejű ügyekkel foglalkozott, amelyben Magyarország nem volt érintett.

1984: a nagykövetség lehallgatása

1984. március 7-én a washingtoni katonai attasé hivatali titkára és egy SZT-állományú munkatársa figyelést tapasztalt. A titkár 11 és 1 óra között, a beosztott délután 3 és 4 óra között észlelte az elhárítás jelenlétét. A mozgásuk nem szolgált operatív célokat, csak magánjellegű programokra – vásárlás, tankolás – került sor. A titkár a nagykövetségnél, a munkatársát a városban kezdték figyelni. Az elhárítási műveletben 2-3 gépkocsi és 5-7 fő vett részt, ám sem gépkocsikról, sem a nyomozókról a társszerv részletes leírást nem tudott adni. A figyelés rejtett jelleggel, mégis érzékelhetően zajlott. Bár időről időre lemaradtak és elengedték a katonai társszerv embereit, az azonos járművek ismétlődő feltűnése, különböző irányokból történő felbukkanása igazolta az elhárítás jelenlétét. A katonai attasé tájékoztatása szerint a megelőző napokban a hivatal beosztottjainak tevékenysége megélenkült, így az amerikai erődemonstrációt két tényezőre vezette vissza. A társszerv rezidense elképzelhetőnek tartotta, hogy az évente egy-két alkalommal esedékes rutinellenőrzésre került sor, másrészt azt sem zárta ki, hogy az előző napok mozdulatait az FBI más eszközökkel érzékelték, a figyeléssel pedig jelenlétét igyekezett tudatosítani. Az elhárítás a figyelmeztető akció alatt körültekintően és óvatosan járt el, amit csak szakember érzékelhetett.¹⁰ Csordás László rendőr ezredes, a III/1-2-es Osztály vezetője azonban valószínűbbnek tartotta, hogy az MNVK2 erőteljesebb tevékenysége váltotta ki az ellenőrzést. A New York-i ENSZ-misszió zaklatásából és a szövetséges társszerveinek tapasztalataiból arra következtetett, hogy az FBI Mark Palmer állításainak igazolása céljából megpróbálja felderíteni, hogy a Varsói Szerződés tagjai milyen mértékben veszik át a KGB és a GRU feladatait. Miközben az SD (State Department – az amerikai külügyminisztérium) ragaszkodott a megkülönböztetés politikájához, a kemény vonal híveinek megnyugtatóra a magyar külképviselet is nyomás alá került.¹¹ A megérzés helytállóan bizonyult, ugyanis 1984 márciusában az MNK diplomatái lehallgató berendezésekre bukkantak a 3910 Shoemaker Street NW cím alatt működő washingtoni nagykövetségen. Az általuk felfedezett öt adóberendezésen túl a KÜM két szakembere újabbakat derített fel a kábeltelevízió-rendszer falí csatlakozóin. Az operatív technika a nagykövetségi rezidencia nappali szobájában, a reprezentációs ebédlőben, a vendégszobában, valamint a három hivatalsegéd lakásában működött. A technikusgárda a központi televíziós VHF–UHF erősítőben és az antenna árbocra szerelt al-állomásban oda nem illő, rendkívül bonyolult áramköröket talált, míg az RCA gyártmányú ipari televíziós kamerákban is miniatűr rádióadókat fedeztek fel a garázs be- és kijárata, valamint a

¹⁰ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/4 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 2/2. -2/1984. sz. JELENTÉS. – Tárgy: Figyelésről. Washington, 1984. III. 7. pp. 55–56.

¹¹ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/4 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 3/3.-2/84. sz. UTASÍTÁS. – GÁTI ELVTÁRSNAK! WASHINGTON. – Tárgy: Figyelések ügyében. – Budapest, 1984. IV. 26. pp. 112–113.

nagykövetség bejárata feletti felvevőkben.¹² A III/I. Csoportfőnökség jelentős eredményként tekintett a lehallgató berendezések felfedezésére és eltávolítására, mégis igyekezett tudatosítani a rezidentúra tisztjeiben, hogy az amerikai elhárító szervek a legegyszerűbb poloskától a lézeres lehallgatásig egyszerre több módszert is alkalmaznak. A nagykövetségen feltárt rendszer csupán az 1977-78-ban telepített eszközök bukásával volt egyenértékű. Az osztályvezető a rendszabályok betartásának szigorúbb ellenőrzését írta elő, egyben megjósolta, hogy az FBI részéről várható a rendszeres figyelés újbóli bevezetése, a lakásokba történő behatolások gyakoribbá válása. Csordás azzal is számolt, hogy az FBI megpróbálja kideríteni a vétel megszűnésének okait, azaz valamilyen fedéssel fel fogja keresni a nagykövetséget.¹³ A technikai behatolást minden bizonnyal megkönnyítette, hogy az 1978-ban átadott rezidencia a SD jóindulata elnyerése és az akadémikusodása megelőzése végett amerikai típusú alapján épült, ráadásul a KÚM a korábban használt villa alkalmazására való tekintettel mielőbb szerette volna új helyre költöztetni a nagykövetséget.¹⁴ A washingtoni rezidentúra 1973 és 1977 között csak szórványosan észlelte az amerikai elhárítás jelenlétét, az FBI a New York-i ENSZ-Missziót sokkal többször figyelte, miközben inkább az Egyesült Államokban tartózkodó magyar ösztöndíjasokat zaklatta vagy próbálta átállítani.¹⁵ A jelenségre két magyarázat adható. A kádári vezetés a Szent Korona hazahozatala reményében eltérítette a hírszerzést az USA fővárosában végrehajtandó műveletektől. Az FBI ezt azzal méltányolta, hogy visszafogta a nagykövetség munkatársainak követését, hogy ezzel párhuzamosan álcáznia tudja a folyamatban lévő technikai behatolást.

1984: figyelés Chicagóban és Floridában

1984. szeptember 9-én "Szekeres Ferenc" (Szemenyei István nagykövetségi másodtitkár, tudományos attasé)¹⁶ Chicago-ba utazott a Nemzetközi Szerszámipari Kiállításra, ahol a megérkezését követően kb. 3 óra keresztül rejtett figyelésre utaló jeleket tapasztalt. A Hotel Bismarckot kb. 11 óra 45 perckor hagyta el, hogy 10 perc gyaloglást követően felszálljon a Palmer House nevű szállodától a kiállításra tartó expresszbuszjáratra. Szemenyei már egy jó órája nézelődött a seregszemlén, amikor az egyik gép mögül felfigyelt egy ismeretlen férfira, aki egy walkmanhez hasonló, de annál 3-5 cm-el hosszabb készülékbe beszélt. Az illetővel a következő másfél óra alatt 2-3 alkalommal is összefutott. A délután 5 órakor kezdődő városnézés közben a Sears Tower kilátói szintjén egy másik férfit

¹² ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/4 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 87/1984. Szt. – Tárgy: Washingtoni nagykövetség biztonságtechnikai felújítása. – Jegyzőkönyv. Washington, 1984. IV. 26. pp. 192–198.

¹³ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/4 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 4/1.-2/84. sz. UTASÍTÁS. – GÁTI ELVTÁRSNAK! WASHINGTON. – Tárgy: Biztonsági kérdések. – Budapest, 1984. VI. 1. pp. 96–97.

¹⁴ Interjú Hadas László nyugállományú rendőr ezredessel, 1987 és 1990 között a BM III/I. (Hírszerző) Csoportfőnökség washingtoni rezidensével. 2019. VIII. 13.

¹⁵ Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) – 3. 2. 5 – O – 8 – 414/1 – 15 – OD – 5390 – „Atlantik” – BELÜGYMINISZTERIUM III/Csfség – 67-52-767/77 – G. P. Szvesnyikov Elvtársnak! Budapest – Tárgy: Az AEÉ speciális szolgálatainak tevékenysége Magyarország ellen. Budapest, 1977. XII. 5. pp. 65–68.

¹⁶ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL) – XIX – J – 1 – j – SZT Iratok USA 1984 – 003814 – 105/1984 – Tárgy: Szemenyei István elvtárs beszámolója. – Washington, 1984 VI. 8. pp.1–2.

fedezett fel, akinek a csuklójáról a vásár területén észlelt berendezés lógott. Amikor az utóbbi észrevette, hogy lebukott a célszemély előtt, azonnal továbbállt. A Chagall mozaik előtt két újabb férfi húzott el az attasé mellett, ám egyikük feltűnően visszanézett a fal mögül. A Picasso szobornál egy fiatal férfi hanyatt feküdt a járdán a várásban látott készülék hasonmásával. Mielőtt Szemenyei a közelébe ért volna, az illető hihetetlen gyorsasággal felpattant, először zavartan téblábolt, majd mögé próbált kerülni. A tilos jelzésnél a diplomata a felhőkarcolókat nézegette, mire az utóbbi figyelő tipródott, hogy miként maradhat látótávolságon kívül. A Picasso szobornál egy kisebb fényképezőgépet horgászott elő, és fényképezni kezdte a székesegyházat, pedig a szürkületre való tekintettel szuperszéles lencse kellett volna a templom befogásához. Szemenyei 19 óra 15-kor előzetes telefonbeszélgetés alapján a szálloda halljában találkozott Paul Torda professzorral, aki gépkocsiján rövid városnézést követően elvitte a diplomatát egy kisvendéglőbe. Torda azonban többször is eltévedt, amely műkedvelő stílusban végrehajtott önellenőrzés érzetét kellette. Másnap a Kereskedelmi Kirendeltségről Szemenyei kibuszozott az O'Hare nemzetközi repülőtérre, hogy részt vegyen az ottani kiállítóhelyre összehívott tanácskozáson. A kiállítási csarnokban ismét összefutott egy férfival, akinek egy a már megismerthez hasonló készülék volt a kezében. Ahogy tíz perccel az esemény vége előtt kijött a teremből, két férfi azonnal felugrott, és egyből Szekeres nyomába szegődött, ráadásul az egyikük a diplomatával egyidőben szállt fel az autóbuszra. Az attasé az este folyamán a Hancock Centerben járt, de ahogy lifttel lejött az emeletről, az egyik útitársa addig nem tágitott a földszinti nagyteremből, amíg ő nem távozott. Szeptember 11-én és 12-én már nem tapasztalt gyanús jelenségeket. Az első detektív 55-60 körüli, őszes barna hajú, sovány testalkatú, 165-168 cm magas fehér férfi volt, ovális arccal. Kávébarna öltönyt, világos inget, barna nyakkendőt és sötét cipőt viselt. A második figyelő, egy kb. 28-30 éves, fekete rövid hajú, sportos testalkatú, izmos, kb. 180-185 cm magas, kerek arcú, hullámos hajú fehér férfi fekete nadrágban, sötétzöld pulóverben, világos ingben és sötét sportcipőben tűnt fel. A hóna alatt sötétzöld dzsekit tartott. A harmadik és a negyedik nyomozót csak egy pillanatra láthatta, a két 28-30 körüli fehér férfi egyike szőke, a másik barna hajú volt, mindkét személy sportos ruházatban járt. Az ötödik figyelő egy 25 körüli, kb. 180 cm magas, vékony, kék szemű, szőke fehér férfi volt, aki közepesen hosszú haját közepesen elválasztotta. Kopott farmernadrágot, halványsárga inget viselt fehér sportcipővel és egy a derekán körbetekert világoskék pulóverrel. A feje alatt egy 20×15×5 cm-es kék vászontáska lapult, amely a fényképezőgépet tartalmazta. Az attasé július elején, telefonon szervezte az utazást, többször is beszélt a szállodával, a szervezőkkel és a felkeresendő személyekkel, programja a fedőszervi keretek közt maradt.¹⁷ A nagyszabású megfigyelési akciót az FBI Chicago Field Office (az FBI chicagói területi irodája) hajtotta végre,¹⁸ ám az ellenőrzés Washingtonban nem folytatódott. A Szövetségi Nyomozó Iroda figyelmét a Los Angeles-i részlegére összpontosította, ti. 1984. október 2-án megtörtént az elképzelhetetlen: az OPR (Office of Professional Responsibility [Szakmai Felelősség Hivatala] – az FBI belbiztonsági csoport) kémkedés gyanújával őrizetbe vette Richard W. Miller különleges ügynököt, aki a

¹⁷ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/4 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 5/4. -2/1984. sz. JELENTÉS. 1-nek 5-nek. –Tárgy: Konspirált figyelés észlelése Chicagóban. Washington, 1984. IX. 17. pp. 217–221.

¹⁸ NEWTON, Michael: The FBI Encyclopedia. McFarland & Company, Inc, Publishers, London, 2003. p. 397. ISBN 0-7864-1718-8

nyugati parti metropolisban a kémelhárítási osztályon szolgált.¹⁹ Szemenyei 1984. október 3-án dr. Szegő Károly, a Központi Fizikai Kutató Intézet (KFKI) Részecske és Magfizikai Intézetének igazgatója és dr. Gombos Tamás, az intézet tudományos főmunkatársa a NASA (National Aeronautics and Space Administration – Nemzeti Repülési és Űrkutatási Hivatal) jóvoltából a floridai Kennedy Űrközpontba utazott a Challenger küszöbön álló repülésének tiszteletére. Az űrsikló személyzete a KFKI által kifejlesztett sugázmérő műszerrel fontos kísérletek elvégzésére készült, így a NASA a jeles eseményre szóló meghívásával tisztelgett a két projektvezető magyar fizikus előtt. A vendégeket október 3-án 18 óra és 18.30 közötti érkezéssel várta a két kísérő – Mark Kiefer, a NASA Nemzetközi Igazgatóságának munkatársa, és John Zerolis, az SD magyar referense – Orlandó nemzetközi repülőtérén. Szemenyei viszont az utazási irodában megtudta, hogy reggel 170 dollárral olcsóbban utazhat, ezért a korai indulás mellett döntött. A washingtoni repülőtéren azonban összefutott a magyar ügyek előadóójával, aki számonkérte rajta a hivatalos program előtti órákat. Zerolis rátelepedett az attaséra, aki végül a referens által bérelt gépkocsival ment a Titusville Holiday Inn szállodába. Szemenyei ezzel totális védőórizet alá került, amely az ötszemélyes vacsora alatt és az űrközpontban tett másnapi látogatás alatt is folytatódott. Október 5-én 10 órakor Kiefer és Gombosi elutazott, míg Zerolis elvitte a diplomatát és dr. Szegőt az EPCOT Centerbe. A magyar referens egy időre eltűnt, így az attasé végre négy szemközt beszélhetett dr. Szegővel. Zerolis a közös programok alatt szinte mindvégig Kádár János utódlására (a lehetséges jelöltek, a közvélemény szerepe), a műszaki-tudományos értelmiség hangulatára (elérhetőnek látják-e a technológiai szakadék megszűnését), valamint a magyar kutatók nemzetközi együttműködéssel kapcsolatos véleményére irányította a beszélgetést. Zerolis azt sugallta, hogy bizonyos témákban választani kell az USA és a Szovjetunió között, mert amerikai részről nem nézik jó szemmel, hogy a magyar tudósok az egyesült államokbeli tanulmányutat követően szinte egyből Moszkvába utaznak. Szemenyei úgy érezte, hogy Zerolis mindenekelőtt magyar vendégei ellenőrzésére összpontosított, valamint azt mérte fel, hogy a két kutató és a diplomata milyen kapcsolatban áll egymással. A két kutató tanulmányozására irányuló szándék ugyancsak feltűnt, a SD referens Gombosi iránt mutatta a nagyobb érdeklődést, de ezt a két tudós elhárította. Az SD magyar referensének kirendelése szokatlannak tűnt, de szerepével kapcsolatban nem sok kétség támadt.²⁰ Tudniillik, John Zerolis, az USA varsói nagykövetség tudományos attaséjaként amerikai magazinokkal támogatta a Szolidaritást, emiatt a lengyel állambiztonsági szervek őrizetbe vették, majd kiutasították az országból. Zerolis hazatérését követően azt hangoztatta, hogy a letartóztatáskor mosolyogni kell, ugyanis azzal éreztethető a másik féllel, hogy ők állnak a rossz oldalon.²¹ A State Department vezető hivatalnoka által gyakorolt nyílt felügyelet arra utalt, hogy az FBI fontosabb teendőire való tekintettel nem tud a MNK képviselőivel foglalkozni. 1984. november 5-én Kenneth M. Geide különleges ügynök a csapatával megszorongatta a New York-ban élő Karl Köcher csehszlovák emigránst, az StB (Statni Bezpečnost – állambiztonság) illegális hírszerzőjét, aki

¹⁹ VERBITZKY, Anatole – ADLER, Dick: *Sleeping with Moscow. The Authorized Account of the KGB's Bungled Infiltration of the FBI by Two of the Soviet Union's Most Unlikely Operatives.* Shapolsky Publishers, New York, 1987. pp. 77-78. ISBN 0-9933503-07-5

²⁰ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/4 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 6/4. -2/1984. sz. JELENTÉS. 1-nek 2-nek. –Tárgy: Szekeres elvtárs orlandói utazása. Washington, 1984. X. 16. pp. 229–234.

²¹ HILL, Christopher R.: *Outpost. A Diplomat at Work.* Simon & Schuster Paperback, New York, 2014. pp. 40-41. ISBN 978-1-4516-8591-6.

Hana feleségével 1965-ben menekült az Egyesült Államokba. Köcher a Columbia Egyetemen Zbigniew Brzezinski témavezetésével PhD fokozatot szerzett, majd 1973-tól a CIA (Central Intelligence Agency – Központi Hírszerző Ügynökség) fordítójaként számtalan csehszlovák és szovjet titkos dokumentummal találkozott, amelynek forrásait felfedte a KGB előtt. Köcher 1982-től már csak szerződéses alkalmazott volt a CIA-nál, ugyanakkor nem titkolta, hogy házastársával rövidesen Ausztriába fog költözni.²² Mindezek fényében aligha meglepő, hogy az StB washingtoni egysége sokkal gyakrabban észlelt figyelést, mint a BM III/I. Csoportfőnöksége.²³ 1984 decemberében az FBI újabb sikert mutatott fel, amennyiben Thomas Patrick Cavanagh kutatómérnököt még az előtt őrizetbe vette, hogy az 25.000 dollárért szovjet kézre juttassa a legmodernebb radartechnológiát.²⁴

A kémek éve: 1985

Az 1985-ös év első fele nyugalomban telt, ugyanis a rezidentúra tisztjei egyáltalán nem találtak figyellel. "Tabi" (Révész Miklós)²⁵ első beosztott biztosra vette, hogy a nagykövetség által felkért amerikai szakembereket az elhárítás rendszeresen beszámoltatja. Ezzel egy időben abból indult ki, hogy az FBI mindenekelőtt a technikai fölényére alapozza az ellenőrzést. A szemközti parkban lévő vöröstéglás épület padlásán az ablakból filmfelvevő vagy videokamera rögzítette az MNK képviselőinek mozgását, míg a szolgálati autókat elektronikus jeladókkal követték nyomon.²⁶ "Olt" (Kállay László, a kinti ösztöndíjasokért felelős nagykövetségi harmadtitkár),²⁷ a külképviselet biztonsági tisztje sem tapasztalt közvetlen ellenőrzést vagy zaklatást, de a kapcsolatairól sem gondolta, hogy mindenki az amerikai elhárítás által tált személy lenne. Cameron Pipitt, az USAID (United States Aid – Amerikai Fejlesztési Ügynökség), és Eugen Tuttle a State Department munkatársa kötelességszerűen jelentett a Kállayval történő érintkezéséről, ugyanakkor ez esetben az FBI is láthatóan figyelemmel kísérte a találkozót.²⁸ 1985. május 20-án az amerikai közvéleményt valósággal sokkolta, hogy a virginiai Rockville egyik szállodájában Robert Hunter és James Kolouch FBI ügynök őrizetbe vette John Walker magánnyomozót, aki 1967 óta a KGB szolgálatában állt. Az amerikai haditengerészet korábbi tiszthelyettese ugyan kilenc évvel azelőtt visszavonult az aktív szolgálatból, azonban legjobb barátja, Jerry Withworth tiszthelyettes Arthur

²² KESSLER, Ronald: The Bureau. The Secret History of the FBI. St. Martin's Press, New York, 2002. pp. 210-219. ISBN 0-312-30402-1

²³ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/4 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 2/6. -2/85. sz. UTASÍTÁS! – Tárgy: Összesített válasz. Washington, 1985. II. 25. 298–289.

²⁴ JOHNSON, Loch K: National Security Intelligence. Polity Press, Cambridge, 2017. p. 385. ISBN 9781509513086

²⁵ MNL OL – XIX – J – 1 – j – SZT Iratok USA 1984 – 003819 – 107/1984 Szt.- Tárgy: Révész Miklós elvtárs beszámoltatása – Washington, 1984. 1984. VI. 4. pp. 1–2.

²⁶ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/5 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 3/2. -2/1985. sz. JELENTÉS. 1-nek. – Tárgy: Tabi elvtárs évi biztonsági beszámoló jelentése. Washington, 1985. V. 4. pp. 44–45.

²⁷ MNL OL – XIX – J – 1 – j – SZT Iratok USA 1984 – 003812 – 85/1984 – Tárgy: Kállay László elvtárs beszámoltatása – Washington, 1984 VI. 5. pp. 1–2.

²⁸ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/5 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 3/4. -2/1985. sz. JELENTÉS. 1-nek. – Tárgy: Olt elvtárs 1984/85 évi biztonsági beszámoló jelentése. Washington, 1985. V. 4. pp. 46–52.

nevű bátyja, egy hadihajók karbantartására szakosodott vállalkozás szakértője, és Michael nevű fia, a USS Nimitz repülőgéphordozó tengerésze révén őrizetbe vételéig folytatta kémtevékenységét. A Szovjetunió alaposabban felkészülhetett a US Navy támadásaival szemben, megismerhette a közép-amerikai háború esetére készült beavatkozási terveket, a repülőgéphordozók légvédelmi rendszereit, az amerikai tengeralattjárók rejtőzködési pozícióit.²⁹ A kibontakozó kémbotrányokkal egy időben egy gyaníthatóan elmebeteg személy ismétlődő telefonhívásaival zaklatta a magyar diplomátákat. Bár nem szidalmazta a létező szocializmust, de zavaros történeteket adott elő arról, hogy az amerikai hatóságok üldözik. 1985. július 17-én S. I. Franchak, a United States Secret Service (az elnök és más közjogi méltóságok és a diplomáciai képviselők védelméért felelős kormány szerv)³⁰ nyomozati osztályának őrmestere Kállay Lászlóval és Juszel Béla helyettes első beosztottal tárgyalt a problémáról. Franchak részletesen feljegyezte a biztonsági felelős panaszait, azonban a potenciális elkövetők nagy száma miatt nem tudta azonosítani az elkövetőt. Ezért az javasolta, hogy legközelebb a hívott fél tartsa szóval, ugyanakkor egy másik diplomata őt is értesítse. A beszélgetés rögzítésével a rendelkezésre álló hangminták révén már eljutnak az elkövetőhöz. Kállay úgy látta, hogy Franchak őrmester a Secret Service és a maga nevében is az együttműködési készségre helyezi a hangsúlyt. Mindezt megerősítette, hogy a látogatást követően megszűntek a zaklató hívások, hiszen a kezdeményező a Secret Service előtt sem volt ismeretlen. Kállay a hivatali kapcsolat fenntartásának engedélyezését kérte, mert az őrmester szívesen megosztotta a tevékenységük technikai hátterére vonatkozó magyarázatokat.³¹ Az osztályvezető elismeréssel szövegezte a hívások azonosíthatóságára vonatkozó jelentésről, Franchak közlékenységét operatív szempontból is fontosnak tartotta, ám a biztonsági tiszt csak alkalmi érintkezésre kapott engedélyt.³² A késedelmes válaszadásban minden bizonnyal nem kis szerepet játszott, hogy 1985. augusztus 1-jén Vitalij Jurcsenkó, a KGB 1. Hírszerző Főigazgatósága 1-es Osztályának frissen kinevezett helyettes vezetője Rómában átállt az amerikaiakhoz.³³ (Nem lehetett tudni, hogy elárult-e magyar vonatkozású információkat!) Az FBI a KGB ezredesétől bizonyítékot szerzett arra, hogy Edward Lee Howard, 33 éves egykori CIA-tiszt, aki a sikertelen poligráf teszt miatt kénytelen volt lemondani állásáról, a kiképzése során szerzett ismereteit és a CIA moszkvai ügynökeire vonatkozó értesüléseit pénzért a KGB rendelkezésére bocsátotta. Howard 1985. szeptember 21-én külföldre menekült, majd politikai menedékkjogot nyert a Szovjetunióban.³⁴ Jurcsenkó felidézett egy 1980. január 15-i

²⁹ EARLEY, Pete: Family of Spies. Inside the John Walker Spy Ring. New York, Bantam Books, 1988. pp. 3-13. ISBN 0-553-05283-7

³⁰ KESSLER, Ronald: In the president's secret service: behind the scenes with agents in the line of fire and the presidents they protect. Crown Publishers, New York, 2009. p. 257. ISBN 978-0-307-46135-3

³¹ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/5/2 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 5/1.-2/1985. sz. JELENTÉS. 1-nek. –Tárgy: S. I. Franchak a US. Secret Service őrmesterével folytatott megbeszélésről. Washington, 1985. X. 3. pp. 76–79.

³² ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/5/2 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 6/1.-2/85. sz. UTASÍTÁS. – GÁTI ELVTÁRSNAK! WASHINGTON. – Tárgy: S. I. Franchak ügyében. – Budapest, 1985. XI. 13. pp. 83–84.

³³ KESSLER, Ronald: Escape from the CIA. How the CIA Won and Lost the Most Important KGB Spy Ever to Defect to the U. S. Pocket Books, New York, 1991. pp. 45-49. ISBN 0-671-72664-1

³⁴ WISE, David: The Spy Who Got Away. The inside story of the CIA agent who betrayed his country. Collins, London, 1988. pp. 8-250. ISBN 0-00-215781-0

telefonhívást, amelynek kezdeményezője később személyesen is találkozott a KGB tisztjeivel az épületben. Az NSA (National Security Agency [Nemzetbiztonsági Ügynökség] – az Egyesült Államok elektronikus hírszerzési és kódfejtő hivatala) legfontosabb műveletei váratlanul megbuktak, vagy egyre kevésbé hoztak valódi eredményeket. Az FBI átnézte a rögzített hívásokat, és az NSA beosztottjai előtt lejátszotta az ezredes által hivatkozott beszélgetést. Miután Ronald W. Pelton hangját mindenki felismerte, a szövetségi nyomozók 1985. november 25-én az őrizetbe vették Peltont, aki korábban a Szovjetunió és Kelet-Európa területén illetékes A-csoport rejtjelfejtő osztályát vezette, 1979 júliusában kénytelen volt csődöt jelenteni. Az NSA megvonta a biztonsági alkalmassági minősítését, így le kellett mondania posztjáról. Pelton jelzése nyomán az orosz flotta 1981-ben kiemelte az Ohotszki-tenger alatti kábelekre telepített berendezést. Egyben azt is felfedte, hogy melyik szovjet rejtjelező készüléket sikerült feltörni, valamint megjelölte a szovjet főváros környékén található katonai létesítményekhez telepített, tuskóként álcázott jeladók helyszíneit.³⁵ Mindezzel párhuzamosan Jonathan Pollard, a Naval Intelligence Center (Haditengerészeti Hírszerző Központ) elemzőjének letartóztatása is borzolta a kedélyeket, minthogy közreműködése révén Izrael megszerezte az Egyesült Államok hírszerző szolgálatainak az arab terrorszervezetekről, a közel-keleti országok atomprogramjáról, a szovjet légvédelemről és haditengerészetről, valamint a hadászai erőkről megszerzett összes értesülést, amely az ügynöki jelentéseken túl magában foglalta a műholdképeket, a radarfelderítés és a lehallgatások anyagait.³⁶

1986: szoros emberfogás

Szemenyei István 1986. január 9-én az International Club ebéddel egybekötött előadásán megismerkedett John W. Kim, 52-56 év körüli, kb. 168 cm magas, részben kínai, részben koreai származású, a Pentagon (Department of Defense) Hawaii születt elemzőjével. Az attasé a prezentáció előtti koktélpartin beszélgetést kezdeményezett egy 3-4 fős társasággal, amelynek Kim is tagja volt. Az ebédnél "véletlenül" az utóbbi mellé került, a gyanú akkor ébredt fel benne, amikor Kim óvatosan elkezdte előkészíteni a csak kettejük részvételével zajló munkaebédet. A diplomata lebegtetni kezdte a dolgot, az elemző viszont pár nappal később mégis felhívta a nagykövetségen. Szemenyei felettese hozzájárulásával elfogadta a meghívást, amely január 28-án a Dupont Garden étterembe szólt. Kim aznap reggel telefonon rákérdezett, hogy számíthat-e az attasé megjelenésére. Mint kiderült, azért kezdeményezett találkozót a magyar nagykövetség másodtitkárával, mert Dél-Kelet Ázsián kívül más térségek kultúráját is tanulmányozza. Az utóbbi tréfásan úgy válaszolt, hogy Magyarország vagy a Szovjetunió lesz Kim új állomáshelye, ezért akar többet tudni a térségről. A szakértő elárulta, hogy a Kelet-Európa globális jelentőségéről megírandó tanulmányához szüksége lesz legalább az alapvető ismeretekre. Ezzel egy időben viszont arról érdeklődött, hogy: 1) mi tekinthető a műszaki-tudományos attasé legfontosabb érdeklődési területének, 2) foglalkozik-e nukleáris technológiákkal és a repüléssel, illetve miként jut használható értesülésekhez? Szemenyei hangsúlyozta, hogy neki a politika és a tudomány közötti

³⁵ AID, Matthew M: The Secret Sentry. The Untold History of the National Security Agency. Bloomsbury Press, New York, 2009. pp. 183-185. ISBN 978-1-59691-515-2

³⁶ OLIVE, Ronald J.: Capturing Jonathan Pollard. How One of the Most Notorious Spy in American History Was Brought to Justice. Naval Institute Press, Annapolis, 2006. pp. 1-261. ISBN 1-59114-652-6

kapcsolatépítés a feladata, prioritásai azonosak a magyar gazdaság műszaki-tudományos fejlesztési céljaival, amelyben az atomenergia és a repülés nem szerepelt. Innentől Magyarország gazdasági helyzete és külkereskedelme dominálta a beszélgetést, amelynek keretében a magyar–szovjet viszony visszatérő elemmé vált. Szemenyei az elmúlt időszak kémügyeire való hivatkozással rákérdezett, hogy partnere tájékoztatta-e feletteseit, hogy egy szocialista ország képviselőjével találkozik. Kim állítása szerint nem volt ilyen kötelezettsége, ugyanakkor azt is elárulta, hogy 1982-től 1985-ig diplomáciai fedéssel dolgozott a tokiói amerikai nagykövetség katonai attaséi hivatalában, miután a 70-es években dél-koreai kiküldetést teljesített. A szakértő hivatalosan Richard L. Armitage hadügyminiszter-helyettes stábjához tartozott, csak hogy nem szerepelt a Pentagon telefonkönyvében. Szemenyei nem gondolt tudatos közeledésre, hiszen ő elegyedett szóba a társasággal, de elképzelhetőnek tartotta, hogy Kim valójában a katonai elhárítás munkatársaként látogatott el az előadásra. A Pentagon beosztottjaira vonatkozó rendkívül szigorú biztonsági rendszabályok nyomán Kim csak engedéllyel léphetett érintkezésbe az attaséval.³⁷ 1986. február 27-én a Washington Hilton éttermében került sor az újabb beszélgetésre. Kim Kelet-Európáról szeretett volna beszélgetni, illetve a Fülöp-szigeteki események után fáradalmait kipihenni. Szemenyei rákérdezett, hogy sikerült-e eltalálnia Ferdinand Marcos bukását. A szakértő beismerte, hogy erre nem számított, a haditengerészeti támaszpontokkal kapcsolatos aggodalom vezette az elemzők tollát. A Pentagont végül megnyugtatta, hogy Corazon Aquino, az új elnök nem követelte a bázisok kiürítését. Kim azonban ekkor is az attasé munkaterületéről és hangsúlyosan a hazatérés várható időpontjáról érdeklődött. Az elemző a magyar-szovjet hadiipari együttműködésről kérdezte a diplomatát, aki laikusként állt a kérdéshez. Kim időpont nélkül újabb találkozót próbált előkészíteni a magyarországi viszonyok tanulmányozáshoz, amit Szemenyei visszalépésként értelmezett. Egyúttal azt olvasta ki az elemző szándékaiból, hogy a kapcsolat folyamatossága és nem az érdemi információ reménye húzódtott a meghívás mögött.³⁸ 1986. április 8-án a washingtoni Hilton szálloda éttermében Kim már Szemenyei végleges hazatérésének időpontját szeretne volna megtudni, amit a diplomata a területéhez kapcsolódó, magasszintű hivatalos látogatást követően tervezett. Kim újból előjött a tanulmányával, a témára vonatkozó kérdésre azt válaszolta, hogy a kb. 50 oldal terjedelmű anyag Kelet-Európa gazdaságát, elsősorban Magyarország és Jugoszlávia helyzetét taglalja. A szakértőt látszólag a magyar reform sorsa érdekelt, ám rövid idő múlva már Szemenyei családjáról, szüleiről, egyetemi éveiről puhatolózott. Az attasé nem értette, hogy ez mennyiben viszi előre a tanulmányt, majd Kim életéről érdeklődött. Az amerikai kitért a válasz elől, inkább a magyar és a szovjet külpolitika azonosságait és eltéréseit próbálta megismerni. A szakértő a lakásán szeretne volna vendégül látni a Szemenyei családot, amit az attasé elhárított. A következő kérdés már a diplomata várható otthoni beosztásra irányult, mire az utóbbi azt valószínűsítette, hogy a KÜM Kulturális és Tudományos Főosztályán fog dolgozni. Ezzel együtt nem zárta ki, hogy a Magyar Tudományos Akadémia (MTA), az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság (OMFB) vagy Ipari Minisztérium (IM) lesz az új munkahelye,

³⁷ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/5/2 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 2/1.-2/1986. sz. JELENTÉS. 1-nek 5-nek. –Tárgy: John Kim katonai hírszerzőtiszti törekvése kapcsolat kialakítására Szekeres et.-al. Washington, 1986. II. 20. pp. 117–123.

³⁸ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/5/2 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 2/3.-2/1986. sz. JELENTÉS. 1-nek 5-nek. –Tárgy: John Kim ügye. Washington, 1986. III. 5. pp. 124–126.

amiben a lakáscsere eredménye is szerepet fog játszani. Szemenyei az utódjáról nem nyilatkozott, ezért Kim inkább a tudományos attasék kiválasztásának módjáról érdeklődött. Az érintőleges választ követően az elemző megpendítette, hogy a tanulmány leadását követően hivatalos európai körutazásra indul, amelynek keretében Magyarországra is eljuthat. Ekkor felmerült benne, hogy Budapesten találkozzanak, amitől az attasé sem zárkózott el, de nem is vállalt erre garanciát. Kim láthatóan zavarba jött, amikor váratlanul 7-8 fős férfitársaság ült le mögöttük, míg a szomszédos asztalhoz egy magányos férfi érkezett. Szemenyei valószínűsítette, hogy az egyedülálló férfi az elemző munkatársa volt, aki ellenőrként vagy segítőként tartózkodott a helyszínen. Kim végig suttogott, számára az asztaltársaság azért is gyanús lehetett, mivel az ebéd a diplomata fogorvosi kezelése miatt egy órás késedelemmel kezdődött. Az idegességére az is magyarázatul szolgálhatott, hogy az ügy nem a tervei szerint haladt, az összes új ötlet a kapcsolat fenntartására irányult. A szakértő végül annyit árult el magáról, hogy 32 évvel korábban, az egyetem elvégzése után került a Pentagonhoz, feleségével Silver Spring elővárosban élt. Állítása szerint évente kétszer szolgált a Távol-Keleten (Thaiföld, Indonézia, Dél-Korea), de a 70-es évek végén a varsói nagykövetség ellenőrzését végezte. A nyugdíj előtt számított rá, hogy még egy kelet-európai kinevezés várja.³⁹ Szemenyei 1986. április 16-án Kaliforniába utazott az MTA Nemzetközi Kapcsolatok Főosztályának küldöttségével, amely az akadémia San Francisco-ban és Los Angeles-ben tevékenykedő kutatóival történő kapcsolattartást szolgálta. Az attasé a III/1-5-ös Osztály (tudományos-technikai hírszerzés) utasítására találkozóhelyeket készült szervezni Los Angelesben, ezért úgy alakította ki elfoglaltságait, hogy el tudjon válni a hivatalos akadémiai küldöttségétől. A UCLA (University of California at Los Angeles – a Los Angelesi Kalifornia Egyetem) felkeresését levélben és telefonon egyeztetette Mrs. Maria Wrigley-vel, a látogatói központ külföldi ügyekben illetékes igazgatójával. Az április 8-án elküldött levél a szokásos 2-3 napos kézbesítéstől eltérően egy hét alatt sem jutott el a címzetthez, így hat nappal később az igazgatónő telefonon közölte, hogy nem kapott írásos megkeresést. Ezzel egy időben Mrs. Wrigley arra kérte, hogy az ügyintézési folyamatra való tekintettel 21-én menjen hozzájuk. Szemenyei 16-án este üzenetet kapott a Los Angeles-i szállodájában, miszerint Mrs. Wrigley sürgősen várja telefonhívását az otthonában. Az igazgatónő jelezte, hogy a diplomata mellé kirendelt kísérőnek április 21-én vidékre kell utaznia, ezért másnap személyesen kellene egyeztetni a programról. Szemenyei a delegációval kapcsolatos elfoglaltságaira való tekintettel legkorábban 18-án délelőtt háromnegyed tízkor tudott volna jelentkezni a látogatói központban. Ezt követte volna 10 órakor egy négy szemközti találkozó Seigel professzorral, majd egy óra múlva az MTA-küldöttség társaságában a UCLA magyar ösztöndíjasaival. Az ebéd egy órakor kezdődött volna az Occidental Petroleum olajvállalat székházában, míg 15 órakor a kutatókkal, illetve a küldöttséggel folytatódott volna a megbeszélés. Szemenyei reggel 7 óra körül rövid sétára indult a szálloda környékén, majd fél kilenckor gyalog a UCLA kampuszára indult. A látogatói központba csak 10 óra előtt 5 perccel érkezett, ahol Mrs. Wrigley meglehetősen ideges hangulatban fogadta. A Seigel professzorral történő megbeszélést követően az attasé az Occidental Petroleum központja felé vette az irányt. Az 1-es számú figyelő (Japán I) – a 35-40 körüli, 165-168 cm magas, vékony ázsiai férfi, oldalt elválasztott hajjal, akinek ruházata sötétbarna, csíkos öltönyből,

³⁹ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/5/2 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 3/1.-2/1986. sz. JELENTÉS. 5-nek 1-nek. –Tárgy: JOHN W. KIM ügye. Washington, 1986. V. 6. pp. 146–154.

fehér ingből, pettyes nyakkendőből, sötét cipőből állt – azzal hívta fel magára a figyelmet, hogy egyik felvonóba sem szállt be. Richard Jacobs, az attasé vendéglátója a garázson keresztül kísérte ki, miközben elmondásából kiderült, hogy a székház három kijáratral is rendelkezik. Szemenei kb. 5 perccel később a Wilshire Boulevardon felszállt a belvárosi autóbuszjára. A viteldíj 85 cent volt, azonban a diplomata az előző évi tapasztalat alapján csak 70 cent váltópénzt vitt magával. A gépkocsivezető hajthatatlan maradt, így a következő megállóban sértődést színlelt és leszállt, végül egy három megállónyi távolságra eső szállodában sikerült pénzt váltania. Az attasén kívül 6-8 új utas jelent meg az autóbuszon, köztük a 2-es számú figyelő (Görög) – egy 30-35 év körüli, 175-178 cm magas, sportos alkatú, sötét barna hajú férfi göndör fekete szakállal, aki sötétkék farmerben, világoskék ingben, sötét vászoncipőben és baseball sapkában volt – aki egy walkmannel és a fején fülhallgatóval álldogált a legközelebbi buszváróban. Szemenei végül ismét felszállt az autóbuszra a Stanley utcáig, majd átsétált a Hancock parkba. Kb. 3-5 perc elteltével azonban felfigyelt a 3-as számú figyelőre (Anyóka) – egy 58-60 körüli, enyhén molett, magas fehér nő, festett és tupírozott rövid szőke hajjal, világoskék kosztümben, fehér blúzban és cipőben – aki 15-20 méterrel baktatott mögötte a Los Angeles County Museum (Los Angeles Megyei Múzeum) bejáratáig. A diplomata a pénztárhoz ment, így a jegyvásárlás közben látta az időződő hölgyet elsétálni. A múzeumőr azonban visszaküldte a bejáratához, mert a fényképezőgép-táskáját nem vihette magával, így a pénztárnál meglátta, hogy a 3-as számú figyelő visszafelé tart. Ahogy az asszony észrevette, lelassított és toporgott, mielőtt helyet foglalt volna a főbejáratnál szemközti padon. Szemenei a kerengő stílusú kialakítás jóvoltából többször is látta, hogy az időződő asszony mindig más és más személlyel társalgott, de a füstűveg miatt senkit sem tudott alaposabban szemügyre venni. A múzeumban 10 perc elteltével észrevette, hogy Japán I és a 4-es számú figyelő (Japán II) – 50-55 év körüli, kb. 170 cm magas, zömök testalkatú ázsiai férfi aranykeretes szemüveggel és vékony aktatáskával, sötétkék öltönyben, világos ingben, sötét nyakkendőben és cipőben – az egyik keresztfolyosón üldögél. Amint észrevették a diplomatát, felálltak, és érdeklődően tanulmányozni kezdték a körülöttük lévő műalkotásokat, végül egy ideig távolról lopózkodtak utána. Jó 30 perc múlva megjelent "Görög", kezében egy világoskék műanyag táskával, aki "Japán I" és "Japán II" helyett tartotta szemmel az attasét. Szemenei záróra előtt az ajándékboltba tartott, amikor az 5-ös és a 6-os számú figyelő (Jampi és Baba) megjelent. "Jampi" 50-55 év körüli, kb. 170 cm magas, enyhén kreol bőrű, testes latin férfi volt, őszülő hajjal. Sötétkék öltönyt, kihajtott nyakú fehér inget és bordó cipőt hordott, ugyancsak bordó díszsebkendővel. "Baba" 45 körül járó, 160 cm magas, kissé molett, kreolbőrű nő, fekete, közepesen hosszú hajjal. A csinos, elegáns megjelenésű asszony fehér blúzt és szandált és bordó szoknyát viselt, amit azonos színű válltáskával párosított. "Anyóka" ekkor "Japán I" és "Japán II" társaságában üldögélt a padon, "Görög" viszont már elment. Szemenei ekkor a parkon keresztül elindult a Fairfax Avenue irányába, ám a Fairfax és a 6th Avenue sarkán az 5-ös és 6-os számú figyelő hozzászegődött. Ahogy megállt bámészkodni az újságosbódé vagy egy térkép előtt, "Jampi" és "Baba" elsétált mellette, de ugyanolyan gyorsasággal ismét mögé kerültek. Szemenei a Farmers Market (termelői piac) felé tartott, amelyről az összes útikönyv turistalátványosságként írt, ráadásul a sok üzletben könnyű eltűnni. Az attasé a zöldséges standnál ment be a piacra, majd a butiksor felé fordult. Ekkor teljesen váratlanul a két üzletcsoport között elhelyezkedő parkolótérre nagy sebességgel bevágódott egy világoskék, 1983-as évjáratú Chevrolet Impala. A benne ülő 4-5 FBI ügynök azonnal kipattant az autóból, és a legkülönbözőbb irányba futott tovább.

Mindez oly gyorsan történt, hogy a résztvevők azonosítására nem kerülhetett sor. Ahogy a diplomata az ajándékboltok között nézelődött, a figyelőcsoport abbahagyta a rejtőzködést. Minden butikban melléje szegődött valaki, először az 5-ös és a 6-os, majd a 2-es, de végül a 3-as számú figyelő is felbukkant. A félórnyi sétát követően beült egy italra a közeli kerthelyiségbe. "Görög" a szemközti ajándéküzletben álldogált egy ismeretlen társaságában, aki viszont később már nem bukkant fel. Az idősebb nő és az 50-es évei közepén járó latin férfi az attasétól kétasztalnyira foglalt helyet a vendéglőben. Szemenei távozásával egy időben a kék Impala lassan kiállt a parkolóból, de csak a vezető tartózkodott benne. Az attasé a Beverly Boulevard felé indult, míg "Jampi" és "Baba" először közvetlen közélről, majd kissé lemaradva a nyomában járt, végül átmertek a másik oldalra. Amikor kb. 15 perc múlva áthaladt a zebrán a Cienega és a San Vincente Blvd. keresztezésénél, felfigyelt a tilos jelzés miatt a sorában másodikként várakozó halványnárga Toyota Tercel-re. A vezető mellett "Görög", a hátsó ülésen pedig "Japán I" és "Japán II" ült. Szemenei a Wilshire Boulevard-on fél hét körül szállt fel a szálloda felé tartó autóbuszjáratra. Bár onnantól nem tapasztalt figyelést, viszont meggyőződéssel állította, hogy a felsorolt embereken és két járművön túl nagyobb stáb vett részt a műveletben. A csütörtöki, szombati és hétfői összejövetelek alkalmával nem volt lehetőség önellenzésre, ugyanakkor 22-én és 23-án San Francisco-ban nem találkozott semmilyen gyanús jelenséggel.⁴⁰ Az FBI Los Angeles-i irodája először az SSG (Special Support Group – Különleges Támogató Csoport) – más elnevezéssel Special Surveillance Group (Különleges Megfigyelő Csoport)⁴¹ – embereit vetette be Szemenei követése során, amelyben az amerikai társadalom különböző származási csoportjába tartozó – ázsiai, latin-amerikai, dél-európai származású – figyelők egyaránt részt vettek.⁴² Amikor a tudományos-technikai attasé elvegyült a Farmers Market forgatagában, a kémelhárításért felelős Intelligence Division (Hírszerző Osztály) lépett támadásba,⁴³ mert azt feltételezték, hogy a nehezen átlátható helyszínen operatív találkozó vagy anyagátadás van folyamatban. Mindezek fényében Nagy Lajos rendőr ezredes, a 2-es Osztály vezetője úgy vélekedett, hogy Kim jó eséllyel a katonai elhárítás valamelyik ágához – INSCOM (Army Intelligence and Security Command – a Hadsereg Hírszerző és Biztonsági Parancsnoksága), Air Force Office of Special Investigations (Légierő Különleges Nyomozások Hivatala), vagy a Naval Investigative Service (Haditengerészeti Nyomozó Hivatal)⁴⁴ – tartozik, vagy az FBI kapcsolata. Az, hogy nem kell jelentenie, burkolt felhívás volt a titkos együttműködésre. A III/I-2-es Osztály vezetője szerint beszerzési célú tanulmányozás, vagy a hadiiparban alkalmazott csúcstechnológiához történő hozzáférési kísérlet felderítése volt a cél. Szemenei a hazatérése miatt csak nyilvános helyre szóló meghívást fogadhatott el,

⁴⁰ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/5 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 3/9. -2/1986. sz. JELENTÉS -5-nek. – Tárgy: Szekeres et figyelése Los Angelesben. Washington, 1986. V.19. pp. 172–182.

⁴¹ SMITH, I. C: Inside. A Top G-Man Exposes Spies, Lies and Bureaucratic Bungling Inside the FBI. Nelson Current, Nashville, 2004. pp. 133-137. ISBN 0-7852-6061-7

⁴² KESSLER, Ronald: Az FBI titkai. Leleplezett történetek – hihetetlen igazságok. HVG Kiadó Zrt, Budapest, 2012. pp. 103-105. ISBN 978-963-304—083-6

⁴³ RONSENFELD, Susan: Organization and day-to-day activities. In: Athan G. Theoharis (Ed.): The FBI. A Comprehensive Reference Guide. The Oryx Press, Phoenix, 1999. pp. 211-227. ISBN 0-89774-991-X

⁴⁴ RICHELSON, Jeffrey T – BALL, Desmond: The Ties That Bind. Intelligence Cooperation between the UKUSA Countries – the United Kingdom, the United States of America, Canada, Australia and New Zealand. Allen & Unwin, Boston, 1985. pp. 122-127. ISBN: 0-04-327092 1

ám közölnie kellett, hogy ez az utolsó alkalom. Ajándék vagy anyag elfogadásától el kellett zárkózni.⁴⁵ Szemenyei István nem sokkal később hazatért, pozíciójában 1986. augusztus 21-től Nyíri Lajos (fn. "Zicsi") követte.⁴⁶

1986: a rezidens megfigyelése

1986. január 28-án "Gáti" rezidens (diplomáciai fedőtisztsége szerint a nagykövetség belpolitikai ügyekben illetékes első titkára),⁴⁷ ekkor Lócsei András,⁴⁸ rejtett figyeléssel találkozott. Amikor délelőtt 10 óra 15 körül elindult a legközelebbi gyógyszertárba, a Connecticut Avenue és a Tilden Street keresztezéséhez közel arra lett figyelmes, hogy a Tilden Street baloldalán a fehér színű, virginiai FUP 853 frsz. Dodge kisorolt a parkoló járművek közül, majd utána fordult a Connecticut Avenue-ra. A Porter Street-i tilos jelzésnél két gépkocsival állt Lócsei mögött. A Dodge-ban a férfi vezetőn kívül egy nő foglalt helyet. Ahogy a Calvert Street-i People's Drug üzlet előtt megállt, a kiszállással egy időben észrevette, hogy a kísérőkocsi elhaladt mellette, majd jobbra fordult. A figyelők a Calvert Streeten a saroképület takarásában várakoztak. A keresett gyógyszer nem állt rendelkezésre, ezért Lócsei két perc elteltével kijött a patikából, és továbbhajtott a belváros felé. A Calvert Street keresztezésénél épp tanúja volt, hogy az utca másik oldalán a Connecticut Avenue irányába néző Dodge-ba egy 25-30 éves, 165-170 cm magas, barna hajú, közepes testalkatú nő száll be, aki sötét nadrágot, rövid szürke dzsekit és svájcisapkát viselt, vállán fekete retiküllel. A gépkocsi egyből a nyomába eredt. Lócsei ekkor a W Street és a Jefferson Street között állt le, hogy jó 50 métert visszasétáljon a Connecticut Avenue 1315. szám alatti gyógyszertárba. A TSHIFFELY patikusa, egyben személyes ismerőse sajnálkozott, ugyanis a készítmény náluk sem volt raktáron. A fehér Dodge kb. 20 méterrel hátrébb, a tilosban parkolt. Lócsei három perccel később előkerült, majd jobbra kanyarodott a Jefferson Streetre. Itt elhaladt az ugyancsak szabálytalanul várakozó, bordószínű Dodge mellett, ahol egy 30 év körüli, vállig érő barnahajú nő ült a volánnál, egy férfi pedig az anyósülésen. A gépkocsi lassan a rezidens mögé sorolt, majd 100-150 méteres távolságból követte a 19. utca – 22. utca – Rock Greek Parkway – Connecticut Avenue útvonalon. Lócsei megállt a People's Drug másik patikája előtt a Macombas Street sarkán, de minthogy ott sem találta a megfelelő gyógyszert, visszatért a nagykövetségre. A figyelőkocsi tovább haladt a Connecticut Avenue-n északi irányba. Ahogy megérkezett, az épület előtti parkolóban egy gépkocsi állt, amelyben egy fekete férfi és egy fekete nő ült. A FUP 853-as rendszám már szerepelt a nyilvántartásban. A katonai társszerv helyettes vezetőjét március 6-án 15 óra 45-től 16 óra 15-ig a WNY 887-241 rendszámú, bordó Pontiac gépkocsiból figyelték a nagykövetségtől a Pentagonba vezető útján. A kocsit egy fiatal nő vezette, másnap viszont ugyanezzel a járművel egy fiatal férfi követte a

⁴⁵ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/5/2 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 4/4.-2/1986. sz. UTASÍTÁS. – GÁTI ELVTÁRSNAK! WASHINGTON. – Tárgy: JOHN KIM ügye – Budapest, 1986. VI. 12. pp. 159–160.

⁴⁶ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/6/2 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 4/5 – 5/1987. sz. JELENTÉS 2-nek. – Tárgy: ZICSI et. biztonsági helyzetéről. Washington, 1987. V. 4. pp. 169–172.

⁴⁷ Bizalmas közlés nevük elhallgatását kérő egykori tisztársaktól 2019-2022.

⁴⁸ MNL OL – XIX – J – 1 – j – SZT Iratok USA 1984 – 003817 – 108/1984 – Tárgy: Lócsei András eltárs beszámoltatása – Washington, 1984. VI. 6. pp. 1.

helyettes katonai attasét a hivatalától a lakásáig.⁴⁹ Az MNVK2 egy másik beosztottja 1986. március 20-án ugyancsak figyelés alatt állt délelőtt 10 óra 30 perctől 11 óra 15 percig, majd 11 óra 30 perctől 12 óra 15 percig. Ekkor a virginiai FXB 575 rendszámú bordó Ford Pick up és az FTU 870 rendszámú bordó Dodge, valamint két Washingtonban regisztrált jármű – a 954-863 rendszámú kék Dodge és a 914-091 rendszámú szürke Oldsmobile – követte. A művelet nyolc férfi és három nő részvételével zajlott. A történet délután 4 óra 20 perc és este hat óra között megismétlődött, amikor a washingtoni 987-596 rendszámú bordó Buick és a 987-591 rendszámú metálkék Chevrolet Celebrity járt a nyomában. A figyelőbrigádot három férfi és két nő alkotta, akik láthatóan nem törekedtek tevékenységük leplezésére, bár az egyik nyomozónón észrevehető volt a paróka.⁵⁰ A rezidens 1986. április 16-án újból figyelést tapasztalt a városban történő mozgása alkalmával. A szőben forgó napon 13 órakor indult el vásárolni, amikor Linnean Avenue-ről a Tilden Street-re forduláskor észrevette a holland nagykövetség előtt az 1-es számú figyelőkocsit. A washingtoni 940-199 forgalmi rendszámú fehér Dodge három-négy járművel haladt Lőcsei mögött. A nyomozó egyedül volt az autóban. A Military Avenue felé közeledve tünt fel a 2-es számú gépkocsi – a virginiai FGN-610 rendszámú kékeszürke Chevrolet – egy férfi gépkocsivezetővel és női útitárrsal. A rezidens a Connecticut Avenue-ről befördült a McKinley Streetre, és beállt a People's Drug Store mögötti parkolóba. A Chevrolet utána kanyarodott, a parkoló bejárata előtt lefékezett, majd továbbhajtott. Ahogy Lőcsei betért a Connecticut Avenue-n található pékségbe, a 2-es számú gépkocsi is a parkoló felé vette az irányt. A rezidens két percre beugrott a gyógyszertárba, majd a parkolóra nyíló kijáraton keresztül jutott vissza az autójához. A figyelésre való tekintettel úgy döntött, hogy nem tér vissza a nagykövetségre, hanem a városban történő mozgással igyekszik az elhárítási műveletet és módszereiket tanulmányozni. Lőcsei kihajtott a Morrison Streetre, ahonnan a Reno Road irányába vette az irányt. A Reno Road – Western Avenue – McKinley kereszteződéséhez a 2-es számú gépkocsival szinkronban érkezett, amely a McKinley Street felől jött. A Reno Road előbb kapott szabad jelzést, így Lőcsei a Western Avenue-n át behajtott a lakása alatti mélygarázsba. A rezidens kipakolt, majd 5 perc elteltével kihajtott a garázból és a Wisconsin Avenue felé haladt tovább. A 2-es számú figyelőkocsi a garázs kijáratától 200 méterre, a Willard Avenue-n parkolt. Lőcsei a nagykövetségre készült visszatérni a szokásos útvonalon, mialatt az 1-es és a 2-es számú gépkocsi felváltva követte. Ez akkor is így maradt, amikor a Tilden Streetről nem fordult a nagykövetség utcájába. A rezidens végül a Park Road, a 16. utca és a Massachusetts Avenue érintésével érte el a Printing Office (közlönykiadó) környezetét, ahol a H utcában talált helyet. Az 1-es számú gépkocsi mögötte állt le. Lőcsei körülnézett a kormányzati kiadó üzletében, végül megvette a Diplomatic List (diplomáciai névsor) legújabb kötetét. Két perc múlva utánament az üzletbe egy 30-32 éves, 170-172 cm magas, a homlokán erősen kopaszodó, szőke hajjú, kerekarcú, bajuszos, közepes testalkatú és egyenes tartású férfi. Az 1-es számú figyelőn színes kockás ing, bordó dzseki, szürke nadrág, fekete félcipő volt, noha az aranykeretes szemüvegével keltett leginkább feltűnést. Lőcsei a H Streetről a North Capitol Streetre fordult, nyomában az 1-es számú gépkocsival. Ezt azonban szinte egyből felváltotta a

⁴⁹ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/5 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 2/1. -1/1986. sz. JELENTÉS -2-nek. – Tárgy: Figyelésről. Washington, 1986. II.17. pp. 116–118/120.

⁵⁰ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/5 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 3/7. -2/1986. sz. JELENTÉS -1-nek. – Tárgy: Külső figyelésről. Washington, 1986. IV.19. pp. 132/144.

3-as számú gépkocsi – a washingtoni 891-233 rendszámú sötétszürke Ford – amit az 1-es számú figyelő vezetett. A Constitution Avenue-ről a 3. utcába fordulva a 4-es számú gépkocsi – a virginiai FLT 462 rendszámú sötétszürke Dodge – vette át a követési feladatot, amelyben egy férfi és egy nő ült. Az Independence Avenue-n a 4-es, a 3-as, az 1-es és a 2-es számú gépkocsi lassú tempóban egymás után haladt a rezidens nyomában. A Rock Green Parkway-n már ütemesebb volt a forgalom, itt 150-200 méterrel lemaradva a 4-es számú gépkocsi követte Lőcseit. Az utóbbi egységet a Connecticut Avenue-n az 1-es számú váltotta, amely a Tilden Streetig közvetlenül mögötte haladt. A rezidens 14 óra 45-kor ért vissza a nagykövetségre, viszont a mellékutcákban már nem tapasztalt figyelést.⁵¹ Lőcseit legközelebb 1986. április 22-én vonta ellenőrzés alá az elhárítás. Ahogy délután négy órakor elindult a nagykövetségről, a szemközti parkolóban, a vöröstéglás ház mellett, egy fehér Dodge és a vezetője már láthatóan várta a megjelenését. A Linnean Avenue-ről a Tilden Streetre kanyarodás közben Lőcsei meglátta a holland nagykövetség előtt a washingtoni 891-233 rendszámú, sötétszürke Fordot, azaz 1-es számú gépkocsit. A Reno Roadon az ugyancsak washingtoni 994-413 rendszámú, sötétszürke Pontiac – a 2-es számú gépkocsi – egészen a Chevy Chase Metro Centerig volt a nyomában, ahol helyet cserélt az 1-es számú gépkocsival. A Fordot egy férfi vezette, aki mellett az a nő ült, aki Lőcsei 16-án a Chevrolet Impala-ban már látott. A rezidens 16 óra 18 perckor bement a lakás alatt lévő garázsba, majd 17 óra 25 perckor indult vissza a nagykövetségi fogadásra. A szürke Ford a Western Avenue-től a Connecticut Avenue-ig követte. Ahogy Lőcsei behajtott a nagykövetség garázsába, az utcai parkolóban ott állt a jelző egység által használt Dodge, amely 20 óra tájban távozott a helyszínről. Másnap a katonai társszerv beosztottját három gépkocsival négy FBI ügynök – három férfi és egy nő – 11 óra és 13 óra 30 között folyamatosan figyelte. Juszel Béla, az MNVK2 munkatársa, április 25-től május 3-ig a floridai St. Petersburg-ben nyaralt, ahol 24 órás folyamatos ellenőrzés alá került. Még a szálláshelyükkel szemközti szobában is figyelők tartózkodtak, akik többször is beszélgetést kezdeményeztek a társszerv munkatársával és annak családtagjaival. A figyelést három gépkocsival négy férfi végezte, akik 4-én egészen Orlandoig követték a diplomatát, amikor már családjával Washingtonba készült.⁵² A rezidens a figyelések számának növekedését azzal magyarázta, hogy a szovjeteken kívül a többi szocialista ország külképviseletével szemben az elhárítás tartózkodott a nyílt műveletektől, ekkor azonban a magyar nagykövetséget is figyelmeztetni akarta, hogy nyomon követi a tevékenységét. Ezzel párhuzamosan az FBI létszámának emelése, valamint az erők átcsoportosítása is lehetőséget adott a gyakoribb ellenőrzésre. A rezidens azt sem zárta ki, hogy egyes az USA budapesti nagykövetségén szolgálatot teljesítő diplomaták szigorúbb ellenőrzése váltotta ki az intézkedést.⁵³

⁵¹ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/5 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 3/9. -1/1986. sz. JELENTÉS -2-nek. – Tárgy: Külső figyelésről. Washington, 1986. IV.19. pp. 139–143.

⁵² ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/5 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 3/10. -1/1986. sz. JELENTÉS -2-nek. – Tárgy: Külső figyelésről. Washington, 1986. V.6. pp. 155/162–163.

⁵³ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/5 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 3/2. -2/1986. sz. JELENTÉS -1-nek. – Tárgy: GÁTI et. évi biztonsági jelentése. Washington, 1986. V.16. pp. 166–167.

1986-1987: A "Kállay-kettős" vége

1986. október 20-án Kállay a nagykövetség ismétlődő telefonos zaklatása miatt a Secret Service segítségét kérte. Minthogy Franchak más beosztásba került, William M. Shaw őrmester vette át a hívásokról készült felvételeket. Az őrmester ugyanakkor megmutatta azt az adatlapot, amely vészhelyzet esetén az egyes külképviseletekről tartalmazta a legfontosabb tudnivalókat. Kállay az 1956-os események harmincadik évfordulójára való tekintettel október 22. és november 5. közötti időszakra fokozott védelmet kért a nagykövetségnek, amit Shaw is elfogadott. Bár a Secret Service nem tudott az MNK külképviseletének biztonságát fenyegető nagyszabású tüntetésről, Kállay sokkal jobban félt egyes mentálisan sérült emberek támadásától. Végül még az újabb telefonos zaklatás is elmaradt,⁵⁴ feltehetően azért, mert a magyar forradalom eltűnésével szemben a szovjetellenesség kifejezésére a John Walker elleni akkoriban zajló büntető eljárás messze alkalmasabbnak tűnt. Az egykori tengerész tisztihelyettes 1986. november 9-én életfogytiglani fegyházbüntetést kapott a Baltimore-i Szövetségi Bíróságon.⁵⁵ A koreai származású védelmi tanácsadóval Kállay többször is összefutott, de egy rövid beszélgetésen és a névjegyek cseréjén kívül másra nem került sor. 1987. január 21-én a China Roundtable összejövetele alkalmával mégis meghívta az asztalához a diplomatát. Kim társaságához 8-9 fő tartozott, köztük a Kállay által már régóra ismert Susan Mace (fn. "Sana"). Kim először csak arra emlékezett, hogy Kállay valamelyik szocialista ország küldötte, de váratlanul beugrott, hogy kiről van szó. Innentől udvariasan, de következetesen érdeklődött a diplomata beosztásáról, a washingtoni tartózkodásáról, korábbi kiküldetéseiről, családjáról és a külképviselet létszámáról. Kállay az SD számára rendelkezésre bocsátott életrajzát mondta fel, Kim bemutatkozásában pedig azt hangsúlyozta, hogy elsősorban Kína a szakterülete, a szocialista tábor egészével foglalkozik. A magyar gazdaságirányítás gyakorlata és a reform határozottan érdekelte, azonban még nem járt Magyarországon és bevalottan senkit sem ismert a nagykövetségről. Kim ebédre szóló meghívással állt elő, amit Kállay nem utasított el, de gazdasági kérdésekben az illetékes attaséval tervezte összehozni. A tanácsadó jelezte, hogy a Kállay által vitt oktatási ügyekről is szívesen társalogna, végül az előadás előtt más programra való hivatkozással eltávozott. 1987. február 3-án telefonált a nagykövetségre, megállapodott a diplomatával egy hétfő déli ebédben, de két perc múlva visszahívta, hogy elnézést kérjen, amiért elfeledkezett egy másik teendőjéről. Kállay furecsallotta, hogy Kim Szemenyei Istvánnal fennálló ismeretségéről nem tett említést, ugyanakkor a korábbi érdektelenségéhez képest feltűnően próbált kapcsolatot építeni. Susan Mace megerősítette, hogy Kim a Department of Defence állományába tartozik, de többet nem tudott vagy nem akart mondani róla.⁵⁶ Nagy osztályvezető arra utasította Kállayt, hogy ne térjen ki, de ne legyen rendszeres az érintkezés. Amint viszont a katonai hírszerzésre jellemző erőszakos fellépés jeleivel találkozik, vagy anyagot ajánl fel, a

⁵⁴ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/6/2 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 7/1.-2/1986. sz. JELENTÉS. 1-nek. –Tárgy: Az US Secret Service képviseltek védelmével megbízott illetékeseivel való együttműködésről az 1956-os évforduló kapcsán. Washington, 1986. XI. 24. pp. 49–51.

⁵⁵ HUNTER, Robert W: Spy Hunter. Inside the FBI Investigation of the Walker Espionage Case. Naval Institute Press, Annapolis, 1999. pp. 193-201. ISBN: 1-55750-349-4

⁵⁶ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – - 389/6/2 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 2/1-2/1987. sz. JELENTÉS. – Tárgy: J. W. KIM személyéről. – Washington, 1987. II. 19. pp. 96–99.

kapcsolatot meg kellett szakítania.⁵⁷ Kim – a rendszerváltást közvetlenül megelőző időszakban felajánlásokat tevő amerikai köztisztviselők többségéhez hasonlóan⁵⁸ – provokátor lehetett. Az MNVK2 ugyanis története folyamán megtanulta, hogy az amerikai katonai elhárítás gyakran nyúlt a kettős ügynökjátszma módszeréhez.⁵⁹ Mindettől függetlenül Kállay biztonsági helyzete az ún. ”Sana” ügy miatt megingott. Susan Mace ellen hivatalosan kémkedés volt a vád, az FBI mégis engedélyezte, hogy Washingtonból Texasba távozzon. A biztonsági tiszt a SD részéről nem kapott figyelmeztetést, ami megítélése alapján arra utalt, hogy az FBI nem rendelkezik valódi bizonyítékkal.⁶⁰ A történet további részleteit nem ismerjük, ugyanis további részletekről sem a KÜM, sem az állambiztonsági szervek iratai nem állnak rendelkezésre. Mi történhetett valójában? Susan Mace, aki feltehetően a Pentagon ügyintézője volt, bizonyos kérdésekről nyíltabban beszélt Kállay előtt. A biztonsági tiszt túlságosan messzemenő következtetést vont le a nő közlékenységéből, ezért közeledni próbált, amiről az érintett tájékoztatta feletteseit. Ms. Mace feltehető alkalmatlanságára tekintettel a játszma elmaradt, ezért az amerikai védelmi minisztérium részben a hozzáférés ellehetetlenítésére, részben büntetésből áthelyezte Texas államba.

Zárszó

Az 1984 és 1987 közötti időszakra jellemző nyugalom a rezidentúrán bekövetkező változások nyomán 1987 második felében véget ért. Míg Lócsei András elsősorban a nyílt forrásból elérhető értesülések fordítására és elemzésére helyezte a hangsúlyt a személyes kapcsolatépítés helyett,⁶¹ az utóda már lényegesen többet mozgott a Kongresszusban. Az 1988-as év folyamán kibontakozó Conrad-ügy, a Katonai Felderítő Szolgálat legsikeresebb forrásának letartóztatása viszont a súlyosbodó pénzügyi és gazdasági válság fényében a legrosszabbkor terelte az amerikai hírszerző és elhárító szervek figyelmét Magyarországra.

⁵⁷ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/6/2 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 3/5. -2/1987. sz. UTASÍTÁS. – GÁTI ELVTÁRSNAK! WASHINGTON. – Tárgy: J. W. KIM ügyében – Budapest, 1987. VI. 2. pp. 103–104.

⁵⁸ HANKISS Ágnes: Hírszerzés és rendszerváltás. A washingtoni magyar rezidentúra kalandos évei (1988–1989). In: ANDREIDES Gábor – M. MADARÁSZ Anita – SOÓS Viktor Attila (Szerk.): Diplomácia – hírszerzés – állambiztonság. Nemzeti Emlékezet Bizottsága, Budapest, 2018. pp. 12-21. ISBN: 978-615-5656-22-4

⁵⁹ MOZSIK Imre: Washingtoni emberük. Hírszerző voltam Amerikában. MÁS Könyvek, Budapest, 1995. pp. 13-48. ISBN: 963 208 345 8

⁶⁰ ÁBTL – 3. 2. 5 – O – 8 – 389/6/2 – 15 – OD – 4622 – „PERISZKÓP” – Washingtoni Nagykövetség Elhárítása – 5/3. -2/1987. sz. JELENTÉS. 1-nek. – Tárgy: Olt elvtárs éves biztonsági jelentése. Washington, 1987. VI. 17. pp.178–180.

⁶¹ MNL OL – XIX – J – 1 – j – SZT Iratok USA 1984 – 003817 – 108/1984 – Tárgy: Lócsei András eltárs beszámoltatása – Washington, 1984. VI. 6. pp. 1–2.

Felhasznált irodalom:

- AID, Matthew M: The Secret Sentry. The Untold History of the National Security Agency. Bloomsbury Press, New York, 2009. ISBN: 978-1-59691-515-2
- ANDREW, Christopher – MITROHIN, Vaszilij: A Mitrohin-archívum. A KGB otthon és nyugaton. Talentum Kiadó, Budapest, 2000. ISBN: 963 645 076 5
- BATVINIS, Raymond J: The Origins of FBI Counterintelligence. Lawrence, University Press of Kansas, 2007. ISBN: 978-0-7006-1495-0
- BORHI László: Nagyhatalmi érdekek hálójában. Az Egyesült Államok és Magyarország kapcsolata a második világháborútól a rendszerváltásig. Osiris Kiadó – MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest, 2018. ISBN: 978-963-276-258-6
- EARLEY, Pete: Family of Spies. Inside the John Walker Spy Ring. New York, Bantam Books, 1988. ISBN: 0-553-05283-7
- HANKISS Ágnes: Hírszerzés és rendszerváltás. A washingtoni magyar rezidentúra kalandos évei (1988–1989). In: ANDREIDES Gábor – M. MADARÁSZ Anita – SOÓS Viktor Attila (Szerk.): Diplomácia – hírszerzés – állambiztonság. Nemzeti Emlékezet Bizottsága, Budapest, 2018. ISBN: 978-615-5656-22-4
- HILL, Christopher R.: Outpost. A Diplomat at Work. Simon & Schuster Paperback, New York, 2014. ISBN: 978-1-4516-8591-6.
- HUNTER, Robert W: Spy Hunter. Inside the FBI Investigation of the Walker Espionage Case. Naval Institute Press, Annapolis, 1999. ISBN: 1-55750-349-4
- JOHNSON, Loch K: National Security Intelligence. Polity Press, Cambridge, 2017. ISBN: 9781509513086
- KÁVÁSSY János Előd: Sodrásban. A Magyar Népköztársaság és az Amerikai Egyesült Államok kapcsolatai a hidegháború végjátékában. CEPoliti Kiadó, Budapest, 2019. ISBN: 978-615-5771-10-1
- KESSLER, Ronald: Escape from the CIA. How the CIA Won and Lost the Most Important KGB Spy Ever to Defect to the U. S. Pocket Books, New York, 1991. ISBN: 0-671-72664-1
- KESSLER, Ronald: The Bureau. The Secret History of the FBI. St. Martin's Press, New York, 2002. ISBN: 0-312-30402-1
- KESSLER, Ronald: In the president's secret service: behind the scenes with agents in the line of fire and the presidents they protect. Crown Publishers, New York, 2009. ISBN: 978-0-307-46135-3
- KESSLER, Ronald: Az FBI titkai. Leleplezett történetek – hihetetlen igazságok. HVG Kiadó Zrt, Budapest, 2012. ISBN: 978-963-304—083-6
- MONG Attila: Kádár hitele. A magyar államadósság története 1956–1990. Libri Kiadó, Budapest, 2012. ISBN: 978-963-310-128-5.
- MOZSIK Imre: Washingtoni emberük. Hírszerző voltam Amerikában. MÁŠ Könyvek, Budapest, 1995. ISBN: 963 208 345 8

- NAGY András: Halálos együttérzés. A „magyar ügy” és az ENSZ 1956–1963. Kossuth Kiadó – Felsőbbfokú Tanulmányok Intézete, Budapest, 2020. ISBN: 978-963-09-9478-1
- NEWTON, Michael: The FBI Encyclopedia. McFarland & Company, Inc, Publishers, London, 2003. ISBN: 0-7864-1718-8
- OLIVE, Ronald J.: Capturing Jonathan Pollard. How One of the Most Notorious Spy in American History Was Brought to Justice. Naval Institute Press, Annapolis, 2006. ISBN: 1-59114-652-6
- RICHELSON, Jeffrey T – BALL, Desmond: The Ties That Bind. Intelligence Cooperation between the UKUSA Countries – the United Kingdom, the United States of America, Canada, Australia and New Zealand. Allen & Unwin, Boston, 1985. ISBN: 0-04-327092 1
- RONSENFELD, Susan: Organization and day-to-day activities. In: Athan G. Theoharis (Ed.): The FBI. A Comprehensive Reference Guide. The Oryx Press, Phoenix, 1999. ISBN: 0-89774-991-X
- SMITH, I. C: Inside. A Top G-Man Exposes Spies, Lies and Bureaucratic Bungling Inside the FBI. Nelson Current, Nashville, 2004. ISBN: 0-7852-6061-7
- VERBITZKY, Anatole – ADLER, Dick: Sleeping with Moscow. The Authorized Account of the KGB’s Bungled Infiltration of the FBI by Two of the Soviet Union’s Most Unlikely Operatives. Shapolsky Publishers, New York, 1987. ISBN: 0-9933503-07-5
- WISE, David: The Spy Who Got Away. The inside story of the CIA agent who betrayed his country. Collins, London, 1988. ISBN: 0-00-215781-0

BIZTONSÁG- ÉS VÉDELEMPOLITIKA

DR. HABIL TÜRKE ANDRÁS ISTVÁN

A „MACRONCOS” ÚR

*FRANCIA DIPLOMÁCIA EMMANUEL MACRON ELNÖK ELSŐ
PERIÓDUSÁNAK IDEJÉN (2017-2022)*

*I. RÉSZ: EURÓPA ÉS PEREMVIDÉKE: VISSZATÉRÉS, VISZÁLYOK ÉS
TÉRNAYERÉS*

Franciaországban Emmanuel Macron elnökségével visszatért a korábban leginkább Nicolas Sarkozy elnökhöz (2007-2012) köthető, nagy elánnal kezdeményező, erősen mediatisztált, s nem egyszer némileg álszent francia külpolitikai stílus, amely adott esetben a partnerek kritizálásában, kioktatásában is élen járt.¹ A Macron-féle diplomácia újdonsága, hogy – való igaz: részben a körülmények, részben a vitapartnerek arroganciája, ugyanakkor nem kis részt a francia elnök diplomáciai stílusa miatt is – Franciaország közvetlen szomszédaival olyan alaposan megromlott a viszony, amire a második világháború óta nem volt példa: a térségből (Rómából) francia nagykövetet kellett visszahívni. Ezen túl Franciaország szövetségesei körében is majdnem „elment a falig”: a NATO-tagtárs Törökországgal az első világháború óta nem látott mélységekbe süllyedtek a kapcsolatok, amikor a két fél hadihajói kis híján egymásra lőttek. S ha mindez nem lenne elég, mindezt megtette – többek között – Trump Amerikájával, Bolsonaro Brazíliájával és (főként 2021 második felétől) Putyin Oroszorszáგával elmérgesedő viszony. E konfliktusok némelyikét – mint látni fogjuk – szerencsére sikerült a ciklus végére normalizálni. Franciaország egyúttal viszont visszatért az európai politika színpadára (s ezzel párhuzamosan ismét visszavett az afrikai elköteleződésből), amelyet Hollande elnök korábban nagyvonalúan lényegében a német partnerre hagyott.² Ebben jelentős szerep hárult a Hollande-féle külpolitikai kurzus sikeremberére, Jean-Yves Le Drian korábbi védelmi miniszterre, aki az európai ügyek és külügyek minisztereként³ tért vissza. A védelmi tárca Sylvie Goulard (alig több, mint 1 hónapos periódusa) után az állami költségvetésnél, majd a francia légitársaság és a francia vasút – az *Air France* és az *SNCF* – elnökségében dolgozó Florence Parly vette át.

¹ A szerző a Macron-féle külpolitikát az V. Köztársaság diplomáciáját francia és magyar diszciplináris megközelítés eszközeivel és kereteiben vizsgálja. Magyar részről főként Gazdag Ferenc (I. Franciaország története 1945–1995. Bp., Zrínyi, 1996., Csizmadia Sándor, M. Szebeni Géza, J. Nagy László, a fiatalabb kutatógeneráció képviselői közül pedig Szűcs Anita, Fejérdy Gergely, Ferwagner Péter Ákos és Garadnai Zoltán műveire, valamint az általa szerkesztett (és részben írt), A jelenkori Franciaország c. (I. Irodalomjegyzék) összefoglaló könyvben felvázolt francia diplomáciaívbe illeszkedve. Francia részről pedig a téma legelismertebb kutatóinak Maurice Vaïsse-nek (I. ALLAIN, J.-C. – GUILLEN, P. – SOUTOU, G.-H. – THEIS, L. – VAÏSSE, M.: Histoire de la diplomatie française – Tome II. De 1815 à nos jours. Paris, Perrin, 2007.) és Frédéric Bozo (I. La politique étrangère de la France depuis 1945. Paris, Flammarion, 2019.) műveiben használt módszertan alapján.

² Erről ld. TÜRKE A. I.: A külpolitika militarizálódása Franciaországban (2012-2017). A François Hollande korszak kül- és biztonságpolitikája a válságövezetekben. Szakmai Szemle, 2020/3. pp. 92-116.

³ A tárca megnevezése is jelzésértékű, az európai ügyek kerültek az első helyre.

Alábbi elemzés kísérletet tesz a macroni diplomácia legmarkánsabb elemeinek bemutatására az európai (jelen első részben) és az amerikai térségben, valamint az arab-izraeli konfliktus kapcsán. Az afrikai hadszínterek bemutatására tehát nem tér ki.

A német–francia tengely

Emmanuel Macron elnök tehát a Hollande-korszak „kivonulása” után teljes erőbedobással tért vissza a diplomácia európai színterére. 2017. szeptember 26-án, a Sorbonne-on tartott beszédet Európa jövőjéről, amely szerint Európának szuverénnek, egységesnek, demokratikusnak kell lennie. Jórészt felsorolta a több évtizedes klasszikus paneleket, a közös európai intervenciók hadsereg, a közös védelmi büdzsé, a felderítési kapacitások egységesítése (Európai Hírszerzési Akadémia), a közös határvédelmi és menekültpolitika (Európai Menekültügyi Hivatal), a Mediterráneum és Afrika, az ökológiai átmenet, az importtermékekre kivetett széndioxid-adó, az élelmiszerellátási szuverenitás, „az egyes tagországok gazdasági realitásához adaptált” európai minimálbér, a diákok kétnyelvűsége, az európai egyetemek, a transznacionális EP-listák (stb.) fontosságát hangsúlyozva, újabb közös intézmények létrehozására téve javaslatot. Komolyabb újdonságként az új, a klímapolitikának alárendelt közös kereskedelmi politika kialakítását (részleteiben lsd. lejjebb) lehet kiemelni.⁴

A francia elnök a német–francia tengely felpörgetésén túl keménykezűbb európai fellépést ígért, főként a BREXIT révén az előnyök megtartását, de a terhek elengedését remélő britekkel szemben, akiknek megüzente, hogy „Európa nem bevásárlóközpont”, a szabályok mindenkire vonatkoznak. A francia politika régi-új kulcsszava a többsebességű Európa szorgalmazása is: az éllovasok ne várjanak a lemaradókra. Az európai közbeszerzési piacokat olyan cégek számára kell fenntartani, amelyek termelésük felét Európában végzik. Ezt egészítette ki a *Vásárolj Európait!* szabály, és a stratégiai iparágak védelme a harmadik országbeli beruházókkal szemben.⁵

2019. január 22-én Macron és Angela Merkel német kancellár aláírta a gazdaságpolitika, a diplomácia és a védelem területére kiterjedő Aacheni szerződést a francia–német együttműködésről és integrációról, napra pontosan 56 évvel az Elysée-szerződés aláírása után. Sokatmondó, hogy 56 év elteltével a két ország még mindig csak – a szerződés kifejezésével élve – „közelít”, azaz még mindig nem „érkezett meg” egymáshoz. A megoldást ismét csak az intézmények szaporításában látták a felek, felállították a Gazdasági Szakértők Francia–Német Tanácsát. E tanács gazdasági ajánlásokat dolgozhat ki a két ország számára, hogy olyan német–francia közös gazdasági zóna jöjjön létre, amelyben közösek a szabályok, főként az üzleti jog területén, s ezt lehetőleg a megújuló energiaforrásokra kell alapozni. A diplomácia területén fő prioritásként Németország állandó ENSZ BT-tagságát jelölték meg

⁴ Initiative pour l'Europe - Discours d'Emmanuel Macron pour une Europe souveraine, unie, démocratique. Elysée.fr, 2017.09.26. <https://www.elysee.fr/emmanuel-macron/2017/09/26/initiative-pour-l-europe-discours-d-emmanuel-macron-pour-une-europe-souveraine-unie-democratique> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)

⁵ Soós E. P.: Emmanuel Macron és a visegrádi négyek. Magyar Nemzet, 2017. 06. 29. <https://magyarnemzet.hu/archivum/velemeney-archivum/emmanuel-macron-es-a-visegradi-negyek-3874012/> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)

(annak ellenére, hogy annak realitása, hogy újabb európai ország kapjon helyet – akár más, fejlődő országokkal szemben vagy mellett –, igen csekély). További törekvés a külpolitikák összehangolása. A védelem területén a NATO-tagságot megerősítő szokásos szólamokon túl a terrortámadás esetén történő közös eszközhasználatot és a védelmi programok terén való együttműködést említették. Mindezekon kívül közös úrprogram K+F támogatásaiban állapodtak meg a felek.

2021. május elején Franciaország, Németország és Spanyolország végre megállapodott a tervek szerint először a levegőbe 2027-ben emelkedő és 2040-ben rendszeresíthető közös tervezésű új vadászrepülőgép (SCAF) fejlesztéséről. Hogy a politikai szándék és a valóság néha mennyire nem fedi egymást, arra jó példával szolgálnak a SCAF körüli nehézségek: 2021 februárjában a felek között először az a probléma merült fel, hogy az aviatikai és avionikai fejlesztésekben élen járó francia *Dassault Aviation* vonakodott megosztani titkos és költséges kutatási eredményeit a partnerekkel, s ekkor a németek kilátásba helyezték a kilépést. Majd a francia (és német) részesedést kellett a kezdeti 50-50%-ról 33-33%-ra csökkenteni, mert az *Airbus* révén Madrid is részt követelt a projektben.⁶

Az olasz affér

2019. február 7-én a francia és az olasz kormány súlyos diplomáciai konfliktusba keveredett, amelynek eredményeként a francia fél visszahívta Christian Masset francia nagykövetet (febr. 15-ig). 1940 óta nem volt arra példa, hogy Párizs európai szomszédjai egyikéből nagykövetet hívjon vissza. A konfliktus gyökerei a 2018. márciusi olasz törvényhozási választásokig nyúltak vissza, amelyet a populista *M5S* („Öt Csillag Mozgalom”, 32%) és a *Lega* (a korábbi „Északi Liga”, 17%) nyert meg. Ennek következtében Matteo Salvini, illetve Luigi Di Maio lettek a miniszterelnök-helyettesek (előbbi belügyminiszter, utóbbi külügyminiszter 2019. szept. 5-ig, illetve után). A Macron-féle liberális, Európa-barát irányvonal egyre több verbális összeütközést vállalt fel ezen általa populista-nacionalistának tartott iránnyal (Olaszország mellett Orbán Viktor Magyarországgal is) nem kis részben belpolitikai és európa-politikai törekvései miatt.

2018. június óta gyakorlatilag befagytak a diplomáciai egyeztetés csatornája a két ország között, s ezért főleg Macron elnököt terhelte a felelősség: az Aquarius-ügyben – ezt a migránsokat szállító hajót Olaszország nem engedte kikötöni – Macron élesen kikelt az olasz kormány „cinizmusa” és „felelőtlen sége” ellen. Az olasz fél hiába követelt bocsánatkérést, Macron tovább tetézte a helyzetet azzal, hogy – egyértelműen az olasz kormányra is utalva – az európai „növekvő nacionalista lepraveszélyről” beszélt Bretagne-ban egy összeurópai migrációs fórum előtt 2018. június 21-én.⁷

⁶ LAGNEAU, Laurent: Fin du SCAF? L'industrie allemande veut son propre démonstrateur d'avion de combat. Opex360, 2021.02.13. <http://www.opex360.com/2021/02/13/fin-du-scaf-lindustrie-allemande-veut-son-propre-demonstrateur-davion-de-combat> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)

⁷ Egyszerre sikerült kül- és belpolitikai öngólt lőnie, mert természetesen nemcsak Marine Le Pen tiltakozott élesen, hanem a mérsékelt francia Republikánusok is feltették a kérdést: „Kik is akkor a leprások? Azok az állampolgárok, akiket nyugtalanít a tömeges bevándorlás?”

Amellett, hogy az olaszokat erkölcsi alapon hangosan kioktatta az Aquarius-ügyben, a macroni Franciaország gyakorlatilag megerősítette a határőrizetet az olasz–francia határövezetben, és az ott átszivárogni akaró migránsokat mind visszafordította Olaszország felé. 2019 elejére az olasz diplomácia vette át a kezdeményezést az adokapokban, januárban Salvini és Di Maio támogatásáról biztosította a Macront 3 hónap óta sakkban tartó és lemondását követelő francia sárgamellényeseket, majd az egyik kijelentette, hogy Franciaország „elszegényítette Afrikát”, a másik meg, hogy „a francia nép hamarosan nagyon rossz elnöktől szabadulhat meg”. A dráma csúcspontját a francia nagykövetség visszavonása jelentette ezekre válaszként.⁸

2020 tavaszán az Európai Bíróság versenyjogi problémák miatt megakadályozta a 2018-ban államosított francia Saint Nazare-i *Chantiers de l'Atlantique* (korábbi STX) és az olasz *Fincantieri* hajóipari óriások olasz vezetés alatti fúzióját. Az olasz fél 59,7 millió euróért 50%-os tulajdonrészét szerzett volna, a francia állam ebből opcionálisan visszavehető 1%-a mellett. Ez az új „tengeri Airbus” csúfnevű óriás utcahosszal verte volna a második német Meyer Werft vállalatot. Francia részről a Szenátus, a szakszervezetek és a helyi politikusok is elleneztek a fúziót, főként a *Fincantieri* igen erős kínai kapcsolataitól tartva.⁹

A francia-olasz kapcsolatokban az enyhülést végül az I. Conte-kormány bukása, és a II. Conte-kormány felállása (2019. szept. 5 – 2021. febr. 13.) hozta el, Salvini ekkor távozott, De Maio pedig külügyminiszter lett. Franciaország 2021-re Olaszország első számú külföldi befektetőjévé vált, többek között az *Airbus* és a *Finmeccanica*, a *Thales* és a *Leonardo*, az *Essilor* és a *Luxottica*, a PSA és az FCA óriáscégek között már korábban is szoros együttműködések születtek. A második Conte-kormány újraindította a Paolo Gentiloni és Macron által még 2018 januárjában megindított együttműködési projektet, majd Mario Draghi új kormánya 2021. november 26-án végül aláírta a – Róma egyik dombjáról elnevezett – Quirinalis Szerződést (*Traité du Quirinal/Trattato del Quirinale*). Mindezt úgy kommunikálták, mint egy, a német–francia Elysée-szerződéssel (1963) ekvivalens francia–olasz stratégiai együttműködés kezdetét. Az együttműködés területei a kül- és európai politika, a belügyi, kül- és biztonságpolitikai, valamint a határokon átvívelő együttműködés (Határmenti Együttműködési Bizottság, az úrkutatás (*Ariane* és *Vega* hordozórakéták). Továbbá gazdasági, ipari, informatikai (pld. kiberbiztonság, *cloud* technológia, 5G, 6G), oktatási (Erasmus+), kulturális, ifjúsági (az Elysée-szerződésben foglalt Francia–Német Hivatal – OFAJ – mintája) és szociális (2021. máj, 8. a portói csúcs céljai) területekre is kiterjed. A keretszerződés-jellegű dokumentum újdonságként különösen nagy hangsúlyt helyez a környezetvédelemre,

Lsd. Macron choque les souverainistes en dénonçant la «lèpre» des extrêmes. Lefigaro.fr, 2018. 06. 22. <https://www.lefigaro.fr/politique/le-scan/2018/06/22/25001-20180622ARTFIG00151-macron-choque-les-souverainistes-en-dennoncant-la-lepre-des-extremes.php> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)

⁸ SAINT-FAUSTIN, Olivier: Tensions entre la France et l'Italie: comment expliquer cette crise diplomatique?. Sudouest.fr, 2019. 02. 08. <https://www.sudouest.fr/2019/02/08/tensions-entre-la-france-et-l-italie-comment-expliquer-cette-crise-diplomatique-5804356-6109.php> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)

⁹ La CE refuserait la fusion entre Fincantieri et les Chantiers de l'Atlantique. Le Journal de la Marine Marchande, 2020.03.12. <https://www.journalmarinemarchande.eu/filinfo/la-ce-refuserait-la-fusion-entre-fincantieri-et-les-chantiers-de-latlantique> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)

a klímasemlegesség elérésére 2050-ig, valamint a mediterrán térségre és a közös kulturális örökségre.¹⁰

A felek megegyeztek abban, hogy a külügy- és védelemi, a belügy- és igazságügyi, a gazdasági és pénzügy-, valamint a kulturális és ifjúságügyi (stb.) miniszterek, a főtítkárok, a politikai igazgatók, a globális és európai ügyek igazgatói rendszeresen, de legalább évente egyszer egyeztetnek egymással. (Ilyen egyeztetések pld. a CFIDS – a Francia–Olasz Biztonsági és Védelmi Tanács – keretében korábban is voltak.) Az unió strukturált együttműködési kereteit favorizálják harmadik országbeli, illetve nemzetközi intézményeknél működő külképviselleteik esetében. A védelmi együttműködés területén többek között megkönnyítik egymás katonai kontingenseinek a másik területén történő tranzitját vagy állomásoztatását. A migráció kezelése terén közös francia–olasz, a rendfenntartó erőket segítő műveleti egység felállítását irányozták elő. Az Elysée-szerződésre emlékezett a felek azon törekvése is, hogy nyelvüket a partnerországban kiemelt mértékben oktassák, amely egyrészt az angol nyelv térhódítása mellett utópiának tűnik, másrészt a latin nyelvek nagyfokú hasonlósága miatt mégis kézenfekvő.

A szerződés megítélése vegyes, egyesek a francia–német motor alternatíváját és úgymond a második világháború óta háttérbe szorult Olaszország rehabilitációját vélik benne felfedezni.¹¹ Mások szerint a szerződés sokat markol, de keveset fog, és (még?) nem látszik a bilaterális hozzáadott érték számos, az unió szintjén multilaterális szinten már közösen kezelt problémakör (ezekre a szövegben számos utalás van) kapcsán. Mi értelme egy a francia–német szerződést konkuráló olasz–francia stratégiai szerződésnek, és ha már mindenáron a közösségi szint alatt kötött meg, akkor vajon miért nem tripartit jellegű lett a németek bevonásával? Az egymást átfedő bilaterális szerződésekkel Franciaország kíván (és csak így, a churchilli három kör elméletére emlékeztető „közös halmazként” tud) vezető szerepre tönni Európában? Mi értelme az újabb „frakciózásnak” azon kívül, hogy a francia elnököt, mint ötletgazdát megpróbálja egy emlékezetesnek szánt PR-fogással De Gaulle-i magasságba emelni?

Mindezek ellenére a legfontosabb – lényegében hiánypótló jelleggel – az intenzív vertikális és horizontális dialógus megindítása a felek között számos területen. A német-francia tandemet a stabil elnöki, illetve kancellári rendszeren (gyakran több ciklussal) a személyes kapcsolatok nagyban erősítették, mindezt a krónikusan instabil olasz kormányzati rendszer felé nehéz lesz elképzelni. De legalább levonták a konzekvenciákat a felek, hogy például a francia–olasz rivalizálás nyertesei Líbiában – mindkét fél kárára – a törökök és az oroszok lettek. Kérdés, ha 2023-ban

¹⁰ Időnként fel-felmerül az Itáliából Franciaországba hurcolt műkincsek megnyugtatóan nem rendezett problémája, esetleges visszakérések olasz részről. 2019-ben a da Vinci 500 éves halálára rendezett kiállításra Róma vonakodott műalkotásokat kölcsönadni a Louvre-nak, az olasz helyettes államtitkár kulturális javak eltulajdonításával vádolta meg Franciaországot. (Joggal, tehetjük hozzá, hiszen főleg I. Ferenc és Napoléon hadjáratai idejében rengeteg olasz műkincs „vándorolt át” a franciákhoz.)

¹¹ CORATELLA, Teresa: Il Trattato del Quirinale: Come Italia e Francia possono promuovere l'azione sull'ambiente e la sovranità Europea. European Council of Foreign Relations, 2021. 12. 16. <https://ecfr.eu/rome/article/il-trattato-del-quirinale-come-italia-e-francia-possono-promuovere-lazione-sullambiente-e-la-sovranita-europea/> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)

visszatérnek a kormányzásba az olasz populisták, mit sikerül megőrizni a célokból, mert utóbbiak „antidemokratikusnak” (a parlament még nem szavazott róla) és a „francia imperializmus győzelmének” látják a szerződést.¹²

A török affér: a francia–török „hidegháború” geopolitikai kontextusai¹³

Macron elnöksége alatt veszélyes mértékben kiéleződött – a főként a szír és líbiai térfélen még Hollande-elnök ciklusa alatt felerősödő – francia–török konfliktus. A két államot kölcsönösen feszélyezte a másik jelenléte a saját *chasse gardée*-jének tekintett régiókban, azaz a franciáknak főként a líbiai török jelenlét, a törököknek pedig a szír és az iraki francia jelenlét szúrja a szemét. Amióta Trump 2019 októbere óta elengedte a kurdok kezét, Szíriában Törökország 10.000 – főként szövetséges – szír katonát mozgósítva újabb katonai műveletet indított, hogy elvegye a kurdok kedvét Kurdisztán létrehozásától. Itt a francia *Chammal* misszióval kerültek szembe. 2018. április 14-én Franciaország az Egyesült Államokkal és Nagy-Britanniával ENSZ BT-felhatalmazás nélküli légi csapást intézett a szír rezsim ellen, az április 7-ei dúmai vegyi támadásra válaszul.¹⁴ Az akció közben – melyet Merkel támogatott, Putyin pedig elítélt – több mint 100 rakétát lőttek ki, a francia hozzájárulás mértéke 10%-os volt: 5 fregatt, 5 Rafale és 4 Mirage 2000 támadott vegyi üzemeket és raktárakat a Homs régióban 12 cirkálórakétával.

A bevetés közben súlyos problémák jelentkeztek a 2015-ben rendszeresített MdCN cirkálórakéták („*a francia tomahawk*”) első éles használatában, melyeket a három francia FREMM multimissziós fregatt közül kettő műszaki, illetve szoftveres hiba miatt nem tudott elindítani.

A tervezett 16 (?) helyett így csupán 3 rakétát sikerült kilőni, amelyek viszont célba találtak.¹⁵ Irakban a PKK (Kurdisztáni Munkáspárt) elleni török légitámadásokat 2020 márciusa óta a jordániai Prince-Hassan légi bázisról két francia, Reco NG felderítőkapszulákkal felszerelt Rafale-M is szoros figyelemmel kísérte, amelyek feladata hivatalosan a ISIL/DAESH elleni küzdelem támogatása. Katarban – egy

¹² MARCHAND, Laurent: C'est quoi le «Traité du Quirinal», cet accord que signent la France et l'Italie aujourd'hui? <https://www.ouest-france.fr/europe/italie/traite-du-quirinal-la-france-et-l-italie-signent-un-accord-pour-struc-turer-leur-relation> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)

¹³ A szerző köszönettel tartozik Pénzváltó Nikolett számos hasznos kiegészítő megjegyzéséért a téma kapcsán.

¹⁴ A brazil José Bustani, az OIAC (hágai székhelyű vegyifegyver-ellenes szervezet) korábbi elnöke szerint a bizonyítékokat meghamisították, meghallgatását az ENSZ BT előtt – melyet a BT-elnök Oroszország kezdeményezett – több tag, köztük Franciaország, az Egyesült Államok és Nagy-Britannia vétőzta. Lsd. Panel Criticizes »Unacceptable Practices« in the OPCW's investigation of the Alleged Chemical Attack in Douma, Syria on April 7th 2018. [Couragefound.org](https://www.couragefound.org), 2019. 10. 23. <https://www.couragefound.org/2019/10/opcw-panel-statement> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)

¹⁵ A francia légierő 10 órás, 3000 km-es bevetése viszont továbbra is egyedülálló képesség Európában. Ld. Merchet, Jean-Dominique: La Marine a rencontré des «aléas technique» lors du tir des missiles de croisière. [Secret Défense Blog](https://www.lopinion.fr/blog/secret-defense/france-a-tire-douze-missiles-croisiere-contre-syrie-147246), 2018. 04. 17. <https://www.lopinion.fr/blog/secret-defense/france-a-tire-douze-missiles-croisiere-contre-syrie-147246> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)

2018-os szerződés értelmében – a törökök létrehozták második bázisukat, a Tariq ibn Ziyad tengeri bázist, csupán 200 km-re a francia erők (IMFEAU) abu-dzabibeli bázisától (*Camp de la Paix*).

Líbiában az ENSZ által is elismert – 2021. március 15-ig fennálló – Fajez el-Sarajj vezette GNA egységkormányt Ankara katonai erővel¹⁶ is támogatta, míg keleten Kaddáfi volt erős emberét (!), a Líbiai Nemzeti Hadsereg (ANL) vezetőjét, Khalifa Belqasim Haftar tábornokot Egyiptom, az Egyesült Arab Emírségek, Szaúd-Arábia, Oroszország és (diszkréten, hivatalosan a dél-líbiai terroristák elleni harc ürügyén) Franciaország támogatja. Le Drian már Hollande elnöksége alatt az ország erős embere, azaz Haftar támogatása mellett tört lándzsát. Macron elnök 2018-ban azzal tette magát nevetségessé, hogy még az év végéig beígérte a demokratikus választások megrendezését Líbiában. Majd a francia álláspont az ideológiai helyett a pragmatikusság felé fordult, a *győzzön az erősebbik!* elv értelmében. Haftar 2019 elején megindította, az EAE légi és dróndefezettel támogatott Tripoli-ellenes offenzívája politikailag mégsem jött jól a franciáknak: a franciaországi dinard-i G7-csúcs hivatalosan egységesen elítélte a líbiai konfliktus minden résztvevőjét, és csak a német külügyminiszter, Heiko Maas pontosított, hogy a felszólítás főként Haftarnak szólt. Macron elnök – láthatólag kettős mércét alkalmazva – élesen elítélte a török beavatkozást Líbiában, és azt, hogy a törökök fegyverszállításai megsértik az embargót. Ráadásul Törökország szír dzsihádistákat is bevetett Haftar csapatai ellen.

2020 június 10-én Líbia partjainál a *Le Courbet* (F-712, La Fayette osztályú fregatt) megállásra szólította fel az ENSZ-embargót feltehetően fegyverszállítással megsértő *Çirkin* teherhajót, amelyet 3 török hadihajó kísért. A *Çirkin* nem tett eleget a felszólításnak. A *Le Courbet* ezután három alkalommal érzékelte, hogy az egyik török fregatt célmegjelölő radarja bemérte. A francia fél különösen agresszívnek, a NATO-szabályokkal ellentétesnek tartotta ezt a lépést, amelyet a török fél élesen tagadott.¹⁷ Macron a NATO-t (ismét) „agyhalottnak” nevezte, amiért nem tudta megakadályozni a konfliktust két tagállama között. Szerinte ezen „agyhalál” eredménye, hogy szövetségeseiket, a ISIL/DAESH ellen harcoló Szír Demokratikus Erőket feláldozták az amerikai (NATO-) határozat és a török offenzíva miatt.¹⁸

A török–francia egymásnak feszülés újabb frontját az adta, hogy Franciaország felzárkózott Görögország mellé a „hagyományos” – szintén megoldatlan – NATO-n belüli több évtizedes görög–török feszültségben, szintén a Földközi-tengeren, ahol Franciaország egyre inkább a csendőr szerepére tör, s a mélytengeri szénhidrogén-

¹⁶ MIM 23 légvédelmi rendszer, Bayraktar TB-2 (UCAV), TAI Anka-S (UAV) és kínai drónok, két tervezett, új állandó török bázis: Mistrata: tengeri; Al-Watiya: F-16-os repülőgépek számára.

¹⁷ Tenré Steve: *Le Courbet, navire français au large de la Libye, visé par une manœuvre turque »extrêmement agressive«*. LeFigaro.fr, 2020. 06. 17. <https://www.lefigaro.fr/international/le-courbet-navire-francais-au-large-de-la-libye-vise-par-une-manoeuvre-turque-extremement-agressive-20200617> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)

¹⁸ Pour Emmanuel Macron, l'Otan est en état de »mort cérébrale«. LeFigaro.fr, 2019. 11. 07. <https://www.lefigaro.fr/international/le-president-francais-emmanuel-macron-juge-l-otan-en-etat-de-mort-cerebrale-20191107> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)

kutatásokban a *Total* révén közvetlenül is érdekelt.¹⁹ Miután Görögország élesen tiltakozott a török *Oruç Reis* (és a Barbaros Hayredin) földgázkutató hajó – a görög álláspont szerint – illegális jelenléte ellen, félúton a Kréta és Ciprus közötti térségben, 2020. augusztus 13-án „ideiglenesen” Franciaország két *Rafale* repülőgépet telepített a krétai Andreas Papatheou bázisra, és a *La Fayette* fregattot, valamint a *Tonnerre* multifunkcionális helikopterhordozót (PHA) küldte a térségbe. Közvetlenül a török felségvizek közelébe, ahol az illegális török fúrások által felfedezett új szénhidrogénmezőket mind Ankara, mind Athén magának követeli. A lépés hatására Erdogan először hátrált meg, és az *Oruç Reist* (hivatalosan karbantartási okok, valamint a párbeszéd elősegítése miatt) szeptember 18-án visszavonatta a térségből (majd visszaküldte, majd ismét visszavonta...).

Ezután a Samuel Paty-ügy²⁰ (okt. 16.) szolgáltatott újabb okot a csörtére, Le Drian sérelmezte, hogy a Mohamed-karikatúrákat mutogató tanár meggyilkolása miatt Törökország nem fejezte ki együttérzését. Mivel az iszlamista merényletek megsokasodtak Franciaországban (36 merénylet 8 év alatt) – s ezzel párhuzamosan a Száhel-övezetben a dzsihadista vezetők likvidáló francia célzott műveletek száma – a hivatalos francia politika azt kezdte el kommunikálni, hogy az iszlám világnak is szüksége lenne egy „felvilágosodásra.” Erdogan mindezekre válaszul a francia termékek bojkottjára szólított fel, nem kis részben belpolitikai okokból, szavazatszerzés céljából. Egy tévéadásban – újdonságként immár a francia belpolitikába is beavatkozva – súlyosan bírálta Macron hozzáállását, a franciaországi muszlim kisebbség (4,1 millió fő, a lakosság közel 9%-a) „hergelését”, és értelmi képességeinek kivizsgálására szólította fel. (A 2018-as török parlamenti és elnökválasztáson 158 ezer franciaországi török adta le voksát.)²¹ Franciaország erre október 25-én visszahívta ankarai nagykövétét.²²

Meg kell említeni, hogy a belügyekbe való kölcsönös beavatkozás a két ország között nem egyoldalú, és évtizedek óta tart. Franciaország lényegében Mitterrand óta beavatkozik a török belügyekbe azzal, hogy támogatja az Abdullah Öcalan vezette Kurdisztáni Munkáspártot. A támogatás a 2011-es szír polgárháború után felerősödött (és kiegészült a 2011-ben létrejövő észak-szír YPG, a Kurd Népvédelmi Egység támogatásával). A PKK tagjait Hollande 2015-ben, Macron 2019-ben személyesen is fogadta az Elysée-palotában. Törökország úgymond a terrorellenes küzdelem jegyében (valójában a szeparatista kurd törekvések és Kurdisztán létrehozása ellen) az YPG/PKK, valamint az ISIL/DAESH ellen megindította 2018. január–március

¹⁹ Részleteiben lásd: PÉNZVÁLTÓ Nikolett: Vitatott vizeken – a 2020–2021-es török–görög eszkaláció és háttere. Horizont, 2021/7. Budapest, Migrációkutató Intézet, 2021.

²⁰ Hámenei ajatollah, Irán legfelsőbb vezetője az ügy kapcsán a szólásszabadság – szerinte – kettős mércéjét kritizálta a Twitteren, Macron elnökhöz címezve szavait: „A kérdés a következő: miért számít bűncselekménynek, ha valaki a holokauszt témájában kifejezi a kétségeit? Aki e témában ír, az miért számíthat börtönre, miközben a Próféta elleni támadás minden esetben megengedett cselekedet?” Lsd. https://twitter.com/khamenei_ir (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)

²¹ PÉNZVÁLTÓ N.: Az Erdoğan–Macron csörte – a civilizációk harca vagy hatalompolitika? Corvinák.hu, 2021. 01. 16. <https://corvinak.hu/vilag/2021/01/16/az-erdogan-macron-csorte-a-civilizaciok-harca-vagy-hatalompolitika> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)

²² Phénix: Entre la France et la Turquie, le conflit qui vient? Huffingtonpost.fr, 2020. 10. 26. https://www.huffingtonpost.fr/entry/entre-la-france-et-la-turquie-le-conflit-qui-vient_fr (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)

között az *Olívaág* (afrini csata), ill. 2019. október 9. – november 25. között a *Békeforrás* hadműveletet.

Franciaország nemcsak, hogy élénken ellenezte ezeket a műveleteket, de a szíriai Ayn Isa bázison²³ francia katonák YPG/PKK-tagokat képeztek ki. Ha ez nem lenne elég, a vádak szerint a francia *Lafarge* építőipari cég (a CAC 40 egyike; 2015-ben fuzionált a Holcimmal) leányvállalatán, az LCS-en keresztül Szíriában közvetlenül támogatta a ISIL/DAESH-t is (2011–2015 között 13 millió euróval) azért, hogy jalabiyai üzemében a termelés zavartalanul folytatódhasson. Mindeközben a cég „diszkrétan” jelentgetett a DGSI-nek is, pld. a dzsihád közelébe kerülő franciákról (kb. 160 fő), sőt éppen a francia elhárítás buzdította maradásra. Mindeközben a francia törvényhozás is megerősítette a PKK támogatását, nem törődve azzal, hogy a PKK-t az EU hivatalosan terrrorszervezetként tartja nyilván. Macron hivatalosan azzal védte meg (a törökök szerint) kétkulacos politikáját, hogy azért támogatják az YPG-t, mert az a ISIL/DAESH terrorállam ellen harcol.²⁴

A NATO–török–francia perpatvarban a törökök kezébe kerültek újabb ütőkártyák, amikor 2020 júniusában 4 tagú francia kémsejtet fülettek le, amely 2013 óta működött hamis MIT (török biztonsági szolgálat) -kártyákkal Metin Özdemir irányítása alatt, aki volt török katonaként az isztambuli francia konzulátus biztonsági szolgálatánál dolgozott. 2020. augusztus 30-án pedig a DGSI (a francia belügyminisztérium kémelhárításért felelős szolgálata²⁵) letartóztatott egy, a NATO nápolyi parancsnokságán dolgozó francia alezredest Moszkvának való kémkedés vádjával. A francia államügyész a francia Btk. 40. paragrafusára szerint megindította az eljárást a korábbi kazahsztáni francia katonai attasé ellen.²⁶

Franciaország a török terjeszkedés ellen az európai uniós háttérrel is megpróbálta bevetni. Ennek háttere, hogy az EUNAVFOR MED (*Sophia* hadművelet) keretében 2015 óta zajlott az illegális migráció elleni fellépés, valamint a líbiai partiőrség megerősítése és a hajótörött migránsok kimentése a Földközi-tengeren. A misszió azután lett béna kacsa, hogy – a fent részletezett francia–olasz csörte eredményeként – az olaszok kivonták hajóikat, és lezárták kikötőiket a művelet hajói előtt, azaz 2019 márciusától lényegében csak a légtérfelügyeleti és a kiképzési szegmensek működtek.

²³ További francia bázisok Szíriában: Közép-Rakka, Észak-Rakka (itt egy volt cukorgyárban rendezték be a katonai felderítés központját), Al-Thawrah légi bázis, Al-Omar-olajmező. Lsd. C., J-C.: *Lafarge en Syrie: Les services secrets français étaient au courant*. BFMTV.com, 2018. 12. 23. <https://www.bfmtv.com/economie/entreprises/industries/lafarge-en-syrie-les-services-secrets-francais-etaient-au-courant> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)

²⁴ François Mitterrand elnök (1981-1995) felesége, Danielle (Gouze) kiemelt mértékben támogatta a PKK merényleteit, kiérdemelve tőlük „a kurdok anyja” címet. Lsd. OZCAN, Yusuf – DOGRU, Alaattin: *France’s endless support to EU-listed PKK terror group*. Anadolu Ajansı török hírügynökség, 2020. 09. 12. <https://www.aa.com.tr/en/europe/frances-endless-support-to-eu-listed-pkk-terror-group/1971163> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)

²⁵ A francia szolgálatokról lsd. bővebben: TÜRKE A. I.: *A francia hírszerző szolgálatok fejlődése* In: TÜRKE A. I. (Szerk.): *A jelenkori Franciaország II.* L’Harmattan, Budapest 2021. pp. 233-261.

²⁶ TANGUY, Jean-Marc: *Un lieutenant-colonel français à l’OTAN accusé d’espionnage au profit de Moscou*. Le mamouth blog, 2020. 08. 30. <https://lemamouth.blogspot.com/2020/08/un-lieutenant-colonel-francais-lotan.html> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)

2020. május 4-én tehát a CSDP újabb művelet, az *Irini* (görögül: béke)²⁷ elindítására kényszerült a *Sophia* kiesző képességeinek pótlására, valamint a Líbia elleni ENSZ-fegyverembargó ellenőrzésére. Ahogy egy francia diplomata helyesen megállapította, ez lényegében egy ügyesen álcázott törökellenes művelet,²⁸ mert az *Irini*, tengeri ellenőrzést végrehajtva, elvileg blokkolni tudta – a művelet ellen élénken tiltakozó – Sarajj Földközi-tengeren érkező fegyverszállítmányait, miközben szemet huny Haftar szárazföldi (és légi) úton, Egyiptom felől érkező fegyverellátása felett. Eközben a megnövelt uniós közös jelenlét Görögországnak és Ciprusnak is jól jött, a földközi-tengeri török földgázkutatók szemmel tartására. Nem melleleg Sarajj tengeri koncessziókkal fizetett a török fegyverekért. További, a műveletet indokló tényező Erdogan folyamatos zsarolása volt, a migráncscsap ki-be csukogatásával.

Tehát mindent szépen elterveztek, a huzavona sokáig arról szólt, hogy bár a Földközi-tenger középső²⁹ részére tervezett művelet főhadiszállását Róma kapta – az olasz Fabio Agostini parancsnoksága alatt –, Olaszország váltig „kötötte az ebet a karóhoz”, hogy területére nem enged be migránsokat. Végül Görögország egyezett bele abba, hogy a megmentett migránsokat (az olasz kikötők helyett így) a görög kikötőkbe szállítsák.³⁰ 2020. március 31-én a művelet tehát végre elindulhatott, május elején viszont éppen egy uniós tagállam „köpött bele a levesbe”, mégpedig Málta. Egyrészt kivonta haditengerészete katonáit (VPD), amelyek feladata a gyanús hajók átvizsgálása lett volna. Másrészt vétót nyújtott be az *Athena* mechanizmusra, azaz a művelet uniós alapokból való finanszírozására. Mindezt három ok miatt tette: Málta is magára hagyatva, s közben (nem kis részben Franciaország által) magas lóról kritizálva érezte magát az illegális migrációval szembeni küzdelmében, miközben 2020 elején négyeszeresére nőtt a Líbiából érkező illegális bevándorlók száma. Valamint mind Sarajjal, mind Ankarával szoros, baráti kapcsolatokat ápolt.³¹ Harmadrészt az EU-tól sürgős humanitárius segílyt és az EUBAM Líbia határellenőrzési misszió megerősítését kérte, de ezeket Brüsszel lesöpörte az asztalról.³² Az *Irini* művelet haditengerészeti része csak több mint 1 hónapos csúszással, az egy szem francia *Jean Bart* (légvédelmi) fregattal indult meg május 4-én. Málta végül 2020. május 26-án oldotta fel vétóját, cserébe partnerei részt vállaltak illegálisan érkező menekültjei elosztásában. A német partner a berlini folyamat keretében nem siette el a beavatkozást: a német részvétel 300 fő, a *Hamburg* fregatt

²⁷ El is keresztelték *opération Ironie*-ra, azaz „írónia műveletre”.

²⁸ Hasonló uniós «álsemleges», «álbékefenntartó» művelet lett volna az EUFOR Líbia. lsd. TÜRKE A. I.: Phantomized operation of the invisible legion? The European Union, the CSDP, and the crisis in Libya EUFOR Libya. CERPESC Analyses, 2012. 03. 01. <https://www.europavarietas.org/files/cerpesc14af052012.pdf> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)

²⁹ Gyakorlatilag a Líbia területei feletti vizek, északon a dél-olasz, görög és krétai partokig.

³⁰ E megoldás egészen más értelmezést nyer, amennyiben összevetjük a fentebb bemutatott, FRONTEX égisze alatt történt visszaélésekkel.

³¹ CARTHAGO, Antoine: L'Europe de l'impuissance = À peine lancée, l'opération *Irini* au large de la Libye est bloquée par Malte!. UPR honlapja, 2020. 05. 16. <https://www.upr.fr/actualite/leurope-de-limpuissance-a-peine-lancee-loperation-irini-au-large-de-la-libye-est-bloquee-par-malte-analyse-dantoine-carthago> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)

³² GROS-VERHEYDE, Nicolas: Nuage noir sur l'opération *Irini*. Malte brandit la menace d'un veto. Bruxelles2 blog, 2020. 05. 10. <https://www.bruxelles2.eu/2020/05/nuage-noir-sur-loperation-irini-malte-brandit-la-menace-dun-veto-a-posteriori/> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)

csak 2020 szeptemberében érkezett meg. Teljes műveleti kapacitását – a Covid19 miatt – az Irini 2020. szeptember 10-én érte el.³³

A hegyi-karabahi konfliktus újbóli kiéleződése (Azerbajdzsán és Örményország között 100 éve vitatott terület, Arcak köztársaság) egyben a francia–török konfliktus új terepét is jelentette. A 95%-ban örmények lakta Hegyi-Karabah – a SZU segítségével – 1921-ben Azerbajdzsánhoz került (autonóm státusszal), majd 1991-ben, ill. 1996-ban – örmény segítséggel – proklamálta függetlenségét. Az ezt követő háború 30.000 áldozatot eredményezett, a tüzszünetet az 1992-ben az EBEE által felállított orosz–amerikai–francia társelnökségű ún. Minszk-csoport³⁴ közvetítésével írták alá 1994-ben. A szórványos összetűzések ezután is folytatódtak, 2016-tól felerősödtek, majd 2020. szeptember 27-én súlyos harcokba torkollva az azeri erők és az örménybarát szeparatisták között kitört a második hegyi-karabahi háború (acélöklől hadművelet). Törökország hagyományosan Baku pártját fogta, és Örményországot (vö. örmény genocídium) ítélte el a konfliktusért. Macron elnök ezúttal sem mulasztotta el az alkalmat a török fél kioktatására, mely egyrészt 850 szír zsoldost (Macron szerint: „dzsihádisták”; és állítólag F-16-os repülőgépeket) küldött a térségbe, másrészt kijelentette, hogy kész katonailag is támogatni Azerbajdzsánt elfoglalt területeinek visszaszerzésében és érdekeinek védelmében a nemzetközi jog alapján. (Az is felmerült, hogy lényegében Erdogan elnök biztatta fel Ilham Alijev elnököt a támadásra.) Magyarán Törökország – a francia álláspont szerint – „beleütötte az orrát” (az egyébként tetszhalott) Minszk-csoport (elnöki) hatáskörébe, ezért Macron 2020. szeptember 30-án Rigában kijelentette, hogy ezzel a törökök olajat öntöttek a tüzre, és Franciaország nem fogja elfogadni Hegyi-Karabah azeri visszahódítási tervét. Mevlüt Çavuşoğlu török külügyminiszter replikája nem késett, szerinte „*Macronnak Örményország felé kifejezett szolidaritása, mivel nem aggódik Azerbajdzsán területei miatt, azt jelenti, hogy támogatja az okkupációt.*”³⁵

Miután az azeriek elfoglalták Şuşa városát, az örmények gyakorlatilag kapituláltak. A francia és az amerikai partnerek ignorálása mellett orosz közvetítéssel november 9-én aláírták a tüzszüneti szerződést, amellyel Azerbajdzsán megtarthatta a tőle 1994 óta el-, s most visszahódított területeit. Hegyi-Karabah státusza ugyanakkor tisztázatlan maradt, és a terület politikai, katonai és gazdasági háttérét adó Örményországgal való összeköttetést biztosító Lacsin korridor (orosz) békefenntartók ellenőrzése alá került.

Miután tehát a konfliktus rendezése kicsúszott a francia diplomácia kezei közül (és orosz–török szájíz szerint alakult), november 25-én a francia Szenátus, kritizálva az elnöki diplomácia inaktivitását, a vélt legütőképesebb válaszként Hegyi-Karabah eddig nemzetközileg el nem ismert önállósága elismerésének – az elnöki

³³ Az Operation Irini honlapja. <https://www.operationirini.eu/> (Letöltés ideje: 2021. 03. 20.)

³⁴ Hagyományosan örménybarát csoport, ráadásul az örmény fél mindvégig kizárt bármilyen területi engedményt. Utóbbi lényegében mind az azeri, mind az örmény rezsim bukásához vezetett volna. Az EBESZ a 2014-es ukrán válság óta lényegében „lefagyott”, a török diplomácia még ezen felül 2016 óta igencsak eltávolodott a nyugati demokráciáktól. (A szerző köszönettel tartozik Dunay Pál EBESZ-szakértő megjegyzéséért.)

³⁵ LEDUC, Sarah: Haut-Karabakh: le nouveau sujet de frictions entre la France et la Turquie. France24.com, 2020. 09. 30. <https://www.france24.com/fr/20200930-haut-karabakh-emmanuel-macron-juge-les-d%C3%A9clarations-turques-inconsid%C3%A9es-et-dangereuses> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)

többség tiltakozása mellett – megsürgetését szavazta meg.³⁶ Ez azon kívül nem volt sokkal többre jó, mint hogy Franciaország kilépve eddigi viszonylag semleges közvetítői pozíciójából (a Minszk-csoportban) az azeri felet komolyan magára haragította, s a török reakció szerint e lépése az állami szuverenitás és a nemzetközi jog durva megsértése volt. Tervbe vették a Minszk-csoport reaktiválását, valamint – meghallgatva az örmény beszámolókat, elszörnyülködve – nemzetközi, háborús bűnöket feltáró vizsgálóbizottság felállítását követelték. Utóbbinak csak annyi a szépséghibája, hogy mivel egyik hadviselő fél sem írta alá a római statútumot, nem igazán lehetséges a Nemzetközi Büntetőbírósághoz fordulni. November végén 20, majd 50 tonna humanitárius segély küldéséről döntöttek Örményország számára.

A török-francia kapcsolatokban az enyhülés a 2021. június 14-ei brüsszeli NATO-csúcs keretében következett be, ahol Macron és Erdogan személyesen tárgyalt arról, hogy Szíria és Líbia kapcsán egyeztetik lépéseiket a válságkezelés érdekében, valamint felgyorsult egy Törökországban drogügybe keveredett és 16 év börtönre ítélt francia hazaengedési folyamata is. Líbiában a közös cél az lett, hogy 20.000 török, illetve a törökök által telepített szír zsoldos, valamint az orosz Wagner csoport távozzon, és december 24-én meg lehessen tartani a választásokat. Macron azt is elmagyarázta Erdogannak, hogy elnökségének lépései nem az iszlám vallás, hanem a szélsőséges csoportok ellen irányultak. 2022 elején az ukrajnai orosz invázió Törökországot még inkább európai partnerei mellett sorakoztatta fel, s ez a francia-török közeledésre is további pozitív hatást gyakorolt. Március 24-én a NATO rendkívüli csúcsa előtt egyeztettek a felek, megegyezve egy közös humanitárius műveletről az ukrajnai Mariupolnál, május 26-án pedig Macron megpróbálta telefonon meggyőzni Erdogant, hogy Törökország ne ellenezze Svédország és Finnország NATO-csatlakozási kérelmét arra hivatkozva, hogy a két ország PKK-tagokat rejteget. Erdogan a NATO-csúcson, 2022. június 29-én vissza is vonta a vétót.³⁷ Macron első elnöki ciklusának végére tehát az elmérgesedett francia-török kapcsolatokat végül sikerült úgy, ahogy normalizálni.

A brit affér(ok)

A 2022-es francia uniós elnökség „bevezető előzményeként” másik szomszédjával, a *Lancaster House* szerződéses értelmében 2010-től kiemelt biztonság- és védelempolitikai partnerével,³⁸ Nagy-Britanniával is elmérgesedett Franciaország viszonya. A BREXIT következményeként 2021 májusában, majd október 28-án kiélesedett ugyanis a brit és a francia halászok közötti incidens a *La Manche* Franciaország mellett található brit fennhatóságú szigetei (normandiai partvidék, főként Jersey és Guernesey szigetek) körüli halászati jogokat illetően. Májusban a brit flotta reaktivált *HMS Severn* és *HMS Tamar* parti őrhajója vonult fel

³⁶ BERKAOUI, Héléna: Le Sénat vote en faveur de la reconnaissance du Haut-Karabagh. Publicsenat.fr, 2020. 11. 15. <https://www.publicsenat.fr/article/parlementaire/le-senat-vote-en-faveur-de-la-reconnaissance-du-haut-karabagh-185812> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)

³⁷ A július 22-én aláírt, az az ukrán gabona exportját megnyitó isztambuli egyezmény tető alá hozása előtt, 2022 július 16-án, immár Macron második elnöki ciklusában Erdogannal is egyeztetett telefonon s állítólag *Rafale* harci repülőgépek eladásai is felmerültek.

³⁸ Lsd. TÜRKE A. I.: Egységben kétség? A 2010-es francia-angol védelmi együttműködés három éves mérlege, Nemzet és Biztonság, 2014/1. pp. 64-80.

(és tartózkodik azóta is folyamatosan a helyszínen) a halászhajók támogatására, megakadályozandó, hogy a francia halászhajók blokádnál alá vonják Jersey szigetét. Velük szemben a franciák akkor az *Athos* parti őrhajót rendelték ki. Októberben pedig a francia partiőrség Le Havre-ba kísért egy – a francia álláspont szerint megfelelő halászati engedély nélkül – francia felségvizeken halászó brit hajót, erre válaszul London bekérte a francia nagykövetséget. Az intézkedésre a francia fokozott tengeri ellenőrzés kapcsán került sor, reagálva arra, hogy Jersey előzőleg 31 francia halász liszensz-kérelmét utasította el.

A probléma magja az angol fennhatóságú partoktól 6-12 mérföldes zónában történő francia halászati jogokat érinti, mert a BREXIT utáni új brit halászati engedély megszerzéséhez bizonyítani kell, hogy korábban is itt halásztak. A megnövekedő kérelem-elutasítások miatt francia részről kemény válaszlépéseket helyeztek kilátásba, felvetve a brit halászhajók kiltását a francia kikötőkből, a brit kamionos áruforgalomra kivetett fokozott ellenőrzést, és Jersey áramellátásának korlátozását. A halászati jogokat eredetileg mintegy 250 francia hajó számára a 2000. július 4-ei a jersey-i Saint Hélier-öbölről elnevezett szerződés rendezte, míg a brit kilépés kapcsán 2020 végén csupán arról sikerült megállapodni, hogy 2026-ig rendezik az új helyzet problémáit. 2022. április 10-én az uniós halászatügyi biztos bejelentette, hogy rendezték a halászati liszenszek ügyét a két ország között, miközben a normandiai halászok élesen kritizálták a lépést, amely a brit hajók 90%-ának megadta a halászati lehetőséget. Megemlítendő, hogy Franciaország a harmadik legérintettebb ország a BREXIT következményei kapcsán, amely miatt évi 1,9 milliárd euró veszteséget könyvel el az export területén. 2020-ban Franciaország 33,6 milliárd euró értékben exportált Nagy-Britanniába (6. számú export-partnere felé), míg a britektől 21,6 milliárd értékben importáltak, (a franciák 7. számú import-partnerei). A francia kereskedelmi többletben a legfontosabb tényezőt a britekkel folytatott kereskedelmi kapcsolatok jelentik, míg a BREXIT miatt a francia nemzeti vagyon 0,1%-kal csökkent 2021-ben. A Franciaországban élő mintegy 136.000 brit³⁹ jogállásának kérdése mellett a legfőbb problémát a fentebb bemutatott halászati kérdés jelenti, a francia halászok tevékenységének 30%-a brit felségvizeken zajlik.

Az orosz affér: „barátkozásból ellenségeskedés”

Elnöksége kezdetén, 2019. augusztus 19-én Brégançon erődjében Emmanuel Macron meghirdette az új, stratégiai dialógus kialakítását Moszkvával, a két ország szakértői tematikus munkacsoportokat állítottak fel. A francia cél az volt, hogy a Normandia-formátum keretében a „kelet-ukrajnai válság” megoldása céljából csúcstalálkozóra kerüljön sor. Bár előzőleg Franciaország jelentős részt vállalt abban, hogy az Európa Tanács 2019. június 25-én visszafogadja az oroszokat,⁴⁰ mégis,

³⁹ 2020-as adat, a 2011-es tetőzés idején még 158.000-en voltak. A briteknél pedig 136.046 franciát tartottak nyilván 2021-ben (a tetőzés 2019-ben volt:147.548). lsd. Brexit: quels impacts pour l'économie française? Bordeaux Business, 2022. 03. 28. <https://bordeaux.business/brexit-quels-impacts-economie-francaise/> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)

⁴⁰ 2014-ben megvonták szavazati jogukat, Moszkva erre bojkottálta az üléseket, 2017-ben pedig már tagdíjat (33 millió euró/év) sem fizetett. Az orosz állampolgárok így nem fordulhattak az EJEB-hez.

Macron elnök az oroszok visszavételét a G7-re olvadó G8-ba lényegében ehhez a feltételhez kötötte.⁴¹ Mindeközben a francia elnöknek egyre inkább szüksége volt Törökország fűken tartásához, valamint a líbiai, a szír, az iráni és az ukrán dossziék kapcsán arra az orosz partnerre, amelyet a közös európai politika szerint (is) a Krim-félsziget elcsatolása miatt büntetni kellett volna.

2020. augusztus 20-án Alexander Navalnij orosz ellenzéki politikus megmérgezése (amelyet Moszkva a végsőkig tagadott) nagymértékben megakasztotta a francia–orosz közeledést. A külügyminiszterek találkozóját szeptember közepére tették át, Macron moszkvai látogatását (részben a koronavírus miatt) elhalasztották.⁴² Putyinnak az sem nyerte el a tetszését, hogy Macron úgymond „orosz vadászmezőkre tévedt”, amikor közvetíteni próbált a fehérorosz belpolitikai krízisben: 2020. szeptember 29-én Vilniusban Svetlana Tikhonovskaja belarusz ellenzéki vezetővel találkozva kijelentette, hogy Franciaország érdekelt a szabad választások megtartásában – ezzel is kritizálva Lukasenka elnök 2020. augusztus 9-ei újraválasztásának tisztaságát. Putyin virágnyelven közölte, a francia elnök „megengedhetetlen interferenciát okoz” egy szuverén állam belügyeiben.⁴³ 2021. április 17-én a francia elnök szankciókat helyezett kilátásba Putyin ellen a krími orosz csapatösszevonások kapcsán. A felek 26-ai találkozásán a francia fél kifejezte aggodalmát az ellenzéki Navalnij éhségstrájkja miatt, és többek között a Putyin-közeli Wagner-csoport visszahívását szorgalmazta Líbiából. Áprilisban az orosz elnök Macront és Merkelt is arra kérte, gyakoroljanak nyomást Zelenszkij ukrán elnökre, hogy Kijev „fejezze be a provokációkat” az ország keleti felében. Májusban a francia elnök kijelentette, hogy a szankciós politika Oroszországgal szemben nem érte el a célját. 2019 nyarától a német-francia tengely hiába szorgalmazta közösen az enyhülést és a dialógus újraindítását⁴⁴ az EU és Oroszország között a tagállamok egy része (főként Lengyelország, Svédország és a balti államok) ezt a törekvést a 2021. júniusi uniós kormányközi konferencia előtt megvétőzta. A lépés felfedte Európa folyamatos megosztottságán túl a német-francia tengely politikai gyengeségét.

2021. december 8-án ráadásul véget ért Angela Merkel hosszú kancellársága, és a német külpolitika Macront lényegében egyedül hagyta a Putyinnal való párbeszéd

Lsd. MILLET, Andy: Ankara affirme avoir averti la France au sujet d'un des kamikazes de Paris. L'Express.fr, 2019. 06. 25. https://www.lexpress.fr/actualite/la-russie-fait-un-retour-agite-au-conseil-de-l-europe_2086174.html (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)

⁴¹ Soós E. P.: Stílusváltás Párizsban. Élet és Irodalom, LXIII. évf., 41. sz. 2019. 10. 11. <https://www.es.hu/cikk/2019-10-11/soos-eszter-petronella/stilusvaltas-parizsban.html> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)

⁴² SMOLAR, Piotr: Macron-Poutine, la diplomatie froide. LeMonde.fr, 2020. 12. 05. https://www.lemonde.fr/international/article/2020/12/05/macron-poutine-la-diplomatie-froide_6062293_3210.html (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)

⁴³ Poutine demande à Macron de ne plus interférer au Bélarus. 24heures.ch, 2020. 10. 01. <https://www.24heures.ch/poutine-demande-a-macron-de-ne-plus-interferer-au-belarus-468419266023> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.). Macron Irán kapcsán is Putyinnal próbált meg együttműködni, mert Trump teljesen elutasító politikája nagyon meggyengítette a mérsékelt iráni vezetőket. A biarrítzi közeledés ellenére 2019. szeptember 7-én Irán újabb – a 2015-ös bécsi megállapodással ellentétes – centrifugák beüzemelését jelentette be, a francia bizalmi politika nem vezetett eredményre, 2021. március 18-án Macron kénytelen volt nyomatékosan figyelmeztetni Iránt.

⁴⁴ Németországnak a *Nord Stream 2* vezetékprojekt biztosítása miatt lett volna elsődleges az orosz kapcsolat konszolidálása.

terén, miközben decembertől egyre fokozódott a feszültség Ukrajna körül. Az EU Tanácsának soros elnökségét átvett Macron 2022. február 7-én a fokozódó orosz mozgósítás közben Moszkvába repült tárgyalni (a következő nap pedig Zelenskijjel Kijevben), s mivel ekkor még úgy tűnt a háború mégsem következik be, a francia sajtó egy része már-már békeangyalként üdvözölte. A 2022. február 24-ei ukrajnai orosz intervencióval – a második világháború óta legnagyobb európai katonai művelettel – azonban végzetesen megroppantak a SZU bukása után kialakult európai biztonsági architektúra pillérei.

Időközben nyilvánosságra került az ukrajnai orosz katonai intervenció előtt 4 nappal(!) történt Putyin–Macron telefonbeszélgetés szövege.⁴⁵ E szerint a felek tegeződtek. Putyin szerint Zelenskij nem tartotta be ígéretét, amit Olaf Scholz német kancellárnak és Macronnak tett, azaz nem terjesztett be törvényjavaslatot a minszki megállapodások életbe léptetésére s bejelentette, hogy Ukrajnának atomfegyverrel kell rendelkeznie (ezt a francia fél cáfolta). Macron Putyin azon állítását is cáfolta, hogy ő többször felszólalt volna a minszki megállapodások *revíziója* mellett (valójában az *alkalmazásukért* emelt többször szót) és kritizálta, hogy az orosz fél a szeparatisták által kidolgozott javaslatokat képviseli, és nem a sajátját. Vita alakult ki a Donyeck és Luhanszk vezetőivel tripartit egyeztetéseket javasló 9. cikkely kapcsán is, amelynek során elhangzott a francia elnök szájából, hogy „*én nem tudom, hogy a te jogászod hol tanulta a jogot*”, azaz mely országban fogalmazhatnak meg törvényjavaslatokat szeparatisták a demokratikusan megválasztott képviselők helyett.⁴⁶ A francia elnök Joe Bidennel előzetesen egyeztetve genfi tárgyalásokat is javasolt Putyinnak, engedményeket helyezve kilátásba.⁴⁷

Macron 5 éves személyes kapcsolatépítése Putyinnal, a feszes légkörű telefonos egyeztetések nem vezettek sok eredményre. A macroni francia diplomácia teljes mértékben ignorálta az orosz geopolitikai érdekeket a térségben, és igen nagy naivitás volt úgy hinni az orosz barátságban, hogy közben a francia államfő lényegében a fontos ügyekben rendre az orosz partner ellen foglalt állást (a gesztusok tehát elmaradtak), amit az zokon vett.⁴⁸ A legutolsó időszakban ráadásul (igaz: nem csak ő, az amerikai figyelmeztetések ellenére) még hagyta is magát megvezetni az orosz elnök által, aki ekkor már csak arra játszott, hogy kellő időt nyerjen kelet-ukrajnai hadjáratának előkészítéséhez. Macron különutas törekvései Európa biztonságának növeléséhez nem járultak hozzá, ellenben sikeresen tovább erodálták az európai egységet, mely az orosz-kérdés kapcsán történelmi távlatokban is rendre megosztott volt. 2019 augusztusában *Bréançonban* Putyinnal megfogalmazott törekvése egy

⁴⁵ Emmanuel Macron à Vladimir Poutine, quatre jours avant la guerre: Je ne sais pas où ton juriste a appris le droit. Le Temps.ch, 2022. 06. 25.
<https://www.letemps.ch/monde/emmanuel-macron-vladimir-poutine-quatre-jours-guerre-ne-sais-juriste-appris-droit> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)

⁴⁶ Putyin erre bosszúsán kijelentette, hogy a jelenlegi ukrán kormány „*nem demokratikusan, hanem alkotmányos puccs révén*” került hatalomra. Az orosz elnök szerint a dialógus lényege éppen az, hogy az összes érintett fél érdekeit figyelembe veszik, mire Macron kötötte az ebet a karóhoz, hogy a szeparatisták („*illegitim hatóságok*” és „*terroristák*”) véleménye senkit nem érdekel. Többek között szóba került, hogy az orosz hadgyakorlat véget ér és csak addig maradnak katonai erők a határon, amíg Donbászban a helyzet nem nyugszik.

⁴⁷ 2022 nyarára a telefonos egyeztetések megszakadtak a két fél között.

⁴⁸ E téren főként a 2018. márciusi Skripal-ügyet és a szír rezsim elleni 2018. áprilisi légitámadásokat kell kiemelni.

bizalmi és biztonsági agenda megfogalmazására egy új európai biztonsági rendszer kialakítása céljából lényegében európai partnereivel való egyeztetés nélkül történt, akik egy újabb Jalta (nagyhatalmak közötti befolyási térségek felosztása, 1945) kialakításától tartottak.⁴⁹ A francia elnök orosz politikája tehát végeredményben teljes kudarcnak tekinthető, még akkor is, ha e tény kapcsán enyhítő körülmény, hogy az ukrán helyzet félrekezelése lényegében ciklusokon átívelő összeurópai kudarcnak tekinthető.

Az Európai Unió 2022-es francia elnökségének külpolitikai céljai

2022 első félévében az Európai Unió Tanácsának soros, francia elnökségét leginkább tehát az ukrán invázió kezelése és e sokszerű eseményre adott válaszok, az évtizedes uniós mulasztások pótlására tett lépések határozták meg.⁵⁰ Főként a 2022. március 10-11-ei versailles-i uniós csúcson szankciókkal sújtották Oroszországot, megcélozva az agresszióban közvetlenül érintett személyeket, valamint a pénzügyi, szállító, védelmi és energiaszektor orosz és fehérorosz résztvevőit. Döntöttek továbbá 7,6 millió ukrán befogadásáról (megnyitva számukra az uniós munkaerőpiacot, oktatási és szociális rendszert), 2-2 milliárd eurós katonai és gazdasági segítség folyósításáról Ukrajna számára. További 9 milliárdos segély folyósításának kidolgozása is megkezdődött még a 2022-es évre, valamint Ukrajna és Moldávia hivatalos uniós tagjelölti státuszt kapott. A háború hatására biztosították a védelmi ipari beruházások ÁFA-mentességét és pénzügyi támogatását, valamint lépéseket sürgettek az európai szénhidrogén-dependencia megszüntetésére az orosz gáz-, olaj- és szénimport tekintetében. Az európai szuverenitás megerősítését célozták meg az élelmiszerellátás, egészségügy, nyersanyagok és félvezetők területein. 2022. június 23-án a francia elnökség javaslatot tett egy Európai Politikai Közösség létrehozására,⁵¹ szorosabb politikai, gazdasági, kulturális és biztonsági együttműködést irányszabva elő.

Az elnökség további fontosabb kitűzött témái a környezeti és informatikai átmenet, a védelempolitikai kihívások, valamint az európai érdekek és értékek újbóli megerősítése voltak. Kidolgozásra került a schengeni együttműködés és a határellenőrzések reformja, a migrációs hullámok hatékonyabb kezelésére vonatkozó lépések (szolidaritás, biometrikus adattárolás) és egy 10 éves védelempolitikai stratégia (ún. *Boussole stratégique*) a védelmi kapacitások növelésére helyezve a hangsúlyt. Sor került az EU-Afrika partnerség megújítására is, mely gazdasági és pénzügyi *New Deal*, megerősített oktatási, egészségügyi, klímapolitikai, védelempolitikai és a növényifelhérje-termelés fejlesztésének területén való együttműködést irányzott elő.

⁴⁹ D'ALANÇON, François: L'improbable duo entre Emmanuel Macron et le chef du Kremlin. La Croix.com, 2022. 02. 07. <https://www.la-croix.com/Monde/Limprobable-duo-entre-Emmanuel-Macron-chef-Kremlin-2022-02-07-1201198956> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)

⁵⁰ Six mois de présidence française au service de l'Europe. Présidence française du Conseil de l'Union européenne. https://presidence-francaise.consilium.europa.eu/media/rddfavh5/fr_synthese.pdf (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)

⁵¹ V.ö. a De Gaulle, illetve a Fouchet-tervek által javasolt politikai együttműködéssel

Konklúzió

Emmanuel Macronnal Franciaország ismét konfliktuskereső külpolitikába kezdett, a francia elnök számtalan alkalommal érezte szükségét missziós meggyőződésének, világmagyarázata kifejtésének, s ennek szellemében partnerei (nem egyszer cinikus) kritizálásának. E sérelmi diplomácia Európában Olaszország és Törökország kapcsán volt a legszembetűnőbb. Bár a „Twitter-diplomácia” és „Facebook-pengeváltások” igen alacsony színvonalú vagdalkozásai (még?) nem jelentették a francia diplomácia fő csapásirányát, Macron elnöknek is többször sikerült erre a szintre leereszkednie.

A francia külpolitikát ismét nagy mértékben a belpolitikai célok alátámasztásának, népszerűség-növelő célzott üzenetek küldésének rendelték alá, amelynek során gyakran összekeveredtek az ideológiai, szakpolitikai és politikai érvek. Az újabb és újabb frontok megnyitása (megnyílása) mögött – véleményünk szerint – nem, vagy alig-alig látszott egy magasabb francia stratégiai-diplomáciai cél (vagy magasabb rendű államérv, történelmi kifejezéssel élve: *raison d'État*), amelyek miatt érdemes lehetett ezeket a francia elnöknek a pillanatnyi népszerűség-növelésen, indulat-, illetve bosszú-jellegű kifakadásokon vagy tetteken túl felvállalnia, s egyben a francia adminisztráció „szürke-eminenciái” által évtizedek alatt kiépített háttér-diplomáciai közeledés szálait kockáztatni, illetve beáldozni.

Újdonságként említhetjük a minden korábbi esetnél jobban kiéleződő feszültségeket az európai államok (brit, olasz konfliktus) között, európai uniós vagy NATO-partnerekkel, amelyekben Franciaország kezdeményező-aktív szerepet vállalt. Az orosz és a török fél 2016 óta, konfliktusaik ellenére (az Ukrajna elleni agresszióig) lényegében megtalálta az Európára veszélyes *modus vivendi* az egykori orosz és török birodalom érdekszféráinak egymás közti felosztásában, az uniós diplomácia tetszhalott állapota mellett – s ezt is ki kell hangsúlyozni –, ez ellen lényegében Macron Franciaországa próbálta meg felvenni a küzdelmet: a törökök féken tartásához mindenképpen rá volt utalva Putyin Oroszországra, amely aztán az orránál fogva vezette. A csekély konkrét eredményt hozó első félidő után a ciklus második felében határozottan pozitív eredményeket is sikerült felmutatni, amelyek legfontosabb elemei az Olaszországgal történő konszolidáció, sőt stratégiai partnerség elindítása, a görögökkel való szorosra font együttműködés, valamint a „horvát hídfőállás” kiépítésének megkezdése⁵² a Balkánon.

⁵² Ezekről az elemzés második részében a „Rafale-diplomácia” keretében írok.

Felhasznált irodalom:

- BERKAOUI, Héléna: Le Sénat vote en faveur de la reconnaissance du Haut-Karabagh. Publicsenat.fr, 2020. 11. 15. <https://www.publicsenat.fr/article/parlementaire/le-senat-vote-en-faveur-de-la-reconnaissance-du-haut-karabagh-185812> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)
- Brexit: quels impacts pour l'économie française? Bordeaux Business, 2022. 03. 28. <https://bordeaux.business/brexit-quels-impacts-economie-francaise> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)
- CARTHAGO, Antoine (álnéven publikáló francia diplomata): L'Europe de l'impuissance = À peine lancée, l'opération *Irini* au large de la Libye est bloquée par Malte! UPR honlapja, 2020. 05. 16. <https://www.upr.fr/actualite/leurope-de-limpuissance-a-peine-lancee-loperation-irini-au-large-de-la-libye-est-bloquee-par-malte-analyse-dantoine-carthago> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)
- CORATELLA, Teresa: Il Trattato del Quirinale: Come Italia e Francia possono promuovere l'azione sull'ambiente e la sovranità Europea. European Council of Foreign Relations, 2021. 12. 16. <https://ecfr.eu/rome/article/il-trattato-del-quirinale-come-italia-e-francia-possono-promuovere-lazione-sullambiente-e-la-sovranita-europea/> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)
- D'ALANÇON, François: L'improbable duo entre Emmanuel Macron et le chef du Kremlin. La Croix.com, 2022. 02. 07. <https://www.la-croix.com/Monde/Limprobable-duo-entre-Emmanuel-Macron-chef-Kremlin-2022-02-07-1201198956> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)
- DAVIS, Malcolm: Australia chooses Apache as Tiger helicopter replacement. ASPI, 2021. 01. 15. <https://www.aspistrategist.org.au/australia-chooses-apache-as-tiger-helicopter-replacement> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)
- Emmanuel Macron à Vladimir Poutine, quatre jours avant la guerre: Je ne sais pas où ton juriste a appris le droit. Le Temps.ch, 2022. 06. 25. <https://www.letemps.ch/monde/emmanuel-macron-vladimir-poutine-quatre-jours-guerre-ne-sais-juriste-appris-droit> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)
- GAZDAG Ferenc: Középhatalom globális ambíciókkal: Franciaország 2019. Geopolitikai Szemle, 2019/1. pp. 53-70.
- GOMART, Thomas – HECKER, Mark: Macron An I. – Quelle politique étrangère? Paris, IFRI, 2018. Initiative pour l'Europe – Discours d'Emmanuel Macron pour une Europe souveraine, unie, démocratique. Elysée.fr, 2017. 09. 26. <https://www.elysee.fr/emmanuel-macron/2017/09/26/initiative-pour-l-europe-discours-d-emmanuel-macron-pour-une-europe-souveraine-unie-democratique> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)
- GROS-VERHEYDE, Nicolas: Nuage noir sur l'opération Irini. Malte brandit la menace d'un veto. Bruxelles2 blog, 2020. 05. 10. <https://www.bruxelles2.eu/2020/05/nuage-noir-sur-loperation-irini-malte-brandit-la-menace-dun-veto-a-posteriori/> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)

- La CE refuserait la fusion entre Fincantieri et les Chantiers de l'Atlantique. Le Journal de la Marine Marchande, 2020. 03. 12. <https://www.journalmarinemarchande.eu/filinfo/la-ce-refuserait-la-fusion-entre-fincantieri-et-les-chantiers-de-latlantique> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)
- Jair Bolsonaro accuse Emmanuel Macron de “dire des idioties” sur l’Amazonie. Capital.fr, 2021. 01. 15. <https://www.capital.fr/economie-politique/jair-bolsonaro-accuse-emmanuel-macron-de-dire-des-idioties-sur-lamazonie-1390910> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)
- LAGNEAU, Laurent: Fin du SCAF? L’industrie allemande veut son propre démonstrateur d’avion de combat. Opex360, 2021. 02. 13. <http://www.opex360.com/2021/02/13/fin-du-scaf-lindustrie-allemande-veut-son-propre-demonstrateur-davion-de-combat> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)
- LEDUC, Sarah: Haut-Karabakh: le nouveau sujet de frictions entre la France et la Turquie. France24.com, 2020. 09. 30. <https://www.france24.com/fr/20200930-haut-karabakh-emmanuel-macron-juge-les-d%C3%A9clarations-turques-inconsid%C3%A9es-et-dangereuses> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)
- Les Chiffres clés de la Défense. Edition 2020, Paris, Ministères des Armées, 2020. MYARD, Jacques: La politique étrangère d’Emmanuel Macron: entre illusions et vassalité, un échec sans appel. Entreprendre.fr, 2021. 03. 03. (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)
- Les relations houleuses d’Emmanuel Macron et Jair Bolsonaro. France24.fr, 2019. 08. 30. <https://www.france24.com/fr/20190829-france-bresil-macron-bolsonaro-ennemis-relations-opposes-amazonie-brigitte-diplomatie> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)
- LIABOT, Thomas: Pourquoi rien ne va plus entre Emmanuel Macron et Donald Trump. Le Journal du Dimanche. fr, 2019. 12. 04. <https://www.lejdd.fr/International/pourquoi-rien-ne-va-plus-entre-emmanuel-macron-et-donald-trump-3935418> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)
- MERCHET, Jean-Dominique: La Marine a rencontré des «aléas technique» lors du tir des missiles de croisière. Secret Défense Blog, 2018. 04. 17. <https://www.lopinion.fr/blog/secret-defense/france-a-tire-douze-missiles-croisiere-contre-syrie-147246> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)
- Macron choque les souverainistes en dénonçant la «lèpre» des extrêmes. Lefigaro.fr, 2018. 06. 22. <https://www.lefigaro.fr/politique/le-scan/2018/06/22/25001-20180622ARTFIG00151-macron-choque-les-souverainistes-en-denoncant-la-lepre-des-extremes.php> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)
- MARCHAND, Laurent: C’est quoi le «Traité du Quirinal», cet accord que signent la France et l’Italie aujourd’hui? <https://www.ouest-france.fr/europe/italie/traité-du-quirinal-la-france-et-l-italie-signent-un-accord-pour-struc-turer-leur-relation-> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)

- MILLET, Andy: Ankara affirme avoir averti la France au sujet d'un des kamikazes de Paris. L'Express.fr, 2019. 06. 25. https://www.lexpress.fr/actualite/la-russie-fait-un-retour-agite-au-conseil-de-l-europe_2086174.html (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)
- OZCAN, Yusuf – DOGRU, Alaattin: France's endless support to EU-listed PKK terror group. Anadolu Ajansı török hírügynökség, 2020. 09. 12. <https://www.aa.com.tr/en/europe/frances-endless-support-to-eu-listed-pkk-terror-group/1971163> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)
- Panel Criticizes »Unacceptable Practices« in the OPCW's investigation of the Alleged Chemical Attack in Douma, Syria on April 7th 2018. Couragefound.org, 2019. 10. 23. <https://www.couragefound.org/2019/10/opcw-panel-statement> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)
- PÉNZVÁLTÓ Nikolett: Vitatott vizeken – a 2020–2021-es török–görög eszkaláció és háttere. Horizont, 2021/7. Migrációkutató Intézet, Budapest, 2021.
- PÉNZVÁLTÓ N.: Az Erdoğan–Macron csörte – a civilizációk harca vagy hatalompolitika? Corvinák.hu, 2021. 01. 16. <https://corvinak.hu/vilag/2021/01/16/az-erdogan-macron-csorte-a-civilizaciok-harca-egy-hatalompolitika> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)
- Phénix: Entre la France et la Turquie, le conflit qui vient?. Huffingtonpost.fr, 2020. 10. 26. https://www.huffingtonpost.fr/entry/entre-la-france-et-la-turquie-le-conflit-qui-vient_fr (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)
- Pour Emmanuel Macron, l'Otan est en état de »mort cérébrale«. LeFigaro.fr, 2019. 11. 07. <https://www.lefigaro.fr/international/le-president-francais-emmanuel-macron-juge-l-otan-en-etat-de-mort-cerebrale-20191107> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)
- Poutine demande à Macron de ne plus interférer au Bélarus. 24heures.ch, 2020. 10. 01. <https://www.24heures.ch/poutine-demande-a-macron-de-ne-plus-interferer-au-belarus-468419266023> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)
- Saint-Faustin, Olivier: Tensions entre la France et l'Italie: comment expliquer cette crise diplomatique? Sudouest.fr, 2019. 02. 08. <https://www.sudouest.fr/2019/02/08/tensions-entre-la-france-et-l-italie-comment-expliquer-cette-crise-diplomatique-5804356-6109.php> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)
- Six mois de présidence française au service de l'Europe. Présidence française du Conseil de l'Union européenne, https://presidence-francaise.consilium.europa.eu/media/rddfavh5/fr_synthese.pdf (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)
- SMOLAR, Piotr: Macron-Poutine, la diplomatie froide. LeMonde.fr, 2020. 12. 05. https://www.lemonde.fr/international/article/2020/12/05/macron-poutine-la-diplomatie-froide_6062293_3210.html (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)
- SOÓS Eszter Petronella: Stílusváltás Párizsban. Élet és Irodalom, LXIII. évf. 41. 2019. 10. 11.

- SOÓS E. P.: Emmanuel Macron és a visegrádi négyek. Magyar Nemzet, 2017. 06. 29. <https://magyarnemzet.hu/archivum/velemeney-archivum/emmanuel-macron-es-a-visegradi-negyek-3874012/> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)
- TANGUY, Jean-Marc: Un lieutenant-colonel français à l'OTAN accusé d'espionnage au profit de Moscou. Le mamouth blog, 2020. 08. 30. <https://lemamouth.blogspot.com/2020/08/un-lieutenant-colonel-francais-lotan.html> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)
- TENRÉ, Steve: Le Courbet, navire français au large de la Libye, visé par une manœuvre turque »extrêmement agressive«. LeFigaro.fr, 2020. 06. 17. <https://www.lefigaro.fr/international/le-courbet-navire-francais-au-large-de-la-libye-visé-par-une-manoeuvre-turque-extremement-agressive-20200617> (Letöltés ideje: 2022. 09. 13.)
- TÜRKE A. I.: Egységben kétség? A 2010-es francia-angol védelmi együttműködés három éves mérlege. Nemzet és Biztonság, 2014/1. pp. 64-80.
- TÜRKE A. I.: A klímaváltozás problematikája Franciaország nemzeti biztonsági stratégiai dokumentumaiban és a kapcsolódó intézményekben. In: ILYAS György (szerk.): Hogyan jelenik meg a klímaváltozás a nagyhatalmak nemzeti biztonsági tervezésében és a kapcsolódó intézményekben? KKI 4:1. Külügyi és Külgazdasági Intézet, Budapest, 2021. pp. 3-5.
- TÜRKE A. I. (Szerk.): A jelenkori Franciaország I-II. L'Harmattan, Budapest, 2021.

A KULTURÁLIS JAVAK ILLEGÁLIS KERESKEDELME ÉS A TERRORIZMUS FINANSZÍROZÁSA KÖZÖTTI KAPCSOLATRENDSZER VIZSGÁLATA

Előszó

A pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról szóló 2017. évi LIII. törvény (a továbbiakban: Pmt.) módosítása alapján 2020. január 10-től a Pmt. hatálya kiterjed a kulturális javakkal¹ kereskedő szolgáltatókra is. Magyarországon nem közismert tény, hogy a terrorista szervezetek jelentős bevételre tettek, illetve tesznek szert az illegális műkincskereskedelem útján. Jelen írás célja, hogy feltárja a terrorizmus finanszírozása és az illegális műkincskereskedelem közötti kapcsolatrendszer, ezáltal választ adva arra a kérdésre, hogy a Pmt. hatályának kiterjesztése miért volt indokolt és időszerű. További vizsgálat tárgyát képezi, hogy a terrorizmus finanszírozásának büntetőjogi szankcionálása, valamint a pénzügyi és vagyoni jellegű intézkedések önmagukban mennyire képesek eredményt elérni a terrorizmus elleni küzdelemben.

A pénzmosás- és terrorizmus finanszírozása elleni intézkedések áttekintése

Annak ellenére, hogy a terrorizmus finanszírozása és a pénzmosás bűncselekmények egymástól élesen elkülöníthetők, az ellenük való küzdelem eszköztrendszere több szempontból egyezést mutat. Ennek az egyezésnek köszönhető, hogy a két bűncselekményt általában egy kérdéskörben taglalják. Erre tekintettel a terrorizmus finanszírozása elleni fellépés megértéséhez szükségesnek látom a pénzmosás és az az elleni intézkedések alapvető ismertetését.

Általánosságban megállapítható, hogy a bűncselekmények elkövetőinek jelentős részét a vagyonszerzés motiválja. Tekintettel arra, hogy a bűncselekmény útján megszerzett vagyon kockázatmentes felhasználása nehézségekbe ütközik, az

¹ Mivel többször említésre kerül az ingó kulturális javak kifejezés, szükségesnek tartom tisztázni, hogy jogi szempontból mit értünk kulturális javakon. Az 1954. évi Hágai Egyezmény alapján kulturális javaknak tekintendők eredetre és tulajdonra való tekintet nélkül a népek kulturális örökségére nézve nagy jelentőségű ingó vagy ingatlan javak, amilyenek az építészeti, művészeti vagy történeti emlékek, egyháziak vagy világiak, a régészeti lelőhelyek, olyan épülethelyek, amelyeknek meglévő összességéhez történeti vagy művészeti érdek fűződik, művészeti alkotások, kéziratok, könyvek és más művészeti, történeti vagy régészeti értékű tárgyak, mint tudományos gyűjtemények, jelentős könyvgyűjtemények, levéltárak, avagy a fent meghatározott javak utánképzései. Míg a köznyelvben az ilyen jellegű tárgyak gyakran régiségként, műtárgyként, műkincsként szerepelnek, addig a jogszabályok következetesen a kulturális javak, a kulturális tárgy vagy a kulturális örökség ingó elemei kifejezéseket használják. A tanulmányban szövegkörnyezettől függően többször fogom ezeket a kifejezéseket egymás szinonimáiként használni.

elkövetők törekednek arra, hogy az illegálisan szerzett vagyon eredetét leplezzék, azaz a „piszkos pénzt” tisztára mossák.²

A pénzmosás során tehát bűncselekményből származó pénzt álcáznak. Megszokott módszer a jövedelem forrásának leplezése, a bevétel jellegének megváltoztatása, valamint az, hogy olyan helyre helyezik át, ahol kevesebb feltűnést kelt. A pénzmosás végső célja az, hogy az eredetileg illegális bevétel a pénzmosási folyamat végén legálisként feltüntetve visszakerüljön ahhoz az egyénhez, akitől származik. A pénzmosás szükségszerű következménye minden vagyongeneráló bűncselekménynek, és szinte bárhol előfordulhat a világon.³

A pénzmosás visszaszorítása érdekében számos kötelező és *soft law* jellegű nemzetközi és nemzeti jogi norma született, azonban egységes, általános érvényű definíció nem került meghatározásra. Ennek oka, hogy a különböző nemzetközi normák más és más elkövetési magatartásokat fogalmazznak meg, valamint másként határozzák meg az alpbűncselekményeket, és eltérnek a bűncselekmények alanyainak körében is.⁴

A fogalom tágabb értelmezése során minden olyan eljárást pénzmosásnak tekinthetünk, amellyel a bűnözők célja az, hogy a bűncselekmény elkövetéséből származó vagyon nyomkövethetőségét megakadályozzák, másrészt a bűnös eredetű vagyont legálisnak tüntessék fel.⁵

A pénzmosás folyamata és technikái

A pénzmosás folyamata több fázisra osztható, amelyek elkülönítésére a tudomány több elméleti modellt is kidolgozott. Ezek közül a legszemléletesebb a Zünd-féle körforgásmodell, de a legelterjedtebb talán az USA vámhatósága által alkalmazott felosztás. A svájci eredetű úgynevezett Zünd-féle körforgásmodell a mosási folyamatot természetben előforduló víz közforgásának analógiájaként írja le. A modelltől kiindulva, első fázisként a felhőkben képződő csapadékhoz hasonlóan, az alpbűncselekményből vagyon keletkezik. A következő fázisban, ahogy a csapadék felszívódik a talajban, és talajvíz lesz, úgy szívódik fel és áramlik a vagyon is a bűnszervezetekben. A talajvíz ezután kijut a felszínre (azaz a pénz kikerül a legális gazdaságba, legális vállalkozásokhoz), majd tavakban összegyűlik (előkészítés a legalizálásra). A szivattyúzási fázisban (pénzügyi és bankműveletek, értéktárgyak vásárlása) a pénz belép a legális pénzügyi szférába. Ezután a különböző befektetések és pénzügyi tranzakciók segítségével egyre tisztább lesz. Végül a ciklust az elpárologtatás zárja, amikor a pénz visszajut az alpbűncselekmény elkövetőjéhez, majd az újabb bűncselekményekből újból „csapadék” képződik.⁶

² NAGY Henriett: A pénzmosás magyarországi jogi szabályozásának a vázlata. Magyar Rendészet, 2020/1. p. 93.

³ LAYMAN, Brother: Az offshore halála. 2011. 78. ISBN: 9789630812061

⁴ PINTÉR Beatrix: Pénzmosás a nemesfém-kereskedelemben. De iurisprudentia et iure publico, Jog- és politikatudományi folyóirat, 2011/3. p. 4.

⁵ GÖRGÉNYI Ilona – GULA József – HORVÁTH Tibor – JACSÓ Judit – LÉVAY Miklós – SÁNTA Ferenc – VÁRADI Erika: Magyar Büntetőjog Különös rész, 2015. p. 617.

⁶ PINTÉR i. m. p. 5.

A másik, az USA vámhatósága által kidolgozott felosztás szerint egy-egy pénzmosási folyamatnak három fázisát tudjuk megkülönböztetni. Az első fázis az elhelyezés. Ebben a szakaszban még közvetlen a kapcsolat az alapbűncselekmény és az elkövetője között, ezért ekkor lehet a legeredményesebb a pénzmosás bűncselekményének a felderítése. Az elhelyezéssel a bűnözők célja, hogy az illegálisan megszerzett pénz elváljon a vagyont generáló alapbűncselekmény elkövetőjétől, és az tranzakciók útján pénzügyi szervezetekhez vagy egyéb gazdasági szereplőkhöz kerüljön (pld. készpénz befizetése bankszámlára vagy *off-shore* országokba történő utalása). Ezen műveletek során az elkövetők gyakran anonimitásuk megőrzése érdekében úgynevezett stróman személyeket vesznek igénybe, akik némi ellenszolgáltatásért nevüket adják a tranzakciókhoz.

További elterjedt módja az elhelyezésnek, amikor nagy pénzforgalommal járó vállalkozások közreműködésével „mossák tisztára” a bűncselekményből származó pénzt. Ilyen tipikus gazdasági szereplők lehetnek például az éttermek, szállodák, kaszinók és áruházak is. Ezekben az esetekben a látszólag törvényesen működő vállalkozás bevételként feltüntetve képes tisztára mosni és elszámolni a bűncselekményből származó pénzt, amelyet végül adózott nyereségként vesz ki a vállalkozásból.

A rétegzés/bújtatás során az illegális bevételeknek a forrásuktól történő szétválasztása a cél úgy, hogy végül az elkövetőre és a forrásra ne lehessen következtetni (pld. több országot érintő elektronikus pénzáttalások kezdeményezése). Végül az integrálás fázisában a már tisztára mosott pénz visszaáramlik a gazdaságba (pld. cégalapítás). Ebben a fázisban már a legkisebb az esélye a nyomozó hatóságoknak arra, hogy a pénzmosást eredményesen felderítsék.⁷

A fázisok a legtöbb esetben nem válnak el élesen egymástól, és gyakran már az első lépésnél befejezett a pénzmosás bűncselekménye. A pénzmosás ellen bevezetett intézkedések jelentős része az első szakaszra, azaz az elhelyezés fázisára fókuszálnak, hiszen ennél a fázisnál érhető tetten leginkább a bűnös eredet, és vezethető vissza az illegális vagy az alapcselekményhez.⁸

A pénzmosás bűncselekményét mára valamennyi ország büntetőtörvénykönyve tartalmazza, azonban a kriminalizálás ellenére jelentős üzletággá nőtte ki magát, amely szorosan kapcsolódik a feketegazdasághoz, amely által az állami költségvetés jelentős bevételektől esik el.⁹

A pénzmosás elleni fellépés kezdetei az 1970-es évekre tehetőek. Az USA-ban ekkor a kábítószer-bűnözés elleni fellépés eszközeként, a pénzügyi szektor számára preventív jellegű intézkedéseket írtak elő, amelyeket nem csak bűncselekmény gyanúja esetén, hanem bizonyos összeghatárt meghaladó tranzakciók esetén is automatikusan végre kellett hajtani. 1982-től az intézkedéseket kiterjesztették az USA-ba beutazó és onnan kiutazó magánszemélyekre, valamint a pénzmosás kriminalizálására is itt került sor először (Money Laundering Act, 1986).¹⁰

⁷ PINTÉR i. m. pp. 4-5.

⁸ JACSÓ Judit: A pénzmosás compliance hazai és európai dimenzióban a társadalmi innováció tükrében. Miskolci Jogi Szemle, 2019/1. p. 49; PINTÉR i. m. pp. 6-8.

⁹ JACSÓ i. m. p. 394.

¹⁰ JACSÓ i. m. p. 50.

Európában a pénzmosás elleni fellépés első fejezete az Európa Tanács 1980-as, a bűncselekményekből származó pénzösszegek elszállítása és biztonságba helyezése elleni intézkedésekről szóló ajánlásával kezdődött, amely felhívta a figyelmet a bankrendszerek megelőző szerepére. A következő jelentős lépés az ENSZ keretében 1988-ban elfogadásra kerülő, az *Egyesült Nemzetek Szervezetének Egyezménye a kábítószeres és a pszichotrop anyagok tiltott forgalmazása elleni* úgynevezett Bécsi Egyezmény, amelynek aláírói kötelezettséget vállaltak, hogy büntetőjogi eszközökkel is fel fognak lépni a pénzmosás ellen. A Bécsi Egyezmény az alapbűncselekmények körét továbbra is a kábítószer-kereskedelemből származó vagyona korlátozta. Az Európa Tanács és az ENSZ vonatkozó dokumentumai mellett kiemelkedő jelentősége van az OECD keretében 1989-ban létrehozott globális szintű Pénzügyi Akciócsoportnak (FATF)¹¹, amelynek fő célja a pénzmosás elleni küzdelemhez kapcsolódóan a nemzetközi standardok kidolgozása. A FATF kiadta a negyven pontból álló ajánlását, amelyet számos ország fogadott el a pénzmosás elleni szabályozás alapjaként. A FATF további feladata a részes országok pénzmosás elleni intézményrendszerének és tevékenységének monitorozása, a pénz tisztára mosásánál alkalmazott módszerek felderítése, megfigyelése, elemzése, és a nyert tapasztalatok közreadása.¹²

Magyarországon a rendszerváltás idején, illetve az azt megelőző években nem merült fel az igény a pénzmosás elleni büntetőjogi fellépésre. Ennek oka, hogy a pénzügyi szolgáltatások az egyszintű bankrendszernek köszönhetően szinte kizárólag állami tulajdonban álltak. A lakosság számára nem voltak elérhetőek a tőzsdei ügyletek és a befektetési szolgáltatók, így a pénzmosás legfeljebb takarékbetétekkel történő ügyletekre korlátozódhatott. A rendszerváltás következtében végbement gazdasági, társadalmi változások és az állami vagyon privatizációja együtt járt bizonyos gazdasági bűncselekmények megjelenésével, amelyre a rendszerváltást követő jogrendszer nem volt felkészülve, ezért Magyarország 1993-ra pénzmosásra alkalmas területként híresült el. Hazánk először 1994-ben, a *Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (régii Btk.)* módosításával, illetve a *pénzmosás megelőzéséről és megakadályozásáról szóló 1994. évi XXIV. törvény (I. Pmt.)* elfogadásával tett eleget a Bécsi Egyezményben vállalt kötelezettségeinek.¹³

A schengeni határok létrejötte, a nemzeti határok eltörlése, az áruk, a szolgáltatások, a munkaerő és a tőke szabad áramlása, valamint a határokon átívelő szervezett bűnözés számára is új lehetőségeket biztosított mind az új bűncselekmények elkövetésére, mind az illegálisan megszerzett jövedelem tisztára mosására.¹⁴ Az Európai Unió felismerve a kockázatot, pénzmosás elleni irányelvekben fogalmazott meg preventív jellegű intézkedéseket. Az irányelvek a pénzügyi szektor szereplői számára írják elő megelőző intézkedéseket, ugyanis a pénzmosás első fázisa jellemzően ezen a szektoron keresztül történik. Fentiekből következik, hogy a pénzügyi szektor pénzmosásra való felhasználásának megakadályozását a nemzeti bűnüldöző hatóságok nem tudják végrehajtani a

¹¹ Financial Action Task Force

¹² JACSÓ i. m. p. 53.

¹³ NAGY i. m. p. 94.

¹⁴ SZENDREI Ferenc: A pénzmosás. PhD értekezés, PTE-ÁJK Büntetőjogi Tanszék, 2010. p. 78.

hitelintézetek és a pénzügyi szervezetek, valamint azok felügyeleti szerveinek együttműködése nélkül.¹⁵

Az Európai Unióban a legelső pénzmosás elleni irányelv javaslata már 1991-ben elkészült, és ennek többszöri módosítását követően, 2015-ben az úgynevezett negyedik pénzmosás elleni irányelv¹⁶ volt az, amelyik megalapozta a ma is érvényben lévő szabályozást.

Az első pénzmosás elleni irányelvben már megjelent két preventív jellegű intézkedés, mégpedig az ügyfél-azonosítás, valamint a gyanús ügyletek esetén a jelentéstételi kötelezettség.¹⁷ Míg az első irányelv személyi hatálya kötelező jelleggel a pénzügyi szektor szereplőire terjedt ki, addig a második pénzmosás elleni irányelv jelentős újítása, hogy a bejelentésre kötelezettek személyi hatályát már kiterjesztette például a könyvvizsgálókra, könyvelőkre és adótanácsadókra, ingatlanügynökökre, kaszinókra, továbbá meghatározott körben a közjegyzőkre és az ügyvédekre is.¹⁸ A harmadik pénzmosás elleni irányelvvel került bevezetésre az úgynevezett kockázatalapú szabályozási modell, amely különbséget tett a pénzmosás és terrorizmus finanszírozása szempontjából kiemelt és kisebb kockázattal járó tranzakciók között. Ezáltal lehetővé vált a különböző kockázatú tranzakciók esetén alkalmazandó intézkedések közötti differenciálás.¹⁹

A 2008-as pénzügyi világválság következtében felerősödtek a kormányzati törekvések az illegális vagyon- és jövedelemszerzés visszaszorítása érdekében. Az adóelkerülés és adócsalás elleni küzdelem mellett a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása is napirendre került, így a FATF új módszertant és ajánlásokat fogalmazott meg, amelyeket az Európai Unió a negyedik pénzmosás és terrorizmus finanszírozása elleni irányelvbe ültetett át.²⁰ A negyedik pénzmosás elleni irányelv mellett ekkor született a 847/2105. számú (EU) rendelet,²¹ amely lényegét tekintve a pénzáttalások kísérő adatairól szól, célja pedig az, hogy a tranzakciók nyomomonkövethetőségének biztosításával segítse a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása felismerését, megelőzését és kivizsgálását. A 847/2015. számú rendelet írja elő, hogy a tranzakciók során a kedvezményezett adatait is rögzíteni kell, és amennyiben valamelyik adat hiányos, abban az esetben a tranzakció végrehajtását meg kell tagadni. A negyedik irányelv rögzíti, hogy a tagországok kötelesek a

¹⁵ JACSÓ i. m. p. 399.

¹⁶ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2015/849 irányelve (2015. május 20.) a pénzügyi rendszerek pénzmosás vagy terrorizmusfinanszírozás céljára való felhasználásának megelőzéséről, a 648/2012/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet módosításáról, valamint a 2005/60/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv és a 2006/70/EK bizottsági irányelv hatályon kívül helyezéséről. HL L 141, 2015.6.5., pp. 73-117.

¹⁷ A Tanács 91/308/EGK irányelve (1991. június 10.) a pénzügyi rendszerek pénzmosás céljára való felhasználásának megelőzéséről.

¹⁸ Az Európai Parlament és a Tanács 2001/97/EK irányelve (2001. december 4.) a pénzügyi rendszerek pénzmosás céljára való felhasználásának megelőzéséről szóló 91/308/EGK tanácsi irányelv módosításáról.

¹⁹ Az Európai Parlament és a Tanács 2005/60/EK irányelve (2005. október 26.) a pénzügyi rendszereknek a pénzmosás, valamint terrorizmus finanszírozása céljára való felhasználásának megelőzéséről.

²⁰ NAGY i. m. pp. 95-96.

²¹ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2015/847 rendelete a pénzáttalásokat kísérő adatokról és a 1781/2006/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről.

pénzmosást és terrorizmus finanszírozását szankcionálni. A negyedik irányelv már részletesebben meghatározta az alpbűncselekmények körét, amely immáron tartalmazza a tagállamok nemzeti szabályozásában meghatározott adóbűncselekmények körét is. Az irányelv módosította a vizsgálandó tranzakciók körét is azzal, hogy a nagy összegű készpénzkifizetések esetén az értékhatárt 1500 Euróról 10.000 Euróra mérsékelte.

A negyedik irányelv a kockázatértékeléseket figyelembe véve lehetővé teszi a bejelentésre kötelezettek számára az alacsony kockázatú tranzakciók esetén az egyszerűsített, míg a kiemelt kockázatú tranzakció esetén a fokozott ügyfél-átvilágítási intézkedések alkalmazását.

Az irányelv további jelentősége, hogy előírta a tagállamok számára egy független és autonóm pénzügyi információs egység (FIU)²² felállítását, amely a bejelentések fogadásán túl felelős a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozásának megelőzéséért, felderítéséért és az ellene való eredményes küzdelemért.²³ Magyarországon ezt a funkciót a Nemzeti Adó-és Vámhivatal Pénzmosás és Terrorizmusfinanszírozás Elleni Irodája látja el.²⁴

Magyarországon a negyedik irányelv implementálása a Pmt. megalkotásával valósult meg. A régi Pmt-hez képest a Pmt. jelentős változást hozott a kockázatértékelési kötelezettség, valamint a tényleges tulajdonlásra vonatkozó átláthatósági követelmények tekintetében. Más jelentős változások is történtek, például az új Pmt. lehetővé teszi az elektronikus hírközlő eszköz igénybevételével a személyes megjelenés nélküli ügyfél-átvilágítást.²⁵

A Pmt. hatálybalépésekor az Európai Unió jogalkotói már az ötödik irányelv véglegesítésén dolgoztak.²⁶ Az ötödik irányelv lényegét tekintve a negyedik irányelvet módosítja abban a tekintetben, hogy a tagállamoknak lehetővé kell tennie a nyilvánosság számára a tényleges tulajdonosokról szóló információkhoz való hozzáférést anélkül, hogy ezzel a tényleges tulajdonosok érdekeit sértenék. Továbbá az ötödik irányelv szorgalmazza a tagállamok pénzügyi információs egységei közötti együttműködést, ami többek között a tagállami nyilvántartások megosztásával valósul meg.²⁷

A hatodik számú irányelv pontosítja a pénzmosás fogalmát, valamint konkrét bűncselekménytípusokat jelöl meg. Kiterjeszti továbbá a büntethetőséget a pénzmosás és terrorizmusfinanszírozás bűncselekmények elkövetéséhez nyújtott bűnszegélyre, az azokra való felbujtásra, és azok elkövetésének kísérletére. Az irányelv

²² Financial Intelligence Unit

²³ JACSÓ i. m. pp. 400-402.

²⁴ A Nemzeti Adó és Vámhivatal Pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedéseket ismertető internetes oldala. <https://pei.nav.gov.hu/penzugyi-es-vagyoni-korlatozo-intezkedesek/penzugyi-es-vagyoni> (Letöltés ideje: 2022. 11. 27.)

²⁵ NAGY i. m. pp. 97-98.

²⁶ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/843 irányelve (2018. május 30.) a pénzügyi rendszerek pénzmosás vagy terrorizmusfinanszírozás céljára való felhasználásának megelőzéséről szóló (EU) 2015/849 irányelv, valamint a 2009/138/EK és a 2013/36/EU irányelv módosításáról (EGT-vonatkozású szöveg).

²⁷ NAGY i. m. p. 99.

súlyosabb szankcionálást ír elő arra az esetre, ha elkövető például jogi személy, továbbá együttműködést ír elő azokra az esetekre, ha a bűncselekmény több tagország hatóságának illetékességi körébe esik.²⁸

A fentiek ismeretében elmondható, hogy Magyarország az elmúlt két évtizedben, összhangban a nemzetközi tendenciákkal, jelentős fejlődésen ment keresztül a pénzmosás és terrorizmus finanszírozása elleni fellépés tekintetében. Mint láttuk, a pénzmosás elleni fellépés kezdetben – a legális gazdaság védelme mellett – a kábítószerrel összefüggő bűnözés elleni fellépést szolgálta, azzal a céllal, hogy a bűncselekmény útján megszerzett vagyon ne áramolhasson vissza az elkövetőkhöz, ezzel is anyagi támogatást biztosítva a további bűncselekményekhez. Azonban hamar nyilvánvalóvá vált, hogy a pénzmosás elleni eszközrendszer nemcsak a kábítószer-bűnözés, hanem minden vagyongeneráló bűncselekmény elleni fellépés érdekében bevezethető, így – többek között – a csalás, az adócsalás (költségvetési csalás), az emberkereskedelem vagy a sikkasztás elleni küzdelem érdekében is. Továbbá, a 2001. szeptember 11-ei terrortámadások ismét új látószögbe helyezték a pénzmosás elleni küzdelmet, ugyanis a terrorszervezetekkel szembeni katonai, nemzetbiztonsági és büntetőjogi eszközökön túl szükségessé vált a terrorszervezetek finanszírozása elleni hatékony intézkedések bevezetése is.²⁹

A terrorizmus fogalmának definiálása

A terrorizmus finanszírozása elleni intézkedések ismertetése előtt lényegesnek tartom tisztázni, hogy jelen tanulmányban mit értek terrorizmus alatt. A fogalom definiálására több kísérlet is létezik, azonban egységes, univerzális megoldás egyelőre nem született. A legáltalánosabban elfogadott meghatározást a terrorizmus finanszírozásának visszaszorításáról szóló New York-i egyezmény tartalmazza, amelyet számos ország között Magyarország is átültetett a nemzeti jogába. Az egyezmény 2. cikk 1. b) pontjában meghatározta azokat a cselekményeket, amelyekre tárgyi hatálya kiterjed, ezzel egyfajta definíciót adva a terrorizmusra: „*bármely egyéb olyan cselekmény, amely polgári személy vagy fegyveres konfliktus esetén az ellenségeskedésben tevőlegesen részt nem vevő más személy halálának vagy súlyos testi sérülésének okozására irányul, ha a cselekmény célja, annak természetéből vagy összefüggéseiből következően az, hogy a lakosságot megfélemlítse, vagy egy kormányt vagy nemzetközi szervezetet valamely cselekmény megtételére vagy ennek megtételétől történő tartózkodásra kényszerítsen.*”³⁰

Magyarország hatályos Büntető Törvénykönyvének (a továbbiakban: Btk.)³¹ 314. § (1) bekezdése alapján, aki abból a célból, hogy állami szervet, más államot vagy nemzetközi szervezetet arra kényszerítsen, hogy valamit tegyen, ne tegyen vagy eltűnjön, a lakosságot megfélemlítse vagy más állam alkotmányos, társadalmi vagy

²⁸ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/1673 irányelve a pénzmosás ellen büntetőjogi eszközökkel folytatott küzdelemről.

²⁹ JACSÓ i. m. p. 51.

³⁰ A terrorizmus finanszírozásának visszaszorításáról, New Yorkban, az Egyesült Nemzetek Közgyűlésének 54. ülészakán, 1999. december 9-én elfogadott nemzetközi Egyezmény kihirdetéséről szóló 2002. évi LIX. törvény.

³¹ A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény

gazdasági rendjét megváltoztassa vagy megzavarja, illetve nemzetközi szervezet működését megzavarja, az terrorcselekményt követ el.

A fentiekből kiindulva a Btk. 318. § (1) bekezdése alapján, aki terrorcselekmény feltételeinek biztosításához anyagi eszközt szolgáltat vagy gyűjt, terrorcselekmény elkövetésére készülő személyt, illetve terrorcselekmény elkövetőjét, vagy e személyekre tekintettel más személyt anyagi eszközzel támogat, vagy a fentiek szerinti személyek támogatása céljából anyagi eszközt szolgáltat vagy gyűjt, terrorizmus finanszírozást követ el.

A továbbiakban tehát amikor terrorizmusról, illetve terrorizmus finanszírozásáról írok, akkor a Btk. szerinti megfogalmazást veszem alapul.

A terrorizmus finanszírozása elleni fellépés

Az 1980-as évektől kezdve a brit kormányzatok számos intézkedést foganatosítottak az észak-ír terrorista csoportok finanszírozásának megakadályozására. Olaszország és Németország is tett intézkedéseket az őket érintő problémák kezelésére, valamint számos ország – ideértve Hongkongot vagy Dél-Afrikát – hozott létre a pénzügyekkel foglalkozó titkosszolgálatot.³²

A terrorizmus finanszírozása elleni fellépés a nemzetközi törekvések látóterébe a 2001. szeptember 11-ei New York-i és a 2004. március 11-ei madridi terrortámadások után került, és ekkorra egyre inkább a pénzmosással együtt tárgyalt kérdéskörre vált.³³ Ennek oka, hogy a terrorizmus finanszírozása és a pénzmosás elleni küzdelem eszköztárába több szempontból megegyeznek. A két bűncselekménytípus azonban élesen elhatárolható egymástól. A terrorista szervezetek végső célja a pénzmosókkal ellentétben nem az anyagi haszonszerzés, hanem terrorcselekmények végrehajtása, amelyekhez a pénz csupán eszközként szolgál. A pénzmosással szemben, ahol a „tisztára mosandó” pénz bűncselekményből származik, a terrorizmus finanszírozása során ugyanúgy felhasználnak legális forrásból származó pénzt, mint illegális. A terroristák a pénzügyi támogatásként kapott összeg jelentős részét olyan legális forrásokból kapják, mint például a karitatív szervezetek, jótékony adományozók, illetve törvényesen működő cégek. A harmadik megkülönböztető jellemvonás az eltérő összeg nagyság. A terrorizmus finanszírozásánál jellemzően nagyobb gyakorisággal kisebb összegek kerülnek mozgásra. Ennek egyik oka, hogy a nagyobb terrortámadások is megszervezhetők és lebonyolíthatók viszonylag kevés pénzből, a másik oka pedig az, hogy a hatóságok előtt kevésbé feltűnőek a kisebb összegű tranzakciók.³⁴

Az USA-ban a 2001. szeptember 11-ei események hatására felismerték, hogy a különböző nonprofit szervezetek által – akár tudtukon kívül – a terrorista szervezeteknek juttatott pénzek milyen célt szolgálhatnak. A külkereskedelemben használt tranzakciók ellenőrzésének érdekében egyre nagyobb hangsúly került a nyílt információkból történő hírszerzésre (jelen esetben adatbányászásra), amelynek során

³² GÁL István: A pénzmosás elleni küzdelem közgazdasági és büntetőjogi kérdései. PhD értekezés, 2005. p. 71.

³³ Uo. p. 70.

³⁴ Uo. p. 71.

folyamatosan figyelik a terrorizmussal összefüggésbe hozható országokkal folytatott külkereskedelmet, különös tekintettel a gyanúsán magas és alacsony árakra.³⁵

További intézkedésként, még mielőtt az amerikai katonai erők támadást indítottak volna az Osama bin Laden által vezetett al-Kaida ellen, George W. Bush 2001. szeptember 23-án aláírta az 13224. számú elnöki rendeletet, amelynek célja az al-Kaida pénzügyi forrásainak elapasztása.³⁶ Az elnöki rendelet megtiltotta a pénzügyi tranzakciót a terroristákkal, ugyanis, ahogy George W. Bush fogalmazott: „*a pénz a terrorista hadműveletek éltető eleme*”, továbbá az USA arra kérte a világot, hogy állítsák meg a terrorista szervezetek finanszírozását. A kérésnek eleget téve az ENSZ Biztonsági Tanácsa néhány nappal később felszólította a részes államokat, hogy lépjenek fel a terrorista csoportok finanszírozása ellen.³⁷

A terrorista csoportoknak működésük finanszírozásához pénzügyi forrásokra van szükségük. Itt az erőszakos támadások végrehajtásához szükséges anyagi forrásokon túl gondolnunk kell a szervezet fenntartására, vagy például a kommunikációra, információszerezésre, megvesztegetésre fordított pénzre is, amelyhez eltérő módon jutnak hozzá a terrorista szervezetek.³⁸ Szakértők becslése szerint az al-Kaida vagyona 1999 és 2001 között átlagosan ötmilliárd USD lehetett, a szervezet éves költségvetése pedig 20 és 50 millió USD között ingadozott. Ezeknek az összegeknek a forrását az al-Kaida esetében jelentős mértékben, mintegy 30-35%-ban a kábítószer-kereskedelem tette ki. Ehhez jöttek még hozzá az ideológiát támogató kormányok, magánszemélyek és vallási csoportok pénzbeli felajánlásai, amelyek együttesen a bevétel 20-30%-át tették ki. A klasszikus bűncselekményekből, mint például a zsarolásból és emberrablásból a szervezet bevételeinek mintegy 10-15%-a származott, míg a fennmaradó 30% ismeretlen eredetű volt.³⁹

Az al-Kaidánál ismertetett bevételeken túl a terrorszervezetek a működési területükre jellemző természeti és kulturális adottságok felhasználásával más jelentős forrásokhoz is hozzájuthatnak. Ezt szemléltetik a 2015-ben Párizsban elkövetett, 130 ember halálát okozó terrorista-támadások okán az ENSZ Biztonsági Tanácsa által összehívott rendkívüli ülésen elhangzottak is. Az ülésen Michel Sapin, Franciaország akkori pénzügyminisztere felhívta a figyelmet arra, hogy a terrorista szervezetek – ebben az esetben az ISIL/DAESH⁴⁰ – pénzügyi forrásainak elapasztása kiemelt fontossággal bír. Majd beszédében az ISIL/DAESH fő bevételi forrásaként, a terrorszervezet földrajzi elhelyezkedésére tekintettel nem meglepő módon az olaj-, régiség- és műtárgykereskedelmet, valamint az embercsempészetet és a váltságdíjak követelését jelölte meg.⁴¹

³⁵ Uo. p. 73.

³⁶ Executive Order 13224, Bureau of Counterterrorism. <https://www.state.gov/executive-order-13224/> (Letöltés ideje: 2022. 11. 27.)

³⁷ NEUMANN, Peter R.: Don't Follow the Money The Problem With the War on Terrorist Financing. Foreign Affairs, 2017/7-8.

³⁸ BARANYAI Tamás Péter – SZALAI Máté: Terrorizmus és terrorelhárítás. Biztonságpolitikai Corvinák, 2019/I. p. 99.

³⁹ GÁL i. m. p. 72.

⁴⁰ Islamic State, más néven Iraki és Levantei Iszlám Állam

⁴¹ NEUMANN i. m. 2017.

Michel Sapinhoz hasonlóan vélekedett az ISIS pénzügyi forrásai tekintetében David Cohen, az USA pénzügyminisztere. Cohen a műkincskereskedelmet szintén az ISIL/DAESH legfontosabb öt bevételi forrása közé sorolta.⁴² Pontos szám adatok nem állnak rendelkezésre az ISIL/DAESH pénzügyeiről, azonban a Forbes 2016-os beszámolója szerint a bevételeik elérték az évi mintegy 2 milliárd USD-t.⁴³ A régiségek tekintetében még kevesebb információ áll rendelkezésünkre, azonban szíriai régészeti információk alapján Palmürából sikerült olyan értékes és ritka, több ezer éves műtárgyat megszereznie az ISIL/DAESH-nek, amelyek darabjait 1 millió USD-t meghaladó összegben értékesítették a fekete piacon.⁴⁴

A terrorizmus és a műkincskereskedelem kapcsolata

Jelen tanulmányban a Közel-Keleten bekövetkezett eseményeken keresztül fogom ismertetni az illegális műkincskereskedelemmel foglalkozó bűnözői körök és a terrorizmus közötti összefüggéseket, azonban hangsúlyozni szeretném, hogy az illegális műkincskereskedelem nem csupán közel-keleti sajátosság. A történelmi tapasztalat azt mutatja, hogy békeidőben is folyamatos, de fegyveres konfliktusok esetén különösen fokozódik az ingó kulturális javak illegális kereskedelmének a fellendülése. A klasszikus példák, mint a napóleoni háborúk során, vagy a második világborúban – mindkét oldal részéről – elkövetett fosztogatások mellett számos modernkori példát is tudunk hozni. Elég csak a 90-es évek délszláv háborúira gondolni, amikor a régiségkereskedéseket elárasztották a lopott műtárgyak. Hasonló sorsra jutott Srí Lanka öröksége is a 2000-es években, a Tamil Ílam Felszabadító Tigrisei tevékenysége nyomán. A Közel-Keleten az iraki háború idején 2003-ban kifosztásra került a Bagdadi Nemzeti Múzeum, ahonnan 15.000 műtárgyat tulajdonítottak el, amelyekből csupán 7.000 került elő. Egyes források szerint a fosztogatók műtárgykereskedők megrendelésére dolgoztak. 2011-ben az egyiptomi zavargások idején tolvajok célpontjává vált a kairói Egyiptomi Múzeum, valamint több régészeti lelőhely leletanyaga is.⁴⁵

Egy másik hír arról számolt be, hogy 2018-ban 25 000, a becslések szerint 40 millió EUR értékű olasz és görög eredetű régészeti leletet foglaltak le az Europol által irányított rendőrségi akció során. Az Olaszországra, Nagy-Britanniára, Spanyolországra és Németországra koncentrált Operation Demetra művelet 250 fős nemzetközi nyomozócsoportja egy olyan bűnszervezet tevékenységét derítette fel, amelynek több évtizedes működése során illegális régészeti feltárásokból származó antik tárgyak ezrei kerültek neves európai gyűjtők, illetve tekintélyes múzeumok birtokába.⁴⁶

⁴² PIPKINS, John: ISIL and the Illicit Antiquities Trade. *International Affairs Review*, 2016. p. 3.

⁴³ The World's 10 Richest Terrorist Organizations. <https://www.forbes.com/pictures/eedh45fkmmm/isis-annual-turnover/?sh=6e61f37f2e48> (Letöltés ideje: 2022. 11. 27.)

⁴⁴ The men who smuggle the loot that funds IS. <https://www.bbc.com/news/magazine-31485439> (Letöltés ideje: 2022. 11. 27.)

⁴⁵ VIRÁG Judit Kata: Fegyveres konfliktusok és az illegális műkincs-kereskedelem. *Határtalan Régészet*, 2019/4. pp. 10-11.

⁴⁶ RÉDEI Judit: Sírrablás diszkréten. A műkincs-kereskedelemsötét oldala. *Határtalan Régészet*, 2019/4. p. 6.

Az illegális műkincskereskedelemmel összefüggésben tehát megállapítható, hogy gyakran határokon átvitelő, több országot érintő bűncselekményekkel kerülnek szembe a hatóságok.

A közel-keleti eseményekhez visszatérve, a világ videómegosztó portálokon keresztül nézhető végig, ahogy elpusztítják az ISIL/DAESH alakulatai Szíriában az UNESCO világörökségi listáján szereplő Palmüra ókori romváros kétezer éves maradványait. Az épületek módszeres rombolása mellett kivégezték Khalad al-Asaad régészt, aki nem volt hajlandó elárulni, hogy hová rejtették Palmüra kincseit. Az ISIL/DAESH-hez hasonló, ideológiák mentén létrejövő terrorszervezetekre jellemző, hogy egyfajta kulturális hadviselést is folytatnak, amelynek velejárója az ellenségesnek ítélt kultúrák vagy vallások reprezentatív emlékhelyeinek az elpusztítása. Természetesen az ISIL/DAESH-nek működése finanszírozásához nem csak fanatizmusra, hanem rengeteg pénzre is szüksége volt. Azzal, hogy az önmagában anyagi hasznot nem hozó, világörökség részét képező épületeket lerombolták, eleget tettek „kulturális kötelezettségeiknek”, azonban a feketepiacon jelentős értékkel bíró ingó kulturális javakat az ISIL/DAESH-nek nem állt szándékában elpusztítani, ugyanis azok értékesítése jelentős pénzügyi forrásokhoz juttatta a szervezetet.⁴⁷

A FATF 2015-ös jelentése alapján az ISIL/DAESH kétféle módon profitált az ellopott műtárgyakból. Egyrészt továbbértékesítették a tárgyakat a feketepiacon, másrészt pedig megadóztatták azokat a kereskedőket, akik az ISIL/DAESH által ellenőrzött területen kerestek műtárgyakkal.⁴⁸

A műkincsek útja a legális piacig

A szakirodalom az illegális műkincskereskedelem folyamatát négy egymást követő szakaszra bontja. Az első szakaszban maga a fosztogató a főszereplő. A fosztogató az a személy, aki helyismeretét kihasználva, akár önállóan, akár egy szervezett hálózat részeként felkutatja a műtárgyakat. A fegyveres konfliktus által sújtott övezetekben, vagy azokon a területeken, ahol az állam nem képes hatékonyan fellépni a fosztogatók ellen, ott többnyire illegális régészeti feltárásokból vagy múzeumok raktáraiból kerülnek eltulajdonításra a piacra szánt régiségek. A nagyobb terrorszervezetek (mint például az ISIL/DAESH) ilyen jellegű működése tekintetében önálló ágazat jött létre az efféle feladatok elvégzésére, és többnyire a feketepiaci igények ismeretében végezték ezt a tevékenységet.⁴⁹

A fosztogatók által eltulajdonított műtárgyak a csempészekhez kerülnek, akik a láncolat második szintjén helyezkednek el. A csempészek többnyire az embercsempészek által használt útvonalakon mozogva (nem ritkán ugyanaz az elkövetői kör) juttatják ki a műtárgyakat az országból. Országonként a csempészek változhatnak, azaz a határok mentén a csempészáru gyakran átadásra kerül egy, az adott országban ismerettel rendelkező csempésznek. Példának okáért előfordulhat,

⁴⁷ FATF REPORT. Emerging Terrorist Financing Risks, 2015. pp. 16-17.

⁴⁸ Uo. p. 6.

⁴⁹ PIPKINS i. m. pp. 4-5.

hogy egy csempész Szíriából Törökországba viszi az árut, amit onnan egy török csempész szállít tovább Németországba.

A harmadik szakaszban lépnek be azok a közvetítők, akik kapcsolatban állnak mind a csempészekkel, mind a végső felhasználókkal, azaz a gyűjtőkkel. Bizonyos esetekben ezek az átvilágításra kötelezett, kulturális javakkal kereskedő személyek vagy aukciós házak működnek közre – akár tudtukon kívül is – a műtárgy eredetének leplezésében. Az ő feladatuk lenne felismerni azt, hogy a műtárgy illegális eredetű és az eladásból befolyó összeg adott esetben pénzmosásra vagy terrorizmus finanszírozására kerülhet felhasználásra.⁵⁰ Az eredet meghatározásának kérdése a műtárgypiacon sarkalatos és vitatott kérdés, amelynek megoldására egységesen elfogadott módszer nem létezik. Ahogy azt a magyarországi vonatkozású Seuso kincs esetén is láttuk, a gyakorlatban komoly problémát okoz a műtárgyak, régészeti leletek eredetének olyan hitelt érdemlő bizonyítása, ami akár egy bírósági tárgyaláson is megállja a helyét. Ennek tudatában úgy gondolom, nem állt messze a valóságtól az ICOM⁵¹ volt alelnöke, *Patrick J. Boylan*, aki a Seuso kincsel kapcsolatos tulajdonjogi igények miatt kitűzött tárgyalás előtt azt nyilatkozta, hogy az ügy egy potenciális jogi rémálom.⁵²

Leginkább – földrajzi kiterjedtsége és egyetemes kultúrákövetítő hatása miatt – az ókori Római Birodalom területéről előkerülő régiségeknél nehéz meghatározni, hogy a piacon felbukkanó antik tárgy görög, olasz, bolgár, szír vagy éppen török földből származik-e – figyelmeztet Neil Brodie, a Glasgow-i Egyetem igazságügyi szakértője. Marc-André Haldimann, a svájci vámhatóság igazságügyi szakértője ugyancsak az ilyen tárgyak identifikálási nehézségeiről számol be. Az ókori Görögországban vagy Itáliában készült tárgyak esetén meg kell különböztetni a tárgyak vonatkozásában azt a helyet, ahol az készült, attól a helytől, ahol végül rátaláltak, és ez lehet görög, olasz, közel-keleti vagy akár magyarországi lelőhely is. Az aukciós házak kínálatában gyakran például a Görögországban készített, vagy görög eredetű tárgyakat egy megítélés alá veszik. Martin Wilson, a Christie's aukciós ház jogi igazgatója arról számolt be, hogy miközben a társaság londoni forgalmának ötödét antik tárgyak teszik ki, addig nincs tisztázva, hogy a szakértők mit is értenek pontosan a „görög archaeológiai tárgy” alatt. A katalógusokban használt *terminus technikus* így inkább a marketinget, a vevő figyelmének felkeltését szolgálja, és nem a tudományos definíciót.

A kérdés tehát az, hogy a *provenance* vagy *provenience*, azaz a tárgy készítési helye vagy a tárgy felbukkanási helye – azaz az a hely, ahol először tulajdonként realizálódott – határozza meg inkább a műtárgy identitását. Ezt a problémát jól érzékelteti a Kambodzsából – Kambodzsa állítása szerint – a vörös khmerek uralma alatt 1970-ben eltulajdonított, megközelítőleg 2-3 millió USD-t érő óskori szobor esete, mely egy aukció során bukkant fel. A szobor kapcsán Kambodzsa 2012-ben az USA segítségét kérte a visszaszerzésében, azonban a számos tudós és régész állítása ellenére a Sotheby's compliance vezetője, Ms. Jane A. Levine azzal érvelt, hogy bár a szobrot valóban Kambodzsában készíthették, azonban nem lehet kétséget kizáróan

⁵⁰ Uo. p. 5.

⁵¹ International Council of Museum

⁵² BUNDLE, Anne Laure – CHECLI, Alessandro – RENOLD, Marc-André: Case Sevso Treasure – Lebanon et al. v. Marwuess of Northampton. Arthemis, Art-Law-Centre University of Geneva, Genova, 2018. p. 5.

bizonyítani, hogy a szobrot valóban Kambodzsából lopták el, ezért annak tulajdonjogára nem tarthat jogos igényt Kambodzsa. A nyomozás során azonban olyan bizonyítékok kerültek elő, amelyekből kiderült, hogy Levine és a Sotheby's tudtak a szobor valódi eredetéről, azonban azt igyekeztek eltitkolni. A szövetségi bíróság ítéletében kötelezte a Sotheby's a szobor visszaadására, azonban az eset az intézményre nézve más negatív következményekkel nem járt, és Levine továbbra is compliance vezető maradt.⁵³ Napjainkban tehát az utóbbi, azaz a *provenience* meghatározás kezd gyakoribbá válni, ugyanis a megközelítés arra is utal, hogy a nyilvános piacra kerülést megelőzően kinek a tulajdonában volt a tárgy. Azaz egyre inkább az lesz a meghatározó, hogy melyik államban legalizálódott a műtárgy, és nem az, hogy melyik állam földjéből került elő és hogy melyik állam kulturális örökségének a részét képezi.⁵⁴

A láncolat harmadik szakaszában tevékenykedő közvetítők tehát kihasználva az eredet bizonyításának nehézségeit, úgy „mossák tisztára” az árut, hogy hamis eredetigazolásokot vagy értékesítési jegyzőkönyveket készítenek, amelyek lehetővé teszik számukra a legális piacra történő belépést.⁵⁵ A fentieknek köszönhetően a negyedik szakaszban szereplő kurátorok, magángyűjtők és műkincskereskedők legális okmányokkal, de gyakran az illegális származás biztos tudatában tudnak szert tenni a műkincsekre. Egyes kritikák szerint a láncolat negyedik szakaszában szereplők is gyakran bűnrészesei az illegális kereskedelemnek, ugyanis ők azok, akik szakértelemükre hivatkozva megerősítik a származást igazoló hamis okmányok eredetiségét, ezáltal gátolva a hatóságok munkáját.⁵⁶

Ahogy azt korábban már említettem, az ISIL/DAESH jelentős profitra tett szert ezekből a műveletekből, amelynek érdekében Szíriában konkrét szervezetrendszer működött. A BBC 2015 februári riportjában egy helyi, a szíriai határ közelében található libanoni Bekaa-völgyben tevékenykedő csempész kifejtette, hogy az illegális műkincskereskedelem az elfoglalt régióban teljes mértékben az ISIL/DAESH irányítása alatt történik. Továbbá elmondta, hogy a Szíriából menekülők is gyakran visznek magukkal műtárgyakat a későbbi értékesítés reményében. Egy másik csempész arról mesélt, hogy a közvetítőként is működő török csempészek fényképeket küldenek a műtárgyokról európai kereskedőknek, akik telefonon keresztül vételi ajánlatot tesznek nekik.⁵⁷ A csempészek beszámolóikban nem nyilatkozhattak az ISIL/DAESH konkrét szerepéről, azonban az amerikai különleges erők által 2015 májusában végrehajtott rajtaütés során olyan bizonyítékok kerültek elő, amelyek alátámasztották a csempészekkel készített riportok valóságtartalmát, és a korábban feltételezett illegális műkincskereskedelmi láncolatok létezését. A rajtaütés során a katonák Abu Sayyaf-al, az ISIL/DAESH olaj-, gáz- és műtárgykereskedésért felelős vezetőjével végeztek. Az épület átkutatása közben a nagy mennyiségű ókori érme, kézirat és egyéb műtárgy mellett az ISIL/DAESH műtárgykereskedelmét részletező szervezeti leírások, valamint utasítások is előkerültek. Az iratok alapján arra lehetett következtetni, hogy az ISIL/DAESH régiókra osztotta a területét, és az azokból előkerült műtárgyakat terveik szerint

⁵³ PIPKINS i. m. p. 14.

⁵⁴ RÉDEI i. m. pp. 7-8.

⁵⁵ PIPKINS i. m. pp. 5-6.

⁵⁶ BRODIE, Neil: *Scholarship and insurgency? The study and trade of Iraqi antiquities*. Scottish Centre for Crime and Justice Research, Glasgow, 2011. p. 25.

⁵⁷ PIPKINS i. m. pp. 8-9.

közvetlenül a gyűjtőknek értékesítették volna. Ezzel az ISIL/DAESH a profitot tovább tudta volna növelni, ugyanis a láncolat első, második és harmadik fázisát is ők vonták magukhoz. A fentiek alapján felmerül, hogy kiknek akarta volna értékesíteni az ISIL/DAESH a műtárgyakat. John Pipkins az ABC Australia, "Antiques Smuggling – Turkey" című 2015-ös dokumentumfilmjére hivatkozva tekintélyes londoni aukciós házakat nevez meg.⁵⁸

Spencer P. M. Harrington, a Bostoni Egyetem régésze már 1997-ben felhívta rá a figyelmet, hogy a csempészbotrányoknak és illegális műkincskereskedelemnek csak az vethet véget, ha a nagy aukciós házak nem vásárolnak és forgalmaznak kétes eredetű műtárgyakat. Harrington cikkében Londont egyenesen „a világ csempészfővárosának” titulálta.⁵⁹

A műtárgyak illegális kereskedelmének további virágzását bizonyítja például a Washington Post egy cikke, amely arról számolt be 2015-ben, hogy mintegy 100 darab Szíriából eltulajdonított műtárgyat szállítottak Londonba, hogy azokat ott értékesítsék.⁶⁰

A műkincsekkel folytatott terrorizmus finanszírozása elleni intézkedések

A fentiek alapján az illegális műkincskereskedő láncolat legalsó fokán elhelyezkedő fosztogatók jellemzően a konfliktusövezetekben tevékenykednek, és kisösszegű ellenszolgáltatásért, vagy kényszer hatása alatt tulajdonítják el a régiségeket. Velük szemben közvetlen jogi intézkedésekkel nem tudnak fellépni a nyugati országok. Egy fokkal könnyebb a fellépés a határokon átvéelő, gyakran más bűncselekményeket is elkövető, bűnszervezetekben tevékenykedő csempészekkel is. Azonban ebben az esetben is elsősorban a rendészeti, katonai, illetve titkosszolgálati műveletek vezethetnek eredményre.

A láncolat leggyengébb, és jogi eszközökkel leginkább támadható részét a közvetítők és a gyűjtők jelentik. A bűnüldöző hatóságoknak és a titkosszolgálatoknak továbbra is fontos szerepe marad ebben a fázisban is, azonban a jogalkotónak arra kell törekednie, hogy a megrendelői oldal ellen is fellépjen, és végső soron ellehetetlenítse az illegális forrásból származó műtárgyak vásárlását.

Intézkedések az USA-ban

Az ENSZ Biztonsági Tanácsának 2199. számú határozata⁶¹ értelmében a tagállamok kötelesek gondoskodni arról, hogy állampolgáraik ne nyújtsanak

⁵⁸ PIPKINS i. m. pp. 10-13.

⁵⁹ Sotheby's Chastened. Volume 50 Number 5, September/October 1997 by Spencer P.M. Harrington. <https://archive.archaeology.org/9709/newsbriefs/sothebys.html> (Letöltés ideje: 2022. 11. 27.)

⁶⁰ Islamic State is selling looted Syrian art in London to fund its fight. https://www.washingtonpost.com/world/is-looted-syrian-art-showing-up-in-london-to-fund-activities/2015/02/25/785ab630-bcd0-11e4-b274-e5209a3bc9a9_story.html (Letöltés ideje: 2022. 11. 27.)

⁶¹ <https://www.un.org/press/en/2015/sc11775.doc.htm> (Letöltés ideje: 2022. 11. 27.)

gazdasági segítséget terrorista csoportoknak. 2015 augusztusának végén az FBI figyelmeztetést adott ki a közel-keleti régiségekkel kereskedők számára, hogy legyenek „különösen óvatosak”, ugyanis terrorista szervezetek által eltulajdonított műtárgyak kerülnek a piacra. A figyelmeztetés kitért arra is, hogy egy terrorista csoport finanszírozása – még ha az nem is szándékosan történik – büntetőjogi intézkedéseket von maga után.⁶² Annak érdekében, hogy a felhívás minden érintetthez eljusson, széleskörű tájékoztatási kampányt indítottak az Egyesült Államokban. Azonban nincs tudomásunk arról, hogy nagyobb aukciós házakat bármilyen jogi szankció érte volna azokban az esetekben, amikor bebizonyosodott, hogy illegális forrásból származó műkincsekkel kereskedtek.

Intézkedések az Európai Unióban

Európa a kereskedőkön, magánértékesítéseken és aukciókon keresztül történő eladások tekintetében a világ legnagyobb művészeti piacának számít. Országaiba éves szinten megközelítőleg 11,5 milliárd USD értékben importálnak régiségeket és műalkotásokat, ezáltal Európa elkerülhetetlenül érintett lett az ISIL/DAESH által működtetett illegális régiségkereskedelemben.⁶³

Az Európai Bizottság, az Európai Parlament és az Interpol törvények, rendeletek, szervezetek és munkacsoportok létrehozásával egyaránt fontos lépéseket tett a jelenség elleni küzdelem érdekében. A vonatkozó szakpolitikai keretek kidolgozásán túl az Európai Unió szorosan együttműködik nemzetközi szervezetekkel, köztük az Interpollal, az Európa Tanáccsal és az ENSZ szervezetével is, továbbá támogatja az UNESCO Szíriára vonatkozó cselekvési tervét, különös tekintettel a kulturális javak kereskedelmére.

A legfrissebb vonatkozó szabályozás az Európai Unió ötödik számú pénzmosás elleni irányelve, valamint a kulturális javak bejuttatásáról és behozataláról szóló (EU) 2019/880 rendelet.

Az ötödik Pénzmosás Elleni irányelv 2018. július 9-én lépett hatályba, és azt minden tagállam 2020. január 10-éig köteles volt a nemzeti jogrendjébe átültetni. A rendeletről részletesebben fentebb már írtam, itt csupán a műkincskereskedelemmel összefüggő rendelkezéseire kívánok kitérni. A korábbiakhoz képest újítás, hogy a negyedik pénzmosás elleni irányelv hatályát az új rendelet kiterjesztette a műalkotások kereskedelmével vagy közvetítésével foglalkozó személyekre, ideértve azokat az eseteket is, amikor ezt művészeti galériák és aukciósházak végzik, olyan ügyletek vagy ügyletsorozatok vonatkozásában, amelyek értéke eléri vagy meghaladja a 10.000 EUR-t. Továbbá kiterjed a rendelet hatálya a műalkotások tárolásával vagy kereskedelmével szabadkikötőkben foglalkozó, vagy közvetítőként szabadkikötőkben eljáró személyekre olyan ügyletek vagy ügyletsorozatok vonatkozásában, amelyek értéke eléri, vagy meghaladja a 10.000 EUR-t. A rendelet célja ezzel az intézkedéssel egyrészt az, hogy a fokozott átvilágítás részeként

⁶² FBI Warns Dealers, Collectors About Terrorist Loot. <https://www.fbi.gov/news/stories/isil-and-antiquities-trafficking> (Letöltés ideje: 2022. 11. 27.)

⁶³ Financing terrorism: The billion-dollar blood antiquities art dealing. <https://pideeco.be/articles/terrorism-financing-blood-antiquities-looted-aml/> (Letöltés ideje: 2022. 11. 27.)

azonosítsa az ügyfél vagyonának forrását, valamint, hogy ellenőrizhető legyen minden olyan személy személyazonossága, aki legalább 10.000 EUR értékben vásárol műalkotást, beleértve a kapcsolódó tranzakciókat is, függetlenül a fizetési módtól. Ezekkel az intézkedésekkel a rendelet célja, hogy megakadályozza azt, hogy névtelen vásárlók személyazonosságukat megbízott strómanjaik mögé rejtsek.

A kulturális javak bejuttatásáról és behozataláról szóló (EU) 2019/880 rendelet

A 2019. április 17-én elfogadott és 2019. június 27-én hatályba lépett rendelet fő célja a kulturális örökség megőrzése, a kulturális javak eltűnésének és a kifosztott műtárgyak értékesítésének megakadályozása, valamint a kulturális javak terrorizmus finanszírozására történő felhasználása elleni fellépés. További célként jelent meg az európai országok közötti, a kulturális örökség behozatalára vonatkozó jogszabályokban rejlő ellentmondások felszámolása, különös tekintettel azokra az országokra, amelyekben kevésbé szigorú a szabályozás. A rendelet legfontosabb intézkedései közé az alábbiak sorolhatóak:

A legalább 250 éves régészeti tárgyak vagy műemlékrészek behozatalához az illetékes EU-tagállam által kibocsátott behozatali engedélyre van szükség. Az engedélyre az áruk értékétől függetlenül szükség van.

A 200 évnél idősebb és 18.000 Eurónál nagyobb értékű kulturális javak esetében (mint például állattani vagy növénytani gyűjtemények, érmék, néprajzi tárgyak, festmények, szobrok, kéziratok és könyvek) az importőrnek további behozatali nyilatkozatot kell benyújtania a vámhatóságokhoz. Ez a behozatali nyilatkozat egy olyan igazolásból áll, amely szerint ezeket a javakat jogszerűen exportálták a harmadik országból, valamint egy szabványos dokumentumból, amely részletesen leírja az adott kulturális javakat.

Az érintettek egy központi elektronikus rendszeren keresztül adhatják be a behozatali engedélyre irányuló kérelmeiket az illetékes hatóságokhoz, továbbá a behozatali nyilatkozatok benyújtása is ezen a rendszeren keresztül történik.

Az összes importinformáció egy EU-szintű elektronikus adatbázisba kerül feltöltésre, amely legkésőbb 2025. június 28-ig üzembehelyezésre kerül.

Kulturális javakkal kereskedők a Pmt. hatálya alatt

Magyarországot érintően azokat az intézkedéseket fogom bemutatni, melyek az ügyfél-átvilágítás segítségével kívánnak fellépni a kulturális javak kereskedelmével támogatott terrorizmus finanszírozásával szemben. A vonatkozó intézkedések tekintetében elsősorban a Pmt. rendelkezéseit kell alapul venni. A Pmt. hatálya már korábban is kiterjedt az árukereskedőre, amennyiben az tevékenysége folytatása során hárommillió forintot elérő vagy meghaladó összegű készpénzfizetést fogad el. Ennek a rendelkezésnek az értelmében a kulturális javak kereskedelmével foglalkozó árukereskedők már korábban is a törvény hatálya alá tartoztak. A jogalkotó azonban

a Pmt. hatályát 2020. január 10. napjától kezdve⁶⁴ a Pmt. 1 § (1) bekezdés p) és q) pontjai alapján nevesítve is kiterjesztette a kulturális javak (műalkotások, régiségek) kereskedelmével vagy közvetítésével foglalkozó szolgáltatókra, valamint a kulturális javak tárolásával vagy kereskedelmével szabadkikötőkben foglalkozó vagy közvetítőként szabadkikötőkben eljáró szolgáltatókra az olyan ügyletek vagy ügyletsorozatok vonatkozásában, amelyek értéke eléri vagy meghaladja a hárommillió forintot (a továbbiakban: szolgáltató).

Álláspontom szerint azzal, hogy explicite kiterjesztésre került a Pmt. hatálya a kulturális javakkal kapcsolatos kereskedelemre is, a jogalkotó a korábban már ismertetett ötödik pénzmosás elleni irányelvből fakadó implementálási kötelezettségének tett eleget, amelynek határideje 2020. január 10-e volt, amely egybeesett a Pmt. módosításának hatálybalépésével.

A fentekre tekintettel abban az esetben, ha a szolgáltatók⁶⁵ ügyletei a Pmt. hatálya alá esnek, a szolgáltató az ügyfél-átvilágítás során köteles az ügyfelet, annak meghatalmazottját vagy a szolgáltatónál eljáró rendelkezésre jogosultat, továbbá a szolgáltatónál eljáró képviselőt azonosítani és személyazonosságának igazoló ellenőrzését elvégezni. A Pmt. 7. § (2) bekezdésében részletezi a rögzítendő adatokat, majd kitér arra is, hogy a tényleges tulajdonosi kör azonosítása érdekében a magyar, illetve a külföldi, továbbá természetes vagy jogi személy esetén milyen azonosításra alkalmas okmányokat szükséges bemutatni.

A Pmt. 30. §-a értelmében a szolgáltató vezetője, foglalkoztatottja és segítő családtagja pénzmosásra, terrorizmus finanszírozására, vagy dolog büntetendő cselekményből való származására utaló adat, tény vagy körülmény felmerülése esetén köteles azt haladéktalanul írásban bejelenteni a pénzügyi információs egység irányába, amely Magyarországon a NAV Pénzmosás és Terrorizmusfinanszírozás Elleni Irodája. A bejelentést a szolgáltatók védelemmel ellátott elektronikus üzenet formájában továbbítják. A bejelentés tartalmazza az ügyfélátvilágítás adatait, a bejelentés alapjául szolgáló adat, tény, körülmény részletes ismertetését, továbbá a bejelentésben szereplő adatot, tényt, körülményt alátámasztó dokumentumokat.

A Pmt. hatályát a kulturális javakra is kiterjesztő törvénymódosítás egy értelmezési probléma hatékony tisztázásához is hozzájárult. A Pmt. korábbi megfogalmazása alapján is értelmezhető úgy a törvény hatálya, hogy a termékekkel kereskedő árukereskedőkre vonatkozó rendelkezések kiterjednek a kulturális javakra is. Azonban ez korántsem volt egyértelmű a szolgáltatók számára, ugyanis a Pmt. nem ad egyértelmű meghatározást arra, hogy mit ért termék alatt.

⁶⁴ A pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról szóló 2017. évi LIII. törvény és egyes kapcsolódó törvények módosításáról szóló 2019. évi CXIX. törvény.

⁶⁵ Ebben az esetben a kulturális javakkal kereskedő vagy azokat tároló szolgáltatók.

Valószínűleg sok szolgáltató a kulturális javakat, régiségeket nem termékként értelmezte, erre utal a törvénymódosítás hatálybalépését követő sajtóvisszhang, amelyek szerint az új szabályozás megnehezíti és bonyolultabbá teszi az ilyen jellegű tevékenységet végző szolgáltatók munkáját.⁶⁶

A terrorizmus finanszírozása elleni fellépés hatékonyságának kritikája

Erősebb kritikák fogalmazódtak meg nemzetközi szinten azzal összefüggésben, hogy a szolgáltatók számára a terrorizmus finanszírozásának visszaszorítása céljából előírt egyre súlyosabb intézkedési kötelezettségek valóban elérik-e céljukat.

A kulturális javak illegális kereskedelme tekintetében egyre inkább felértékelődik az online piac szerepe, ugyanis az kevésbé nyomonkövethető és átvilágítható, mint például az aukciós házak vagy zálogházak tevékenysége. A Facebook-on a Covid19 világvilágjárvány kezdete óta öt olyan, több tízezer tagot számláló csoport is indult, amelyek célja a Közel-Keleten zsákmányolt régiségek értékesítése. A hatóságok nyomására a Facebook végül megtiltotta a régiségek eladását a közösségi oldalon, azonban a még kevésbé ellenőrizhető darkweb-en továbbra is folytatódik az illegális kereskedelem.⁶⁷

A Foreign Affairs egyik cikke Michel Sapin volt francia külügyminiszternek az ENSZ Biztonsági Tanácsa előtt, a 2015. november 13-ai párizsi merénylet után tartott beszédét idézi. A cikk publikálója, Peter Neumann szerint Sapin beszédében helyesen megnevezte az ISIL/DAESH finanszírozásának fő forrásait, nevezetesen az olaj-, a régiség- és műtárgykereskedelmet, a váltságdíjakat és embercsempészetet. Azonban Sapin ahelyett, hogy valódi megoldást javasolt volna, a pénzügyi eszközök befagyasztását, a bankok fokozottabb átvilágítását, jobb pénzügyi intelligenciát és a digitális valuták szigorúbb szabályozását kérte. Sapin beszéde korántsem volt szokatlan. Még ha a kormányok helyesen is mérik fel a terrorizmus finanszírozásának változatos forrásait, szinte mindig a pénzügyi rendszerhez fordulnak a visszaszorítása érdekében. A nyilvánvaló magyarázat az, hogy a legtöbb országban a terroristák pénzeszközeinek befagyasztása a pénzügyminisztériumok felelőssége, amelyek elszakadtak a szélesebb körű terrorizmusellenes stratégiáktól. Ennek eredményeként a kormányok jellemzően az átvilágítási eljárások szigorításával és a FATF erősítésével reagálnak a támadásokra.

Neumann szerint ez a megközelítés két okból sem vezethet sikerre, egyrészt a terroristák pénze ritkán található bankszámlán és ha mégis, az nem a saját, hanem megbízottjaik számláján szerepel. Másrészt azokban az országokban, ahol a 21. századi terrorista-csoportok jellemzően működnek, mint például Irak, Szíria, Afganisztán vagy Szomália, a lakosságnak csak egy elenyésző része rendelkezik bankszámlával. Még a nagy és jogszerű tranzakciókat is készpénzben bonyolítják le,

⁶⁶ Órát, ékszert vesz? Péntektől igazolnia kell, miből telik rá? <https://www.napi.hu/magyar-vallalatok/torvenymodositas-penzmosas-terrorizmus-atvilagitas.697947.html> (Letöltés ideje: 2022. 03. 27.)

Névtelenség kizárva – A 2017. évi LIII. törvény a műkereskedelemben. <https://blog.axioart.com/nevtelenseg-kizarva-a-2017-evi-liii-torveny-a-mukereskedelemben/> (Letöltés ideje: 2022. 11. 27.)

⁶⁷ Financing terrorism: The billion-dollar blood antiquities art dealing. i. m.

ami azt jelenti, hogy a legtöbb ember egyáltalán nem lép kapcsolatba a nemzetközi pénzügyi rendszerrel. Emiatt a terrorista csoportok pénzügyi tranzakciói közül kevés jelenik meg a bankszámlakivonatokon.⁶⁸

Meg kell említeni azt is, hogy azáltal, hogy a nyugati pénzintézetek kockázatosnak minősítenek egy országot, az azt is eredményezheti, hogy a kockázatos ország tekintetében nemzetközi pénzügyi tranzakciókat nem, vagy csak nagy nehézségek árán lehet végrehajtani. Ezáltal a szankciók a kockázatos országok – nem terrorista – állampolgárainak az életét is jelentősen megnehezítik, ezzel is fokozva a nyugati világgal szembeni ellenszenvet, amely táptalajul szolgálhat újabb terrorista szervezetek megerősödéséhez. Az amerikai bankok például Szomáliát 2015-ben teljesen kizárták a nemzetközi átutalási rendszerből, amely intézkedés miatt Szomália lakosságának egy része Twitter kampányba kezdett, hogy felhívja a világ figyelmét erre a problémára.⁶⁹

A Norwegian Defense Research Establishment 2015-ös beszámolója⁷⁰ kifejti, hogy az Európában elkövetett merényletek kis összegű finanszírozást igényeltek. Az elkövetők általában külső forrás nélkül, azaz legális jövedelmükből vagy kisebb bűncselekmények elkövetéséből tudták finanszírozni a merényleteket.

Neumannál is felmerül az az ellenérv, hogy mivel kis összegből is kivitelezhetőek a merényletek, így nem vezet igazán hatékony megoldásra a pénzügyi fellépés. Részben egyet lehet érteni Neumannal, hiszen egy fegyver beszerzése vagy egy teherautó bérleti díjának⁷¹ kifizetése valóban nem igényel komoly pénzügyi támogatást. Azonban Neumann és az ezen az állásponton lévők többnyire nem veszik számításba, hogy egy terrorszervezetnek működése során a merényletek elkövetéséhez szükséges eszközök beszerzésén túl más kiadásokra is szüksége van. Példaként említhetőek itt magának a szervezetnek a fentartási költségei, a vezetők fizetése, az öngyilkos merénylők családtagjainak kifizetett juttatások, vagy az ISIL/DAESH által indított sikeres online toborzókampány.⁷²

⁶⁸ NEUMANN i. m.

⁶⁹ #IFundFoodNotTerror:

<https://twitter.com/search?q=%23IFundFoodNotTerror&src=typd&vertical=default&f=tweets> (Letöltés ideje: 2022. 11. 27.)

⁷⁰ The Financing of Jihadi Terrorist Cells in Europe: A New Report. <https://www.nupi.no/en/About-NUPI/Projects-centers/Consortium-for-Research-on-Terrorism-and-International-Crime/The-Financing-of-Jihadi-Terrorist-Cells-in-Europe-A-New-Report> (Letöltés ideje: 2022. 11. 27.)

⁷¹ A tömegbe hajtott egy kamion a berlini karácsonyi vásáron, 12 halott. https://index.hu/kulfold/2016/12/19/teherautoval_a_tomegbe_hajtottak_a_berlini_karacsonyi_vasaron/ (Letöltés ideje: 2022. 11. 27.)

⁷² Terrorizmus: online és offline is fel kell lépni a radikális eszmék ellen. <https://www.europarl.europa.eu/news/hu/headlines/security/20160701STO34301/terrorizmus-online-es-offline-is-fel-kell-lepni-a-radikalis-eszmek-ellen> (Letöltés ideje: 2022. 11. 27.)

Összegzés

A terrorista szervezetek tehát egy adott földrajzi területet elfoglalva, az ott található erőforrásokat kihasználva arra törekednek, hogy bevételre tegyenek szert. A befolyt pénzből a saját fenntartásukon túl megkísérelhetnek terrorcselekményeket is elkövetni. Azonban világosan kell látnunk, hogy az adott földrajzi régió determinálja a terrorszervezet, vagy az ott tevékenykedő egyéb más bűnszervezet illegális úton szerzett pénzügyi forrásait. A terroristák gyakran profitálnak kábítószer, fegyver, régiségek, olaj, cigaretta, hamisított áruk, gyémánt vagy elefántcsont csempészetéből. Általában kihasználják a meglévő hálózatokat, és együttműködnek más bűnözőkkel. Az afganisztáni heroingyártás jóval a tálibok színre lépése előtti időkre, az 1970-es évekre nyúlik vissza. A kelet-afrikai vadon élő állatok orvvadászata nem az al Shabaab megszületésével kezdődött, és nem is ér véget a csoport összeomlásával. Az évtizedek óta létező iraki és szíriai csempészetek pedig biztosan túléltek az ISIL/DAESH-t. Ennek eredményeként azok az áruk, amelyekből terrorista csoportok profitáltak – olaj Irakban, cigaretta a Száhel-övezetben vagy gyémánt Nyugat-Afrikában – egyszerűen az egyik vagy másik régió feketepiacát tükrözik. A terrorizmus finanszírozása elleni fellépés érdekében a kormányoknak meg kell küzdeniük e régiók mögöttes gazdasági struktúrájával, vagy legalább meg kell szakítaniuk a struktúrák terrorizmussal való kapcsolatát. Ehhez azonban, ahogy már korábban utaltam rá, több területnek kell hatékonyan együttműködnie. A pénzügyi szolgáltatók szigorúbb átvilágítási kötelezettsége mellett szükséges többek között a jogi, a katonai, a titkosszolgálati és a rendészeti fellépés, de a megelőzés szempontjából a hatékony oktatási és szociális intézkedések bevezetése is nélkülözhetetlen.

Felhasznált irodalom:

- A pénzmosás elleni fellépés dimenziói Európában: múlt, jelen és jövő. Kriminológiai Közlemények, 2012/72.
- BUNDLE, Anne Laure – CHECLI, Alessandro – RENOLD, Marc-André: Case Sevso Treasure – Lebanon et al. v. Marwuess of Northampton. Arthemis, Art-Law-Centre University of Geneva, Genova, 2018.
- BARANYAI Tamás Péter – SZALAI Máté: Terrorizmus és terrorelhárítás. Biztonságpolitikai Corvinák, 2019/I.
- BRODIE, Neil: Scholarship and insurgency? The study and trade of Iraqi antiquities. Scottish Centre for Crime and Justice Research, Glasgow, 2011.
- NEUMANN, Peter R.: Don't Follow the Money The Problem With the War on Terrorist Financing. Foreign Affairs, 2017/7-8.
- FATF REPORT. Emerging Terrorist Financing Risks, 2015.
- GÁL István: A pénzmosás elleni küzdelem közgazdasági és büntetőjogi kérdései. PhD értekezés, 2005.

- GÖRGÉNYI Ilona – GULA József – HORVÁTH Tibor – JACSÓ Judit – LÉVAY Miklós – SÁNTA Ferenc – VÁRADI Erika: Magyar Büntetőjog Különös rész, 2015.
- JACSÓ Judit: A pénzmosás compliance hazai és európai dimenzióban a társadalmi innováció tükrében. Miskolci Jogi Szemle, 2019/1.
- LAYMAN, Brother: Az offshore halála. 2011. ISBN: 9789630812061
- NAGY Henriett: A pénzmosás magyarországi jogi szabályozásának a vázlata. Magyar Rendészet, 2020/1. pp. 93-105.
- PINTÉR Beatrix: Pénzmosás a nemesfém-kereskedelemben. De iurisprudentia et iure publico, Jog- és politikatudományi folyóirat, 2011/3.
- PIPKINS, John: ISIL and the Illicit Antiquities Trade. International Affairs Review, 2016.
- RÉDEI Judit: Sírrablás diszkrétén. A műkincs-kereskedelemsötét oldala. Határtalan Régészet, 2019/4.
- SZENDREI Ferenc: A pénzmosás. PhD értekezés, PTE-ÁJK Büntetőjogi Tanszék, 2010.
- VIRÁG Judit Kata: Fegyveres konfliktusok és az illegális műkincs-kereskedelem. Határtalan Régészet, 2019/4.

Internetes források:

- #IFundFoodNotTerror:
<https://twitter.com/search?q=%23IFundFoodNotTerror&src=typd&vertical=default&f=tweets> (Letöltés ideje: 2022. 11. 27.)
- A Nemzeti Adó és Vámhivatal Pénzügyi és vagyoni korlátozó intézkedéseket ismertető internetes oldala. <https://pei.nav.gov.hu/penzugyi-es-vagyoni-korlatozo-intezkedesek/penzugyi-es-vagyoni> (Letöltés ideje: 2022. 11. 27.)
- A tömegbe hajtott egy kamion a berlini karácsonyi vásáron, 12 halott. https://index.hu/kulfold/2016/12/19/teherautoval_a_tomegbe_hajtottak_a_berlini_karacsonyi_vasaron/ (Letöltés ideje: 2022. 11. 27.)
- Executive Order 13224, Bureau of Counterterrorism. <https://www.state.gov/executive-order-13224/> (Letöltés ideje: 2022. 11. 27.)
- FBI Warns Dealers, Collectors About Terrorist Loot. <https://www.fbi.gov/news/stories/isil-and-antiquities-trafficking> (Letöltés ideje: 2022. 11. 27.)
- Financing terrorism: The billion-dollar blood antiquities art dealing. <https://pideeco.be/articles/terrorism-financing-blood-antiquities-looted-aml/> (Letöltés ideje: 2022. 11. 27.)
- <https://www.un.org/press/en/2015/sc11775.doc.htm> (Letöltés ideje: 2022. 11. 27.)

- Islamic State is selling looted Syrian art in London to fund its fight. https://www.washingtonpost.com/world/is-looted-syrian-art-showing-up-in-london-to-fund-activities/2015/02/25/785ab630-bcd0-11e4-b274-e5209a3bc9a9_story.html (Letöltés ideje: 2022. 11. 27.)
- Névtelenség kizárva – A 2017. évi LIII. törvény a műkereskedelemben. <https://blog.axioart.com/nevtelenseg-kizarva-a-2017-evi-liii-torveny-a-mukereskedelembe/> (Letöltés ideje: 2022. 11. 27.)
- Órát, ékszert vesz? Péntektől igazolnia kell, miből telik rá? <https://www.napi.hu/magyar-vallalatok/torvenymodositas-penzmosas-terrorizmus-atvilagitas.697947.html> (Letöltés ideje: 2022. 03. 27.)
- Sotheby's Chastened. Volume 50 Number 5, September/October 1997 by Spencer P.M. Harrington. <https://archive.archaeology.org/9709/newsbriefs/sothebys.html> (Letöltés ideje: 2022. 11. 27.)
- Terrorizmus: online és offline is fel kell lépni a radikális eszmék ellen. <https://www.europarl.europa.eu/news/hu/headlines/security/20160701STO34301/terrorizmus-online-es-offline-is-fel-kell-lepni-a-radikalis-eszmekek-ellen> (Letöltés ideje: 2022. 11. 27.)
- The Financing of Jihadi Terrorist Cells in Europe: A New Report. <https://www.nupi.no/en/About-NUPI/Projects-centers/Consortium-for-Research-on-Terrorism-and-International-Crime/The-Financing-of-Jihadi-Terrorist-Cells-in-Europe-A-New-Report> (Letöltés ideje: 2022. 11. 27.)
- The men who smuggle the loot that funds IS. <https://www.bbc.com/news/magazine-31485439> (Letöltés ideje: 2022. 11. 27.)
- The World's 10 Richest Terrorist Organizations. <https://www.forbes.com/pictures/eedh45fkmmm/lisis-annual-turnover/?sh=6e61f37f2e48> (Letöltés ideje: 2022. 11. 27.)
- Unanimously Adopting Resolution 2199 (2015), Security Council Condemns Trade with Al-Qaida Associated Groups, Threatens Further Targeted Sanctions.

Jogszabályok jegyzéke:

- 1954. évi Hágai Egyezmény a kulturális javak fegyveres összeütközések esetén való védelméről.
- A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (régii Btk.)
- A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény
- A Tanács 91/308/EGK irányelve (1991. június 10.) a pénzügyi rendszerek pénzmosás céljára való felhasználásának megelőzéséről.
- Az Európai Parlament és a Tanács 2001/97/EK irányelve (2001. december 4.) a pénzügyi rendszerek pénzmosás céljára való felhasználásának megelőzéséről szóló 91/308/EGK tanácsi irányelv módosításáról.

- Az Európai Parlament és a Tanács 2005/60/EK irányelve (2005. október 26.) a pénzügyi rendszereknek a pénzmosás, valamint terrorizmus finanszírozása céljára való felhasználásának megelőzéséről.
- Az Európai Parlament és a Tanács 2015/849/EU irányelve (2015. május 20.) a pénzügyi rendszerek pénzmosás vagy terrorizmusfinanszírozás céljára való felhasználásának megelőzéséről.
- A 648/2012/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet módosításáról, valamint a 2005/60/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv és a 2006/70/EK bizottsági irányelv hatályon kívül helyezéséről.
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/843 irányelve (2018. május 30.) a pénzügyi rendszerek pénzmosás vagy terrorizmusfinanszírozás céljára való felhasználásának megelőzéséről szóló (EU) 2015/849 irányelv, valamint a 2009/138/EK és a 2013/36/EU irányelv módosításáról.
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2018/1673 irányelve a pénzmosás ellen büntetőjogi eszközökkel folytatott küzdelemről.
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2015/847 rendelete a pénzátutalásokat kísérő adatokról és a 1781/2006/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről.
- Egyesült Nemzetek Szervezetének Egyezménye a kábítószeres és a pszichotrop anyagok tiltott forgalmazása ellen, 1988.
- A pénzmosás megelőzéséről és megakadályozásáról szóló 1994. évi XXIV. törvény (I. Pmt.)
- A pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról szóló 2017. évi LIII. törvény.
- A pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról szóló 2017. évi LIII. törvény és egyes kapcsolódó törvények módosításáról szóló 2019. évi CXIX. törvény.
- A terrorizmus finanszírozásának visszaszorításáról, New Yorkban, az Egyesült Nemzetek Közgyűlésének 54. ülészakán, 1999. december 9-én elfogadott nemzetközi Egyezmény kihirdetéséről szóló 2002. évi LIX. törvény.
- Money Laundering Control Act of 1986.

CSENDES LÁSZLÓ

AZ OKOSKÖRNYEZET ÉS A BENNE REJLŐ BIZTONSÁGI KIHÍVÁSOK II. TÁMADÁS, VÉDELEM ÉS NEMZETBIZTONSÁGI POTENCIÁL

Bevezetés

Írásom első részében felvázolt okoseszköz-evolúciót tekintve megállapítható, hogy a fejlesztések motorja általában a nagyobb kényelem, az egyszerűbb élet iránti igény volt. Szerencsére a smart megszületése megágyazott az új innovációknak, vagy a meglévő technológiák modernizálásának, így indukálva egy exponenciális fejlődést a digitális világunkban. Talán észre sem vesszük, de eközben személyes adataink, a mindennapi életünk egy forgalomképes vagyonelemmé vált. Az eszközök által rólunk gyűjtött adatok szenzitív mivolta, valamint harmadik felekkel való megosztottsága azt az érzést is keltheti bennünk, mintha egy marketing-elemzők által követett valóságshowban élnénk a mindennapjainkat.

A vezeték nélküli kommunikációs protokollok megjelenése lehetővé tette az okos eszközök fejlesztését, azok egy hálózatba kapcsolását. Az eszközök gyors elterjedésével a magán- és vállalati szférában egyaránt az egyidőben továbbított adatmennyiség is megemelkedett, aminek köszönhetően megnőtt az igény a nagy terhelést alacsony késleltetéssel bíró hálózati platformokra (WIFI 6, 5G). Az exponenciális technológiai fejlődés pedig további innovációknak ad utat, amelyek más fejlesztési igényeket szülnek, ám ezekkel együtt új problémákat is. Az eszközgyártók a progresszív trendekben rejlő piaci lehetőségekre gyorsan akarnak reagálni, ami a termékek tesztelési ideje, valamint biztonságuk rovására is megy, aminek legnagyobb vesztese végül maga a felhasználó.

Tanulmányom második részében az okoskörnyezetet fenyegető külső és belső tényezőket, valamint a technológiában rejlő nemzetbiztonsági potenciált szeretném felvázolni.

1. Az okoskörnyezet fenyegetései

Az okoskörnyezet kapcsán egy meglehetősen heterogén hálózatról beszélünk, ahol megannyi eszköz gyűjt és továbbít adatokat, különböző kommunikációs protokollok útján, különféle hardverekkel felszerelve. A SAM Seamless Network¹ elemzése szerint 2021-ben több mint 1 milliárd IoT-támadás történt, ezek 46%-a routerek ellen irányult.² Az okoskörnyezet megfelelő védelme nagyrészt a hálózatokat már eddig is sújtó fenyegetések kiterjedt támadási felülete miatt kritikus fontosságú.

¹ Felhőalapú és IoT-technológiák biztonsági megoldásaival foglalkozó cég.

² Forrás: https://securingsam.com/wp-content/uploads/2022/04/SAM_IOT-Security-Report.pdf (Letöltés ideje: 2022. 12. 17.)

Az új eszközök hálózatba való integrálásával új behatolási csatornák is keletkeztek, így növelve a hálózat, valamint minden egyes eszközének kockázatait. Ezekhez a fenyegetésekhez hozzájárul a tapasztalatlan felhasználók és szervezetek óvatlan gyakorlata, mivel nem rendelkeznek az okoskörnyezetük védelméhez szükséges alapvető erőforrásokkal vagy tudással. Nézzük meg először, hogy melyek azok a főbb fenyegetések, amelyek próbára teszik okoseszközeinket.

1.1 Sérülékenység

Az okoseszközök sérülékenysége az egyik olyan régóta fennálló probléma, ami konstans feladat elé állítja mind a felhasználókat, mind a vállalatokat. Habár egy átlagos okoskörnyezeti modellben az egyes eszközök – a speciális feladataik okán – különböző hardverekkel vannak felszerelve, általánosságban elmondható, hogy egy mozgásérzékelő szenzor, egy kamera, de még egy hub³ sem rendelkezik olyan számítási kapacitással, amelyek markáns védelmi mechanizmusokat és adatvédelmet tudnának biztosítani. A hálózat heterogenitásából adódóan többféle kommunikációs forma is jelen lehet, ez jelentősen megnehezíti egy sztenderd védelmi protokoll felállítását.

Az IoT rohamos fejlődése miatt számos innováció lát napvilágot, amelyeket a gyártó mihamarabb piacra akar dobni. Ezeknél az eszközöknél – a költségek lefaragása céljából – lerövidíthetik a tesztelési időszakot, amely során fény derülhetne az esetleges szoftveres vagy hardveres sérülékenységekre. Így az eszközök gyári állapotukban már nyitott ajtókat biztosítanak a támadóknak. Maga a felhasználó is növelheti az okoskörnyezet sérülékenységét. A gyenge, könnyen megfejtendő, több platformon is használt jelszavak dekódolása a legegyszerűbb mód egy támadó számára, hogy hozzáférjen okos eszközeinkhez.

2020-ban az izraeli JSOF nevű kiberbiztonsági cég egy jelentést tett közzé a Ripple20 névre keresztelt sebezhetőségről. Véleményük szerint a sérülékenység számos iparágban – egészségügy, energia- és feldolgozóipar, szállítás – használt okoseszköz millióit érintette. A sebezhetőség a Treck Inc. amerikai vállalat által a '90-es évek végén kiadott szoftverben gyökerezett. Az alkalmazás lehetővé tette, hogy a vállalkozások TCP/IP⁴ kapcsolatokon keresztül csatlakoztassák eszközeiket az internetre. Mivel a szoftver régóta használt és széles körben elterjedt volt, nem csoda, hogy a Ripple20 az IoT-eszközök sokaságát elérte, érintve ezzel számos vállalkozást az élelmiszerboltoktól a multinacionális nagyvállalatokig. A Ripple20 lehetővé teszi a támadónak, hogy önkényesen futtasson le kódokat azokon a sérülékeny eszközökön, amelyekhez csatlakozni tud. A támadók ily módon helyi hálózatok vagy interneten keresztül hozzáférhetnek ezekhez az eszközökhöz, és gyakorlatilag teljesen az irányításuk alá vonhatják őket. Ez meglehetősen kritikus problémának bizonyult az erőművekben, gyárakban és kórházakban használt eszközök esetében. A jelentés

³ A hub összeköti a különböző eszközöket és központosított, vezérelhető hálózatot alkot belőlük. Forrás: <https://eletokosan.hu/mi-az-a-hub> (Letöltés ideje: 2022. 12. 17.)

⁴ A TCP/IP (Transmission Control Protocol/Internet Protocol) egy hálózati modell, egyben az internetet felépítő protokollrendszer is. A nevét a két legfontosabb protokollról kapta, a TCP-ről és az IP-ről. Ezek voltak az első hálózati protokollok, amelyek sztenderdet alkottak. Már a tervezésüktől kezdődően a legfontosabb cél az volt, hogy tetszőlegesen sok hálózatot lehessen összekapcsolni mindenféle akadályok nélkül. Forrás: <https://www.rackhost.hu/tudaszbazis/online/tcpip-protokoll> (Letöltés ideje: 2022. 12. 17.)

olyan esetről is beszámol, amikor a megfertőzött eszköz rejtve maradt az adott hálózaton belül, mialatt folyamatosan támadta az elérhető sérülékeny eszközöket. A jelentés nyilvánosságra hozatalát követően a Treck Inc. természetesen kiadott egy biztonsági frissítést a sérülékenységet orvosolandó.

1.2 Rosszindulatú szoftverek

Ismertebb nevükön “malware”-ek alkalmazása az utóbbi évek közkedvelt, és nagy hatékonysággal kivitelezett támadási formája a kiberbűnözők körében. Az okos eszközök – hardveres korlátjaik ellenére is – kitűnő célpontként szolgálnak a rosszindulatú szoftverek telepítésére. A megtámadott eszközökkel aztán további rendszereket fertőznek meg, majd az így kialakított “botnet”⁵ hálózatot valamilyen kritikus infrastruktúra támadására, kódfeltörésre vagy akár kriptobányászatra használják fel.

A szakértők szerint a valaha történt legnagyobb volumenű támadást kiváltó rosszindulatú alkalmazás volt a közismert Mirai botnet, amely 2016-ban (de még 2021-ben is aktív volt⁶) az Egyesült Államok és Európa nagy részén akadályozta az internetszolgáltatást. Habár a támadás eredeti célpontja a Dyn nevű domain szolgáltató cég volt, több közismert oldal (Netflix, Twitter, Spotify, Reddit, CNN stb.) is elérhetetlenné vált. Működési mechanizmusát illetően a Mirai letapogatja az internetet ARC-típusú⁷ processzort futtató IoT-eszközök után kutatva. Mivel ezek a processzorok egy lecsupaszított Linux operációs rendszert használnak, és amennyiben a rendszer alapbeállításaként használt felhasználónév/jelszó kombinációt nem változtatta meg a felhasználó, a Mirai bejelentkezés után meg tudja fertőzni az eszközt. Az ominózus támadás során hozzávetőlegesen 100 ezer eszközt sikerült megfertőzni (ami sokat elárul a vásárlók biztonságtudatosságáról), amikkel ezután túlterheléses (DDoS)⁸ támadást hajtottak végre a Dyn rendszere ellen. Mivel a Mirai forráskódja jelenleg is online elérhető, számos kiberbűnöző a mai napig felhasználja saját kártékony programjának alapjaként, ezért folyamatosan mutálódik, hatékonyabb malware-ek születését eredményezve.

1.3 Kiterjedt kibertámadások

A megfertőzött, majd irányítás alá vont okoseszközöket – ahogy az a Mirai botnet esetében is történt – gyakran használják kiinduló bázisként más gépek megfertőzésére, támadására, vagy akár a rosszindulatú tevékenység álcázására is. A fertőzött IoT-eszköz mintegy belépési pontként szolgálhat egy vállalati hálózat ellen

⁵ Fertőzött informatikai eszközökből álló robothálózat, amelyet gazdája többféle károkozásra is alkalmazhat. Forrás: <https://nki.gov.hu/it-biztonsag/tudastar/robothalozat-botnet-2>, (Letöltés ideje: 2022. 12. 17.)

⁶ Forrás: <https://biztonsagportal.hu/megint-tarol-a-mirai-botnet.html> (Letöltés ideje: 2022. 12. 17.)

⁷ ARC (Argonaut RISC Core) beágyazott processzorok, széles körben használják digitális otthoni, mobil, autópári, tárolási, valamint IoT-alkalmazások Forrás: https://hmn.wiki/hu/ARC_%28processor%29 (Letöltés ideje: 2022. 12. 17.)

⁸ A DDOS túlterheléses támadással telíti egy szerver hálózati kapcsolatát vagy az azt kiszolgáltató hálózati eszközöket. A megtámadott szolgáltatás teljes vagy részleges módon elérhetetlenné válik, ezáltal nagyban veszélyezteti az üzletfolytonosságot. Forrás: <https://www.invitech.hu/ddos-vedelem> (Letöltés ideje: 2022. 12. 17.)

irányuló zsarolóvírusos támadáshoz. Habár az ilyen kiterjedt kibertámadások elsődleges (és egyben jövedelmezőbb) célpontjai leginkább a nagyobb vállalkozások, meglepően sok okosothon-rendszer is a támadók áldozatává válik.

A Which?⁹ 2021-es vizsgálata szerint az okosothonok hetente akár több mint 12.000 kibertámadást elszenvedhetnek. Az NCC Group a Global Cyber Alliance kibervédelmi céggel közösen végrehajtott kísérlete során több okoseszkővel (termosztát, tv, biztonsági eszközök) felszerelték egy lakást, majd egy héten keresztül elemezték a gépeket ért támadásokat. A kísérlet végeztével 12.807 egyedi letapogatást, feltörési kísérletet és egyéb támadást azonosítottak. A legtöbbet alkalmazott módszer a rendszer alapbeállított felhasználónév/jelszó (admin) használatával való bejelentkezési kísérlet volt. Biztató, hogy az eszközök nagy része állta a csatát, habár egy az Amazon által forgalmazott kamerát sikeresen feltörték, aminek a segítségével körbe pásztázták a lakást. A támadások nagy része az USA, India, Kína és Hollandia városaiból származott, továbbá pozitív eredményként könyvelték el, hogy a bonyolult egyedi jelszóval védett eszközök többnyire sikeresen ellenálltak a behatolási kísérleteknek.¹⁰

1.4 Adatlopás, adatszivárgás

Mint ahogy bármi, ami az internetre csatlakozik, úgy az okoseszközöknek is nagy az online kitétsége. A felhasználó tudtán kívül tárolt személyes és technikai információk is a támadások célpontjaivá válhatnak, kiváltképp, ha ezek nem rendelkeznek kellő titkosítással. Akár a már feltört eszközöket használva is hozzáférhetnek az egyazon hálózaton található más gépekhez (számítógép, laptop stb.), amelyek szenzitívebb adatot is tárolhatnak. Az egyes eszközökön tárolt adatok felhasználásával nagyobb volumenű támadást is végrehajthatnak ellenünk, akár más személyes értékeinket is eltulajdonítva. Gondoljunk csak bele, hogy például egy robotporszívó által gyűjtött adat a lakásunk szerkezetéről, berendezéséről milyen hasznosnak bizonyulhat egy betörés – vagy esetleg lakhelyünk átkutatása esetén.

Másik közismert probléma, amikor az eszközök és applikációk gyártói nem tüntetik fel, hogy milyen felhasználói adatokat juttatnak el harmadik félnek. 2020-ban kisebb port kavart az Electronic Frontier Foundation¹¹ kutatása, amelynek középpontjában a Ring gyártmányú okoscsengők adatkezelési folyamatai álltak. A kutatás eredménye szerint az eszközre telepített alkalmazás öt nagyvállalat – köztük a Meta – számára küldött ki felhasználói adatokat (pld. eszköztípus, időzóna, IP-cím, e-mail, felhasználónév) a felhasználó tudta nélkül.

1.5 Helytelen kezelés és hibás beállítás

A felületes, vagy hibás biztonsági beállítások (gyenge jelszóhasználat) is nagyban hozzájárulhatnak egy sikeres támadáshoz. Persze előfordulhat, hogy a

⁹ Brit fogyasztóvédelmi cég, amely termékek tesztelésével, szolgáltatások kiemelésével, valamint a fogyasztói jogok tudatosításával és független tanácsadással segíti elő a tudatos vásárlást.

¹⁰ Forrás: <https://www.infosecurity-magazine.com/news/smart-home-experiences-cyber/> (Letöltés ideje: 2022. 12. 17.)

¹¹ 1990 óta működő civil jogvédő csoport, akik elsősorban a digitális világra fókuszálnak. Forrás: <https://www.eff.org> (Letöltés ideje: 2022. 12. 17.)

felhasználók egyszerűen nem rendelkeznek a megfelelő biztonsági intézkedések végrehajtásához szükséges ismeretekkel és képességekkel, ami miatt a szolgáltatókra és a gyártókra vannak ráutalva a jobb védelem elérésében. A biztonsági frissítések elmulasztása, ismeretlen helyről származó szoftverek, vagy az elavult készülékek használata mind növelik az okoskörnyezet kitétséget.

Kifejezetten problémás művelet egy vállalati szintű okoskörnyezet szoftverfrissítésének kivitelezése. Jól mutatja ezt a Palo Alto Networks kiberbiztonsági cég 2020-ban közzétett jelentése¹², amiben az amerikai kórházak IoT-eszközeinek szoftvereit vizsgálták. 2020. szeptember 24-én – egyes fájlmegeosztó oldalakon keresztül – nyilvánosan elérhetővé tették a Windows XP és a Windows Server 2003 forráskódjait, ami gyakorlatilag szabad kezet adott a kiberbűnözőknek ezen rendszerek feltöréséhez. Habár a Microsoft 2014-től leállította ezen operációs rendszerek támogatását (így biztonsági frissítések sem készültek rájuk), még elég sokáig használatban voltak különböző állami szervek által üzemeltetett eszközökön, ideértve a kórházakat is. A Palo Alto által végzett felmérés során megállapítást nyert, hogy a vizsgált kórházak 1,2 millió eszközének (elsősorban a képalkotó berendezések) 83%-a már nem támogatott operációs rendszert futtatott.

Azt gondolnánk, hogy az operációs rendszer frissítése ezeken az IoT-eszközökön nem lehet sokkal bonyolultabb, mint egy laptopon vagy egy számítógépen, ám a probléma ennél összetettebb. Mivel az adott eszközökön futó programok az éppen aktuális operációs rendszerre íródtak, a rendszer frissítésekor nagy valószínűséggel nem, vagy csak hibásan, korlátozottan működnek. Egy frissítési folyamat után racionális lépés tesztidőszakot is beiktatni, amely során napvilágot látnak az esetleges kompatibilitási problémák, működési rendellenességek, hogy ezeket további finomhangolás útján ki lehessen küszöbölni. A kórházak jelenlegi leterheltségét látva pedig nem kivitelezhető (vagy inkább nem vállalható), hogy eszközeit, vagy azok egy részét is nélkülözzék az időigényes frissítési és tesztelési procedúrák miatt. Egy ilyen átfogó rendszerfrissítés pedig hatalmas költségekkel is járhat, amennyiben az új operációs rendszerrel kompatibilis szoftvereket is vásárolni, esetleg fejleszteni kell, ami szintén komoly hátráltató tényező az így is korlátozott forrásokkal rendelkező kórházak számára.

A kórházak és vállalatok ezt a problémát általában hálózati szegmentálással¹³ próbálják orvosolni, habár a Palo Alto által vizsgált hálózati szegmensek 12%-ában találtak olyan eszközt, amely nem támogatott operációs rendszert használt. Ebben az esetben, ha a támadó sikeresen hozzáfér egy Windows XP-t használó eszközhöz, az alhálózat többi berendezése is komoly veszélyben van. Egy elavult rendszert használó szegmens csak növeli a teljes hálózat támadási felületét, és az alhálózatba bejutott támadó további célpontokra bukkanhat a hálózat többi eszköze között.

A gyors technológiai fejlődés miatt az ipar legtöbbször nem tud lépést tartani a kibervédelmi fenyegetésekkel. A Kaspersky Lab (IT biztonsági megoldásokat kínáló

¹² Forrás: <https://unit42.paloaltonetworks.com/windows-xp-server-2003-source-code-leak> (Letöltés ideje: 2022. 12. 17.)

¹³ A hálózatot külön alhálózatokra, szegmensekre bontják, ennek segítségével a rendszergazda kontrollálhatja egyes eszközcsoportok hálózati adatforgalmát. Forrás: <https://www.paloaltonetworks.com/cyberpedia/what-is-network-segmentation> (Letöltés ideje: 2022. 12. 17.)

cég) 2021-ben végzett, nagyvállalatokat célzó felmérése alapján a cégek 43%-a rendelkezik legalább egy olyan okoseszközzel, aminek a védelme nem megoldott.¹⁴ A technológiai újításokkal együtt érkező biztonsági kihívások időbeni azonosítása tehát ezért kritikus fontosságú. Az 5G elterjedésével megváltozik a telekommunikációs infrastruktúra is. A növekvő csatlakoztatott eszközszám, ráadásul adott esetben több frekvenciasávon kommunikálva, egyre nagyobb támadási felületet is jelent, a nagyobb sávszélesség pedig önmagában kifinomultabb botnet-támadásoknak, valamint nagyobb terjedelmű adatlopásoknak is megágyazhat. A sűrűbb adatforgalom pedig jó rejtékhelyet szolgáltatathat a háttérben meghúzódni akaró kiberbűnözőknek.

A koronavírus hatására gyakorivá vált otthoni munkavégzés következtében megnövekedett az interneten (hálózatban) eltöltött idő, valamint az egyes vállalkozások által használt IoT-eszközök száma is, ami egyúttal indokolja az eszközökkel kapcsolatos biztonsági eljárások újragondolását is. Az eszközök és gyártók növekvő száma egyre komplexebb hálózatokat eredményez, amit gyakorlatilag lehetetlen hatékonyan ellenőrizni az egymással összekapcsolt funkciók bonyolult hálójá miatt.

Mindamellet, hogy az okoskörnyezet mekkora kényelmi potenciállal bír, talán ugyanannyi törődést is igényel, hogy fenntartsuk a biztonságát. A funkciók növelésével arányosan emelkedő kitettségünk megköveteli, hogy minden egyes eszköz terén a maximális biztonságra törekedjünk, mert hát okoskörnyezetünk is csak annyira biztonságos, amennyire a legsérülékenyebb alkotóeleme.

2. Az okoskörnyezet védelme

A szemléltetett példákon keresztül jól látható, hogy milyen etikai, jogi és szociális kockázatokkal nézhetünk szembe az okoskörnyezeti eszközök használata során. Korábban bizonyos személyes adataink védelmére (tartózkodási hely, fizikai vagy egészségügyi állapot, napirend) nem kellett külön figyelmet fordítanunk, mivel a technológia fejletlensége miatt nem voltak digitálisan tárolhatók és elérhetők, és az adatvédelem is gyerekcipőben járt. Jelenleg az okoseszközök által gyűjtött adatok tulajdonosa a rendszert működtető entitás, amely egy okoskörnyezet esetében a felhasználó. Viszont fontos tisztában lenni azzal, hogy az okoseszközön áthaladó adataink biztonsága érdekében milyen állami védőernyő áll rendelkezésünkre.

2.1 A hazai szabályozás

Habár Magyarországon jelenleg nincs kifejezetten az okoseszközökkel, vagy azok használatával foglalkozó törvény, az állampolgárt megillető adatvédelem és információbiztonság tekintetében megvannak a garanciák a magyar jog keretein belül, továbbá a kiberbűnözésre vonatkozóan is találhatunk jogi garanciákat.

¹⁴ Forrás: <https://www.kaspersky.com/blog/iot-report-2022/> (Letöltés ideje: 2022. 12. 17.)

Az információs alapjogokat Magyarország Alaptörvénye rögzíti. Az Alaptörvény VI: cikk (2) bekezdése szerint „*Mindenkinek joga van személyes adatai¹⁵ védelméhez, valamint a közérdekű adatok megismeréséhez és terjesztéséhez.*” Ezen jogok érvényesítése érdekében az Alaptörvény továbbá rendelkezik arról is, hogy az említett információs alapjogok érvényesülését a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság (NAIH) ellenőrzi.¹⁶

2012. január 1-jétől hatályos az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény, azaz az Infotörvény (Infotv.), amely az információs alapjogok védelme céljából meghatározza az adatkezelés általános követelményeit, és a védelem garanciális elemeit.

Az információbiztonságot érintő fontosabb jogalkotási lépések az állami és önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról szóló 2013. évi L. törvény (Ibtv.), valamint a vele párhuzamosan felterjesztett Magyarország Nemzeti Kiberbiztonsági Stratégiájának¹⁷ (Kiberstratégia) elfogadásai voltak. Előbbi az információs rendszerekben tárolt, kezelt adatok védelmét célozza (prevenciót és fenyegetéseket is számba vevő, a rendszer minden elemére kiterjedő védelem, valamint biztonságtudatosság növelése), utóbbi viszont a kiberbiztonság aktuális helyzetképét, valamint megvalósítandó célokat tűzött ki.

Összességében elmondható, hogy mind a Kiberstratégia, mind az Ibtv. kritikus fontosságú célként értelmezi az információs rendszerek, a bennük kezelt adatok, valamint a felhasználók és üzemeltetők védelmének a biztosítását.

Az információs rendszereket érintő bűncselekmények tekintetében a Btk. XLIII. fejezetében rendelkezik, amelyben definiálja az olyan információbiztonsággal kapcsolatos bűncselekményeket, mint a **tiltott adatszerzés**,¹⁸ az **információs rendszer vagy adat megsértése**,¹⁹ valamint az **információs rendszer védelmét biztosító technikai intézkedés kijátszása**.²⁰

Az adatvédelem és információbiztonság vonatkozásában természetesen több szabályzó is fellelhető, amelyek speciális rendelkezések, vagy részletszabályok útján további útmutatóként, visszatartó erőként, vagy szankcionálási lehetőségként szolgálhatnak.

2.2 Az európai uniós (EU) szabályozás

A gyártók és szolgáltatók hanyag adatkezelési gyakorlata elleni legnagyobb fegyvert az EU adta az emberek kezébe a 2018. május 25-én hatályba lépett Európai

¹⁵ Személyes adat: „*bármely meghatározott, azonosított vagy azonosítható természetes személlyel kapcsolatba hozható adat, és az adatból levonható, az érintettre vonatkozó következtetés.*” Forrás: <https://www.naih.hu/adatvedelmi-szotar> (Letöltés ideje: 2022. 12. 17.)

¹⁶ Magyarország Alaptörvénye, VI. cikk (3) bekezdés.

¹⁷ 1139/2013. (III. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Kiberbiztonsági Stratégiájáról

¹⁸ 2012. évi C törvény a Büntető Törvénykönyvről (Btk.) 422. §.

¹⁹ Btk. 423. §.

²⁰ Btk. 424. §.

Unió Általános Adatvédelmi Rendeletével (GDPR). A rendelet előtt nem volt egységes a személyes adatok kezelésének szabályozása, a gyors technológiai változások, a növekvő számú digitális adatokkal való visszaélések pedig új kihívások elé állították a jogalkotókat.

A GDPR számos alapfogalmat tisztáz, valamint lefekteti az adatkezeléssel kapcsolatos alapelveket. Ahogy az Adatvédelmi törvényben, itt is visszaköszön a személyes adatok tárolásával kapcsolatos célhoz kötöttség. A rendelet meghatároz olyan jogokat is az adatalany számára, mint a hozzáférés joga, helyesbítéshez, törléshez, adatkezelés korlátozásához, adathordozhatósághoz, tiltakozáshoz való jog, valamint a tiltakozás közvetlen üzletszerzés ellen. Ezen felül kötelezi az adatkezelőt olyan intézkedések végrehajtására, ami lehetővé teszi a személyes adatok a GDPR-ral összhangban történő kezelését.²¹

Az okos eszközök beüzemelése során a felhasználónak számos lépcsőn kell áthaladnia, amelyek alatt az eszköznek több területen is hozzáférést kell biztosítani személyes adatainkhoz. Mivel ez eszköztípusonként különböző területeket fed le, ezért megalkották a „Privacy by Design” koncepciót, amelynek fő célja, hogy az adott technológia beépített része legyen az adatvédelem.

Említést érdemel továbbá az Európai Bizottság 2022. február 23-án közzétett – és egyes adatvédelmi aggályok miatt azóta is elfogadás alatt álló²² – Data Act (Adatmegosztási jogszabály) tervezete, amely külön foglalkozik az IoT-eszközök által gyűjtött adatok harmadik félnek való továbbításának lehetőségével. A tervezet szerint a begyűjtött adatok elsősorban a felhasználó számára állnának rendelkezésre, aki ezután dönthetne azok további megosztásáról.

Az okos eszközökre korábban nem vonatkozott olyan kötelező érvényű jogi követelmény, amely a gyártó felé meghatározta volna a beépítendő védelem minimális szintjét. Az Európai Unió Hálózat- és Információbiztonsági Ügynökség (The European Union Agency for Cybersecurity – ENISA), valamint az Európai Távközlési Szabványosítási Intézet (European Telecommunications Standards Institute – ETSI) által kiadott ajánlásokban világos kritériumokat fogalmaztak meg az IoT-biztonság terén, ám ezek leginkább az egyéni, illetve vállalati felhasználót célzó útmutatások voltak. Az első gyártókra nézve kötelező érvényű rendelet az Európai Bizottság által 2021. október 29-én kiadott a 2022/30 számú felhatalmazáson alapuló rendelete a 2014/53/EU európai parlamenti és tanácsi irányelvnek az említett irányelv 3. cikke (3) bekezdésének d), e) és f) pontjában említett alapvető követelmények alkalmazása tekintetében történő kiegészítéséről.

A rendelet az európai piacon kapható vezeték nélküli eszközök kibervédelmének javítása céljából született, valamint számos új követelményt (pld. beépített adat- és csalás elleni védelem) határoz meg a gyártók felé.²³

Jól látható tehát, ha lassan is, de a jogi szabályozások megpróbálnak reagálni az okoseszközök alkalmazása során az állampolgárt érhető új fenyegetések megjelenésére. Okoskörnyezetünk kialakításakor viszont tisztában kell lennünk, hogy

²¹ GDPR 2. p. 10. pont

²² Forrás: <https://www.bruegel.org/blog-post/how-fix-european-unions-proposed-data-act> (Letöltés ideje: 2022. 12. 17.)

²³ Az Európai Bizottság 2022/30. számú felhatalmazáson alapuló rendelete, 11. pont

– a minket megillető jogvédelem mellett – milyen új kötelezettségek hárulnak ránk. Okoskörnyezetünk érzékelő rétegébe tartozó kamerák rögzítik az általuk megfigyelt területet, és az abban tartózkodó személyeket is. A természetes személyekről készült kép- és/vagy hangfelvétel a GDPR és az Infotv. szerint is személyes adatnak minősül, ennél fogva ezen adatok kezelését (rögzítését, tárolását) csak a jogszabályi keretek között lehet megtenni. Az Európai Adatvédelmi Testület iránymutatása²⁴ alapján ennek előfeltétele, hogy az adatkezelés meghatározott célból történjen (vagyonvédelem), jogos érdeken alapuljon, szükséges és arányos legyen. Fontos továbbá a megfigyelt területre belépő személy előzetes tájékoztatása a megfigyelés tényéről, valamint – az illető kérése esetén – hozzáférést (vagy akár másolatot) biztosítani azon felvételekről, amelyekben szerepel. Mivel ezek alapján adatkezelővé válunk, bármilyen az okoskörnyezetünket ért adatszivárgás esetén adatvédelmi incidens²⁵ valósul meg, amely során további kötelezettségeink lesznek bejelentés, kivizsgálás és kockázatcsökkentés terén. Mindezeket figyelembe véve megállapíthatjuk, hogy már „egyszerű” felhasználóként is nagy hangsúlyt kell fektetnünk a kellő jogszabályismeretre nem csak a saját, de az okoskörnyezetünkbe bevont más személyek adatainak védelme érdekében is.

3. Az okoskörnyezet biztonsági megoldásai

Habár az állam szerepe is kritikus az egyént célzó védelmi feladatokban, a „rossz” oldalt nem kötik szabályok, egy bűnözőt nem gátolják adatvédelmi törvények az okoskörnyezetünkbe való betörés folyamán. Adataink védelme érdekében mi tehetjük a legtöbbet, ezért a biztonság tudatos hozzáállás az okoskörnyezet legerősebb bástyája a kiberbűnözők és az illetéktelen behatolók ellen.

Minden okoskörnyezet első lépcsőfoka az eszközvásárlás, amit nagyban befolyásol, hogy milyen felhasználási célt tűztünk ki magunk elé. A felhasználók nagy részét elsősorban az okoseszközökben rejlő kényelmi potenciál hajtja, viszont egyre több vásárló a rezsijének csökkentése, vagy épp biztonságának növelése céljából vásárol smart-termékeket.²⁶ A felhasználás célja, valamint a rendelkezésre álló költségkeret így nagyban befolyásolja az okoseszközök típusát, számát, márkáját, a rendszer homogenitását, ezáltal pedig az okoskörnyezet biztonsági kérdéseit. Okosotthon kialakításánál nem árt felmérni a rendelkezésre álló infrastruktúra (elsősorban az elektromos hálózat) alkalmasságát, mivel annak elavultsága esetén további költségbe kerülhet a lakás okoseszközökkel való kompatibilitásának megteremtése.

Kiemelten fontos a megfelelő kutatás egy adott készülék kiválasztása előtt, elsősorban a gyártó tekintetében. Működik-e még a gyártó? Volt-e érintve bármilyen korábbi adatszivárgásban, vagy nagyon jó értékelésekkel rendelkezik, és közismert-e

²⁴ 3/2019. számú iránymutatás a személyes adatok videoeszközökkel történő kezeléséről (kamerarendszerek üzemeltetéséről)

²⁵ „az adatbiztonság olyan sérelme, amely a továbbított, tárolt vagy más módon kezelt személyes adatok véletlen vagy jogellenes megsemmisülését, elvesztését, módosulását, jogosulatlan továbbítását vagy nyilvánosságra hozatalát, vagy az azokhoz való jogosulatlan hozzáférést eredményezi” Forrás: <https://www.naih.hu/adatvedelmi-incidensek-infotv> (Letöltés ideje: 2022. 12. 17.)

²⁶ Forrás: <https://www.hippo.com/blog/smart-home-statistics> (Letöltés ideje: 2022.12.17.)

biztonságos eszközök gyártása terén? Fontos kérdés továbbá az eszköz, illetve a gyártó adatgyűjtési gyakorlata. Milyen adatokat gyűjt a felhasználóról, hogy használják ezt fel, milyen harmadik feleknek küldik meg? Összességében tisztában kell lennünk, hogy mely részeit tartjuk kontroll alatt a begyűjtött adatoknak. Az már egy biztató jel, ha az okoseszköz felajánlja a felhasználó részére a begyűjtött adatokhoz való hozzáférést, amit igény szerint törölni is lehet a rendszerből.

Jelentős kritérium lehet még az adott gyártó sérülékenységi irányelveinek ismerete. Az Internet of Things Security Foundation²⁷ (IoTSF) 2021 novemberében kiadott jelentése szerint a vizsgált gyártók 78%-a nem rendelkezik olyan lehetőséggel, ahol az eszközeit érintő sérülékenységeket, az arról készült jelentést lehet megosztani.

Mivel okoseszközeink áramot fogyasztanak, áramkimaradás esetén – történjen az szabotázs, vagy hálózati hiba miatt – otthonunk könnyen védtelenné válhat a biztonsági rendszer leállásának köszönhetően, vagy extrém esetben a lakásba való be-, netán abból kijutásunkat is ellehetetleníti. Erre a legkézenfekvőbb megoldás egy alternatív áramforrás (szünetmentes táp, akkumulátor) biztosítása a létfontosságú eszközök számára, vagy akkumulátorral (is) működő eszközök használata, amelyek áramkimaradás esetén riasztanak minket. További átfogó problémát okozhat az internet- vagy a felhőszolgáltatás kiesése, amely során megszakadhat az eszközeinkkel való kommunikáció, így akár egy sikeres behatolás esetén a riasztás nem érkezik meg hozzánk, netán a támadó hamis adatokkal tudja bombázni gépeinket, hibás működést produkálva. Jó megoldás lehet alternatív módon (ZigBee, Z-Wave, Bluetooth) kommunikáló eszközök használata, vagy másodlagos internetelérés biztosítása, például mobilhálózati csatlakozás alkalmazásával.

Otthoni hálózatunk védelme alapjaiban határozza meg okosotthonunk, okoskörnyezetünk biztonságát. Az okoseszközeink általában egy centralizált hálózatot alkotnak, amelynek központi eleme a WIFI router, amelynek feltörése esetén a támadó az összes rákapcsolt eszközünkhöz hozzáférhet. Egy elavult router használata esetén a rendelkezésre álló biztonsági protokoll már nem biztos, hogy kellő védelmet tud nyújtani napjaink fenyegetéseivel szemben. A gyári beállított felhasználónév és jelszókombináció lecserélése, a router nevének megváltoztatása, valamint a legmagasabb szintű titkosítás beállítása mind alapvető feladat az első indítás során. Tovább minimalizálhatjuk a lehetséges kockázatokat a korábban említett hálózati szegmentáció alkalmazásával. Okoseszközeink külön alhálózaton történő csatlakozásával megelőzhetjük a támadások más eszközeinkre (számítógép, laptop) való áttérjedését, valamint a problémás gépeket gyorsan izolálni tudjuk.

A tudatos jelszókezelés minden informatikai eszközünk, online jelenlétünk biztonságának alapköve. Ahogy internetes profiljaink, úgy a hálózatra kapcsolt okos eszközeink esetében ajánlott egyedi (eszközönként változó), nehezen megfejtethető (kis- és nagybetűből, valamint speciális karakterekből álló, minimum 8 karakter hosszúságú) jelszót használni. Az újabb alkalmazások lehetőséget adnak a többfaktoros hitelesítésre, amely során valamilyen plusz egyedi azonosítóval (ujjlenyomat, arckép, SMS-ben vagy e-mailben küldött kód stb.) kell igazolnunk, hogy jogosult felhasználók vagyunk. Habár ez plusz egy lépcsőt ad a bejelentkezési

²⁷ Nemzetközi nonprofit szervezet, az IoT eszközök kibervédelmi kihívásainak kezelésére

procedúrához, drasztikusan csökkenti – akár feltört vagy kiszivárgott jelszó esetén is – a rendszerhez való illetéktelen hozzáférés esélyét.

Mivel az okos eszközök is valamilyen alkalmazást futtatnak, rendszeresen érkeznek rájuk frissítések is, amelyek akár egy újonnan feltárt sérülékenységet javítanak ki. A frissítésekre nem hívják fel minden esetben a figyelmet, ezért javasolt a gyártó weboldalán rendszeresen tájékozódni az aktuális szoftververziókról. Egyes eszközök továbbá alaprendeltetésükön túl számos egyéb funkcióval is rendelkezhetnek, ám ezek mind plusz támadási felületet nyújthatnak okoskörnyezetünkkel szemben. Minden eszköz esetében megfontolandó, hogy mely funkciók hasznosak számunkra, a nem használtak kikapcsolásával pedig tovább csökkenthetjük kockázatainkat.

Védjük eszközeinket fizikálisan is – amennyire lehetőségeink engedik –, és próbáljuk meg őket izoláltan tartani, így elkerülve az olyan hardveres módosítások lehetőségét, amelyek lehetővé teszik az adatforgalmunk figyelését, ily módon pedig a hálózatunkba való behatolást is.

Nagy segítséget nyújthatnak a biztonsági szoftvergyártó cégek kifejezetten okos eszközök védelmére fejlesztett alkalmazásai, amelyek komplex megoldást nyújthatnak a tapasztalatlan felhasználók biztonsági problémáira is. Ezen programok általában folyamatosan monitorozzák a hálózatot a csatlakoztatott eszközökkel együtt, kiszűrve ezzel a gyanús hálózati adatforgalmat, valamint kiemelve a lehetséges gyenge láncszemeket, esetenként az okos eszközökön tárolt adataink titkosítására is képesek. A szoftver továbbá figyelmeztet minket eszközszerkezetű frissítés esetén, vagy ha egy eszközünk már túl elavult, és biztonsági kockázatot jelent. Mindezek mellett ajánlásokat is ad okoskörnyezetünk biztonságának növelése érdekében.

Okoskörnyezetünk kialakítása után az egyes eszközök és funkciók finomhangolása, valamint tesztelése mintegy kötelező lépés a megbízható működés érdekében. Ilyenkor kiszűrhetők az esetleges hibás telepítésből, vagy eszközebeállításból, illetve egyéb felhasználói figyelmetlenségből fakadó biztonsági kockázatok.

4. Az okoskörnyezet hatása a nemzetbiztonsági munkára

Vállalati szinten természetesen sokrétűbb biztonsági koncepcióra van szükség a hálózat összetettsége és az eszközök sokasága miatt. Az új innovációk gyors elterjedése viszont nem csak a civil szférába szövi be magát, hanem az állami, így a katonai szervezetek is az okos eszközök hasznélvezői lehetnek. A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat – a Nemzetbiztonsági törvényben meghatározottak szerint – „*ellátja a honvédelmi ágazat elektronikus információbiztonsági feladatait... továbbá kibertér műveleti képességeivel ellátja a honvédelmi érdekek nemzetbiztonsági jellegű védelmét és a Magyar Honvédség kibervédelmének és műveleteinek támogatását*”²⁸, így az illetékességi körébe tartozó szervezeteknél kialakított, vagy kialakítandó okoskörnyezetek biztonsági támogatását is. Ez

²⁸ 1995 évi CXXV. törvény 6.§ g) pont

mondhatni kettős kihívás elé állítja a Szolgálatot, egyrészt a megfelelő biztonsági protokollok felállítása, másrészt az információszerző tevékenység terén. Ahogy a Szolgálatnak képesnek kell lennie elhárítani a korábban felvázolt Tiltott adatszerzés hatálya alá tartozó, vagy más, a kibertérben jellemző bűncselekményeket, úgy az Nbtv. 56. §-a alapján meghatározott külső engedélyhez kötött titkos információgyűjtési módokat is alkalmazhatja okos eszközökön, vagy azok bevonásával. Ez egyszerre megnehezítheti, és meg is könnyítheti a nemzetbiztonsági szolgálatok munkáját, mivel adatvédelem terén az állam is elvár egyfajta biztonságtudatos szemléletet az állampolgártól, emellett viszont az okoskörnyezetekben meglévő biztonsági réseket a szolgálatok titkos információgyűjtő tevékenységük során kihasználhatják. Az okoskörnyezet megjelenésével egyben újraértelmeződik a lakás fogalma is. Az Nbtv. értelmezése alapján lakásnak minősül a „nyilvános vagy a közönség részére nyitva álló helyen kívüli minden egyéb helyiség vagy terület”, az 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról viszont – közösségi közlekedési eszközök kivételével – a járművet is ide sorolja.²⁹ Ezek alapján elmondhatjuk, hogy titkos információgyűjtési szempontból az okoskörnyezet olyan virtuális lakásként is értelmezhető, ami az egyént folyamatosan körülveszi.

Ez a nemzetbiztonsági szolgálatok részére egy újfajta megközelítést tesz lehetővé, ahol a klasszikus információszerző módszerekkel szemben új, okos eszközökre szabott eljárások is alkalmazhatók. Korábban egy célszemély megfigyelése során több személyt, járművet is alkalmazhattak, jelenleg viszont a mobiltelefon, vagy egy helymeghatározó rendszerrel (GPS) ellátott okosóra feltörése esetén hozzá lehet jutni a tulajdonosa pontos helyadataihoz. Egy lakás átvizsgálása pedig – a szobákba telepített okos kamerák felhasználásával – távolról is megoldható lehet, így elkerülve a járőkelők, szomszédok jelentette dekonspirációs veszélyt. Az otthonokban vagy irodákban használt okos asszisztenseken, kamerákon, vagy épp a mobiltelefonon található mikrofonhoz való hozzáféréssel a célszemély és környezetének lehallgatása anélkül megoldható, hogy a helyiségekbe technikai eszközöket szereljenek. Az okoseszközök által összegyűjtött és tárolt személyes adatok pedig nagyban megkönnyítik a profilalkotói tevékenységet, így megkönnyítve akár a további titkos információgyűjtést is.

Az okoskörnyezetben rejlő potenciál láthatóan kettős feladat elé állítja a felhasználót és az államot egyaránt. Egyik oldalon a felhasználónak egyszerre kell a kényelem, hatékonyság és energiatakarékosság kialakítása mellett mind saját, mind a környezetébe lépő más személyek adatainak biztonságát jogi felelősségének teljes tudatában szavatolni. Másik oldalon pedig az államnak szükséges egyrészt az állampolgárait védő jogi környezetet biztosítani, másrészt a társadalom érdekeinek érvényesítése és értékeinek védelme céljából az okoseszközökben rejlő információszerző potenciált kiaknázni. Mindezt egy rohamosan változó, gyorsan fejlődő technológiai környezetben.

²⁹ Solti István: A (magán)lakás meghatározásának jelentősége a hazai titkos információgyűjtés rendszerében. Rendészeti Szemle, 2015/1. pp. 80-94.

Befejezés

Okoskörnyezetünk kialakításakor is érvényesül a közhely, hogy „semmi nincs ingyen”. A szinergia, a felhasználói élmény maximalizálása egyben komoly kitettséggel is járhat a kibertérben „vadászó” támadókkal, vagy információgyűjtő szervezetekkel szemben. Jól látható emellett a digitális állam részéről egyre inkább növekvő szerepvállalás mind a felhasználó adatainak védelmében, mind a hétköznapi élet jobbá tételében, ami az állampolgárok életében bevezetett korlátozásokkal is járhat. Az államnak ezért további felelőssége van az exponenciálisan fejlődő digitális életre való felkészítés terén. Ahogy jelen van a pénzügyi tudatosságot célzó nevelés a középiskolákban,³⁰ úgy szükségszerű egy, az okoseszközök biztonságos felhasználását, valamint a személyes adataink biztonság tudatos kezelését elősegítő képzést már az alapfokú oktatásba integrálni. Habár a jogalkotás természetesen lassú folyamata soha nem fog tudni lépést tartani az okostechnológia fejlődési ütemével, az állampolgárok biztonságcentrikus nevelése, valamint az eszközök tudatos felhasználását célzó oktatások már erős alapot szolgáltathatnak a kibertámadásokkal szembeni védettség kialakításában.

Adataink és magánéletünk védelmének érdekében tehát jól meg kell fontolnunk, mennyire terjesztjük ki okoskörnyezetünket, mennyire hagyjuk eszközeinket beleszövödni életünk szövetébe. Az eszközök alkalmazásával megvalósítható kényelmes mindennapi élethez, valamint az otthonunk takarékosabbá és biztonságosabbá tételéhez az okoskörnyezetnek minél személyre szabottabbnak kell lennie, ami – a tárolt adatok tekintetében – egy jóval gazdagabb felhasználói profilt is eredményez, aminek védelme több erőfeszítést igényel a felhasználótól. Egy okoskörnyezet kialakításánál pedig további dilemma, hogy az olcsóbb eszközök használatával feltételezhetően több adatunk felett veszítjük el a rálátást.³¹ Habár az Európai Unió szabályozásaival elindult egy hullám, azonban ez egyelőre csak a gyártók kezét köti, ugyanakkor a felhasználó óvatlansága, illetve kényelméből fakadó hanyagsága felülírhat bármilyen biztonsági protokollt.

Az új technológiákkal érkező sérülékenységek ezért nem csak megoldandó problémák, hanem újabb lehetőségek is lehetnek a nemzetbiztonsági munka során. Az okoskörnyezet alkalmazásával egy konstans lüktető virtuális világ is létrejön, amely a nap 24 órájában generálja a szenzitív és védendő adatokat. Ezen információszerezési potenciál kihasználása megköveteli a szakállomány szemléletváltását, alkalmazkodását az újonnan kialakult virtuális környezethez, mert a már tökéletesen elsajátított okoskörnyezeti információgyűjtő módszerek egyben támpontot is adnak a nemzetbiztonsági szolgálatok védelme alatt álló objektumok és személyek biztonságának garantálása során.

Tökéletes okoskörnyezeti védelem természetesen nincs, mivel a technológia rohamosan fejlődik, a gyártók, a kiberbiztonsági cégek és a kiberbűnözők közötti versenyfutást a biztonság szempontjából leggyengébb láncszemnek tartott felhasználó pedig csak a partvonalról szemlélheti. Ahogy minden ökoszisztéma, úgy az okoskörnyezetünk is igényli a gondoskodást, a magánszféránkat védő virtuális falak

³⁰ Forrás: https://eduline.hu/kozoktatasi/penzugyi_ismeretek_ora_IIGHIP (Letöltés ideje: 2022. 12. 17.)

³¹ Forrás: https://itcafe.hu/hir/ezet_iot_biztonsag.html (Letöltés ideje: 2022. 12. 17.)

megfelelő karbantartását, ám ebben, ahogy az állam, úgy a felhasználó tudatos szerepvállalása továbbra is nélkülözhetetlen.

Felhasznált irodalom:

- Prof. Dr. RAJNAI Zoltán: Kiberbiztonság. Óbudai Egyetem, 2018. ISBN: 978-963-449-131-6
- European Telecommunications Standards Institute: Encrypted Traffic Integration (ETI); Problem Statement V1.1.1. 2021. 06. https://www.etsi.org/deliver/etsi_gr/ETI/001_099/001/01.01.01_60/gr_ETI001v010101p.pdf (Letöltés ideje: 2021. 09. 28.)
- NATO (2020) Science & Technology Trends 2020-2040 – Exploring the S&T Edge; March 2020; Brussels
- European Union Agency For Network And Information Security (ENISA): Security and Resilience of Smart Home Environments, Good practices and recommendations. https://www.enisa.europa.eu/publications/security-resilience-good-practices/at_download/fullReport (Letöltés ideje: 2021. 10. 11.)
- ETSI EN 303 645 V2.1.1 Cyber Security for Consumer Internet of Things: Baseline Requirements. 2020. 06. (Letöltés ideje: 2022. 03. 12.)
- SOLTI István: A (magán)lakás meghatározásának jelentősége a hazai titkos információgyűjtés rendszerében. Rendészeti Szemle, 2015/1. pp. 80-94.

Törvényi hivatkozások:

- 1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról
- Magyarország Alaptörvénye
- 2011. évi CXII. törvény (Infotörvény)
- Büntető Törvénykönyvről (Btk.) szóló 2012. évi C. törvény
- 1139/2013. (III.21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Kiberbiztonsági Stratégiájáról
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 rendelete (2016. április 27.) a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet) (továbbiakban, mint: GDPR).
- A bizottság (EU) 2022/30 felhatalmazáson alapuló rendelete (2021. október 29.) a 2014/53/EU európai parlamenti és tanácsi irányelvnek az említett irányelv 3. cikke (3) bekezdésének d), e) és f) pontjában említett alapvető követelmények alkalmazása tekintetében történő kiegészítéséről

Internetes hivatkozások:

- <https://www.bruegel.org/blog-post/how-fix-european-unions-proposed-data-act> (Letöltés ideje: 2022. 12. 17.)
- https://securingsam.com/wp-content/uploads/2022/04/SAM_IOT-Security-Report.pdf (Letöltés ideje: 2022. 12. 17.)
- <https://eletokosan.hu/mi-az-a-hub> (Letöltés ideje: 2022. 12. 17.)
- <https://www.rackhost.hu/tudasbazis/online/tcpip-protokoll/> (Letöltés ideje: 2022. 12. 17.)
- <https://www.retivarszegipartners.hu/megjelent-az-eu-adatmegosztasi-jogszabalyanak-tervezete/> (Letöltés ideje: 2022. 12. 17.)
- <https://www.kaspersky.com/blog/iot-report-2022/> (Letöltés ideje: 2022. 12. 17.)
- <https://www.theguardian.com/technology/2016/oct/26/ddos-attack-dyn-mirai-botnet> (Letöltés ideje: 2022. 12. 17.)
- <https://www.zdnet.com/article/ripple20-vulnerabilities-will-haunt-the-iot-landscape-for-years-to-come/> (Letöltés ideje: 2022. 12. 17.)
- <https://biztonsagportal.hu/megint-tarol-a-mirai-botnet.html> (Letöltés ideje: 2022. 12. 17.)
- https://hmn.wiki.hu/ARC_%28processor%29 (Letöltés ideje: 2022. 12. 17.)
- <https://www.cloudflare.com/learning/ddos/glossary/mirai-botnet/> (Letöltés ideje: 2022. 12. 17.)
- <https://www.invitech.hu/ddos-vedelem> (Letöltés ideje: 2022. 12. 17.)
- <https://www.infosecurity-magazine.com/news/smart-home-experiences-cyber/> (Letöltés ideje: 2022. 12. 17.)
- <https://www.dailymail.co.uk/news/article-7045105/Now-hackers-steal-ID-bank-details-coffee-machine.html> (Letöltés ideje: 2022. 12. 17.)
- <https://www.bbc.com/news/technology-51281476> (Letöltés ideje: 2022.12.17.)
- <https://unit42.paloaltonetworks.com/windows-xp-server-2003-source-code-leak/> (Letöltés ideje: 2022. 12. 17.)
- <https://wikileaks.org/ciav7p1/> (Letöltés ideje: 2022. 12. 17.)
- <https://www.pcguru.hu/hirek/iotsf-a-xiaomi-iot-biztonsagi-keretrendszer-a-vilag-legjobbjai-kozott/67065> (Letöltés ideje: 2022. 12. 17.)
- <https://www.iotsecurityfoundation.org/wp-content/uploads/2021/11/The-Contemporary-Use-of-Vulnerability-Disclosure-in-IoT-IoTSF-Report-4-November-2021.pdf> (Letöltés ideje: 2022. 12. 17.)
- <https://nkfih.gov.hu/hivatalrol/online-sajto/okosiroda-integracios> (Letöltés ideje: 2022. 12. 17.)
- https://itcafe.hu/hir/eset_iot_biztonsag.html (Letöltés ideje: 2022. 12. 17.)

- <https://nki.gov.hu/it-biztonsag/tudastar/robothalozat-botnet-2/> (Letöltés ideje: 2022. 12. 17.)
- <https://www.naih.hu/adatvedelmi-szotar> (Letöltés ideje: 2022. 12. 17.)
- <https://www.naih.hu/adatvedelmi-incidensek-infotv> (Letöltés ideje: 2022. 12. 17.)
- <https://gdpr.news.hu/segedletek/3-2019-szamu-iranymutatas-a-kamerarendszerek-uzemelteteserol/> (Letöltés ideje: 2022. 12. 17.)
- <https://hometechhacker.com/preparing-your-smarthome-for-outages/> (Letöltés ideje: 2022. 12. 17.)
- https://eduline.hu/kozoktatas/penzugyi_ismeretek_ora_IIGHIP (Letöltés ideje: 2022. 12. 17.)

MODELLEK FELHASZNÁLHATÓSÁGA AZ INFORMÁCIÓBIZTONSÁG TERÜLETÉN

Bevezetés

A mindennapi élet és annak technológiai háttere az utolsó évszázadban rendkívül sokat fejlődött. Ezen a rohamos fejlődésen ment keresztül a nehéz és könnyűipar, a mezőgazdaság, a közlekedés, a meteorológia és még nagyon sok terület egyaránt.

A kutatók a tudomány területén számos modellt alkottak meg, amelyek segítik az emberek munkáját a gazdaság, a működés folyamatok biztonságának fokozása érdekében, a kockázatok felmérése, csökkentése területén.

Azonban már a negyedik ipari forradalomban tapasztalható nagyfokú digitalizáció, az információs és kommunikációs technológia (IKT) mindent átszövő, és a korábbiaknál szélesebb felhasználása jelenik meg az üzleti, a kormányzati és a civil szférában egyaránt.¹

A digitális ökoszisztéma fejlődése, a függőség az elektronikus információs rendszerek által nyújtott szolgáltatásokhoz a támadói oldal egyre nagyobb erőfeszítéseit hozza magával. A támadások száma és komplexitása növekszik, amelyet egyre jobban támogatnak a feltörekvő és felforgató technológiák is.

Az információbiztonság követelménye napjainkra már kiemelt elvárás, amely vonatkozásában a korábban más területekre megalkotott modellek ugyanúgy hatékonyan tudnak működni.

Az információbiztonsági, a kiberbiztonsági szakemberek feladata nehezebb a kibertér rosszindulatú szereplőihöz képest. A kibertámadók lehetőségeinek tárháza igen nagy, az általuk használt taktikák, technikák és eljárások (TTP²) azonosítása és kezelése kihívásokkal teli tevékenység.

A támadók tevékenységi láncára mutat rá hatékonyan a Lockheed Martin-féle Cyber Kill Chain-modell is, amely az alábbi lépésekből áll.

- felderítés (Reconnaissance);
- fegyverkészítés (Weaponization);
- kézbesítés (Delivery);
- kihasználás (Exploitation);
- telepítés (Installation);
- irányítás és vezérlés (Command and Control);
- célokkal kapcsolatos tevékenységek (Actions on Objective).³

¹ KOVÁCS Olivér: Az ipar 4.0 komplexitása – I. Közgazdasági Szemle, 2017. július – augusztus, pp. 823–851.

² TTP – Tactics, Techniques and Procedures

³ Lockheed Martin: Cyber Kill Chain <https://www.lockheedmartin.com/en-us/capabilities/cyber/cyber-kill-chain.html> (Letöltés ideje: 2022. 10. 10.)

A publikációban más tudományágakban alkalmazott modellek kerülnek azonosításra az eredeti funkciójuk mellett, megjelenítve az egyre inkább fókuszpontba kerülő információbiztonság területét is. Ezek a modellek segíthetnek többek között a kockázatok azonosításában, a hiányosságok feltárása után azok felszámolásában.

Az egyes kutatások által már bemutatott módszerek és modellek nemcsak jól ismertek, hanem jól is alkalmazhatók az információbiztonsági kockázatok elemzésére és kezelésére.⁴

Több mindennapi modell kerül bemutatásra a publikációban, többek között a James Reason által publikált svájcisajt-modell, a Heinrichs-féle dominóelmélet/-elv, a pillangóhatás és a Pareto-elv. A modellek alkalmazása a munkabiztonság területén is elterjedt, amely terület felvázolása mellett a publikációban az információbiztonsági alkalmazásának területe is megjelenítésre kerül.

Számos, közvetlenül az információbiztonságra vonatkozó modell került már felállításra a múltban, azonban ezeket a publikáció nem érinti.

Leggyengébb láncszem-elv

Számos kifejezést, mint például a leggyengébb láncszem-elvet is rendkívül sokat hallani nemcsak a szakemberek kommunikációjában, hanem a hétköznapiakban is. A lényege az, hogy a rendszer biztonsága annyira erős, mint a benne található leggyengébb láncszem.

A kifejezés számos szektorban megjelent és legtöbbször a legkritikusabb pontok meghatározását jelenti.

Az információbiztonság területén számos követelménynek kell eleget tenni, amelyeket jogszabályok, ajánlások tartalmaznak. Azonban ezeknek való nemmegfelelőség esetén a támadók ezeket a hibákat, sérülékenységeket keresve könnyen megtalálhatják a „gyenge láncszemeket”. A 41/2015. (VII. 15.) BM rendelet az állami és önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról szóló 2013. évi L. törvényben meghatározott technológiai biztonsági, valamint a biztonságos információs eszközökre, termékekre, továbbá a biztonsági osztályba és biztonsági szintbe sorolásra vonatkozó követelményekről számos követelményt ír elő. Az adminisztratív, a fizikai és a logikai védelmi intézkedések követelményeinek nem betartása az egész rendszer állapotára hatással lehet. Sok példát lehetne hozni mindhárom területről egyaránt. Például egy proxykártya elvesztése és nem bejelentése, valamint egy könnyen kitalálható jelszó is csökkenti a rendszer teljes állóképességének szintjét.

A leggyengébb láncszemek azonosítása folyamatos tevékenységet igényel, amely a rendszer gyenge pontjainak keresését célozza. Ezt segíti a kockázatelemzés, amely *„az elektronikus információs rendszer értékének, sérülékenységének (gyenge pontjainak), fenyegetéseinek, a várható károknak és ezek gyakoriságának felmérése*

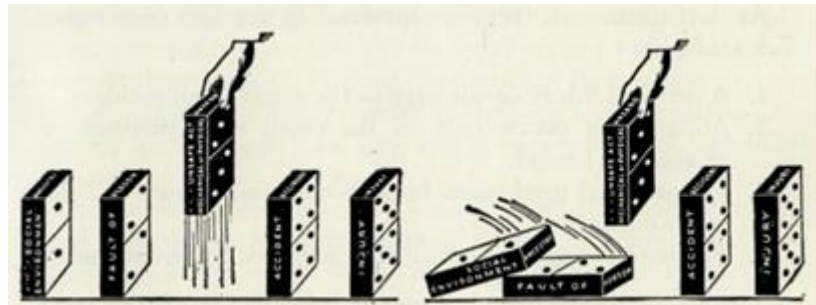
⁴ HOLLÓ Krisztina – KARISZTL Ádám: Domino Effect and Other Models in the IT Process. GRADUS, 2021/3. pp. 172-178.

útján a kockázatok feltárása és értékelése.”⁵ Hozzájárul továbbá a sérülékenységvizsgálat, amely az elektronikus információs rendszerek gyenge pontjainak (biztonsági rések) és az ezeken keresztül fenyegető biztonsági események megelőzésének módja.⁶ A szoftverek biztonsági bevizsgálása is ezt a célt szolgálja.

A leggyengébb láncszem esetében rendkívül gazdag szakirodalom áll rendelkezésre, amelyek közül a kiberbiztonság esetében számos szerző magát az embert, mint felhasználót jelöli meg. A Social engineering, mint megtévesztésen alapuló támadási típus is a legkönnyebben támadható területet célozza. A kibervédelmi rendszerek fejlődése magával hozza hatékonyság növekedését, azonban a biztonságtudatosság, biztonsági tudatosítás hiánya számos esetben teszi a felhasználót valóban a leggyengébb láncszemmé.

Heinrichs-féle dominóelmélet/elv

A Heinrichs-féle dominóelv értelmezése széles körű a balesetmegelőzésben és az egészségmegőrzésben is.

1. ábra: Dominóelv – szemléltető ábra⁷

Az események láncolataként bekövetkező balesetekkel a legkülönbözőbb munkaterületen és a mindennapi életben egyaránt találkozunk.

A balesethez több, egymást követő, egymás hatását erősítő tényező vezet. Ezeknek a tényezőknek a felismerésével, azonosításával a baleset megelőzhető. Sajnálatos, hogy – általában – csak baleset bekövetkezése után kerül sor a dominóelv szerinti, vagy ahhoz hasonló elemzésre, pedig a balesethez vezető út egyes szakaszainak időben történő felismerésével a folyamat megállítható, a baleset elkerülhető.⁸

⁵ 2013. évi L. törvény az állami és önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról 1. § 29. pont.

⁶ 2013. évi L. törvény az állami és önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról 1. § 41. pont.

⁷ HEINRICH, H. W.: Industrial Accident Prevention. A Scientific Approach, Second edition, McGraw-Hill Book Company, New York and London, 1941.

⁸ Bús Nikolett Katalin Az információbiztonság támogatása a munkabiztonság aspektusából megközelítve, Szakmai Szemle, 2019/2. p. 98.

Információbiztonság vonatkozásában is széleskörűen megtalálható a dominóelv.

Rögzíteni szükséges a szervezet életében, hogy milyen tényezőkön múlik az, hogy a dominók ne dőljenek egymásra. Meg szükséges keresni az egymásra épülő és egymásra ható folyamatokat. Tipikus példa a kártékony kódok terjedése az elektronikus információs rendszerben, amely a hálózatban a gyors terjedéssel teljes rendszerszintű problémát okozhat, ezzel jelentős negatív hatást gyakorolhat az üzleti folyamatokra.

Az időben történő beavatkozással az események elkerülhetők, vagy súlyosságuk csökkenthető, ezért az információbiztonsági eljárásrendek rendszeres felülvizsgálata szükséges, különös tekintettel a folyamatok egymásra épülésének feltárására.

Itt is különösen fontos például a rendszeradminisztrátori jelszavak védelme, amelyekkel a rosszhindulatú szereplők rendszerszinten szerezhetnek hozzáférést, amelyekkel veszélyeztethetik az elektronikus információs rendszer bizalmasságát, sértetlenségét és rendelkezésre állását.

Az ellátási lánc elleni támadások ugyanúgy rendszerszintű problémát jelentenek, és összehozhatók a dominóhatással is. Jó példák erre a közelmúltban végrehajtott SolarWinds és a Mimecast elleni kibertámadások.⁹

A dominóhatás érvényesülhet a létfontosságú rendszerek, alapvető szolgáltatások esetében is.

Az Európai Unió Tanács irányelvei is foglalkoznak interdependenciákkal, amely szerint a Közösségben számos olyan kritikus infrastruktúra van, amely működési zavara vagy megsemmisítése több tagállamban is komoly következményekkel járna. Ilyen következmények lehetnek az összekapcsolt infrastruktúrák közötti kölcsönös függőségből eredő, határokon átnyúló, több ágazatot érintő hatások.¹⁰ Az Európai Unió újabb irányelvében is kifejtésre kerül, hogy többet kell tenni annak érdekében is, hogy az ilyen szervezeteket felvértezzék, mert dinamikusan változó a fenyegetettségi helyzet, amely magában foglal változó hibrid és terroristafenyegetéseket, valamint az infrastruktúra és az ágazatok közötti növekvő kölcsönös függőségeket.¹¹

A dominóhatásra életszerű példa az elektromos hálózat olyan hosszú távú ellehetlenítése, amely már aggregátorokkal, szünetmentes tápegységekkel nem pótolható, így a rendszer rendelkezésre állását jelentősen befolyásolja.

⁹ Az Európai Unió Tanács következtetései az IKT-ellátási lánc biztonságáról – A Tanács által a 2022. október 17-i ülésén jóváhagyott tanácsi következtetések. 13664/22, Brüsszel, 2022. október 17.

¹⁰ Az Európai Unió Tanács 2008/114/EK irányelve (2008. december 8.) az európai kritikus infrastruktúrák azonosításáról és kijelöléséről, valamint védelmük javítása szükségességének értékeléséről.

¹¹ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2022/2557 irányelve (2022. december 14.) a kritikus szervezetek rezilienciájáról és a 2008/114/EK tanácsi irányelv hatályon kívül helyezéséről.

Pareto-elv

Vilfredo Pareto olasz közgazdász nevéhez fűződik a Pareto-elv. A 80/20-as szabályt a társadalom vagyoneelosztásával hozta összefüggésbe, ami szerint a társadalomban a vagyon 80%-a a lakosság 20%-ánál van. A fogalmat Joseph Juran tette híressé az 1930-as években.

A Pareto-elv az élet számos területén jelen van, sok helyen kimutatható, hogy az adott területen a következmények 80%-át az okok 20%-a okozza. A Pareto-szabály több tudományterületen előfordul, többek között a vezetélméletben, ahol például a szervezeti eredményességre vetítve elfogadható, hogy a munkatársak 20 százalékán múlik az eredményesség 80 százaléka.¹² Az időgazdálkodás esetében a problémák 80%-a megoldható problémák megoldására fordított idő 20%-ában, ami rámutat a kritikus hibák feltárására és megoldására.¹³

Az információbiztonság oldaláról megközelítve a fenyegetések statisztikai elemzése is több esetben azonosíthatja a Pareto-szabályt.

Az információbiztonság területén azonosítható több esetben is, hogy a kockázatok első húsz százalékába sorolt veszélyek a kockázatok nyolcvan százalékát hordozzák az elektronikus információs rendszerekre nézve.

Az informatikára vetítve a végfelhasználók 80 százaléka általában csak a szoftverfunkciók 20 százalékát használja, továbbá a Windows és az Office hibái és összeomlásai 80 százalékát az észlelt hibák 20 százaléka okozza.¹⁴

Az eseménykezelés területével is kapcsolatban állhat, mivel a valós veszélyek, amelyek valójában nagy fenyegetést jelenthetnek az informatikai rendszerekre, az események ötödét okozzák.

Svájcisajt-modell

James Reason hibaevolúciójával kapcsolatos kutatásai azokra az elemekre mutatnak rá, amelyek utat engednek az emberi hibának, amelyek végső soron a hiba balesetté fejlődését lehetővé teszik.¹⁵ A kutatási eredmények a Reason-féle svájcisajt-modell néven ismert sémában öltenek testet. Szemléletes volta és logikus felépítése miatt a modell alkalmas az események okainak „felgöngyöltésére”, így azt a világon

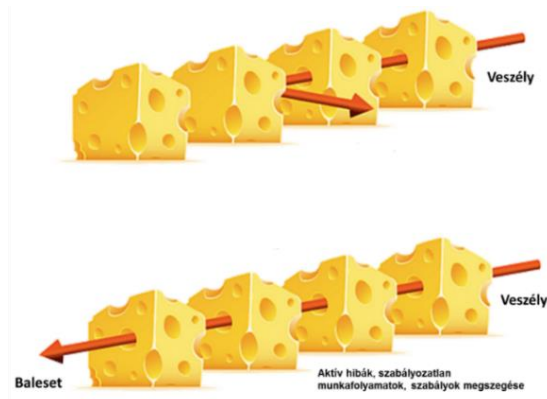
¹² KOVÁCS Gábor: A szervezeti kultúra vezetői befolyásolásának elmélete és gyakorlata. In: MARTON Zsuzsanna – NÉMETH Kornél – PELESZ Pelbárt – PÉTER Erzsébet (Szerk.): IV. Turizmus és biztonság. Nemzetközi tudományos konferencia Tanulmánykötet, Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampusz, 2020. pp. 19-28.

¹³ ÚJVÁRI, István Norbert: Számvitel és vállalatvezetés; Gazdaság és Társadalom, 2015. különszám, pp. 76-87.

¹⁴ ROONEY, Paula: Microsoft's CEO: 80-20 Rule Applies To Bugs, Not Just Features. <https://www.crn.com/news/security/18821726/microsofts-ceo-80-20-rule-applies-to-bugs-not-just-features.htm> (Letöltés ideje: 2022. 10. 10.)

¹⁵ KLEIN Sándor: Munkapszichológia. I-II. SHL Hungary Kft. Budapest, 1998. pp. 615-616.

számos országban alkalmazzák az eseményvizsgálók képzésében.¹⁶ Érdekességként megemlítendő, hogy elsőként az orvostudományban alkalmazták.

2. ábra: Svájcsajt-modell¹⁷

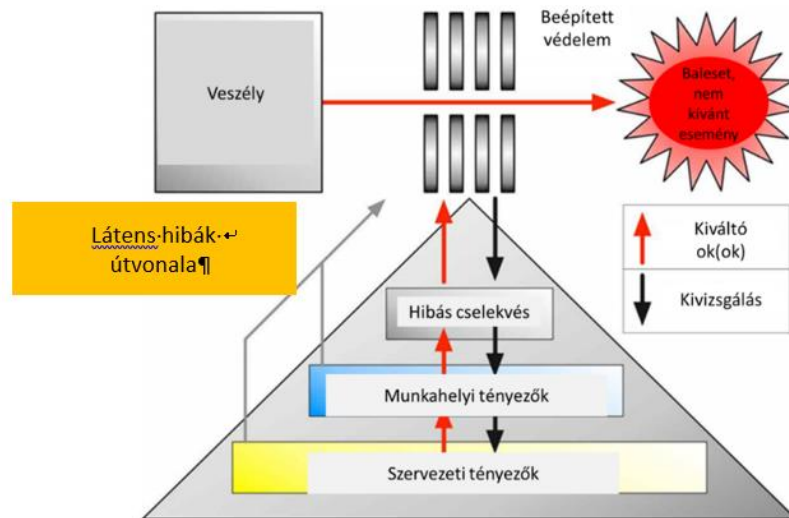
Reason egy egyszerű gondolatmenetre és annak plasztikus megjelenítésére épít, ahol a sajtszeletek a hiba megakadályozásának, illetve megállításának szintjeit jelképezik. Az elgondolás lényege az, hogy a hibához hozzájáruló tényezők között minden esetben találhatunk olyanokat, amelyek a maguk szintjén hiányosságokat – a sajthasonlatnál maradva, lyukakat – hordoznak. A svájcsajt-elmélet szerint a sajton az egyes lyukak az aktív hibázásoknak felelnek meg. Incidens akkor következik be, ha ezek a hibázások pont egybeesnek, egymást erősítik. Ezek a hiányosságok engednek utat a hiba, a súlyos következményekkel járó információbiztonsági káresemény fejlődésének.¹⁸

Az emberek gyakran úgy gondolják, hogy az emberi hiba mindig annak a személynek a mulasztása miatt következik be, aki utolsónak látott el valamilyen tevékenységet vagy aktivált egy üzemmódot. Azonban ez téves következtetés, mivel az eseményt kiváltó aktív hiba nemcsak az ún. hibás cselekvés eredményeként, hanem az érintett személyre, valamint munkahelyi, szervezeti és környezeti okokra visszavezethető rejtett (látens) hibák hatására jön létre (3. ábra).

¹⁶ DR. DUDÁS Zoltán: Repülésbiztonsági kockázat, repülésbiztonsági felelősség. Repüléstudományi közlemények 2009/2.

¹⁷ <http://blogs.esa.int/astronauts/files/2013/01/swisscheese.png> (Letöltés ideje: 2022. 10. 10.)

¹⁸ SIPOS István – HUSI Géza: Az emberi tényezők szerepének meghatározása a légijárművek karbantartásának minőségbiztosításában. Debreceni Műszaki Közlemények, 2007/1.

3. ábra: Reason-modell¹⁹

A nem kívánt események minden esetben elemi események láncolataként jönnek létre, amelyek kialakulásának végső okát a hibás szervezeti eljárásokban és döntésekben, az ellenőrzés és a tájékoztatás hiányosságaiban, a nem megfelelő infrastruktúra-kialakításban jelölik meg. Reason szerint ezek a rejtett (látens) hibák a felsővezetés döntéseinek eredményeként keletkeznek. A rejtett (látens) hibák időben és térben gyakran távol vannak az eseménytől, és ezért nehezen azonosíthatók. Hosszú ideig, akár éveken át is észrevétlenek maradhatnak, bizonyos feltételek mellett vagy az aktív hibákhoz kapcsolódva azután nem kívánt események előidézői lesznek.

Reason érdeme, hogy elsőként elemzi a (beépített) védelmi rendszert, kiemelve a műszaki alrendszerből. A védelmi rendszer elemei különböző funkciókat láthatnak el attól függően, hogy milyen célt szolgálnak. Felismerhetik a veszélyt, illetve a veszélyforrást, figyelmeztethetnek a veszély jelenlétére, megvédhetnek az incidenstől vagy kártól, visszaállíthatják a rendszert a biztonságos állapotába.

Incidens bekövetkezéséhez vezethet valamely védelmi szabály kikapcsolása, vagy a védelmi rendszer hiányossága. Ez utóbbi három tényezőre vezethető vissza:

- emberi (előírás megszegése, nem rendeltetésszerű használat, képzettség és gyakorlat, tudatosság hiánya, önelégültség, fáradtság, motiváció stb.);
- műszaki (meghibásodás, hibás működés stb.);
- szervezési (biztonsági és minőségügyi alapelvek, munkakörülmények, szabályok, és felügyelet, oktatás, tapasztalatok visszacsatolása, előírások, dokumentációk, műveleti tervezés, termelési nyomás, ellenőrzés stb.).

¹⁹ REASON James: Managing the Risks of Organizational Accidents. Routledge, London, 1997.

A svájcisajt-modell alkalmazása során azonosíthatók a lehetséges biztonsági kockázatok, amelyek megszüntetésére a védelmi intézkedéseket időben meg szükséges tenni. Ezek a biztonsági kockázatok nem csak technikai eredetűek lehetnek, hanem például azok a személyek is, akiknek alacsony az információbiztonsági tudatossága, vagy azok a kulcsszereplők, akiknek nagyobb hatása van a rendszerre.

A Cyber Kill Chain-modell a támadók tevékenységi lánc bemutatásával is összefüggésbe hozható a sajtók lyukainak feltárásánál.

Pillangóhatás

Edward Lorenz meteorológustól származó pillangóhatás is hallható már napjainkban az információbiztonsági területtel összefüggésben. A kutató az 1960-as években publikálta a pillangóhatást, amelynek lényege, hogy egy kis változtatás nagy hatást eredményezhet.²⁰ Később a kaoszelmélet egyik megalkotója lesz.

Pillangóhatás érvényes a rendszerek stabilitására, ezért itt is a rendszerek gyenge pontjának feltárására kell helyezni nagy hangsúlyt. A gyenge pontok feltárása, mint például az alapvető hardening problémák azonosítása kis hiányosságokat javít, azonban a támadók szempontjából ezek elhanyagolása a pillangó szárnycsapása lehet a rendszer feletti teljes irányítás átvétele szempontjából.

Kiberbiztonság oldaláról megközelítve, ezért is van nagy szerepe az eseménykezelésnek, ahol még a támadás első fázisában be lehet avatkozni a támadás hatásának minimalizálása érdekében. Kiemelt szerep jut a biztonsági műveleti központoknak, amelyek az észlelés után azonnali beavatkozásra adnak lehetőséget, sok esetben a támadás sikeres végrehajtása előtt megakadályozzák a „tornádó” kialakulását.

Ugyancsak van összefüggés az ellátásilánc-támadások és pillangóhatás között. Egy kis, de fontos beszállító is nagy hatást tud elérni akár például fontos alkatrészek elérhetetlenségével, vagy szoftverfrissítések elhagyásával.

Alapvető szolgáltatások, létfontosságú rendszerekre is nagy hatással van az információbiztonság, vagy annak hiányossága.

Összefoglaló

A fenti szabályok, hatások, elvek, bár nem közvetlenül az információbiztonság szegmensére lettek felállítva, azonban jól használhatóak azok területén is.

A publikációban szereplő modellek hasznosak, azonban használatukban figyelemmel kell lenni többek között a befolyásoló tényezők változásására, az információbiztonság speciális területeire, a technológia dinamikus fejlődésére. Példaként említhető, hogy az eredeti Pareto-példánál is megváltozott a világ

²⁰ LORENZ, Edward N.: Deterministic nonperiodic flow. Journal of atmospheric sciences 1963/2. pp. 130-141.

vagyoneeloszlásának alakulása a 21. század elejére, amely mutatja a modell rugalmas használatának szükségességét.

A kockázatelemzés az a terület, amely a leginkább kapcsolatban áll a publikációban részletezett modellekkel, esetenként modellenkénti átfedéssel.

A legfontosabb tapasztalat, hogy az információbiztonság és a kiberbiztonság minden területe fontos, és hatással van a teljes rendszer biztonságára. Amennyiben például nem naprakész a rendszerben található szoftverkomponensek frissítése, nem megfelelő a mentés, nem jól beállított – akár egy kis szelete is – a jogosultságkezelésnek, vagy nincsen információbiztonsági tudatosság-képzés a felhasználóknak, abban az esetben a teljes rendszer kitétté válik a támadásoknak.

A fentieket figyelembe véve, annak érdekében, hogy elkerüljük a dominóhatásnál, a pillangóhatásnál, illetve a svájcisajt-modellnél felvázolt negatív végkifejleteket, minden esetben nagy hangsúlyt kell fektetni a gyenge pontok feltárására. Folyamatosan el kell látni a megelőző védelmi tevékenységeket, többek között az információbiztonsági hatósági ellenőrzéseket, a sérülékenységvizsgálatok útján. Az előzőek által feltárt hibákat a kockázatokkal arányos védelmi intézkedésekkel lehetőség szerint meg kell szüntetni, vagy csökkenteni szükséges az elfogadható szintre.

Felhasznált irodalom:

- 2013. évi L. törvény az állami és önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról.
- 41/2015. (VII. 15.) BM rendelet Az állami és önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról szóló 2013. évi L. törvényben meghatározott technológiai biztonsági, valamint a biztonságos információs eszközökre, termékekre, továbbá a biztonsági osztályba és biztonsági szintbe sorolásra vonatkozó követelményekről.
- A 41/2015. (VII. 15.) BM rendelet az állami és önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról szóló 2013. évi L. törvényben meghatározott technológiai biztonsági, valamint a biztonságos információs eszközökre, termékekre, továbbá a biztonsági osztályba és biztonsági szintbe sorolásra vonatkozó követelményekről.
- Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2022/2557 irányelve (2022. december 14.) a kritikus szervezetek rezilienciájáról és a 2008/114/EK tanácsi irányelv hatályon kívül helyezéséről.
- Az Európai Unió Tanács 2008/114/EK irányelve (2008. december 8.) az európai kritikus infrastruktúrák azonosításáról és kijelöléséről, valamint védelmük javítása szükségességének értékeléséről.
- Az Európai Unió Tanács következtetései az IKT-ellátási lánc biztonságáról – A Tanács által a 2022. október 17-i ülésén jóváhagyott tanácsi következtetések. 13664/22, Brüsszel, 2022. október 17.

- BÚS Nikolett Katalin: Az információbiztonság támogatása a munkabiztonság aspektusából megközelítve. Szakmai Szemle, 2019/2. p. 98.
- DR. DUDÁS Zoltán: Repülésbiztonsági kockázat, repülésbiztonsági felelősség. Repüléstudományi közlemények, 2009/2.
- HEINRICH, H. W.: Industrial Accident Prevention. A Scientific Approach, Second edition, McGraw-Hill Book Company, New York and London, 1941.
- HOLLÓ Krisztina – KARISZTL Ádám: Domino Effect and Other Models in the IT Process. GRADUS, 2021/3. pp. 172-178.
- KLEIN Sándor: Munkapszichológia. I-II, SHL Hungary Kft. Budapest, 1998.
- KOVÁCS Gábor: A szervezeti kultúra vezetői befolyásolásának elmélete és gyakorlata. In: MARTON Zsuzsanna – NÉMETH Kornél – PELESZ Pelbárt – PÉTER Erzsébet (Szerk.): IV. Turizmus és biztonság. Nemzetközi tudományos konferencia Tanulmánykötet, Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampusz, 2020. pp. 19-28.
- KOVÁCS Olivér: Az ipar 4.0 komplexitása – I. Közgazdasági Szemle, 2017. július – augusztus, pp. 823–851.
- Lockheed Martin: Cyber Kill Chain. <https://www.lockheedmartin.com/en-us/capabilities/cyber/cyber-kill-chain.html> (Letöltés ideje: 2022. 10. 10.)
- LORENZ, Edward N.: Deterministic nonperiodic flow. Journal of atmospheric sciences, 1963/2.
- REASON James: Managing the Risks of Organizational Accidents. Routledge, London, 1997.
- ROONEY Paula: Microsoft's CEO: 80-20 Rule Applies To Bugs, Not Just Features. <https://www.crn.com/news/security/18821726/microsofts-ceo-80-20-rule-applies-to-bugs-not-just-features.htm> (Letöltés ideje: 2022. 10. 10.)
- SIPOS István – HUSI Géza: Az emberi tényezők szerepének meghatározása a légijárművek karbantartásának minőségbiztosításában. Debreceni Műszaki Közlemények 2007/1.
- UJVÁRI István Norbert: Számvitel és vállalatvezetés; Gazdaság és Társadalom, 2015. különszám, pp. 76-87.

PAULOVITS KORNÉL

A NEMZETBIZTONSÁGI RENDSZER ÉS A TITKOS
INFORMÁCIÓGYŰJTÉS ENGEDÉLYEZÉSÉNEK EGYES MEGOLDÁSAI
FRANCIAORSZÁGBAN

Bevezetés

Az államok és társadalmak biztonsága szempontjából az információnak egyre növekvő jelentősége van jelen korunkban, amelyet információs korszaknak is nevezhetünk. A digitális technológia robbanásszerű fejlődése és terjedése ma már a mindennapi életre épp úgy jelentős hatással van, mint a gazdasági, állami, társadalmi és biztonsági szférákra. A digitalizáció egyszerre hozta magával az emberek „online életét” és a magánszféra fokozott védelmét a különféle technikai megoldásokkal, így például az online csevegő alkalmazásokkal és más titkosítást is lehetővé tevő applikációkkal. Ezek az újdonságok azonban nem csak pozitív, hanem negatív hozadékokkal is együtt járnak, mivel szervezett bűnözői, terrorista vagy ellenérdekeltek titkosszolgálati célokra is használhatók. Ebből következően korunkban rendkívüli mértékben megnő a védelmi és biztonsági célú információszerzés jelentősége, melynek a titkos információgyűjtés egy sajátos szeletét adja.

A nemzetbiztonsági, illetve rendvédelmi feladatellátás során a titkos információgyűjtésnek rendkívül nagy szerepe van, amelyet elsősorban azért alkalmaznak az erre feljogosított szervek, mert általa olyan információkhoz lehet hozzáférni, amelyekhez más eszközökkel és módszerekkel nem. A titkos információgyűjtés alkalmazása ezen túlmenően olyan információkra irányul, amelyek megszerzése – az arra feljogosított szervek törvényes feladatellátása körében – az ország törvényes rendjét fenyegető vagy nemzetbiztonsági érdekei ellen ható cselekmények feltárásához szükségesek, de azokat alapesetben a magánszférához való jogok, illetőleg ezen felül adott esetben különféle konspirációs, leplezési technikák védik.

A titkos információgyűjtés eszköz- és módszertárába alapvetően olyan eszközök tartoznak (például: telefonlehallgatás, számítástechnikai, telekommunikációs rendszerek ellenőrzése, lakás, iroda, gépjármű lehallgatása az ott történtek technikai eszközökkel történő rögzítése, postaforgalmi információk megismerése), amelyek az állampolgárok egyes alapvető jogait korlátozzák. Magyarország Alaptörvényének megfogalmazása szerint „*alapvető jog más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható*”. Az Alaptörvény ezen túlmenően rögzíti, hogy „*az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogait tiszteletben kell tartani. Védelmük az állam elsőrendű kötelezettsége*”.¹ Az állam ezen általános védelmi kötelezettsége egyik

¹ Magyarország Alaptörvénye I. cikk. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv>
(Letöltés ideje: 2021. 12. 01.)

oldalról a jogi értelmezésre és az igazságszolgáltatási, illetve közigazgatási jogérvényesülésre irányul, másik oldalról azonban magában foglalja az állam mindazon funkcióinak összességét, amelyek révén védelmi és biztonsági feladatokat láthat el, hogy az egyes jogok érvényesülését – adott esetben más jogok korlátozása árán – tevőlegesen garantálja.²

Úgy is mondhatnánk, hogy az Alaptörvény megfogalmazásában egyfajta kettősség figyelhető meg, mert egyik oldalról kifejezi, hogy az állampolgárok jogait tiszteletben kell tartani, másik oldalról pedig az állam feladataként határozza meg ezen jogok védelmét, amely feladatnak az állam bizonyos esetekben csak speciális jogkorlátozó felhatalmazások szerint fogantatosított intézkedések, ezek részeként például a titkos információgyűjtés alkalmazásával tud megfelelni, amelyből adódik, hogy az állam a többségi társadalom jogainak védelme érdekében akaratlanul is megsérti bizonyos, a társadalomra veszélyes személyek alapvető jogait.

A jogszabályi hierarchia csúcán álló alaptörvényi rendelkezésből egyértelműen levezethető, hogy a magyar jog a legmagasabb szinten védi az alapvető állampolgári jogokat, és korlátok közé helyez minden olyan tevékenységet, amely ezt sérti vagy korlátozza. Az alapvető jogok korlátozására vonatkozó alaptörvényi kitétel következtében a súlyosan jogkorlátozó titkos információgyűjtés eszközeivel csak és kizárólag törvényben erre külön feljogosított szervek élhetnek a szintén törvényben meghatározott feladataik ellátása céljából, és csak az Alaptörvény előzőleg idézett szükségességi elvének is megfelelő feltételek teljesülése mellett. Ez a fajta alkotmányos garantáltság a Magyarországgal szövetséges viszonyban álló jogállamok mindegyikében fellelhető, a keretek változása azonban a különféle biztonsági események hatására már nemzetenként eltérő képet mutat.

Magyarországon a törvényi keretrendszer döntő részben még az 1990-es évek jogállamiságot építő szellemiségében adja meg azokat a kereteket, amelyek között a nemzetbiztonsági és rendvédelmi szervek az alapvető jogok tiszteletben tartása mellett végezhetik a feladataikat. Látni kell azonban, hogy a technológiai fejlődése, illetve az azzal összefüggő újszerű kihívások olyan változásokkal állítják szembe a nemzetbiztonsági és rendvédelmi feladatokat ellátó szervezeteket, amelyek a technológiai és biztonsági környezet átalakulása előtti szabályozási megoldásokkal már önmagukban is nehezíthetik az eredményes felderítő tevékenység végrehajtását a megváltozott közegben. Fontos tehát ezen kérdés vizsgálata, és lehetőség szerint olyan megoldások keresése, amelyek az állam védelmi kötelezettségét megfelelő hatékonyságúvá tudják tenni a rohamosan fejlődő és változó kihívási és fenyegetési mátrix viszonylatában, de nem okoznak aránytalan sérelmet a jogvédelmi vonatkozásokban sem. E vizsgálatásban a különféle európai minták elemzése hasznos tapasztalatokat nyújthat.

Az elmúlt időszak titkos információgyűjtést is érintő eseményei időlegesen a figyelem fókuszába helyezték ezen információgyűjtés kereteit, azonban fontos, hogy a kérdés a közéleti-közpolitikai megvilágítás mellett szakmai szempontok mentén is újragondolás tárgyát képezze, méghozzá a különféle külföldi, kritikus biztonsági

² A téma és annak kihívásai kapcsán lásd: FARKAS Ádám: A védelem és biztonság-szavatolás szabályozásának alapkérdései Magyarországon. Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 2022.

eseményekre és változó geopolitikai környezetre adott válaszok figyelembevételével. Erre figyelemmel jelen tanulmányban a francia nemzetbiztonsági szervezetrendszer, illetve a titkos információgyűjtés francia engedélyezési rendjét kívánom áttekinteni.

A francia rendszer bemutatásának indoka egyrészt az, hogy Franciaország a NATO, illetve az Európai Unió tagjaként egyike a világ meghatározó hatalmainak, amely érdekszférája Európán kívül Afrikára is kiterjed, és ezért hatékony védelmi-biztonsági képességeket igényel, másrészt pedig a 2015-ben Párizsban elindult terrortámadások óta előtérbe került azon nemzetbiztonsági, illetve rendvédelmi szervek tevékenyége, amelyek a terrorista cselekményeket elkövető – vagy az államrendet más módon jelentősen és mégis konspirált módon veszélyeztető – személyeket a titkos információgyűjtés eszközeivel és módszereivel igyekeznek felderíteni. Fontos a francia minta kapcsán arra is felhívni a figyelmet, hogy a francia szisztéma mind működési, mind jogi értelemben túl van egy rendkívüli megrázkódtatáson, majd konszolidáción, amihez hasonló valósult meg az Egyesült Államokban is 9/11 után. Franciaország a terrortámadások után elhúzódoó különleges jogrendbe került, és jelentős jogkorlátozásokkal lépett fel a nemzetbiztonság szavatolása érdekében, amely rendelkezésektől aztán vissza kellett térni a normál jogrendi keretekhez, és egyúttal új szabályokkal kellett fejleszteni a nemzetbiztonsági szisztéma normál működési kereteit a hatékonyság érdekében. Ez a tapasztalat fontos tanulságokat tükrözhet mind a biztonsági környezet, mind az állami reakciók, és különösen a titkos információgyűjtés mai helyzetének megértésében, de segítheti egy esetleges hazai fejlesztést célzó gondolkodás előmozdítását is egy olyan megoldási séma áttekintésével, amely az Európai Unióban és a tágabb nemzetközi közösségben is elfogadottá vált az elmúlt években.

A francia nemzetbiztonsági szervezetrendszer

Franciaország kiválasztását az európai vezető hatalmi státusza mellett indokolja, hogy a francia jogrend kontinentális szabályozási szellemiségű, így közvetlenebb mintaként értelmezhető a magyar szabályozáshoz mérten, mint az angolszász modellek. Emellett kiemelendő, hogy Franciaország titkosszolgálati működése egyik oldalról az ország afrikai és további külföldi érdekeltségei és szerepvállalásai miatt egy komplex fenyegetési palettához alkalmazkodó rendszert tükröz. Másik oldalról Franciaország a 2015-os terrortámadások után előbb rendkívüli állapottal kezelte a kihívást, majd egy széleskörű terrorellenes törvénnyel számos ponton új megoldásokat vitt a normál jogrendi működésbe a rendkívüli állapot tapasztalatai alapján, amely megoldások az új típusú kihívások kezelése terén kiemelkedő példát adhatnak a kontinentális szabályozási körben, de a garancialitás igényének megtartása mellett.

A francia nemzetbiztonsági szervek tevékenységét, feladatait, illetve a titkos információgyűjtés szabályrendszerét a 2015 júliusában elfogadott 2015-912. számú törvény, a biztonsági környezet értékelését pedig a 2019 júliusában elfogadott Nemzeti Hírszerzési Stratégia (SNR³) határozza meg.⁴

³ Stratégie Nationale du Renseignement

⁴ SPITZER Jenő: A nemzetbiztonsági szolgálatok helye, szerepe Franciaország védelmi és biztonsági rendszerében. Katonai Jogi és Hadijogi Szemle, 2020/4. pp. 69-93.

A francia hírszerző, elhárító és egyéb titkos információgyűjtésre feljogosított szervezetek három csoportba lehet osztani. Az első csoportba a speciális hírszerző szolgálatok: a Külső Biztonsági Főigazgatóság (DGSE⁵), a Belbiztonsági Főigazgatóság (DGSI⁶), a Katonai Felderítő Igazgatóság (DRM⁷), a Védelmi Hírszerzési és Biztonsági Igazgatóság (DRSD⁸), a Nemzeti Vámvizsgálati és Felderítő Igazgatóság (DNRED⁹), az Illegális Pénzügyi Műveletek Felderítése és Felszámolása (TRACFIN¹⁰), a második csoportba a belső biztonsági hírszerzőszolgálatok: a Párizsi Rendőrkapitányság Hírszerzési Igazgatósága (DRPP¹¹), a Központi Területi Hírszerző Szolgálat (SCRT¹²), a Nemzeti Büntetésvégrehajtási Hírszerző Szolgálat (SNRP¹³), a Nemzeti Csendőrség¹⁴ Műveleti Elhárító Aligazgatósága (SDAO¹⁵), a harmadik csoportba pedig a különféle rendőrségi, illetve csendőrségi bűnüldöző szervek tartoznak.¹⁶

A Franciaországban működő nemzetbiztonsági szolgálatok különböző minisztériumok irányítása alatt működnek, amelyből következik, hogy a szolgálatok négy különböző miniszter irányítása alá tartoznak.

1.) A védelmi miniszter irányítása alá tartozik:

- DGSE – 1982. április 2-án hozták létre, fő feladata a külföldi hírszerzés és kémelhárítás.¹⁷
- DRM – 1992. június 16-án jött létre, feladata a taktikai és stratégiai információszerzés a francia hadsereg aktuális és a jövőbeli műveleti területeiről.¹⁸
- DRSD – 1981. november 20-án hozták létre, felelős a francia katonai létesítmények, illetve a személyi állomány biztonságáért.¹⁹

2.) A belügyminiszter irányítása alá tartozik:

- DGSI – 2014. április 30-án jött létre, fő feladata a kémelhárítás és a terrorizmus elleni küzdelem.²⁰
- SCRT – 2014. május 15-én került létrehozásra, fő feladata az alkotmányvédelem.²¹

⁵ Direction Générale de la Sécurité Extérieure

⁶ Direction Générale de la Sécurité Intérieure

⁷ Direction du Renseignement Militaire

⁸ Direction du Renseignement et de la Sécurité de la Défense

⁹ Direction nationale du Renseignement et des Enquêtes Douanières

¹⁰ Traitement du Renseignement et Action Contre les Circuits Financiers Clandestins

¹¹ Direction du Renseignement de la Préfecture de Police de Paris

¹² Service Central du Renseignement Territorial

¹³ Service National du Renseignement Pénitentiaire

¹⁴ Gendarmerie Nationale

¹⁵ Sous-direction de l'Anticipation Opérationnelle

¹⁶ <http://www.sgdsn.gouv.fr/uploads/2019/07/20190703-cnrlt-np-strategie-nationale-renseignement.pdf> (Letöltés ideje: 2021. 12. 01.)

¹⁷ <https://www.defense.gouv.fr/english/dgse> (Letöltés ideje: 2021. 05. 12.)

¹⁸ <https://www.defense.gouv.fr/ema/directions-services/direction-du-renseignement-militaire/la-drm> (Letöltés ideje: 2021. 05. 12.)

¹⁹ <https://www.drds.defense.gouv.fr/> (Letöltés ideje: 2021. 05. 12.)

²⁰ <https://www.dgsi.interieur.gouv.fr/> (Letöltés ideje: 2021. 05. 12.)

²¹ <https://cf2r.org/travailler-dans-le-renseignement/au-service-de-letat/ministere-de-linterieur/service-central-du-renseignement-territorial-scr/> (Letöltés ideje: 2021. 05. 12.)

- SDAO – 2013 decemberében jött létre, terrorelhárítási feladatokat lát el.²²

3.) Az igazságügyminiszter irányítása alá tartozik:

- SNRP – 2017. április 21-én jött létre, fő feladata a terrorizmus és a szervezett bűnözés elleni küzdelem, illetve a börtönbiztonság megerősítése.²³

4.) A gazdasági és a pénzügyminiszter irányítása alá tartozik:

- TRACFIN – feladata az adóelkerülés, a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása elleni küzdelem.²⁴
- DNRED – 1988. március 1-jén jött létre, fő feladata az illegális pénzmozgások, illetve a kábítószer kereskedelem és a terrorizmus finanszírozása elleni küzdelem (ebben a feladatkörben támogatja a DGSE-t, a DGSI-t és a TRACFIN-t).²⁵

A francia hírszerzési, illetve nemzetbiztonsági rendszerben 2017-ben jelentős változások következtek be, ekkor nevezték ki a közvetlenül a köztársasági elnök alárendeltségében működő Nemzeti Hírszerzési és Terrorizmusellenes Koordinátort,²⁶ akit a Miniszterek Tanácsa²⁷ nevez ki.²⁸ *(A tisztséget 2008-ban hozták létre, 2017-ig a Nemzeti Hírszerzési Koordinátor megnevezés élt.)*

A koordinátor kinevezésének elsődleges oka Emanuel Macron elnöknek a franciák védelmét előtérbe helyező politikájában keresendő. Az elnök meghatározta, hogy a hatékony együttműködés érdekében a nemzetbiztonsági és rendvédelmi szervek biztosítsák az információcserét a franciák biztonságának növelése és Franciaország érdekeinek érvényesítése érdekében.²⁹

A koordinátor fő feladata a francia nemzetbiztonsági szolgálatok stratégiai irányítása, továbbá biztosítja a nemzetbiztonsági és a hatáskörébe tartozó rendvédelmi szervek közötti koordinációt, illetve vezeti a Nemzeti Terrorelhárítási Központot (CNCT³⁰).

A hírszerzés területén a koordinátor biztosítja a nemzetbiztonsági szolgálatok együttműködését, illetve, hogy megfelelő döntési javaslatok kerüljenek a köztársasági elnök elé. Ezen túlmenően átfogó kockázatelemzést készít, biztosítja a döntések végrehajtását és hírigényt fogalmaz meg a szolgálatok részére. A koordinátor egyik

²² <https://cf2r.org/travailler-dans-le-renseignement/au-service-de-letat/ministere-de-linterieur/gendarmerie-nationale-sous-direction-de-lanticipation-operationnelle-sdao/> (Letöltés ideje: 2021. 05. 12.)

²³ <https://www.dalloz-actualite.fr/flash/bureau-central-du-renseignement-penitentiaire-monte-en-grade#.YadzMeZND8> (Letöltés ideje: 2021. 05. 12.)

²⁴ <https://www.economie.gouv.fr/tracfin> (Letöltés ideje: 2021. 05. 12.)

²⁵ <https://www.douane.gouv.fr/fiche/la-direction-nationale-du-renseignement-et-des-enquetes-douanieres> (Letöltés ideje: 2021. 05. 12.)

²⁶ CNRLT– Coordination Nationale du Renseignement et de la Lutte Contre le Terrorisme

²⁷ Conseil des Ministres

²⁸ <https://www.elysee.fr/cnrlt> (Letöltés ideje: 2021. 03. 24.)

²⁹ <https://www.elysee.fr/cnrlt> (Letöltés ideje: 2021. 03. 24.)

³⁰ Centre National de Contre-Terrorisme

legfontosabb feladata, hogy segítse a hírszerzési információknak és a technikai eszközöknek a kölcsönös megosztását.

A koordinátor folyamatosan beszámol a hírszerző szolgálatok tevékenységéről a Nemzeti Hírszerzési Tanács, illetve a Védelmi és Nemzetbiztonsági Tanács (CDSN³¹) előtt. Szintén a koordinátor feladata a beszámolás a Parlamenti Hírszerző Bizottságnak,³² a Különleges Műveleti Költségeket Vizsgáló Bizottságnak,³³ illetve a Számvevőszéknek³⁴ is.³⁵

A terror elleni küzdelemmel összefüggésben a koordinátor biztosítja a terrorizmus ellen küzdő szolgálatok feladatainak az összehangolását. Ebben a feladatkörben számos szervezetnek a tevékenységét kell összehangolnia, mivel terrorizmus elleni küzdelemmel összefüggő feladatokkal rendelkezik a fent felsorolt nemzetbiztonsági szolgálatok közül több is, a bűnügyi szolgálatok, illetve az Igazságügyi Minisztérium alárendeltségébe tartozó egyéb szervezetek. A 2017-es változtatások következtében a koordinátor, illetve Nemzeti Terrorrelhárítási Központ jelenti a terrorizmus elleni küzdelemben a stratégiai, a DGSI pedig az operatív szintet, a változtatások szükségességét alapvetően a Franciaországot 2015-ben, illetve 2016-ban ért terrortámadások adták.

A francia koordinátorhoz hasonló funkcióval a magyar nemzetbiztonsági szervezetrendszerben is találkozhatunk. 2018-ban az új típusú fenyegetettségek (terrorizmus, illegális migráció, hibrid műveletek) hatására a magyar kormányzat is felismerte, hogy szükséges a különböző nemzetbiztonsági szervek tevékenységét a hatékonyabb működés érdekében összehangolni. Erre a feladatra került létrehozásra a Miniszterelnökség szervezetrendszerén belül a Nemzeti Információs Államtitkárság (NIÁT), amelyből következik, hogy Magyarországon ezt a feladatkört államtitkári jogállású személy tölti be.³⁶

A titkos információgyűjtés engedélyezése Franciaországban

Magyarországhoz hasonlóan Franciaországban is elválik egymástól a titkos információgyűjtő eszközök és módszerek engedélyezési hatásköre, azaz itt is az információgyűjtés célja határozza meg az engedélyező személyét. Az elválasztás alapja a magyar szabályozáshoz hasonlóan az, hogy bűnüldözési vagy nemzetbiztonsági céllal kerül sor ezen rendszabályok alkalmazására. Bűnügyi cél teljesülése érdekében nyomozási bíró engedélyezheti a titkos információgyűjtést, amennyiben az elkövetett szabálysértés vagy bűncselekmény legalább három évig terjedő szabadságvesztéssel büntethető. A nemzetbiztonsági cél teljesülése érdekében végzett titkos információgyűjtésre a miniszterelnök adhat engedélyt.³⁷

³¹ Conseil de Défense et de Sécurité Nationale

³² Délégation Parlementaire au Renseignement

³³ La Commission de Vérification des Fonds Spéciaux

³⁴ Cour des Comptes

³⁵ <https://www.elysee.fr/cnrlt> (Letöltés ideje: 2021. 03. 24.)

³⁶ DR. HÓDOS László: Gondolatok a nemzeti hírszerző képesség koordinációjáért felelős szerv közjogi helyzetéről. Szakmai Szemle, 2018/4. pp. 5-16.

³⁷ <https://www.demarches.interieur.gouv.fr/particuliers/ecoutes-telephoniques> (Letöltés ideje: 2021. 12. 01.)

Franciaországban a titkos információgyűjtés szabályrendszerét a hírszerzésről szóló 2015 júliusában elfogadott 2015-912. számú törvény határozza meg.³⁸

Franciaországban Magyarországhoz hasonlóan alkotmányos védelemben részesülnek a személyes adatok, illetve a magánélet sérthetatlensége is. Ezen alkotmányos alapjogokat a nemzetbiztonsági szolgálatok, illetve rendvédelmi szervek csak törvényben meghatározott keretek között az arányosság elvének maradéktalan betartásával korlátozhatják, illetve sérthetik meg.³⁹

A vonatkozó jogszabály rögzíti, hogy a titkos információgyűjtés eszközeit és módszereit az erre feljogosított szervek csak és kizárólag a saját törvényben meghatározott feladataik teljesítése érdekében alkalmazhatják. Titkos információgyűjtéssel az erre feljogosított francia szervek a következő feladatkörökkel összefüggésben élhetnek:⁴⁰

- nemzeti függetlenség és szuverenitás védelme,
- honvédelem,
- külpolitikai érdek érvényesítése,
- Franciaország nemzetközi kötelezettségeinek teljesítése,
- Franciaország belügyeibe való külföldi beavatkozás megelőzése,
- Franciaország gazdasági, ipari és tudományos érdekeinek védelme,
- terrorizmus megelőzése,
- köztársasági intézmények elleni támadások megelőzése,
- militáns csoportok megalakulásának, illetve korábban feloszlott ilyen csoportok újjáalakulásának megakadályozása,
- köznyugalmat súlyosan veszélyeztető bűncselekmények megelőzése,
- szervezett bűnözés és egyéb bűncselekmények elleni fellépés,
- tömegpusztító fegyverek terjedésének megakadályozása.

A vonatkozó jogszabály szerint Franciaország területén végrehajtott nemzetbiztonsági célzatú titkos információgyűjtésre a miniszterelnök adhat engedélyt, amelyet a Hírszerzési Technikákat Ellenőrző Nemzeti Bizottság⁴¹ – CNCTR⁴² (továbbiakban: Bizottság) állásfoglalását követően, az irányító miniszter felterjesztésére ad meg.⁴³ A titkos információgyűjtésre vonatkozó kérelmet az engedélyezésre jogosult miniszter felterjeszti a Bizottság elnökének – vagy annak

³⁸ LOI n° 2015-912 du 24 juillet 2015 relative au renseignement.
<https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000030931899/> (Letöltés ideje: 2021. 12. 01.)

³⁹ LOI n° 2015-912 Article L801-1

⁴⁰ LOI n° 2015-912 Article L811-3

⁴¹ Független közigazgatási szervként működik, amely a működésével összefüggésben más hatóság által nem utasítható. A testület kilenc tagból áll paritásos alapon, tagja két-két képviselő, illetve szenátor, két főt az Államtanács alelnöke delegál, tagja továbbá a Semmitőszék két vezető bírója, illetve egy, az elektronikus hírközlés területén tapasztalattal rendelkező szakember, akít az Elektronikus Hírközlési és Postai Szabályozó Hatóság elnöke javasol. A Bizottság elnökét a köztársasági elnök az Államtanács delegáltjai vagy a bírák közül nevezi ki. A tagok kinevezésének időtartama a képviselő és a szenátor esetében a mandátumuk idejével egyezik meg, a többi tag esetében 6 év, amit nem lehet meghosszabbítani. (LOI n° 2015-912 Article L831-1)

⁴² Commission Nationale de Contrôle des Techniques de Renseignement

⁴³ LOI n° 2015-912 Article L821-1

távollétében a bizottság nem képviselő, illetve szenátor tagjának –, aki 24 órán belül állásfoglalást tesz az engedélyezéssel kapcsolatban a miniszterelnöknek. Az állásfoglalásban a Bizottság vizsgálja azt, hogy az előterjesztés megfelel-e a törvényi feltételeknek.⁴⁴

Az előterjesztésben szerepeltetni kell az információgyűjtés célját, annak okát, az alkalmazási időszakot, az alkalmazandó eszközöket és módszereket, illetve az ellenőrzés alá vont személy, helység, illetve gépjármű adatait. A helységeket, illetve a gépjárműveket a kérelemben szereplő személyre való hivatkozással kell szerepeltetni, amennyiben az előterjesztés hosszabbításra irányul, akkor annak indokát is szerepeltetni kell.⁴⁵

A titkos információgyűjtésre vonatkozó engedélyt a miniszterelnök 4 hónapos időszakra adja ki, amelyet közölni kell a Bizottsággal, illetve a felterjesztő miniszterrel, amennyiben a miniszterelnök a bizottság nemleges állásfoglalása ellenére engedélyezi az információgyűjtést, akkor meg kell indokolni, hogy milyen okokból döntött a bizottsággal szemben.⁴⁶

A normál eljárás mellett a francia jogrend – a magyarhoz hasonlóan – lehetőséget biztosít az azonnali intézkedést igénylő esetekben arra, hogy a fenti eljárásrend mellőzésével kerüljön titkos információgyűjtésre feljogosító engedély kiadásra. Fontos, a magyar szabályozástól jelentősen eltérő, garanciális szabály, hogy kivételes engedélyezés csak az alábbi feladatkörökre terjed ki:

- a nemzeti függetlenség és szuverenitás védelme,
- a honvédelem,
- a külpolitikai érdekek érvényesítése,
- Franciaország nemzetközi kötelezettségeinek teljesítése,
- Franciaország belügyeibe való külföldi beavatkozás megelőzése,
- Franciaország gazdasági, ipari és tudományos érdekeinek védelme,
- a terrorizmus megelőzése.

Sürgősségi eljárás során a miniszterelnök, illetve a titkosszolgálatokat irányító miniszterek jogosultak arra, hogy úgy adjanak ki titkos információgyűjtésre feljogosító engedélyt, hogy a Bizottság azt előzetesen nem véleményezte, azonban ezekben az esetekben a Bizottságot haladéktalanul tájékoztatni kell, illetve a miniszterelnöknek 24 órán belül el kell küldenie a Bizottság részére a kivételes eljárás indokál szolgáló körülményeket.⁴⁷

A francia szabályozásban főszabályként megjelenik az a kitétel, hogy titkos információgyűjtés alanya nem lehet parlamenti képviselő, bíró, ügyvéd, illetve újságíró, amennyiben a titkos információgyűjtés alapja az említettek által kifejtett hivatásbéli tevékenységével van összefüggésben, amennyiben a szolgálatok ezen személyek, illetve gépjárművük, lakásuk, irodájuk vonatkozásában, feladatellátásukkal összefüggésben akarnak titkos információgyűjtést folytatni, akkor az erre irányuló kérelmet a Bizottságnak plenáris ülés keretében kell tárgyalnia,

⁴⁴ LOI n° 2015-912 Article L821-3

⁴⁵ LOI n° 2015-912 Article L821-2

⁴⁶ LOI n° 2015-912 Article L821-4

⁴⁷ LOI n° 2015-912 Article L821-5

amelyen kizárólag a képviselők és a szenátorok vesznek részt, de az ülést ebben az esetben is a Bizottság elnöke vezeti. Az ülést megelőzően a Bizottságot tájékoztatni kell azon körülményekről, amelyek a titkos információgyűjtés indokolják.⁴⁸

A Bizottság a titkos információgyűjtés során bármikor tehet ajánlást annak leállítására, ha megítélése szerint az engedély kiadása során nem vették figyelembe a jogszabályi rendelkezéseket, illetve, ha az információgyűjtésre, azok elemzésére, értékelésére, irattározására, illetve megsemmisítésére a jogszabályok figyelmen kívül hagyásával került sor.⁴⁹ A Bizottság ajánlásainak végrehajtásáról a miniszterelnöknek soron kívül tájékoztatnia kell a Bizottságot,⁵⁰ amennyiben a Bizottság a miniszterelnök tájékoztatását nem fogadja el, fellebbezést nyújthat be a magyar Alkotmánybíróság, illetve Közigazgatási Felsőbíróság feladatait egyaránt ellátó Államtanácsához.⁵¹

A Bizottság az engedélyezésre történő javaslat mellett jogorvoslati funkciókat is ellát, mivel a Bizottsághoz fordulhat az, aki úgy ítéli meg, hogy személyével összefüggésben jogszerűtlenül alkalmaztak titkos információgyűjtést. A Bizottság ebben a feladatkörében eljárva ellenőrzi a titkos információgyűjtés jogszerűségét, azonban arra vonatkozóan nem ad tájékoztatást a panaszosnak, hogy a személyével szemben alkalmaztak-e ilyen eszközt vagy sem.⁵²

A büntetőügyben a bíró által elrendelt titkos információgyűjtést az engedély kiadását követően 4 hónapig lehet alkalmazni, amely meghosszabbítható. Az engedély alapesetben 1 évig, súlyosabb bűncselekmények elkövetése esetén 2 évig tarthat. A bírói engedélyezéssel kapcsolatban fontos megemlíteni, hogy szervezett bűnözéssel összefüggő ügyekben az ügyész is kérheti a titkos információgyűjtés engedélyezését, amely időtartama a főszabály szerint 1 hónap, de ez egy alkalommal további 1 hónappal meghosszabbítható. Amennyiben a nyomozóhatóságnak olyan információja keletkezett, amely alapján a titkos információgyűjtést ügyvéddel szemben kell alkalmazni, akkor az engedélyező bírónak erről a körülményről tájékoztatnia kell az Ügyvédi Kamara elnökét. A bírói engedélyezést követően a keletkezett információkat a bűncselekmény elévülési idejét követően meg kell semmisíteni. A bíró által jóváhagyott titkos információgyűjtéssel szemben az érintett nem élhet jogorvoslattal.⁵³

Radikális nézeteket valló személyek ellenőrzésének problematikája Franciaországban

A francia Belügyminisztérium 1969-ben hozta létre a körözött személyek nyilvántartását (FPR⁵⁴), amelyben a nemzet-, illetve közbiztonságot veszélyeztető 21

⁴⁸ LOI n° 2015-912 Article L821-7

⁴⁹ LOI n° 2015-912 Article L833-6

⁵⁰ LOI n° 2015-912 Article L833-7

⁵¹ LOI n° 2015-912 Article L833-8

⁵² LOI n° 2015-912 Article L833-4

⁵³ <https://www.demarches.interieur.gouv.fr/particuliers/ecoutes-telephoniques> (Letöltés ideje: 2021. 12. 01.)

⁵⁴ Fichier des Personnes Recherchées

cselekménytípust az ABC különböző betűivel jelölik.⁵⁵ A terrorizmussal kapcsolatba hozható személyeket a francia nemzetbiztonsági, illetve rendvédelmi szervek úgynevezett „S” kartonon⁵⁶ tartják nyilván.⁵⁷

A vonatkozó jogszabály értelmében „S” kartont a közbiztonságot vagy a nemzetbiztonságot fenyegető kockázatok megelőzése érdekében minden olyan személy vonatkozásában ki lehet állítani, akivel szemben terrorizmussal összefüggő, vagy egyéb nemzetbiztonságot veszélyeztető kockázatok kerültek megállapításra. A karton tartalmazza a látókörbe került személy nevét, születési adatait, fényképét, illetve a megállapított kockázatot.

Az „S” karton alapvetően a nemzetbiztonsági szervek riasztására szolgál, amennyiben egy „S” kartonnal rendelkező személyt igazoltatnak, akkor a nyilvántartás jelzi az eljárási cselekményt végző rendőrnek/csendőrnek, hogy az adott személy potenciális veszélyt jelent, és a vele kapcsolatos információkat rögzíteni kell. Az a tény, hogy valaki szerepel az „S” kartonon még nem jelenti azt, hogy valamilyen bűncselekményt követett el (csak felkeltette a hatóságok figyelmét). Mivel a kartonnal rendelkező személy nem követett el törvénsértést, ezért nem áll a hatóságok közvetlen ellenőrzése, megfigyelése alatt, a kartonos státusz nem jelent automatikus letartóztatást egy hatósági ellenőrzés során sem.⁵⁸

Mivel az „S” karton alapvetően egy jelzőrendszer és nem jelenti a rajta szereplő személyek folyamatos ellenőrzését, ezért fordulhatott az elő, hogy a 2015-ös francia terrortámadások elkövetői közül sokan szerepeltek a nyilvántartásban.⁵⁹ A 2015-ös párizsi terrortámadások idején „S” kartonnal nagyságrendileg 20.000 ember rendelkezett, amelyek közül 10.500 fő bírt iszlamista kötődéssel. Az „S” kartonnal rendelkező személyek ellenőrzésének elmaradását az akkori francia miniszterelnök, Manuel Valls⁶⁰ úgy kommentálta, hogy *„nem mindegyiküket ellenőrzik aktívan, amelynek elsősorban a technikai és a humán erőforrások hiánya az oka”*, a volt miniszterelnök szerint a probléma abból ered, hogy Franciaországban 2015-ben mindösszesen 13.000 fő foglalkozott terrorelhárítási feladatokkal, amelyből 5.000 fő a DGSE, 3.000 fő pedig a DGSJ állományában teljesített szolgálatot.⁶¹

Az „S” kartonnal kapcsolatban felmerült problémák miatt 2015-ben, a Charlie Hebdo ellen elkövetett terrortámadás után hozták létre azt a nyilvántartást (FSPRT⁶²),

⁵⁵ <https://www.libertesdroitsfondamentaux.fr/qu-est-ce-qu-un-fiche-s/> (Letöltés ideje: 2022. 02. 15.)

⁵⁶ Fiche S = Sûreté de l’Etat – Nemzetbiztonság/Állambiztonság

⁵⁷ <https://www.interieur.gouv.fr/Archives/Archives-publications/Archives-infographies/Securite-des-biens-et-des-personnes/Securite-des-biens-et-des-personnes/Mobilisation-de-l-Etat-en-temps-de-crise/A-quoi-sert-une-fiche-S> (Letöltés ideje: 2022. 02. 15.)

⁵⁸ <https://www.franceinter.fr/info/qu-est-ce-qu-une-fiche-s> (Letöltés ideje: 2022.02.15.)

⁵⁹ https://www.lemonde.fr/attaques-a-paris/article/2015/11/27/attentats-du-13-novembre-quels-terroristes-etaient-deja-reperes_4819085_4809495.html (Letöltés ideje: 2022. 02. 15.)

⁶⁰ 2014. március 31-től 2016. december 6-ig volt Franciaország miniszterelnöke.

⁶¹ <https://information.tv5monde.com/info/terrorisme-la-fiche-s-c-est-quoi-120178> (Letöltés ideje: 2022. 02. 15.)

⁶² Le Fichier de Traitement des Signalements pour la Prévention de la Radicalisation à Caractère Terroriste

amelyen a vallási radikalizálódás miatt látókörbe került személyek szerepelnek, és amely biztosítja az információáramlást a terrorelhárítással foglalkozó szervek között. A nyilvántartást a DGSI terrorellenes egysége⁶³ vezeti.

A nyilvántartásban valamennyi olyan a hatóságok látókörébe került személy szerepel, akik az információk szerint a radikalizáció jeleit mutatják, terrorista cselekményt terveznek elkövetni, illetve terrorista csoporthoz való csatlakozás céljából próbálnak meg külföldre utazni.⁶⁴ A legveszélyesebb személyek azok, akik a DGSI ellenőrzése alatt állnak, a kevésbé veszélyes személyek esetében az ellenőrzést a lakóhely függvényében a Párizsi Rendőrfőkapitányság Hírszerzési Igazgatósága, a Központi Területi Hírszerző Szolgálat, illetve a Nemzeti Csendőrség felderítő szerve, valamint büntetésvégrehajtási intézetek esetében a Nemzeti Büntetésvégrehajtási Hírszerző Szolgálat hajtja végre.⁶⁵

A nyilvántartásba az információk egyrészt a felderítést végző szervek műveleti tevékenységéből, másrészt a Terrorizmus Elleni Koordinációs Egység (UCLAT⁶⁶) által létrehozott Nemzeti Radikalizálódást Segítő és Megelőző Központ (CNAPR⁶⁷) jelentéseiből, harmadrészt pedig a prefektúrák biztonsági szolgálatai (EMS⁶⁸) által kerülhetnek be. A rendszerbe bekerült jelentéseket a prefektus által vezetett, a hírszerző szolgálatok, a rendőrség, a csendőrség, a büntetésvégrehajtás, illetve az ügyészség helyi képviselőiből álló megyei radikalizálódást értékelő csoportok (GED⁶⁹) értékelik.⁷⁰

A radikalizálódás és a bevándorlás közötti kapcsolatot megfelelően mutatja, hogy az FSPRT nyilvántartásban 2021 májusában 4.000 nem francia állampolgárságú, de jogszerűen Franciaországban tartózkodó külföldit, és 1.083 olyan személyt tartottak nyilván, akik illegálisan tartózkodtak az országban.⁷¹ A listán 2020 októberében vallási radikalizáció miatt 22.000 fő szerepelt.⁷²

A nemzetbiztonsági, illetve az egyéb terrorizmust felderítő szervek felderítő tevékenységére a fentiek alapján negatív hatást gyakorol az a körülmény, hogy a Nyugat-Európában nagy számban élnek radikalizálódott muzulmánok. Ezen személyek megfigyelésére a legnagyobb és a legjobban finanszírozott nemzetbiztonsági és rendvédelmi szerveknek sincs kapacitásuk, ezen szervek

⁶³ Unité de Concours de la Lutte Antiterroriste au sein de la DGSI

⁶⁴ <https://www.assemblee-nationale.fr/dyn/opendata/PIONANR5L15B3561.html> (Letöltés ideje: 2022. 02. 15.)

⁶⁵ <https://cf2r.org/tribune/fpr-et-fsprt-quel-fichier-pertinent-pour-le-suivi-des-radicalises/> (Letöltés ideje: 2022. 02. 15.)

⁶⁶ Unité de Coordination de la Lutte Antiterroriste

⁶⁷ Centre National d'Assistance et de Prévention de la Radicalisation

⁶⁸ États-majors de Sécurité des Préfectures

⁶⁹ Groupes d'Évaluation Départementaux de la Radicalisation

⁷⁰ <https://cf2r.org/tribune/fpr-et-fsprt-quel-fichier-pertinent-pour-le-suivi-des-radicalises/> (Letöltés ideje: 2022. 02. 15.)

⁷¹ <https://www.nouvelobs.com/migrants/20210507.OBS43746/darmanin-a-fait-retirer-le-statut-de-refugie-a-147-etrangers-radicalises-ou-delinquants.html#modal-msg> (Letöltés ideje: 2022. 02. 15.)

⁷² https://www.francetvinfo.fr/replay-radio/le-vrai-du-faux/la-moitie-des-personnes-fichees-au-fsprt-sont-elles-de-nationalite-etrangere-comme-l-affirme-jordan-bardella_4131225.html (Letöltés ideje: 2022. 02. 15.)

létszáma, illetve anyagi erőforrásaik rendkívül végesek, és a jogszabályi környezet sem teszi lehetővé a potenciális terrorista személyek folyamatos megfigyelését.

Az említett korlátok miatt a nemzetállamoknak a radikalizáció jegyei felismerése érdekében olyan társadalmi jelzőrendszereket kell kiépíteniük és fenntartaniuk, amely képes a radikalizáció útjára lépett személyek kiszűrésére és a szükséges információk átadására a rendvédelmi, illetve a nemzetbiztonsági szervek részére. Az iszlám terrorizmus okozta kihívásokat a nemzetbiztonsági, illetve a rendvédelmi szervek önmagukban nem tudják megfelelően kezelni, ezért az eredményes felderítő munka érdekében társadalmi összefogásra van szükség, amelyben társadalmi feladatként jelenik meg a radikalizációra utaló jeleknek a továbbítása az illetékes állami szervek irányába.

Következtetések

Az előzőekben leírtak alapján megállapítható, hogy a titkos információgyűjtés a nemzetbiztonsági szervek olyan alaprendeltetésű tevékenysége, amely nélkülözhetetlen a nemzetbiztonságot veszélyeztető folyamatok, tendenciák, illetve tevékenységek hatékony és eredményes felderítéséhez, megakadályozásához, korlátozásához, illetve megszüntetéséhez. A rendvédelmi szervek pedig számos bűncselekmény felderítését ezen eszközök és módszerek alkalmazásával tudják csak eredményesen végrehajtani.

A napjainkban rendkívül gyors ütemben megvalósuló technikai fejlődés olyan széleskörű konspirációt biztosító eszköz- és módszerrendszert adott a nemzetbiztonságot veszélyeztető személyek, illetve a bűnözői csoportok kezébe, amelyek nehezítik, sok esetben pedig ellehetetlenítik a hatékony operatív felderítő tevékenységet. A megváltozott kihívások magukkal hozták azt, hogy napjainkban a nemzetbiztonsági, illetve rendvédelmi szervek szinte kizárólag a titkos információgyűjtés eszközeinek és módszereinek az alkalmazásával tudnak hatékony felderítő tevékenységet végezni.

Az elmúlt időszakban napvilágra került megfigyelési botrányok a szakmai kérdéseket háttérbe helyezve alapvetően politikai síkra terelték ezt a vitát, amelyet követően kijelenthetjük, hogy a transzatlanti térségben az állampolgári jogok védelme elnyomta a nemzetbiztonsági érdekeket, és olyan szabályozási rendszer és jogvédelmi környezet alakult ki, amely sok esetben lehetetlenné teszi a nemzetbiztonsági tevékenység eredményes végzését.

Az elmúlt időszakban Nyugat-Európában bekövetkezett terrorcselekményeket követően számos alkalommal merült fel, hogy az adott ország nemzetbiztonsági szolgálatai mennyiben tehetők felelőssé az elkövetett támadásokért. Számos esetben bizonyosodott be, hogy ezeket a támadásokat olyan személyek követték el, akik már nemzetbiztonsági kockázat miatt korábban is látó körbe kerültek, azonban ezen személyek ellenőrzése egyrészt a nemzetbiztonsági szervek elégtelen létszáma, másrészt pedig a megfigyeléshez szükséges jogszabályi korlátozások miatt nem volt végrehajtható.

A XXI. századi biztonsági kihívásoknak, a XX. századi biztonsági környezetre és technológiai fejlettségre kidolgozott titkos információgyűjtésre irányuló szabályozási kerete már nem felel meg. Napjainkra egyértelművé vált, hogy az állampolgári jogok és a nemzetbiztonsági érdek viszonyrendszerében az előbbi vált hangsúlyos tényezővé, amely következtében a nemzetbiztonsági szervek nem tudják a feladataikat hatékonyan ellátni. A meglévő problémát tovább eszkalálja, hogy a nemzetbiztonsági érdekből folytatott titkos információgyűjtő tevékenység sok esetben politikai síkra, politikai érdekek érvényesítésére terelte azt a vitát, hogy a szolgálatoknak milyen szinten van joga és lehetősége az állampolgárok megfigyelésére.

A franciaországi példa azonban egyértelműen rámutatott arra, hogy a hatékony védekezési, felderítési megoldások proaktív fejlesztése – és egyidejű jogállami kontrollálása nélkül – a változó biztonsági környezetben komoly veszteségek és károk következhetnek be, amelyek megelőzése és elhárítása a régi megoldásokkal és a technológia nem kellő ütemű lekövetésével exponenciálisan elnehezül, végül ellehetetlenül. Jelen tanulmány célja erre fókuszálva a francia séma és a változó kihívások áttekintése volt, abban a reményben, hogy ezzel támogatni tudja a hazai fejlesztésekre irányuló gondolkodást a jövőben.

Felhasznált irodalom:

- Átalakul a titkos információgyűjtés rendszere (<https://jogaszvilag.hu/szakma/atalakul-a-titkos-informaciogyujtes-rendszere/>) (Letöltés ideje: 2021. 10. 05.)
- BÉRES János: Külföldi nemzetbiztonsági szolgálatok. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2018.
- DOBÁK Imre: A nemzetbiztonság általános elmélete. NKE Nemzetbiztonsági Intézet, Budapest, 2014.
- Dr. FÁBIÁN Péter: A titkos információgyűjtésre vonatkozó szabályok jogfejlődésének büntetőjogi értékelése (<https://ujbtk.hu/dr-fabian-peter-a-titkos-informaciogyujtesre-vonatkozó-szabályok-jogfejlodesenek-buntetojogi-ertekelese/>) (Letöltés ideje: 2021. 10. 05.)
- DR. HÓDOS László: Gondolatok a nemzeti hírszerző képesség koordinációjáért felelős szerv közjogi helyzetéről. Szakmai Szemle, 2018/4. pp. 5-16.
- Dr. MISKOLCZI Barna: Titkos információgyűjtés és adatszerzés helyett titkos nyomozás (<https://jogaszvilag.hu/szakma/titkos-informaciogyujtes-es-adatszerzes-helyett-titkos-nyomozas/>) (Letöltés ideje: 2021. 10. 05.)
- FARKAS Ádám: A védelem és biztonság-szavatolás szabályozásának alapkérdései Magyarországon. Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 2022.
- GÁL István László: Nemzetbiztonsági szakági jogi ismeretek. NKE Közigazgatási Továbbképzési Intézet, Budapest, 2020.

- GUISNEL, Jean: Histoire secrète de la DGSE: Au cœur du véritable Bureau des légendes. Robert Laffont, Paris, 2019.
- HETESY Zsolt: A titkos felderítés. Doktori értekezés, PTE, ÁJK, Pécs, 2011.
- JANCSÓ Gábor: Leplezett eszközök alkalmazása: titkos információgyűjtés az új büntetőeljárás törvényben. Acta Humana, 2018/1. pp. 19-34.
- JORDANOV, Alex: Les guerres de l'ombre de la DGSI: Plongée au cœur des services secrets français. Chronos, Paris, 2020
- Nemzetbiztonsági kihívások, nemzetbiztonsági szolgálatok.
https://www.mhht.eu/hadtudomany/2013/1_2/HT_2013_1-2_mhht.pdf (Letöltés ideje: 2021. 10. 05.)
- RESPERGER István: A nemzetbiztonság elmélete a közszolgálatban. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018.
- SOLTI István: A titkos információgyűjtés elvei, eszközei és módszerei, alkalmazásának lehetőségei a nemzetbiztonsági munkában. Doktori értekezés, NKE, HDI, 2017.
- SPITZER Jenő: A nemzetbiztonsági szolgálatok helye, szerepe Franciaország védelmi és biztonsági rendszerében. Katonai Jogi és Hadijogi Szemle, 2020/4. pp. 69-93.

Internetes hivatkozások:

- <http://www.sgdsn.gouv.fr/uploads/2019/07/20190703-cnrlt-np-strategie-nationale-renseignement.pdf> (Letöltés ideje: 2021. 12. 01.)
- <https://cf2r.org/travailler-dans-le-renseignement/au-service-de-letat/ministere-de-linterieur/service-central-du-renseignement-territorial-scr/> (Letöltés ideje: 2021. 05. 12.)
- <https://cf2r.org/travailler-dans-le-renseignement/au-service-de-letat/ministere-de-linterieur/gendarmerie-nationale-sous-direction-de-lanticipation-operationnelle-sdao/> (Letöltés ideje: 2021. 05. 12.)
- <https://cf2r.org/tribune/fpr-et-fsprt-quel-fichier-pertinent-pour-le-suivi-des-radicalises/> (Letöltés ideje: 2022. 02. 15.)
- <https://information.tv5monde.com/info/terrorisme-la-fiche-s-c-est-quoi-120178> (Letöltés ideje: 2022. 02. 15.)
- <https://www.assemblee-nationale.fr/dyn/opendata/PIONANR5L15B3561.html> (Letöltés ideje: 2022. 02. 15.)
- <https://www.dalloz-actualite.fr/flash/bureau-central-du-renseignement-penitentiaire-monte-en-grade#.YadzxMeZND8> (Letöltés ideje: 2021 .05. 12.)
- <https://www.defense.gouv.fr/ema/directions-services/direction-du-renseignement-militaire/la-drm> (Letöltés ideje: 2021. 05. 12.)
- <https://www.defense.gouv.fr/english/dgse> (Letöltés ideje: 2021. 05. 12.)

- <https://www.demarches.interieur.gouv.fr/particuliers/ecoutes-telephoniques> (Letöltés ideje: 2021. 12. 01.)
- <https://www.dgsi.interieur.gouv.fr/> (Letöltés ideje: 2021. 05. 12.)
- <https://www.douane.gouv.fr/fiche/la-direction-nationale-du-renseignement-et-des-enquetes-douanieres> (Letöltés ideje: 2021. 05. 12.)
- <https://www.drds.defense.gouv.fr/> (Letöltés ideje: 2021. 05. 12.)
- <https://www.economie.gouv.fr/tracfin> (Letöltés ideje: 2021. 05. 12.)
- <https://www.elysee.fr/cnrlt> (Letöltés ideje: 2021. 03. 24.)
- <https://www.franceinter.fr/info/qu-est-ce-qu-une-fiche-s> (Letöltés ideje: 2022.02.15.)
- https://www.francetvinfo.fr/replay-radio/le-vrai-du-faux/la-moitie-des-personnes-fichees-au-fsprt-sont-elles-de-nationalite-etrangere-comme-l-affirme-jordan-bardella_4131225.html (Letöltés ideje: 2022. 02. 15.)
- <https://www.interieur.gouv.fr/Archives/Archives-publications/Archives-infographies/Securite-des-biens-et-des-personnes/Securite-des-biens-et-des-personnes/Mobilisation-de-l-Etat-en-temps-de-crise/A-quoi-sert-une-fiche-S> (Letöltés ideje: 2022. 02. 15.)
- https://www.lemonde.fr/attaques-a-paris/article/2015/11/27/attentats-du-13-novembre-quels-terroristes-etaient-deja-reperes_4819085_4809495.html (Letöltés ideje: 2022. 02. 15.)
- <https://www.libertesdroitsfondamentaux.fr/qu-est-ce-qu-un-fiche-s/> (Letöltés ideje: 2022. 02. 15.)
- <https://www.nouvelobs.com/migrants/20210507.OBS43746/darmanin-a-fait-retirer-le-statut-de-refugie-a-147-etrangers-radicalises-ou-delinquants.html#modal-msg> (Letöltés ideje: 2022. 02. 15.)
- LOI n° 2015-912 du 24 juillet 2015 relative au renseignement.
<https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000030931899/> (Letöltés ideje: 2021. 12. 01.)

SUHAJDA ATTILA

RECENZIO
EXTREMIZMUSPREVENCIÓ ELMÉLETE ÉS GYAKORLATA
NÉMETORSZÁGBAN

A könyv elméleti kerete

Az extrémizmus témája a 70-es évektől kezdve jelen van Németországban. Ettől kezdődően jelentek meg, láthatóan a köznyilvánosság előtt az egyes szélsőséges csoportokhoz köthető erőszakos cselekmények, például a terrortámadás a müncheni olimpián (1972), a RAF támadásai (1968-tól), illetve a szélsőjobboldalhoz köthető bombamerénylet az Oktoberfesten (1980).¹ A téma folyamatosan jelen volt a német szakirodalomban, részben a szélsőségekre érzékenyen reagáló társadalomszemlélet miatt, és a nemzetközi (pld. New York-i terrortámadás, német katonai missziók Ázsiában és Afrikában, nemzetközi migráció), valamint az országban lezajló események (NSU-hoz köthető

gyilkosságok², 2015-öt követő terrortámadások) révén. Csak az extrémizmus témájában publikációk százai születtek, és ha ehhez hozzávesszük a témához kapcsolódó terrorizmus és radikalizmus kulcsszavakat, akkor több ezer publikációt találunk ezekre a fogalmakra a német szakirodalomban.³ Természetesen a témához kapcsolódó publikációk számának értékelésekor meg kell jegyezni, hogy

¹ Szövetségi Politikatudományi Oktatóközpont: terrorizmus szócikk <https://www.bpb.de/kurz-knapp/lexika/handwoerterbuch-politisches-system/202194/terrorismus/> (Letöltés ideje: 2022. 09. 22.)

² Szövetségi Belügyminisztérium: Jelentés a szövetségi kormányknak az NSU felderítésének tapasztalatairól, Berlin, 2013, Szövetségi Belügyminisztérium. https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/downloads/DE/veroeffentlichungen/themen/sicherheit/bericht-nsu.pdf;jsessionid=4BF7D6D73A4A0599C3911C28B27DCE6D.2_cid340?__blob=publicationFile&v=3 (Letöltés ideje: 2022. 09. 22.)

³ Német Nemzeti Könyvtár <https://portal.dnb.de/opac/showOptions> és a német Rendőrtiszti Főiskola könyvtárában https://www.dhpol.de/die_hochschule/hochschulbibliothek/kataloge_datenbanken.php (Letöltés ideje: 2022. 09. 22.) végzett elektronikus keresés alapján

Németország mérete és lakosságszáma jóval meghaladja számos európai országét, így Magyarországot is, vélhetően a témába vágó tudományos közössége nagyobb létszámból és publikációs lehetőségéből táplálkozhat, emellett az állam és a társadalom részéről fennáll a téma kutatásához egyfajta támogató attitűd, és van egyfajta elvárás a közvéleményt foglalkoztató egyes események és jelenségek megmagyarázására.⁴ Az extrémizmushoz kapcsolódó tudományos megközelítés szép példájának tekinthető a 2008-tól évente megjelenő Extrémizmus- és terrorizmuskutatás évkönyve, amelyet a többek között titkosszolgálati témájú oktatást⁵ is végző német Közigazgatási Főiskola ad ki.⁶ A közvetlenül az extrémizmusprevenció témájához kapcsolódó publikációk (viszonylag kevés ilyen van) 2000 után láttak napvilágot. A németországi extrémizmusprevenció gyakorlatáról a későbbiekben esik szó, viszont fontos kiemelni a Családügyi Minisztérium⁷ jelentését a német kormány számára, amely 2018-ban íródott, és értékelte a korábbi extrémizmusprevenció célzattal szövetségi szinten indított programokat. Továbbá fontos publikációnak értékelhető a 2020-ban megjelenő, a recenzió tárgyát képező kézikönyv, amelyet követően számos németországi extrémizmusprevenciót értékelő publikáció⁸ látott napvilágot.

A magyar szakirodalomban a három témába vágó kulcsszót, az extrémizmust, radikalizmust, terrorizmust érintően együttesen több ezer publikáció található. Nem meglepő módon a három kulcsszó közül terrorizmus témaköre rendelkezik a legtöbb publikációval. A terrorizmushoz és radikalizmushoz kapcsolódó publikációk döntő többségében a biztonságpolitikai szemlélet a meghatározó, emellett jelen vannak történelmi,⁹ jogtudományi,¹⁰ politikatudományi¹¹ szemléletű szakmai anyagok. A radikalizmus és a terrorizmus témakörét a dzsihadizmus témájával együtt dolgozza fel Kis-Benedek József: Dzsihadizmus, radikalizmus, terrorizmus¹² című könyve.

⁴ FINSZTER Géza: Változó rendészet és a rendészettudomány. In: GAÁL Gyula – HAUTZINGER Zoltán (Szerk.): A rendészettudomány határkövei II. Válogatás a Pécsi Határőr Tudományos Közlemények második évtizedéből. Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport, Pécs, 2022. pp. 45-53.

⁵ Közigazgatási Főiskola: Titkosszolgálati képzések, https://www.hsbund.de/DE/01_Hochschule/25_Fachbereiche/08_Nachrichtendienste/nachrichtendienste-node.html (Letöltés ideje: 2022. 09. 22.)

⁶ Közigazgatási Főiskola: W referatúra-publikációk terrorizmus és extrémizmus kutatás témájában, https://www.hsbund.de/DE/01_Hochschule/30_Zentrale_Hochschulverwaltung/15_Referat_W/40_Publikationen/20_Schriften_Extremismus_Terrorismus/Schriften_Extremismus_Terrorismus-node.html (Letöltés ideje: 2022. 09. 22.)

⁷ A minisztérium teljes hivatalos neve: Család-, Idős-, Nő-, és Ifjúságügyi Minisztérium. Továbbiakban Családügyi Minisztérium. Az intézmény német neve: Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen, Jugend.

⁸ BEELMANN, Andreas – MICHELSEN, Danny (Szerk.): Jobboldali extrémizmus, demokrácia, társadalmi integráció – interdiszciplináris viták és kutatási trendek. Springer Kiadó, Wiesbaden, 2022. ISBN 978-3-658-35563-0.

⁹ BÖDÖK Gergely: Vörös- és fehérterror Magyarországon (1919–1921). Eszterházy Károly Egyetem Történelemtudományi Doktori Iskola, Eger, 2018.

¹⁰ BELOVICS Ervin: Az állami vádemelés jellegzetességei a terrorcselekményekkel kapcsolatos büntetőeljárásokban. "Az extrémizmus és a terrorizmus" című konferencia, Moszkva, 2019.

¹¹ GRAJCSZÁR István – TÓTH András: Válság és változás: utak a jobboldali radikalizmushoz. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2012. ISBN: 9789632365329

¹² KIS-BENEDEK József: Dzsihadizmus, radikalizmus, terrorizmus. HM Zrínyi Nonprofit Kft. Budapest, 2016.

Terrorizmus, radikalizmus, extrémizmus témájához megelőző szemlélettel bíró kevés magyar nyelvű nyílt irodalom áll rendelkezésre, amelyek szintén biztonságpolitikai megközelítéseket tartalmaznak, és egy-egy fenyegetésforrásra (radikális iszlamizmus,¹³ szélsőjobboldal¹⁴) koncentrálnak. Ezek alapján tehető az a következtetés, hogy prevenció témában rendelkezünk irodalommal, amely jó kiinduló alapként szolgálhat egy állami szintű prevenció módszertan kidolgozásához, amelynek során a rendészeti szervek mellett indokolt bevonni a társadalom életét formáló valamennyi szereplőt (gyermekvédelem, büntetés-végrehajtás, oktatásügy, vallási csoportok stb.). Ehhez egy jó gondolkodási alapot jelenthet a német tapasztalatok bemutatása és értékelése.

A könyv bemutatása, tartalmának értékelése

A könyv elején három előszó található, amely közül a Szövetségi Bünygyi Hivatal elnökéé az első. A vezető kifejti, hogy a múlt radikalizációs folyamataihoz kapcsolódó bűncselekmények szükségessé teszik az állami szinten végzett extrémizmusprevenciót, amelyhez szükséges a koordináció, az elméleti háttér és a gyakorlat folyamatos összekapcsolása, valamint a rendészeti szervek és a civil társadalom közötti együttműködés.

Ezt követően az akkor hivatalban lévő belügyminiszter, a korábbi bajor tartományi miniszterelnök, Horst Seehofer előszava olvasható, aki kifejti, hogy a véleménykülönbség a demokrácia sajátja, viszont az nem mindegy, hogy milyen módon adnak neki hangot. Véleménye szerint senki sem születik extrémista beállítottsággal, ezért fontosnak tartja a kezdeti fázisban való felismerést és a preventív fellépést.

Elsőre furcsa lehet a családügyi miniszter előszava, viszont a későbbiekben látni fogjuk, hogy a német extrémizmusprevenció intézkedések jelentős részét a hozzá köthető minisztérium és jogelődei támogatták anyagilag. A miniszter asszony bevezetőjének fő gondolata, hogy az extrémizmus és a hozzá köthető cselekmények az egész társadalmat fenyegetik, ezért a teljes társadalomnak fel kell lépnie ellene.

Ezután a szerkesztők által írt bevezető következik, amely szintén a tragikus példákkal (9/11, legutóbbi évtized terrormerényletei) és a koronavírus okozta társadalmi és gazdasági változások következtében a szélsőségek felerősödésével indokolja az extrémizmusprevenció fontosságát. Ezt követi a könyv felépítésének

¹³ BÉRES János: Napjaink muszlim terrorizmusának gyökerei és visszaszorításának lehetőségei, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2008. <https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/20.500.12944/12111/Teljes%20sz%C3%B6veg%21?sequence=1&isAllowed=y> és Somodi Zoltán: Hogyan kerülhető el a magyarországi börtöniszlamizáció? Terror&Elhárítás, 2017/3. http://tek.gov.hu/tt_pdf/6.%20%C3%A9vfolyam%203.%20sz%C3%A1m.pdf (Letöltés ideje: 2022.09.22.)

¹⁴ BOROSS Zsigmond Attila: Extrémizmus – terrorizmus (avagy a politikai szélsőség útja a terrorcselekményig Magyarországon). Terror&Elhárítás, 2013/1. http://tek.gov.hu/tt_pdf/2.%20%C3%A9vfolyam%201.%20sz%C3%A1m.pdf#page=126 (Letöltés ideje: 2022. 09. 22.)

ismertetése. A könyv három részből áll; az első rész az extrémizmusprevenció elméletéről, a második rész az extrémizmusprevenció gyakorlatáról, míg a harmadik rész az extrémizmusprevencióhoz kapcsolódó társadalmi és tudományos kérdésekkel (fogalmi meghatározás, etikai és büntetőjogi kérdések, áldozatsegítés, futballhuliganizmus, muszlim fiatalok helyzete) foglalkozik. Jelen recenzió az első két részre fókuszál. Az első rész az alábbi témákat járja körül: fogalmi meghatározások, politikailag motivált bűnözés, radikalizációs folyamat, általános projektértékelési szempontok. Ez a rész 389 oldalt tesz ki. A második rész körüljárja az extrémizmusprevenció elméleti hátterét és gyakorlati aspektusait, és annak németországi formáit (erről részletesebben később), valamint kitér a francia, dán és angol tapasztalatok elemzésére, illetve szó esik a németországi szövetségi, tartományi és települési szinten történő prevenció intézkedésekről. Ez a rész 162 oldalt tesz ki. A harmadik rész, amelynek főbb tartalmi elemeiről a korábbiakban szó volt, 105 oldal terjedelmű. A könyvet kulcsszavak jegyzéke zárja. A könyv 31 alfejezetén több mint hatvan szerző dolgozott, amely egy részletes, tudományos közösségben végzett munka képét rajzolja ki. A fent ismertetett előszavakból és a könyv struktúrájának adataiból kirajzolódik, hogy a tudományos alapokon nyugvó extrémizmusprevenció gyakorlatban való működtetésére van Németországban politikai akarat, a könyv a meglévő tapasztalatokat összegzi, és a jövőbeli intézkedések szakmai hátterét szeretné biztosítani.

A könyv értelmezéséhez fontos néhány fogalmának magyarázatát megismerni. Radikalizmusként kerül besorolásra a fennálló társadalmi, politikai, gazdasági, kulturális helyzet nyílt elutasítása vallási és politikai alapállás mentén. Extrémizmusnak tekinti a könyv a fennálló alkotmányos rendszer és a demokratikus államrend elleni elemi fellépést. Terrorizmusnak tekinti a könyv a radikális és extrémista célok gyakorlati realizálására irányuló stratégia megvalósítását.

Az extrémizmusprevenció három szintjét különíti el a könyv. Az egyik az „univerzális extrémizmusprevenció”, amely össztársadalmi szinten célozza meg, hogy a radikalizáció folyamata ne induljon el, vagy legkésőbb a kezdeti fázisában felismerésre kerüljön, és megszakítódjon. „Szelektív extrémizmusprevenció” alatt a könyv a már „veszélyben lévő”, radikalizáció útján megindult, de még bűncselekményt el nem követő személyek vagy csoportok számára mutat alternatívát, és az élethelyzetük rendezésének lehetőségén keresztül próbálja eltántorítani őket a radikális szemlélettől és bűncselekményektől. A „jelzés alapján történő extrémizmusprevenció” a már meglévő, erős radikális hozzáállással rendelkező személyekre, illetve a már bűncselekményeket követő személyekre koncentrál. A prevenciónak ebben a formájában már direkter az érintett egyén életébe való beavatkozás. Az extrémizmusprevenció ugyanezen hármas felosztására a könyv használja a primer, szekunder, terciér extrémizmusprevenció fogalmakat ugyanezekkel a léptékekkel és célcsoportokkal.

Az egyén mikrokozmosza alatt az egyén családját, baráti társaságát, és az általa látogatott közösségeket érti. Érdekesen definiálja a könyv a mezokozmosz fogalmát, amelyhez a mikrokozmosz és az individuum együttesét társítja. Az egyén makrokozmoszának azt a társadalmi közeget tekinti, amelyben az egyén él.

A definíciókat olvasva kirajzolódnak azok a problémák, amelyek minden társadalomtudományi terület fogalommeghatározásait érintik. Az egyik ilyen

probléma, hogy nehéz és bonyolult számos lehetséges módon lezajló társadalmi folyamat és jelenség fogalmát leírni, így a meghatározás túl konkretizált, ezáltal nem ragadja meg a megmagyarázni kívánt jelenséget teljes egészében, és annak minden lehetséges formájában. Szintén nehézségeket okozhat a definiálás másik formája, mikor túl általánosan, kevés konkrét kritériumot állítva történik a meghatározás. Ebben az esetben nincs az a probléma, hogy az adott társadalmi jelenség egyes formái kívül esnének a meghatározáson, viszont keveset tudunk meg az adott társadalmi jelenség mozgatórugóiról. A kézikönyv ez utóbbi formáját használta a fogalom meghatározásnak a radikalizmus, extrémizmus és terrorizmus leírásánál. Noha ez a fajta definiálási mód rendelkezik a fent leírt korlátokkal, ugyanakkor a három társadalmi jelenség sokrétősége miatt elfogadható.

A kézikönyv az elméleti háttér bemutatásával, azon belül is radikalizáció elméletének témakörével indul. Ezt a részt a könyv szerkesztője, Uwe Kemmesies írta, aki a könyv egyik szerkesztője, és emellett a német Szövetségi Büntügyi Hivatal Kriminológiai Intézet Terrorizmus és Extrémizmus Kutatóműhelyének vezetője. A radikalizációt egy többtényezős folyamatként írja le, amely nagyban függ az érintett személyiség fejlődésétől, társadalmi környezetétől, amelynek köszönhetően vannak területi különbségek az egyes megjelenési formák között. A radikalizáció dinamikája meghatározó tényezőinek tekinti: az egyén ideológiához való kötődését, a radikális csoport viselkedésének alakulását (közéleti viselkedés, identitásképzés, kohézió) és az egyént körülvevő társadalmi folyamatokat. A radikalizáció több síkon zajlik, amelyek közül egyénenként eltérő, hogy mennyire dominánsak a kognitív motívumok, a társadalmi hasznosság és az önérvényesítés igénye.

Ezt követően a politikailag motivált bűncselekmények, és azok egyes megjelenési formáinak ismertetése következik. A politikailag motivált bűnelkövetés során az elkövető motivációja: vagy a véleménynyilvánítás szabadsága, vagy a demokratikus államberendezkedés és intézményei ellen irányul, vagy célja az erőszak kiterjesztése az ország területén, vagy a sértett/célszemély kiválasztása során annak vallási, politikai, szexuális orientációja, testi vagy szellemi adottságai alapján. Az extrémista bűncselekmények részhalmaza a politikailag motivált bűncselekményeknek. Az extrémista bűncselekményeknél megállapítható a tényállás, hogy az adott bűncselekmény az alkotmányos elvek és a szabad, demokratikus államberendezkedés ellen irányul.¹⁵

A szélsőjobboldal, ahogy korábban említésre került, a 60-as években jelent meg újra a második világháború után Németországban. 1964-ben alakult a Német Nemzeti-demokrata Párt (NPD), amelyet hosszas előkészítés után 2017-ben betiltottak. 2012-ben alakult a Jobboldaliak (Die Rechte) nevű párt, és 2013-ban jött létre a III. Út (III. Weg) nevű politikai formáció. Ez a három csoport funkcionál(t) bejegyzett pártként, mellettük még jelen vannak a szkinhead, neonáci, és az általánosságban vett jobboldali szubkultúrák, és jelen van az újjobboldali irányzat, amelynek legnagyobb és széles nemzetközi kapcsolathálóval rendelkező képviselője az Identitás Generáció nevű csoportosulás. Németországban is jelen van a jobboldali szervezeteket tömörítő Blood and Honour nemzetközi hálózat. A szélsőjobboldalhoz

¹⁵ Szövetségi Alkotmányvédelmi Hivatal 2021. év jelentés, Köln, 2020. pp. 24-25.
https://www.verfassungsschutz.de/SharedDocs/publikationen/DE/verfassungsschutzbericht/2022-06-07-verfassungsschutzbericht-2021.pdf?__blob=publicationFile&v=4
(Letöltés ideje: 2022. 09. 22.)

kapcsolódó legnagyobb visszhangot kiváltó bűncselekménysorozat (10 gyilkosság, 2 bombatámadás, 15 rablás, 43 gyilkossági kísérlet) a Nemzetiszocialista Földalatti Mozgalom (NSU) követte el. A szélsőjobboldalhoz köthető személyek döntően 25 év alatti férfiak, középszintű végzettséggel rendelkeznek, és társadalmi helyzetük problematikus. Ezek a tényezők alapját jelentik az irányukban végzett prevenció munkának.

A szélsőbaloldalon a hozzáköthető ideológia teljes tárháza (marxizmus-leninizmus, trockizmus, sztálinizmus, maoizmus stb.) megtalálható, és szinte mindegyikhez külön csoportok társulnak. A baloldali csoportok egy része a 60-as években kezdte meg működését, de a későbbiekben is (például 2000 után is) jöttek létre nagy létszámmal rendelkező szervezetek. Az ide tartozó szubkultúrához tartoznak olyan csoportok (gyűjtőnevek: autonomok), amelyek nem riadnak vissza az erőszaktól. Az elmúlt években a szélsőbaloldalhoz köthető erőszakos bűncselekmények meghaladják a szélsőjobboldalhoz köthető erőszakos bűncselekmények számát.¹⁶ A szélsőbaloldalhoz köthető személyek döntően 30 év alatti férfiak, akik jelentős része munkanélküli, és jelentős részük már többször követett el bűncselekményt.

A külföldi politikai ideológiához köthető szélsőséges csoportok döntően a kurd-török ellentét mentén jöttek létre, emellett természetesen a migráció folytán jelen vannak különböző közel- és távol-keleti gyökerű és politikai alapon szerveződő radikális csoportok. Hozzájuk kapcsolódik a „konfliktusátvitel-elmélet”, amely szerint a külföldön meglévő társadalmi és politikai konfliktus a migráció során az egyénnel együtt átkerül a migráció célterületére. Egy másik elmélet a migráció egyik elméletéhez hasonlóan a pull-push tényezőket kutatja a radikális viselkedés mögött. Push (elősegítő) faktornak tartja az elmélet az egyéni frusztrációt, az őket érintő idegenellenességet a fogadó társadalom részéről, a diszkriminációs tapasztalatokat, az élethelyzet kilátástalanságát. Pull (visszatartó) faktornak tartja az elmélet az új helyen való beilleszkedés igényét, és a család jövőbeli boldogulásának támogatására való törekvést. Esetükben a leggyakoribb a gyülekezési törvény (pld. nem engedélyezett tüntetések) és az egyesületekre vonatkozó törvény (pld. radikális ideológiájú szervezet civil szervezetként való álcázása) megsértése, valamint a rongálás, amikor az ellenségesnek tekintett csoporthoz köthető épület, vagy egyéb vagyontárgy kerül megrongálásra. A törökök és a kurdok csoportjait egyaránt jellemzi az ideológiai sokszínűség, amelynek során a jobb-, és különösen a baloldalhoz köthető politikai ideológiák teljes spektruma azonosítható. Az ide tartozó csoportok aktivitását nagyban meghatározzák a migráció kiinduló térségében történő események és politikai folyamatok.

Az iszlamizmussal foglalkozó részben, az iszlám vallás radikális célokra felhasználását elkülöníti az iszlám vallástól, és megjegyzi, hogy az iszlamizmus fogalmi meghatározása rendkívül nehéz. A könyv részletesen bemutatja a politikai iszlám XX. és XXI. századi történetét, a híresebb terrrorszervezeteket és politikai

¹⁶ Szövetségi Belügyminisztérium - Szövetségi Bünygyi Hivatal: Politikailag motivált bűncselekmények 2021 – szövetségi esetszámok, Berlin, 2022.
https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/downloads/DE/veroeffentlichungen/nachrichten/2022/pmk2021-factsheets.pdf;jsessionid=A5FAC174835BADD4FC7C13ED95F24060.1_cid340?__blob=publicationFile&v=2 (Letöltés ideje: 2022. 09. 22.)

mozgalmat, valamint azok németországi megjelenéseit. Az iszlamizmus németországi megjelenésével kapcsolatban a szerző gyakori példaként említi az országból Irakba és Szíriába, az ISIL/DAESH-hez harcolni kiutazók, és az onnan visszatértek helyzetét, amelyről a német Szövetségi Bűnügyi Hivatal külön elemzést is készített.¹⁷ Az iszlamizmus németországi kiváltó okairól kevés szó esik, viszont a radikalizáció általános okainak részletes kifejtése miatt nincs nagy hiányérzet ezzel kapcsolatban. A könyv későbbi részében megemlíti a Jénai Egyetem 2011-ben végzett felmérése, amely szerint a németországi muszlimok körében van egy olyan 15%-os réteg, amely mélyen vallásos, nyugatellenes, és nincs benne hajlandóság a társadalmi integrációra.¹⁸ Ez is bizonyítja, hogy a radikalizáció ezen formájának elemzése kifejezetten fontos, amelynek igényét a könyv is kihangsúlyozza.

Ezt követően a radikalizáció folyamatának leírása következik, amelynek során olyan elméletek kerülnek leírásra, amelyek az egyén motivációja mellett egy lehetséges csoporthoz csatlakozást követő radikalizációt is bemutatnak. Ennek fényében kifejtésre kerülnek: Porta, Bomm, Tuckmann, Moreland-Lavine, Klib, Moghaddam, Mc Cauley-Moshalenko, Wiktorowicz, Bouzar, Beelmann, Horgan elméletei. Ezeknek az elméleteknek részletes kifejtése és értékelése megérne egy külön tanulmányt a jövőben. Közös elem valamennyi elméletben, hogy a radikalizáció útjára lépett egyén számára a csoport valamilyen egyéni igény vagy vágykiélés lehetőségét adja, a csoportba belépés (amely egyéni döntés kérdése) valamilyen mértékben izolálja az egyént társadalomtól, a csoporttagok gerjesztik egymás radikalizációját, és minden egyes csoporttag alakítja a csoport működését, amely egy vagy több tényező (pld. erőszakspirál, ingerküszöb leszállítódása, mobilizáló esemény) következtében egyre nagyobb veszélyt jelenthet a társadalomra. A kézikönyv szerint az egyes társadalmi csoportok közötti konfliktus kialakulásának oka, hogy az egyik társadalmi csoport a másik csoportban saját identitását veszélyeztető tényezőt lát, ezért egy olyan ellenségképet kovácsol belőle, amelynek gyengítését, korlátozását, vagy akár elpusztítását is kilátásba helyezi, és célként jelöli meg. A csoportok felbomlásának okaiként a tag illúzióvesztésén, a csoporttagokban, a csoport működésében való csalódás mellett a könyv megemlíti a csoporttagsággal járó magas egyéni kockázatot (pld. büntetés, érvényesülési korlátok), és a másik csoporthoz való erősebb, a korábbi felülíró kötődés (pld. családalapítás) kialakulását.

Ezután a radikalizációhoz kapcsolódó kockázatelemzés tárgyalása következik, amely előfeltétele a prevenció módszertan megválasztásának. Az ide tartozó alfejezet kitér a kockázatelemzés nehézségére. Ezzel kapcsolatban tényezőként jelöli meg az információgyűjtéshez és feldolgozáshoz kapcsolódó nehézségeket, amelyek vezethetnek az egyes személyek motivációinak téves azonosításához, emellett elméleti problémaként jelöli meg, hogy problematikus meghatározni, hogy mit értünk radikális csoport alatt, és mikortól tekinthető egy egyén radikálisnak. A nehézségeken túl szó esik a radikalizmushoz vezető útról pszichológiai aspektusból. A kriminológia

¹⁷ Frindte-Böhnke-Kreikenbom-Wagner: A fiatal muszlimok élethelyzete, Berlin, 2011, Szövetségi Belügyminisztérium. https://ub01.uni-tuebingen.de/xmlui/bitstream/handle/10900/62849/junge_muslime.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Letöltés ideje: 2022. 09. 22.)

¹⁸ Szövetségi Bűnügyi Hivatal – Szövetségi Alkotmányvédelmi Hivatal – Hesseni Extrémizmus Elleni Információs és Kompetenciaközpont: Szíriába és Irakba kiutazók radikalizációs folyamata, Wiesbaden, 2016.

elméleteihez hasonlóan ebben a témakörben ismertetett teóriák között is vannak olyanok, amelyek az életrajzi vonatkozásokkal, pszichológiai vagy (neuro)biológiai tényezőkkel, vagy a szociális vagy a társadalmi környezettel magyarázzák a radikális magatartást. Ebben a kérdésben is megjelenik a könyvben a migrációelméletből¹⁹ átvett pull–epush faktorok megközelítése, a koordináta-rendszer használata (a tengelyek az erőszakra való hajlam és a békés viselkedés között húzódnak). A társadalmi környezettel magyarázó elméleteknél közlésre kerül néhány reprezentatív közvélemény-kutatás a német társadalomban megjelenő szélsőségekhez kapcsolódó attitűdökről. Ezek közül az egyik kifejti, hogy a német társadalom 16,5%-a táplál sovíniszta érzéseket, és 20% azok aránya, akik rendelkeznek idegenellenes attitűddel. Ezt követően különböző kockázatelemző modellek ismertetése következik. A politikailag motivált bűncselekményekkel kapcsolatban létezik a releváns személy és a veszélyeztető személy besorolás a kockázat elemzésnél. Fontos kockázatelemzési módszernek tekinthető Spriznak 1998-ban leírt modellje, amelyhez párosul a terrorizmus potenciál index, amelynek egyes indikátoraihoz kapcsolódnak olyan tényezők, amelyek megléte esetén a terrorcselekmény potenciális lehetősége növekszik. Ennek a modellnek az indikátorai: ellenséggép legitimációjának tagadása, erőszakossághoz való viszony, korábbi erőszakos cselekmények, racionális kockázatelemzés megléte vagy hiánya, nyomásgyakorlás célja, csoportok közötti verseny, aktivisták életkora, külső befolyásolás, sértettség- és üldözöttségérzet, erőszakorientált vezetők megléte vagy hiánya. Az egyes indikátorokhoz tartozó értékelésnél a modell azt veszi figyelembe, hogy van-e olyan hozzákapcsolódó információ, amely az adott kérdésben azt tükrözi, hogy a terrorcselekmény lehetőségét növeli vagy csökkenti az adott indikátor alapján. Az indikátorok mögé nézve tetten érhető a terrorizmus jelenségének összetettsége, erre példát jelent, hogy a korábbi erőszakos bűncselekmény nélkül is elképzelhető egy „váratlanul jelentkező” terrorcselekmény, mint ahogy a „magányos farkasok” esetében látható. Jelenleg is használatban van Németországban a VERA-2R kockázatelemző modell, amely számos tényezőt keresztül részletesen elemzi a radikális meggyőződést, az egyén viselkedését, élettörténetét és motivációját. A modell előnye, hogy olyan tényezőket is elemz, amelyek a terrorcselekmény kockázatát csökkentik.²⁰ A kockázatelemzés egyik fő szereplője és a kézikönyv kiadója a Szövetségi Bűnügyi Hivatal, amely a kockázatelemzési módszertan kidolgozásában együttműködik a Kölni Egyetemmel.²¹ Ez arra jelent példát, hogy a rendészeti szemléletet érdemes lehet kiegészíteni a tudományos szféra szemléletével bizonyos feladatok megoldásához.

Ezt követően a kézikönyv összegzi a németországi radikális személyek életrajzainak tapasztalatait. Az életrajzokban közös, hogy van egy diszfunkcionális család gyenge kommunikációval, amely nem ad biztos háttérrel az adott életkorban jelentkező kihívásokkal való megküzdésre, a negatív tapasztalatokkal rendelkező frusztrált egyén így könnyedén találhat el egy radikális ideológiát valló csoporthoz, amelyhez kötődhet, és terepet kap a radikális viselkedés elmélyítésére, kialakítására. A csoporttagsághoz párosulhat a kiválasztottságtudat, különösen akkor, ha a csoport toborzáskor szelektál a jelentkezők között. A csoporton belül a csoporttagok saját

¹⁹ HAUTZINGER Zoltán – HEGEDÜS Judit – KLENNER Zoltán: A migráció elmélete. Nemzeti Közszerzői Hivatal Rendészettudományi Kar, Budapest, 2014.
http://real.mtak.hu/16634/1/w207.bat_session%3D1164013711%26infile%3D%26sobj%3D8961%26cgimime%3Dapplication%252Fpdf (Letöltés ideje: 2022. 09. 22.)

²⁰ Az egyes tényezőket azok nagy létszáma miatt nem sorolom fel.

²¹ Szintén Kölnben található a Szövetségi Alkotmányvédelmi Hivatal központja.

példán keresztül élnek a meggyőzés, rábeszélés eszközével, vagy az ideológia (indoktrináció) „módszereivel” segítik elő egymás radikalizációját. A németországi radikálisok és az ámokfutó bűnözők életrajza között számos hasonlóság van. Az ámokfutó bűnözők életrajzában a visszahúzó, zárt viselkedés mellett erősen jelen van a meg nem értettség érzése, amelyhez paradox módon párosul egy barátságtalan viselkedés, valamint erős gyűlöletfantázia, esetleg fegyverfanatizmus. Ebben a részben külön kiemelésre kerül, hogy a terroristák körében nagy a pszichés zavarokkal rendelkezők aránya, annak ellenére, hogy ezt a toborzók nem nagyon szeretik, és igyekeznek megszüntetni.

Az extrémizmusprevenciót felvezető részben nagy hangsúlyt kap Horgan egyik tanulmánya, amelyben a csoportról való leválasztódás lehetséges módjait mutatja be. A tanulmány által bemutatott lehetőségek: térbeli eltávolodás, kommunikációból való kiesés, negatív személyes tapasztalat a többi taggal szemben, illúzióvesztés a csoport célja és a valóság kapcsolatának hiánya miatt, a politikai cél és a mozgalom gyakorlati működése közötti ellentmondás felfedezése (német szélsőjobboldal esetében gyakori az első csoportos „akció” után), igény másfajta életmódra, külső nyomás, pszichés, vagy egyéb egészségügyi problémák. Szintén a prevenció módszertanának tárgyalása előtt külön részt szentel a könyv az internet szerepének a radikalizációban és a prevencióban. Az internetet veszélyforrásként értékeli a könyv a rendkívül gyors információátvitel lehetősége miatt, amely jó terepet jelent a propaganda és az álhírek terjedésének. Emellett az internet egy, a hagyományostól eltérő valóságkonstrukciót szolgáltat a felhasználónak, amely teret engedhet a „mi és ők” narratívának, a csoportnyomás kialakításának, és az ellenség elleni agresszív fellépés audiovizuális bemutatásának. Emiatt a prevenció fontos terepének tekinti az egyes internetes destruktív tartalmak felismerésére való ránevelést, illetve a szülők, az állam, illetve a szolgáltatók szerepét az internetes tartalom megjelenítésében és annak szabályozásában.

A prevencióval foglalkozó rész elején leszögezésre kerül, hogy országosan egységes módszertan szükséges, és csak folyamatos politikai, tudományos, intézményi támogatás garantálhatja az eredményességet. A prevenció intézményesített gyakorlata 2005-től datálható Németországban, ekkor elsősorban az iszlamizmus témakörére irányult, és eleinte rendészeti, azon belül bűnmegelőzési szemlélettel párosult. Napjainkra viszont már a radikalizmus valamennyi formájára való fókuszálás igényével, állami támogatás mellett, minisztériumokon és civil szervezeteken átívelően zajlik az extrémizmusprevenció. A prevenció elméleti alapját jelenti Gordon 1983-ban íródott tanulmánya, amely szerint a prevenció első lépése a radikalizációs folyamat elemzése, a kockázati és visszatartó tényezők azonosítása, ezt követi a személyre szabott immunizációs stratégia kidolgozása, és annak a gyakorlatba való átültetése. A radikalizáció elemzése során Gordon szerint a fő tisztázandó kérdések, hogy mikortól indult el a radikalizáció, hogyan fejlődött tovább, mik a látens elemek, és perspektívikusan mire van lehetősége prevenciónak. Ennél az elemzési módszernél is előjön annak a problematikája, hogy meg lehet-e objektívan határozni, hogy milyen eseményektől, és mikortól tekintünk valakit radikálisnak, valamint mennyire megjósolható vagy befolyásolható egy ember magatartása a jövőben, különösképpen ismerve azt a múltat és annak személyiségformáló hatását, amely a radikális attitűd felé vezette. Természetesen az előbb leírt elméleti nehézségek mellett a tevékenység korlátait ismerve semmilyen esetben nem szabad lemondani egyetlenegy ember változásának lehetőségéről, még

akkor sem, ha a nem radikális személyek és a meg nem történt bűncselekmények száma nehezen monitorozható. A prevenció során külön hangsúly helyeződik a 12-16 éves korosztályra, amely különösen annak fényében meghatározó, hogy az országban az extrémizmus által érintett személyek jelentős része 20 és 30 év közötti. Rendészeti oldalról fontos szereplői a németországi extrémizmusprevenciónak a rendőrség mellett a szövetségi és a tartományi alkotmányvédelmi hivatalok, (amelyek a szélsőségek főbb megjelenési formáihoz biztosítanak „kiszállási programokat”), illetve a büntetés-végrehajtás.

A prevenció gyakorlatának tárgyalását az „univerzális”, tehát a teljes társadalomra kiterjedő extrémizmusprevencióval kezdi a könyv. Ennek a prevenciónak fő szereplői az állam és a civil társadalom. (Fontos kitétel, hogy Németországban a civil szervezetek a társadalmi folyamatok egyik fő alakító tényezői, ehhez van anyagi és intézményi háttérük is.) A civil társadalomnak is van felelőssége abban, hogy az előítéletek ellen fellépjen, segítsen azoknak, akiknek nehézséget okoz alapvető társas kompetenciák (empátia, konfliktuskezelés, döntési képesség, önértékelés) kialakítása és fenntartása, illetve segítő kezet nyújtson azoknak, akik társadalmi helyzetük és viselkedésük miatt erre rászorulnak. Az állam szerepe az extrémizmusprevencióban nehezen választható el a civil társadalom szerepétől, ugyanakkor az állam szerepe annyiban különbözik, hogy az állam a társadalom felhatalmazásával kap feladatot a társadalmi élet szervezésére és irányítására. Így az állam által irányított társadalompolitikának része a jogi környezet alakítása, a lakás- és munkaerőpiac szabályozása, a szociál- és oktatáspolitikai fenntartása, amelyek elsődleges terepei az egyéni szükségletek²² kielégítésének, amelynek következtében kevesebb az esély a radikalizáció elindulására. Az extrémizmusprevenció szempontjából az állam számára a társadalompolitika fenntartásán túl kiemelten fontos, hogy valóban el tudja-e érni a leszakadó rétegeket (pld. lakáshoz, munkához jutás elősegítése, megbecsülés üzenete), és oda tudja-e vinni a segítséget, ahol arra a legnagyobb szükség van. Ugyanakkor nem szabad túlértékelni az állam és a társadalom szerepét, amely kétségtelenül fontos, és az egyén identitásának fontos formálója a társadalmi közeg, viszont nem menti fel az egyén és a toborzók szerepét a radikalizációs folyamatban. Ezt aláhúzza a könyvben hivatkozott Scales és Leffert által írt tanulmány, amely az emberi fejlődés forrásait felosztotta külső és belső forrásokra. A fejlődés külső forrásainak tekinti a tanulmány a családi és iskolai közeget, a baráti kört és a társadalmi környezetet. Belső fejlődési forrásként értékeli a szerzőpáros az egyén értékrendjét, társas kompetenciáit, tanulási képességét és identitását. Ebből is látszik, hogy az „univerzális extrémizmusprevenció” nem lehet sikeres a kockázatos egyénekre és csoportokra koncentráló prevenciók tevékenység nélkül, viszont fontos prevenciók forma, mert a teljes társadalomhoz szól, és távol tarthat egyéneket a radikalizáció folyamatának megindulásától.

A „szelektív extrémizmusprevenció” célcsoportja, ahogy korábban említésre került, a radikalizáció által veszélyeztetett személyek, akik már elindultak a radikalizáció útján, de még (komoly) bűncselekményt nem követtek el. A prevenció ezen formájával kapcsolatban is felmerül kérdésként, hogy milyen ismertető jegyek alapján detektálható a radikális attitűd, illetve sikerül-e a segítséget időben odavinni,

²² BOLYKY Orsolya – SÁRIK Eszter: Bűnözői életutak a maslowi szükségelmélet tükrében. Kriminológiai Tanulmányok, 2019/3. pp. 186-210.

ahol a legnagyobb szükség van rá. A korábban említett radikalizációt elősegítő tényezők (szocializáció problémái, diszkriminációs tapasztalatok, problematikus élethelyzet) mellett a könyv radikalizációs ismertetőjegyként tekinti a demokráciaellenes kijelentéseket, az elutasító, provokatív viselkedést, a túlzott igazságkeresést és ideologizálást. Ennek felismerésében fontos szerepe van a családnak, az iskolának és az egyén szociális hálójának. Természetesen hiába a felismerés, ha, aki jelezhetné a problémát, nem tud, vagy nem mer, vagy esetleg nincs tudomása arról, hogy hol lehetne bejelentést tenni. A „szelektív extrémizmusprevenció” abban különbözik a bűnügyi prevenciótól, hogy nem kizárólag egy magatartásforma ellen lép fel, hanem az egyén orientációját és világgképét kívánja tartósan megváltoztatni. Ennek ellenére a „szelektív extrémizmusprevencióból” nem hiányozhat a rendészeti szemlélet, mint ahogy a pszichológiai megközelítés és a pedagógia, valamint a szociális munka eszköztára sem, a család és a szociális környezet támogatása mellett. A prevenció munkája első lépése, hogy megszakítsa, vagy legalább csökkentse a résztvevő kapcsolatát azzal a forrással, ahonnan a radikalizációja táplálkozik (pld. internet, radikális csoport, bántalmazó közeg). Ezt követően kaphat terepet az érdemi prevenció tevékenység. A prevenció során pszichológiai megközelítéssel és támogatással ki kell térni az egyén életútjára, kötődési mintáira, helyzetértékelési képességére, önbizalomszintjére és a valóságérzékelés módjára. Ebből kiindulva lehet formálni az egyén demokráciához és a többi társadalmi csoporthoz kapcsolódó attitűdjét, általános vitakultúráját, konfliktuskezelési stratégiáit, és empátiáját. Emellett a prevenció szintén fontos pillérének tekinthető a hiányzó ismeretek pótlása. Ez kiterjedhet az ellenségkép hitelesebb bemutatására (amely nagyban csökkentheti az iránta táplált agressziót), a társadalom működésével és lehetőségeivel kapcsolatos ismeretekre, illetve akár olyan tanulmányok felé (pld. a résztvevő képességeihez kapcsolódó szakma) terelésre, amely elősegíti az egyén számára a teljes perspektíva- és élethelyzet-váltást. A prevenció során az egyéni foglalkozások mellett fontosak a csoportos foglalkozások is. A csoportos foglalkozással kapcsolatban a könyv elképzelhetőnek tartja a napjainkban divatos workshop formát, amely kevésbé radikalizált egyének körében lehet eredményes. A „szelektív extrémizmusprevenció” nemcsak az egyénnel, hanem annak családjával, vagy a hozzákapcsolódó mikroközösséggel is foglalkozik, így nemcsak az egyén, hanem a környezete változását is megcélozza, ezzel tovább csökkenti a radikalizáció esetleges későbbi megújulását. Az előbbiekben leírt folyamatot számos tényező nehezíti. Egyik nehezítő tényező az a jogi környezet, amely az emberi szabadság védelmében korlátozza egy ember életébe való beavatkozást, ez a jogi filozófia egy szélsőséges esetben azt nehezíti az emberi jogok védelmére hivatkozva, hogy megelőzhető legyen egy olyan jövőbeli bűncselekmény, amely akár emberek életét és testi épségét veszélyeztetheti. Tehát jogi szempontból nagyon nehezen kötelezhető és alátámasztható az alany és szociális környezete a fent leírt prevenció munkában történő részvétele. Ennek ellenére több módja van annak, hogy az egyént érdekeltté tegyék a részvételben, ilyen például szociális juttatásokban való részesítés. Szintén nehézséget jelent, hogy a radikális viselkedésre szocializáló közeg támogassa, hogy egy tagja részt vegyen a prevenció munkában, amelynek során akár információkat adhat át, és precedenst jelenthet a csoportból való kilépésre. Szintén kérdéses, hogy a prevenció mit tud kezdeni azokkal az emberekkel, akik egyáltalán nem akarnak részt venni benne, viszont szükségük lenne rá. Elméleti és gyakorlati szempontból is fontos kérdés, hogy mikor tekinthető a prevenció munkája sikeresnek, és mi a helyzet a visszaesőkkel. Illetve a társadalompolitikához kapcsolódik az a kérdés, hogy támogatja-e az állam, hogy a

prevenációs munka eredményeképpen őszintén megváltozott egyén új szociális közegbe kerüljön, és ez az új közeg ne ítélje el őt múltjáért, illetve tiszta lappal induljon.

A „jelzés alapján történő extrémizmusprevenció” esetében a prevencióban résztvevő személy már követett el bűncselekményt. A prevenció ezen formája számos hasonlóságot mutat a „szelektív extrémizmusprevencióval”, ugyanakkor mélyebb munkát igényel, és a prevenció sikerét nehezítő tényezők hatványozottabban jelentkeznek. A preveniót megelőzi a bűnelkövetéshez (esetleges félbeszakítását követően) tartozó nyomozati eljárás és felelősségre vonás, amelynek eredményeképpen az egyén bekerülhet a büntetés-végrehajtási intézetbe, vagy éppen a büntetés (akár enyhítést jelentő) része lehet, hogy részt kell vennie az elkövetőnek az extrémizmusprevencióban. A „jelzés alapján történő extrémizmusprevenció” célcsoportjába tartoznak az elítélteken túl azok a személyek, akik börtönbüntetéssel nem járó bűncselekményeket követnek el, különös tekintettel azok a személyek, akiknél jó esély van arra, hogy egy radikális szubkultúráról, vagy csoportról leválaszthatók. (Történeti érdekesség, hogy az ellenségesnek tekintett csoportokról az emberek leválasztása az 1945 és 1990 közötti magyar állambiztonság számára is prioritás volt a levéltári források alapján.²³) A „jelzés alapján történő extrémizmusprevenció” célcsoportjába tartozók egy részénél fennállhat klinikai szintű elmezavar, amennyiben ennek megléte nem zárja ki az extrémizmusprevenció lehetőségét, ebben az esetben a prevenió nulladik lépése a megfelelő terápia és rehabilitáció. (Ezzel kapcsolatban is szintén fontos elméleti kérdés, hogy az ilyen terápia lehet-e sikeres börtönkörnyezetben, vagy abban a közegben, amely az egyén radikalizációjához hozzájárult.) Az extrémizmusprevenció ideje alatt a legfontosabb, hogy a résztvevő és a preveniót segítők között a bizalom kialakuljon, és a teljes folyamat alatt megmaradjon. Egy fontos dilemma, hogy mennyire szabad fellépni teljes mellszélességgel az egyén által vallott ideológia ellen, aminek felülírása a prevenió fontos része, ugyanakkor, ha az egyén kötődése az ideológiához erős, akkor a túlzott fellépés kontraproduktív lehet. Az egyén stabilizálását és a bizalom kialakítását követően a következő lépésben pszichoterápiás módszerekkel próbálják javítani a résztvevő emocionális világát, és az emberi kapcsolatokhoz, szociális helyzetéhez való viszonyulását. A cél az, hogy a résztvevő eljusson arra a tudatállapotról, hogy a szélsőséges ideológiához való kötődés gátolja őt a teljes élet és a boldogság felé vezető úton. A prevenió következő lépése egy reális jövőkép felvázolása, és az annak realizálásához kapcsolódó stratégia kidolgozása. A leírtak alapján felmerülhet, hogy kevés a különbség a „szelektív” és a „jelzés alapján történő extrémizmusprevenció” között, ezzel kapcsolatban az mondható el, hogy az utóbbi esetében jóval mélyebb és szerteágazóbb munkát (pld. indokolt esetben egy vallási ismeretekkel rendelkező szakember bevonása egy vallási alapú radikalizációban érintett egyénhez kapcsolódó munkába) igényel, amelynél a sikert veszélyeztető tényezők is hatványozottabban jelentkeznek. A „jelzés alapján történő extrémizmusprevenció” értékelésénél még nehezebb az eredményesség mérése és a hiteles kockázatelemzés megvalósítása, valamint fokozottan jelentkezik a minősített és személyes adatok kezelésének problematikája.

²³ TABAJDI Gábor: Bomlasztás. Jaffa Kiadó, Budapest, 2019.

A könyv közigazgatási szintekre bontva kitér az extrémizmusprevenció németországi gyakorlatára, természetesen a teljesség igénye nélkül. Az egyes példákat az alfejezetet író személyek kutatási területei nagyban inspirálták. Ennek során erősen kihangsúlyozásra kerül, hogy a koordináció és a különböző területi szintek és szervezetek együttműködése fontos ahhoz, hogy az extrémizmusprevenció sikeres lehessen.

A helyi szintű extrémizmusprevenció esetében Wolfsburg városának példáját hozza fel a könyv. Az alsó-szászországi város abból a szempontból különleges, hogy innét több muszlim vallású személy utazott ki a Közel-Keletre, hogy az Iszlám Állam kötelékében harcoljon, az ezzel kapcsolatban megkérdezett helyi mecset természetesen elhatárolódott a cselekedettől és a radikalizmustól. Wolfsburgban létrejött a Prevenció Részvénytársaság, amely felelős a prevencióért és annak végrehajtásáért. A szervezet koordinációs munkát végez a rendőrség, a büntetés-végrehajtás, az egyetemek, iskolák, az egyházak, a muszlim közösségek, a civil szervezetek és a közigazgatási szervek együttes bevonásával az extrémizmusprevenció érdekében. A gyakorlati prevenció munkát külön szervezeti egység látja el, egy másik részleg foglalkozik a továbbképzéssel, amelynek során a folyamatos kutatási tevékenység tapasztalataival képzik tovább azokat a személyeket, akik a prevenció gyakorlatát végzik. A szervezet másik része az ifjúság támogatásával foglalkozik. Ennek a szervezeti egységnek a léte reflektál arra a tényre, hogy a radikalizációban érintett személyek jelentős része tinédzser vagy fiatal felnőtt. Ehhez a szervezeti egységhez tartozók végzik a prevenció munkát iskolai keretek között. A korábban említett prevenció osztály, amely a prevenció iskolán kívüli részét végzi. A prevenció differenciáltságát mutatja, hogy külön részleg foglalkozik az esetmenedzsmenttel, amelyben külön-külön szervezeti egység foglalkozik a friss és az ambuláns esetekkel, amely az utógondozás terepe. Természetesen a helyi prevenció is szembesül azokkal a kihívásokkal, amelyekről már korábban szó esett. Helyi szinten fokozottan jelentkezik a hatása a németországi országhatáron belüli és országhatáron átvelő nagy volumenű migrációnak, amelynek következtében nehéz követni, hogy ki érkezett be az adott településre, illetve egy prevencióban részt vevő személlyel mi lesz, ha elköltözik az adott településről. Emiatt tartja fontosnak a könyv és az extrémizmusprevenció során a különböző területi szintek és intézmények közötti kommunikációt, amelynek előfeltétele egy egységes szaknyelv és módszertani megközelítés. Szintén nehézséget jelent az intézményekbe vetett bizalom hiányának lehetősége. Tehát nehéz elvárni egy saját problematikus helyzetét felismerő egyéntől, hogy jelentkezzen a problémájával egy olyan intézménynél, amely köztudottan kapcsolatban áll olyan intézményekkel, amelyek döntenek például a neki járó szociális támogatásról, és munkaerőpiaci helyzetét, lakáspiaci lehetőségeit kedvezőtlenül befolyásolhatják, vagy éppen a rendészeti szervek látókörébe hozhatják az illetőt. Ez egy olyan tényező, amely jól mutatja, hogy mennyire nehéz még helyi szinten is feltérképezni azokat, akiknek indokolt lenne a prevencióban való részvétele. Szintén nehézséget jelent, hogy nehéz felkészülni a prevenció intézményrendszerének egy olyan eseményre, amely váratlanul jelentkezik (pld. gazdasági válság, vagy irreguláris migrációs válság), és nagyban átformálja az adott területegység lakosságának társadalmi helyzetét, biztonságérzetét, és sok embert indíthatnak el a radikalizáció útján. Sajátos kérdést vet fel a helyi extrémizmusprevenció sikerének mérése, amely joggal merül fel, hiszen jelentős anyagi és humán erőforrást igényel, és egy esetleges tragédia megtörténtekor a társadalom egy része megkérdőjelezheti a prevenció és a benne részt vevő intézmények létjogosultságát. A helyi prevenció

sikere több lehetséges módon mérhető elméleti síkon. Egyik lehetséges értékelési szempont, hogy a prevenció tevékenység betölti-e feladatát, végzi-e a mindennapi munkát, foglalkozik-e az új esetekkel, és végzi-e a prevencióban már benne lévő személyek gondozását. Másik lehetséges értékelési szempont, hogy a prevenciót koordináló intézmény mennyire tudja hatékonyan fenntartani, és indokolt esetben bővíteni a működéséhez szükséges hálózatot. Szintén lehetséges mérési szempont lehet, hogy mennyire tudja a hozzá kapcsolódó társadalmi közeg számára megmagyarázni és kommunikálni a helyben lejátszódó, extrémizmushoz kapcsolódó eseményeket és folyamatokat. A felsorolt szempontok közül való választás nagyban meghatározza, hogy miként vélekedik egy adott egyén, vagy egy véleményt formáló intézmény az extrémizmusprevenció működésének sikeréről. Ezzel kapcsolatban egy fontos szempont, hogy nincs olyan dolog, amelyet ne lehetne, és ne kellene tudatosan fejleszteni. Az erre való szakmai igény és a hozzátartozó támogatás megvan a német kormányzat részéről, a kézikönyv ezt több ponton kihangsúlyozza. Természetesen az is egy fontos szempontnak tekinthető, hogy mint minden ember által alkotott folyamat, így az extrémizmusprevenció során is fennáll a hiba lehetősége, amely akár szándékosság nélkül is előjöhethet. Ennek egyik forrása, hogy akármekkora is legyen az információbőség és a szakmai felkészültség, viszont egy adott helyzetben a válaszadásra rendelkezésre álló idő korlátos.

A tartományi szinten végzett extrémizmusprevenció fő feladata a különböző szervezetek, szakterületek és a tudományos szféra közötti együttműködés megteremtésében, fenntartásában és fejlesztésében való segítségnyújtás, valamint az ehhez szükséges jogi háttér²⁴ biztosítása. A koordináló szerep mellett szintén fontos feladat a tartományi vezetés számára az extrémizmusprevencióhoz való kommunikáció, amelyhez kapcsolódóan fontos német sajátosság, hogy az egyes tartományok rendelkeznek saját médiával, amelyen keresztül lehetőség van a helyi lakosság felé hatékony kommunikációra. A tartományi extrémizmusprevencióra Hessen és Schleswig-Holstein tartomány gyakorlatát hozza példaként a kézikönyv. Schleswig-Holstein tartományban a belügyminisztérium alatt jött létre a Prevenció Tanács, amely tanácsadó pontokat üzemeltet. Az extrémizmus egyes formái gyakorlati megjelenésének megoszlása alapján a prevenció a szélsőjobboldalra és az iszlamistákra koncentrál elsősorban. Hessen tartományban szintén a tartományi belügyminisztérium alá tartozó tartományi rendőrség kötelékében jött létre az Extrémizmus Elleni Kompetencia Központ, amely a betölti a tartományi szervezeteken és szakterületeken átívelő koordináló szerepet. Ennél a tartománynál is az iszlamistákra és a szélsőjobboldaliakra koncentrál a prevenció tevékenység a tartomány biztonsági helyzetének megfelelően. A szélsőjobboldaliakra vonatkozó prevenció során tanácsadási és oktatási tevékenységen van a hangsúly. Az iszlamisták esetében a prevenció szakmai projektek mellett tájékoztató és figyelemfelhívó eseményeket (és workshopokat) ölel fel. A két tartomány példáján keresztül látható, hogy a prevenció munkában figyelemmel kell lenni a helyi sajátosságokra, és az extrémizmus valamennyi formájára kiterjedően és differenciáltan kell működtetni az extrémizmus egyes formáinál a prevenció gyakorlatot. A németországi tartományok extrémizmusprevenció gyakorlatának feltérképezése és eredményességének értékelése külön tanulmányt igényel.

²⁴ Németországban az egyes tartományok (16 db) saját kormánnyal és parlamenttel, amely korlátozottan, de rendelkeznek saját jogalkotási lehetőséggel.

Az extrémizmusprevenció szövetségi közigazgatási szintet érintő feladatainak tekinti a könyv: az illetékességi kérdések tisztázását, a stratégia kidolgozását és a végrehajtáshoz szükséges jogi és pénzügyi háttér biztosítását, a végrehajtás során való koordinációt és a folyamatos ellenőrzést. Ezen feladatok elvégzése mellett a szövetségi kormányzat számos programot indított, amelyek érintették az extrémizmusprevenció területét. Ezen programok közül voltak és vannak olyanok, amelyek direkt módon az extrémizmusprevencióra koncentrálnak, és vannak olyanok, amelyeknek csak egy szeletét jelenti az extrémizmusprevenció. A szövetségi programok az idő előrehaladtával egyre direkterre koncentrálnak az extrémizmusprevencióhoz kapcsolódó társadalompolitikára. Az első program, az Akcióterv az agresszió és az erőszak ellen névre hallgatott, amely 1992 és 1997 között került végrehajtásra. Ezt követte a 2001 és 2006 közötti Munkaprogram, a demokráciáért és a toleranciáért program, amely már direkt módon foglalkozott az antiszemitizmussal, a jobboldali radikalizációval és az idegenellenességgel. 2007 és 2010 között kerültek realizálásra „A sokszínűség jót tesz”, és a „Kompetencia a demokráciáért” nevű programok. 2010-ben indultak el az „Összetartozás a társadalmi részvételen keresztül” és a „Demokráciában élni” nevű programok, amelyek a közelmúltban értek véget. 2011 és 2014 között zajlott a „Toleranciát Támogató” és a „Demokráciát Támogató” nevű programok. Az idő előrehaladásával egyre általánosabban fogalmazó program nevek mögött komoly pénzalapok álltak, és jellemzően a települési közigazgatási szint kapta meg a kompetenciát arra, hogy eldöntse, hogy a pénzt milyen helyi fejlesztésre használja fel. Természetesen a helyi fejlesztésre felhasználás egyik lehetséges formája volt az extrémizmusprevenció, viszont a felhasználás társadalompolitikához való kapcsolódása miatt valamennyi felhasználási forma esetében az extrémizmusprevenció elősegítése megtörténik, amelyet szavatolnak az egyes programok végrehajtásához kapcsolódó ellenőrzési folyamatokat is. Szövetségi kezdeményezésre jöttek létre minden tartományban a Demokrácia Központ nevű intézmények, amelyek felelősek a prevenció munkáinak gyakorlatiáért, és a hozzá tartozó feladatok koordinációjáért. Ezek mellett az extrémizmusprevenció elősegítése érdekében jött létre négy Kompetencia Központ, amely 30 hálózat koordinálását végzi. Ezeknek a programoknak és az extrémizmusprevenciónak egyik fő kormányzati háttérintézménye a Szövetségi Belügyminisztérium és a Családügyi Minisztérium, illetve a végrehajtásban a tartományi illetékes minisztériumok, amelyek a föderális német közigazgatási berendezés miatt akár saját kezdeményezéseket is tehetnek.

Összegzés

A Németországban 2020-ban íródott Extrémizmusprevenció kézikönyve áttekinti az ország szélsőséges csoportjait, a radikalizáció folyamatának elméleti hátterét és az extrémizmusprevenció gyakorlatát. A radikalizáció folyamata elméleti hátterének ismertetésénél kihangsúlyozásra kerül, hogy a szélsőséges gondolatvilághoz kapcsolódás és az abban való elmélyedés számos módon lehetséges, amelyre a prevenció munkájának és a kockázatelemzésnek fokozottan figyelemmel kell lennie. A kézikönyv a prevenció tevékenység három fajtáját különbözteti meg annak fényében, hogy a prevencióban résztvevő mennyire került mély kapcsolatba a szélsőséges ideológiával. Ennek megfelelően a könyv megkülönbözteti az „univerzális”, „szelektív” és „jelzés (múltban meglévő bűncselekmény) alapján történő extrémizmusprevenciót”, amelyeknek elméleti hátterét részletesen kifejti. A

prevenció gyakorlatával kapcsolatban (a neheztől tényezőkre is kitérve) a könyv kifejti a helyi, tartományi és országos közigazgatási szinten végzett extrémizmusprevenció feladatait és jelenlegi gyakorlatát néhány példán keresztül. A kézikönyv szemlélete és a benne leírt szempontok jó alapot jelenthetnek a magyarországi radikalizáció elleni fellépés tökéletesítéséhez és egy jövőbeli stratégia kialakításához.

Felhasznált irodalom:

- <https://www.bpb.de/kurz-knapp/lexika/handwoerterbuch-politisches-system/202194/terrorismus/> (Letöltés ideje: 2022. 09. 22.)
- Jelentés a szövetségi kormánynak az NSU felderítésének tapasztalatairól, Szövetségi Belügyminisztérium, Berlin, 2013.
https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/downloads/DE/veroeffentlichungen/themen/sicherheit/bericht-nsu.pdf;jsessionid=4BF7D6D73A4A0599C3911C28B27DCE6D.2_cid340?__blob=publicationFile&v=3 (Letöltés ideje: 2022. 09. 22.)
- https://www.dhpol.de/die_hochschule/hochschulbibliothek/kataloge_datenbank/en.php (Letöltés ideje: 2022. 09. 22.)
- FINSZTER Géza: Változó rendészet és a rendészettudomány. In: GAÁL Gyula – HAUTZINGER Zoltán (Szerk.): A rendészettudomány határkövei II. Válogatás a Pécsi Határőr Tudományos Közlemények második évtizedéből. Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport, Pécs, 2022. pp. 45-53.
- Közigazgatási Főiskola: Titkosszolgálati képzések.
https://www.hsbund.de/DE/01_Hochschule/25_Fachbereiche/08_Nachrichtendienste/nachrichtendienste-node.html (Letöltés ideje: 2022. 09. 22.)
- Közigazgatási Főiskola: W referatúra-publikációk terrorizmus és extrémizmus kutatás témájában. https://www.hsbund.de/DE/01_Hochschule/30_Zentrale_Hochschulverwaltung/15_Referat_W/40_Publikationen/20_Schriften_Extremismus_Terrorismus/Schriften_Extremismus_Terrorismus-node.html (Letöltés ideje: 2022. 09. 22.)
- BEELMANN, Andreas – MICHELSEN, Danny (Szerk.): Jobboldali extrémizmus, demokrácia, társadalmi integráció – interdiszciplináris viták és kutatási trendek. Springer Kiadó, Wiesbaden, 2022. ISBN 978-3-658-35563-0.
- BÖDŐK Gergely: Vörös- és fehérterror Magyarországon (1919–1921). Eszterházy Károly Egyetem Történelemtudományi Doktori Iskola, Eger, 2018.
- BELOVICS Ervin: Az állami vádemelés jellegzetességei a terrorcselekményekkel kapcsolatos büntetőeljárásokban. “Az extrémizmus és a terrorizmus” című konferencia, Moszkva, 2019.

- GRAJ CZIÁR István – TÓTH András: Válság és változás: utak a jobboldali radikalizmushoz. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2012. ISBN: 9789632365329
- KIS-BENEDEK József: Dzsihadizmus, radikalizmus, terrorizmus. HM Zrínyi Nonprofit Kft. Budapest, 2016.
- BÉRES János: Napjaink muszlim terrorizmusának gyökerei és visszaszorításának lehetőségei, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2008. <https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/20.500.12944/12111/Teljes%20sz%c3%b6veg%21?sequence=1&isAllowed=y> (Letöltés ideje: 2022. 09. 22.)
- SOMODI Zoltán: Hogyan kerülhető el a magyarországi börtönislamizáció? Terror&Elhárítás, 2017/3. http://tek.gov.hu/tt_pdf/6.%20%C3%A9vfolyam%203.%20sz%C3%A1m.pdf (Letöltés ideje: 2022. 09. 22.)
- BOROSS Zsigmond Attila: Extrémizmus – terrorizmus (avagy a politikai szélsőség útja a terrorcselekményig Magyarországon). Terror&Elhárítás, 2013/1. http://tek.gov.hu/tt_pdf/2.%20%C3%A9vfolyam%201.%20sz%C3%A1m.pdf#page=126 (Letöltés ideje: 2022. 09. 22.)
- Szövetségi Alkotmányvédelmi Hivatal 2021. év jelentés, Köln, 2020. pp. 24-25. https://www.verfassungsschutz.de/SharedDocs/publikationen/DE/verfassungsschutzberichte/2022-06-07-verfassungsschutzbericht-2021.pdf?__blob=publicationFile&v=4 (Letöltés ideje: 2022. 09. 22.)
- Szövetségi Belügyminisztérium – Szövetségi Bűnügyi Hivatal: Politikailag motivált bűncselekmények 2021 – szövetségi esetszámok, Berlin, 2022. https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/downloads/DE/veroeffentlichungen/nachrichten/2022/pmk2021-factsheets.pdf;jsessionid=A5FAC174835BADD4FC7C13ED95F24060.1_cid340?__blob=publicationFile&v=2 (Letöltés ideje: 2022. 09. 22.)
- FRINDTE – BÖHNKE – KREIKENBOM – WAGNER: A fiatal muszlimok élethelyzete. Szövetségi Belügyminisztérium, Berlin, 2011. https://ub01.uni-tuebingen.de/xmlui/bitstream/handle/10900/62849/junge_muslime.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Letöltés ideje: 2022. 09. 22.)
- Szövetségi Bűnügyi Hivatal – Szövetségi Alkotmányvédelmi Hivatal: Hesseni Extrémizmus Elleni Információs és Kompetenciaközpont: Szíriába és Irakba kiutazók radikalizációs folyamata. Wiesbaden, 2016.
- HAUTZINGER Zoltán – HEGEDÜS Judit – KLENNER Zoltán: A migráció elmélete. Nemzeti Közsolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar, Budapest, 2014. http://real.mtak.hu/16634/1/w207.bat_session%3D1164013711%26infile%3D%26sobj%3D8961%26cgimime%3Dapplication%252Fpdf (Letöltés ideje: 2022. 09. 22.)
- BOLYKY Orsolya – SÁRIK Eszter: Bűnözői életutak a maslowi szükségelmélet tükrében. Kriminológiai Tanulmányok, 2019/3. pp. 186-210.
- TABAJDI Gábor: Bomlasztás. Jaffa Kiadó, Budapest, 2019.

A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Tudományos Tanácsa (a továbbiakban: TT), valamint a Nemzeti Közszerületi Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar katonai nemzetbiztonsági kibertér műveleti szakcsoportja rendezésében 2022. október 04-én „Katonai Kibertér 2022” tudományos – szakmai konferencia került megrendezésre a Honvéd Kulturális Központ Stefánia Palota konferenciatermében, amelynek védnöke Oroszi Zsolt vezérőrnagy, a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat főigazgató-helyettese volt. A konferencia része volt az Európai Hálózatbiztonsági Ügynökség¹ (ENISA) kibertérbiztonsági hónap rendezvényeinek.

Dr. Kenedli Tamás ezredes, a TT titkára köszöntőjében elmondta, hogy a rendezvény célja olyan tudományos-szakmai fórum biztosítása, amelynek keretében a katonai kibertérbiztonság és az ahhoz közvetlenül csatlakozó területeken dolgozó szakemberek, kutatók meg tudják osztani a katonai kibertér aktuális kérdéseivel kapcsolatos tapasztalataikat, eredményeiket. Kihangsúlyozásra került a beszédben, hogy az elmúlt két évben a szervezőbizottság részéről ez a negyedik konferencia a témában, ami a kibertérben zajló események kiemelt szerepét mutatja.

Dr. Krasznay Csaba „Nem hagyományos hatalmi képességek – a digitális világrend” címmel tartott előadást. Gondolatébresztőként elmondta, hogy a hardver kínai, a szoftver rajta amerikai. Ha egy rövid mondatban kellene megfogalmazni, hogy Európa, és benne Magyarország digitális szuverenitása szempontjából mi a XXI. század egyik legaggasztóbb trendje, akkor valószínűleg a legtöbb technológiával foglalkozó szakember ezt mondaná. De természetesen, ha ezt a mondatot elkezdjük kibővíteni és a valós összefüggések mélyére ásni, akkor a helyzet nem ennyire fekete vagy fehér. Kivéve, hogy Európának és benne Magyarországnak ténylegesen kicsi és egyre szűkülő tere van a negyedik ipari forradalom alapjait jelentő technológiák kialakításában.

Nem véletlen, hogy az Európai Bizottság 2020-ban megválasztott új vezetőinek politikai programjában kiemelt szerepet kapott Európa digitális függetlenségének visszaszerzése. A politikai célok mögött valós, jól felismert geostratégiai érdekek állnak, megvalósításuk azonban nem triviális, köszönhetően a több évtizedes lemaradásnak, valamint a gazdasági megfontolások miatt Ázsiába kiszervezett

¹ ENISA – European Network Information and Security Agency – Európai Hálózatbiztonsági Ügynökség.

gyártásnak, és elsősorban az USA irányába történő sikeres „agyelszívásnak”. Komoly kihívás tehát Európa vezetőinek az, hogyan lehet a trendeket megfordítani, hol lehetnek a beavatkozási pontok? Különösen egy olyan helyzetben, amikor mind az Egyesült Államok, mind Kína arra törekszik, hogy az Európai Uniót, illetve annak egyes országait saját érdekei szerint mozgassa, csorbítva ezzel az önálló mozgáster kialakításának lehetőségét. Az USA ezt a multilaterális kapcsolatok helyreállításával, megerősítésével, Kína pedig a látszólag kedvező befektetési megállapodásokkal kívánja elérni. A technológiai versengés valós tétjét az orosz-ukrán háború tapasztalatain lehet igazán jól felmérni. Oroszország elzárása a legfejlettebb nyugati technológiától valószínűleg évtizedekkel veti vissza az orosz gazdaságot, a kínai technológiákhoz való hozzájutás azonban kiutat jelenthet a szankciókból. Az egyelőre a jövő titka, hogy mi fog történni, a háborúnak azonban ez a nézőpontja is különös figyelmet érdemel.

Dr. Pál-Orosz Piroska alezredes „Attribúció – téves attribúció a kibertérben” című előadása a kibertérben bekövetkező kártékony események egyik sajátos aspektusára kívánta felhívni a figyelmet.

A szakmai berkekben attribúcióként jelölt, nemzetközi jogi kifejezéssel betudásnak nevezett cselekmény az államfelelősségi rendszer egyik alapeleme. A betudásra fókuszálva az előadó ismertette az államfelelősségi rendszert, elmondta, hogy milyen eltérések vannak a nemzetközi jogi és a büntetőjogi megítélések között. Bemutatta az államfelelősségi rendszerben a sérelmet szenvedő állam lehetséges lépéseit, szemléletes példákat is hozva erre az elmúlt évekből.

Kitért arra a közvélekedésre, hogy a nemzetközi jogérvényesítés a betudás lehetetlensége miatt a kibertérrel érintően nem lehetséges. Ezt a nézetet cáfolva szemléltető példaként hozta fel az Északi Áramlat gázvezetékén történt robbanásokat, analógiaként bemutatva, hogy a betudás a fizikai térben sem egyszerű, bonyolultsága nem a kibertérhez kötődik.

A téves betudást érintően beszélt a szándékosan megtévesztő, úgynevezett „false flag” műveletek megítéléséről, illetve a tévedés jogi következményeiről. Az előadás végén az Olympic Destroyer Maleware 2018-as, és a Turla 2019-es téves betudását ismertette.

Dr. Kassai Károly ezredes „A katonai kibertér műveletek fejlődése – hosszú és rögzös még az út...” címmel tartott előadást. Az Európai Hálózatbiztonsági Ügynökség 2021-es fenyegetéslistája², vagy a NATO főtitkár 2022-es évről szóló jelentése³ igazolja, hogy napjaink biztonsági trendjei közé nem sorolható a modern kibertér-fenyegetések csökkenése.

Hazánkban az elektronikus információbiztonságot meghatározó törvény és majd tucatszámú végrehajtási rendelete, illetve a meghatározott nemzeti felelősségi rend *felrajzolja a nemzeti követelményeket, kijelöli az állami és önkormányzati működés*

² ENISA Threat Landscape 2021, https://www.enisa.europa.eu/publications/etl-2021/enisa-threat-landscape-2021-2022-final_hu.pdf (Letöltés ideje: 2022. 12. 12.)

³ NATO SECGEN Annual Report 2022

szempontjából legfontosabb feladatokat. Emellett a katonai feladatok végrehajtása a kibertérben is felelősségeket ró a fegyveres erőkre.

Szervezeti szempontból tekintve, 2016-ban megkezdődött a KNBSZ Kibertér Művelési Központ fejlesztése, 2022-től megjelent az MH Kiber- és Információs Művelési Központ, illetve 2023. évben megalakult az MH Kiberművelési Parancsnokság.

Jogsabályok vonalán a honvédelemről szóló törvény 2018-tól *a kibertér művelési területként azonosítja és kijelöli az alapvető kibertér műveleteket.* Emellett szükség van *a kibertér műveletek katonai műveletekbe történő integrálásába,* ami nehéz, aprólékos művelettervezői, technikai és művelési felkészülési és műveletirányítási feladatokat jelent, amelynek nélkülözhetetlen alapja a képzés és gyakorlás.

Fontos feladat a honvédelmi elektronikus információs rendszerek üzemeltetési, biztonsági és kibervédelmi szakfeladatainak szakszerű határolása és kapcsolódási pontok jó helyen történő illesztése. Pontosán definiálni kell a védelmi kibertér művelési feladatok tartalmát és határfelületeit az elektronikus információbiztonsági eseménykezeléssel, valamint a hagyományos katonai művelési feladatok mintájára ki kell alakítani az offenzív kibertér műveletek tervezéséhez, végrehajtásához szükséges előkészítő és háttértámogató szakfeladatokat, mely tekintetben *nem nélkülözhető a katonai nemzetbiztonsági erőforrások helyes illesztése.*

Az idézettek igazolják a címben szereplő „hosszú és rögzös még az út...” gondolat igazát.

Dr. Kucsera Erika alezredes „A honvédelmi ágazat eseménykezelési és sérülékenységvizsgálati aktualitásai” című előadásában a honvédelmi ágazati eseménykezelés és sérülékenységvizsgálat specialitásait, azok kapcsolódásait mutatta be. A honvédelmi ágazati szereplők kiberbiztonságának magas szinten tartása, mind nemzetbiztonsági, mind pedig honvédelmi szempontból kiemelt feladat. A magas rendelkezésre állással biztosított, gyors beavatkozást, reagálást, kárenyhítést biztosító ágazati eseménykezelés a kibervédelmi tevékenység egyik pillére.

A honvédelmi ágazati szakmai struktúrába szervezett eseménykezelő központok és eseménykezelő szervezetek, szereplők szabályozott tevékenységével biztosítható hatékonyan a honvédelmi ágazati ügyfélkör elektronikus információs rendszereinek kiberbiztonsági védelme. Az elvárt védelmi folyamat felöleli a prevenciót, a fenyegetettség-elemzést, a biztonsági események, a támadási kísérletek vizsgálatát, elemzését, az aktív kárcsökkentő tevékenységek végzését és a tapasztalatok feldolgozását.

A számos, egymásra épülő preventív tevékenység közül kiemelt fontosságú a magasan képzett szakállomány által végrehajtott sérülékenységvizsgálat. A sérülékenységvizsgálat az elektronikus információs rendszereket érintő fenyegetettségek feltárásával a biztonsági események megelőzésének alapköve, amely a rendszer gyenge pontjainak azonosításával, a sérülékenységek kiküszöbölése céljából megoldási javaslatok biztosításával valósul meg a honvédelmi ágazat

vonatkozásában. A védelem hatékonyságát növeli, ha az említett szakterület hatékony együttműködésben tevékenykedik a honvédelmi ágazati eseménykezelő szervezettel.

A honvédelmi ágazatban tapasztalható támadások száma nő, a káros tevékenységek mind kifinomultabban kerülnek kivitelezésre, így a szakterületen továbbra is elvárás a szabályozott, visszaellenőrizhető, gyors, hatékony feladatvégrehajtás, valamint a védelmi és detektálási képességek folyamatos fejlesztési követelménye.

Vörös Gyula alezredes a „Belső ellenség” előadásában elmondta, hogy a kiberbiztonsági hónapot minden év októberében tartják, amihez ez a konferencia is csatlakozik, azt azonban kevesen ismerik, hogy a belső fenyegetés hónapja a szeptember. A mai korszerű technikák mellett, ahol egymással párhuzamos felügyeleti és biztonsági rendszerek védik az adatainkat, felismerik a legkisebb technikai anomáliát, ott van az ember, aki szabad akarattal rendelkező érzelmi lény, és az intelligenciája révén képes új információk, új összefüggések alkotására, illetve az általa ismert információk megosztását alapvetően saját belső – sokszor nehezen kiszámítható és ellenőrizhető – motivációi alapján teszi.

A bennfentes fenyegetés az a lehetőség, amikor egy hozzáféréssel rendelkező felhasználó a jogosultságait felhasználva kárt okoz a szervezetben. Ez a kár lehet rosszindulatú, önkényes vagy nem szándékos cselekmény, ami károsan befolyásolja a szervezet tevékenységét, annak adatai, személyzete vagy létesítményei integritását, bizalmasságát és elérhetőségét. A Kiber- és Infrastruktúra-biztonsági Ügynökség (CISA)⁴ a bennfentes fenyegetést úgy határozza meg, mint azt a fenyegetést, hogy egy bennfentes szándékosan vagy akaratlanul arra használja fel felhatalmazott hozzáférést, hogy kárt tegyen a működésében, erőforrásaiban, személyzetében, létesítményeiben, információiban, eszközeiben, hálózataiban, vagy rendszerében. Ez a fenyegetés kémkedés, terrorizmus, jogosulatlan információközlés, korrupció, így a nemzetközi szervezett bűnözésben való részvétel, szabotázs, munkahelyi erőszak formájában, a szervezetet ért kárként valósulhat meg. Az erőforrások vagy képességek szándékos vagy nem szándékos elvesztése vagy kihasználása is ebbe a körbe tartozik.

A DTEX Systems kiadott egy jelentést, amely az ipari kémkedési incidensek számának jelentős növekedését és a rendkívül rosszindulatú bennfentes személy által jelentett belső fenyegetés megjelenését azonosítja, és bizonyítékot szolgáltat arra vonatkozóan, hogy a távmunkára való hirtelen átállás közvetlenül hozzájárult az emberi magatartások változásához, ami jelentős szervezeti kockázatot jelent. 2021-ben 72%-kal nőtt a bennfentes fenyegetésekkel kapcsolatos incidensek száma. A bíróságra került esetek 42%-a adatlopás volt, beleértve az ipari kémkedéssel kapcsolatos incidenseket, amelyek üzleti titkok, forráskód ellopásához és külföldi kapcsolatokkal való aktív összejátszáshoz kapcsolódnak. A szervezetek 56%-ánál fordult elő bennfentes adatlopás, amely abból fakadt, hogy az alkalmazottak kiléptek a cégből vagy csatlakoztak a céghez.⁵

⁴ CISA – Cybersecurity and Infrastructure Security Agency – Kiber- és Infrastruktúra-biztonsági Ügynökség.

⁵ DTEX 2022 Insider Risk Report, <https://www2.dtexsystems.com/2022-insider-risk-report> (Letöltés ideje: 2022. 12. 12.)

A potenciális bennfentes fenyegetések felderítése és azonosítása emberi és technológiai elemeket is igényel. A szervezet saját személyzete felbecsülhetetlen értékű erőforrás az aggodalomra okot adó viselkedések megfigyeléséhez, csakúgy, mint az egyénhez közel állók, például a család, a barátok és a munkatársak. A szervezeten belüli emberek gyakran megértik az egyén életének eseményeit és a kapcsolódó stressztényezőket, és kontextusba tudják helyezni a vonatkozó viselkedéseket.

Csunyó Noémi hadnagy „Kibertéri kockázatok közgazdasági aspektusból megközelítve” című előadásában a kibertéri kockázatok gazdaságra és geopolitikai kapcsolatokra gyakorolt hatásaira hívta fel a figyelmet. Felvázolta, hogy a digitális és tudásalapú gazdaság a gazdasági növekedés egyik fő mozgatórugójává vált, amely jelentős GDP-hez történő hozzájárulással is társul. Ugyanakkor a technológiai fejlettség terén fennálló különbségek növekvő ellentéteket és versengést generálnak a nagyhatalmak között, amely verseny leginkább az Amerikai Egyesült Államok és a Kínai Népköztársaság között éleződött ki az elmúlt időszakban.

A technológiai fejlesztések maguk után vonják a katonai kiberképességek fokozását, ami növeli a technológia használatával történő fegyverkezés kockázatát, valamint hozzájárul a geopolitikai pozíciók átrendeződéséhez. Ezen felül a modernizációs stratégiák több kiberbiztonsági kockázatot rejtenek magukban, amelyben mind a vállalati, mind az állami szféra kitettsége számottevőnek bizonyul.

A kibertéri fenyegetettség kapcsán említésre kerültek a Kínához és Oroszországhoz köthető trendek, amely két ország részéről az elmúlt időszakban növekvő aktivitás volt megfigyelhető, a növekvő fejlettségnek és egyre kifinomultabb technikáknak köszönhetően pedig a kibertámadások hatásai is egyre jelentősebbek. A támadások a kiber- és fizikai térben jelentkező károk mellett hangsúlyos mértékben befolyásolják a biztonságpolitikai, gazdasági és technológiai tendenciákat, illetve a politikai és gazdasági kapcsolatok jövőbeli alakulását.

Karászi Olivér főhadnagy „OSINT–PAI reláció és lehetséges katonai alkalmazása” című előadása során a nyílt forrású hírszerzés (OSINT⁶) és a publikusan elérhető információk (PAI⁷) relációja és ezek katonai alkalmazása volt a téma. Az OSINT során egy témával, csoporttal, személlyel vagy entitással kapcsolatos, publikusan elérhető forrásokat használunk az információk összegyűjtéséhez. Ehhez a publikusan elérhető források széles spektrumát használjuk, beleértve az internet különböző rétegeit. A publikusan elérhető információk egy komponense a teljes információknak vagy adatnak, amelyet felhasználnak az elemzésekhez vagy az információk igény kielégítéséhez, ez azonban önmagában nem kész információ vagy elemzés. Nem minden publikusan elérhető információ válik majd nyílt forrású információelemzéssé, így mondhatjuk, hogy a PAI táplálja az OSINT-ot. A PAI önmagában állva csupán adat, nem tudás. Az OSINT és PAI kapcsán számos előny és hátrány felsorolható. Ezek közül a legszignifikánsabb előnyök azok, hogy a tevékenység legális, olcsóbb, és kevésbé merev, mint egy titkos adatgyűjtés, továbbá átfogó képet adhat a hírigényünk kapcsán. Hátrányként említhető viszont a hatalmas adathalmaz, amiben a keresést végre kell hajtani, az információ gyakori torzulása

⁶ OSINT – Open Source Intelligence – nyílt forrású hírszerzés.

⁷ PAI – Publicly Available Information – publikusan elérhető információk

valamint, hogy folyamatos dezinformációs kísérletek nehezítik a releváns információk kinyerését. A nyelvi eltérések és a megfelelő szaktudás hiányában pedig nehézkes és időigényes folyamatról beszélhetünk. Alkalmazásuk kapcsán fontos megemlíteni, hogy szinte minden nemzetbiztonsági szolgálat végez OSINT tevékenységet, és rendelkezik PAI-képességekkel. Katonai alkalmazás tekintetében ezek kiindulási pontot biztosíthatnak főként információszegény környezetben, és ott, ahol a nyelvi nehézségek is hátráltatják a döntéshozatalt. Fenyegetéseket és kockázatokat fedhetnek fel, segíthetik a tervezési folyamatokat, és aktuális helyzetképet adhatnak, és a legfontosabb az, hogy támogatják az összforrású elemzést (All-Source Intelligence).

Visky Gábor alezredes „Gyártóspecifikus kommunikációs protokollok kiberbiztonsága” című előadásában elmondta, hogy az utolsó évtizedek során egyre gyorsuló és szerteágazóbb digitalizáció figyelhető meg az ipari szektorban. Bár az egyre magasabb automatizáltság kétségtelenül fokozza a gyártás hatékonyságát és az üzembiztonságot, a piaci nyomás miatt azonban a vezérlőeszközök gyártói gyakran figyelmen kívül hagyják a termékek kibertámadásokkal szembeni ellenálló képességét.

A gyártók az alkalmazott kommunikációs protokollok kiválasztása során gyakran saját fejlesztésű protokollt alkalmaznak, ezzel biztosítva piaci pozíciójukat, valamint gyártói kizárólagosságukat egy-egy rendszeren belül. A gyártóspecifikus kommunikációs protokollok fejlesztői egy egyensúlyi állapot elérésére törekednek, azáltal, hogy a protokoll megfeleljen az ipar elvárásainak, ugyanakkor a lehető legegyszerűbbek legyenek mind az implementálás, mind a felépítés szempontjából, ezáltal a kommunikáció biztonsága, sérülékenységi felületek csökkentése szintén áldozatául esik.

Fenti állításokat a Wärtsilä Corporation által fejlesztett kommunikációs protokoll analízise is alátámasztja. A Transmission Control Protocol-ra (TCP) épülő alkalmazásszintű protokoll a kommunikáció során a szenzorok által generált adatokat egy gyártóspecifikus fejléccel ellátva, nyílt formában továbbítja, teret adva a különböző támadási formáknak, ideértve a közbeékelődéses, az ismétlésen alapuló és befecskendezéses támadásoknak. A kommunikáció nem védett a lehallgatással vagy az utólagos elemzéssel szemben sem.

Tóth Rebeka hadnagy az „OSINT technikák phishing támadásokhoz a technikai oldalról megközelítve” című előadásában kihangsúlyozta, hogy napjainkban egyre jobban elterjedtek az adathalász, más néven phishing támadások. A phishing egy olyan típusú social engineering támadás, amelyet gyakran használnak felhasználói adatok, például bejelentkezési adatok és hitelkártyaszámok ellopására. Ez akkor történik, amikor egy támadó megbízható személynek álcázva magát, ráveszi az áldozatot arra, hogy nyisson meg egy e-mailt, azonnali üzenetet vagy szöveges üzenetet. A címzettet ezután egy rosszindulatú linkre való kattintásra csábítják át, ami káros szoftverek telepítéséhez, a rendszer lefagyasztásához vezethet egy zsarolóprogram-támadás részeként, vagy érzékeny információk kerülhetnek felfedésre. Ezen támadások lehetnek véletlenszerűek vagy akár célzott (spear phishing) támadások is. A célzott támadások kivitelezéséhez pedig a támadónak információt kell gyűjteni a célba vett személyről. Ezen információk begyűjtéséhez használható a nyílt forrású hírszerzés (OSINT). Az OSINT magában foglalja a

nyilvánosan elérhető információk felhasználását olyan forrásokból, mint a közösségi média, weboldalak és hírek annak érdekében, hogy információkat gyűjtsön egy személyről vagy szervezetről.

Az előadás során bemutatásra került néhány, a spear phishing támadásokhoz használható OSINT-technika és -eszköz. Minden jól kidolgozott spear phishing támadáshoz szükség van egy háttértörténetre, legendára. Ezt a történet elkészíthetjük magunk is, de számos olyan weboldal áll rendelkezésre, mint például a fakenamgenerator.com, ami összerak egy teljes személyi adatlapot születésnapkal iskolai végzettséggel, személyi számmal és még sok más információval együtt. A kitalált történet elkészítése után a támadás következő lépése az információ gyűjtése a célba vett személyekről. Információkeresésre az egyik legerősebb eszköz maga a google. A google dork egy olyan keresési karakterlánc vagy egyéni lekérdezés, amely fejlett keresési operátorokat használ a weboldalon nem könnyen elérhető információk megtalálására. Továbbá léteznek olyan weboldalak, ahol felhasználónévre vagy email címekre kereshetünk rá, majd a weboldal kiadja nekünk az adott felhasználónévhez tartozó közösségi média-oldalakat. Ezen felül bemutatásra került, hogy magukból a feltöltött képekből is kinyerhetőek olyan adatok, mint például, az adott kép milyen földrajzi koordinátákon készült, milyen típusú telefonnal stb. Az előadás bemutatta, hogy mennyire egyszerűen, gyorsan és költségmentesen szerezhető információ, építhető fel egy spear phishing támadás csupán publikusan elérhető információk felhasználásával.

Összeségben a konferencián elhangzott kilenc előadás a sokszínűségével széles spektrumot tudott lefogni a terület kihívásainak bemutatásával. Pozitívként említhető, hogy a korábbi online rendezvények után, a jelenléti konferencia újra lehetőséget biztosított a szakemberek személyes konzultációira is.

A második alkalommal megtartott rendezvény immár a hagyományteremtés részen túl van, a résztvevők pozitív tapasztalatokkal távozva várják a 2023. évi Katonai Kibertér konferenciát.

**A „KIBERTÉR – KIHÍVÁSOK ÉS LEHETŐSÉGEK II.
A KIBERTÉRREL ÖSSZEFÜGGŐ KIHÍVÁSOK ÉS FENYEGETÉSEK
ÁLLAM- ÉS JOGRENDSZERT ÉRINTŐ EGYES KÉRDÉSEI”
TUDOMÁNYOS-SZAKMAI KONFERENCIA FONTOS TÉZISEINEK
ÖSSZEFOGLALÓJA**

2022. november 30-án a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Tudományos Tanácsa, a Nemzeti Közszerzői Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Katonai Nemzetbiztonsági Kibertér Műveleti Szakcsoportja, valamint a győri Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kara közös lebonyolításában valósult meg a „Kibertér – Kihívások és lehetőségek II. A kibertérrel összefüggő kihívások és fenyegetések állam- és jogrendszert érintő egyes kérdései” című szakmai konferencia.

A rendezvény a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat TKP2021-NVA-24 azonosító számú „A mesterséges intelligencia alkalmazásának kutatása a katonai nemzetbiztonsági célú adatszerző, adatfeldolgozó és vizualizációs eljárásokban, és kapcsolódó fejlesztések elvégzése” elnevezésű projektje keretében, az Innovációs és Technológiai Minisztérium Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával valósult meg.

Az eszmecsere **Dr. Kenedli Tamás PhD** ezredes úr, a KNBSZ főosztályvezetője nyitotta meg, megköszönve az érdeklődők csatlakozását, és előzetesen is az előadóknak és a szervezőknek a befektett munkát. Köszöntőjében ismertette a rendezvény létrejöttét segítő pályázati forrást, és a **Dr. Farkas Ádám PhD** százados, kutatásvezető irányításával zajló jog- és államtudományi szemléletű projektet, amelynek eredményeként a KNBSZ Tudományos Tanácsa olyan együttműködések továbbfejlődését reméli, amelyek révén speciális, jelen esetben a mesterséges intelligenciát és a kibertérrel érintő szakkérdések tekintetében lehet – az innováció gyorsulása és a fenyegetések fokozódása miatt is – növelni a szinergiákat az állam- és jogtudományi, illetve a különféle kapcsolódó szakterületi gondolkodásmódok között, különös tekintettel a katonai és nemzetbiztonsági feladatellátás sajátosságaira.

Kenedli ezredes úr elsőként a projekt kutatásvezetőjét, Dr. Farkas Ádám százados urat, a KNBSZ szakértőjét, és egyben a Nemzeti Közszerzői Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Honvédelmi Jogi és Igazgatási Tanszékének tudományos munkatársát kérte fel előadása megtartására. Százados úr – építve az elmúlt években a digitalizáció fejlődésével, és a biztonsági szférában növekvő is jelentőségével foglalkozó korábbi munkáira¹ – „*A kibertérrel érintő állam-*

¹ Lásd pl: FARKAS Ádám: A kortárs technológia-fejlődés és innováció viszonya honvédelmi szabályozással. MTA Law Working Papers 2021/4.; FARKAS Ádám – SPITZER Jenő: Az információs korszak és az állami reziliencia egyes kérdései. Védelmi Biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok 2021/18.; FARKAS Ádám: Kibertér művelet: Hírszerző, rendészeti és katonai műveletek elegye?: Gondolatok az angol National Cyber Force kapcsán. Military and Intelligence CyberSecurity Research Paper, 2021/1.; FARKAS Ádám – KELEMEN Roland: To the Margin of the Theory of a New Type of Warfare:

társadalom-, egyén- és biztonság-fókuszú kutatások helye, szerepe az államfejlődésben” című bevezető előadásában lényegében a kutatási projekt szemléleti megközelítésére építve igyekezett felhívni arra a figyelmet, hogy a kibertér és a mesterséges intelligencia sokrétűsége, komplex felhasználhatósága révén a biztonság ezekkel összefüggő érvényesítése terén alapvető fontosságú, hogy a technológia fejlődésével párhuzamosan a szerteágazó hatások multidiszciplináris elemzése is megvalósuljon, és ezek alapján a különféle alapvetések is időről-időre felülvizsgálatra kerüljenek. Példaként arra hívta fel a figyelmet, hogy a hazai szabályozásban egyfajta fogalmi vita és többség tapasztalható, ahol a kiberbiztonság, a kibervédelem, a kibertér-műveletek, vagy épp az elektronikus információbiztonság versengő fogalmak is lehetnek, de fel kell ismerni, hogy az alapkérdést a rendezni kívánt viszonyok jelentik, amelyek alapján a hatékony kooperáció mentén a fogalmi és szabályozási keretek felülvizsgálata is szükséges lehet. Utóbbi szabályozói és szakpolitikai felelősség, aminek a hatékony teljesítéséhez azonban szükséges, hogy széles spektrumú háttérelvezések történjenek a kezelni kívánt hatások azonosítása, módszertana, és ez által a szabályozás tényleges tárgya kapcsán. Ezen a területen a dogmatikus ragaszkodás a biztonságerózió fokozódását hozza magával, ami miatt olyan rugalmas kereteket kell teremteni, amelyek a jogállami garanciákat szavatolják, de a leginkább megfelelnek a kibertér és az annak hatására változó társadalmi tér dinamikájának is.

Ezt követően **Dr. Kádár Pál PhD** dandártábornok, a 2022. októberében újonnan megalakult Védelmi Igazgatási Hivatal főigazgatójának előadása következett „*A kibertér és a kibertér műveleti képességek jelentősége a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásának fejlesztésében*” címmel. Főigazgató úr az előadásában ismertette a védelmi-biztonsági szabályozási reform főbb eredményeit és változtatásait² a kibertérből érkező fenyegetésekre fókuszálva, különös tekintettel az idei év őszi hatályba lépett védelmi-biztonsági szabályozási paradigmaváltozást hozó új jogszabálykörnyezetre. E körben az Alaptörvény változó rendelkezései kapcsán épp úgy számot vetett a kibernetikus fenyegetésekkel, mint a törvényi szintű szabályozás, megkülönböztetetten pedig az új honvédelmi törvény viszonylatában. Előadása során Kádár tábornok úr kiemelte a kutatásvezető, Dr. Farkas Ádám PhD. százados úr szakértői szerepének fontosságát a védelmi-biztonsági szabályozási reformban, és egyik oldalról kiemelte, hogy a reform még folyamatban van, számos feladatot tartogat még, másik oldalról pedig megerősítette, hogy valóban kimagasló fontosságú a multidiszciplináris tudományos háttértámogatás a kormányzati és jogalkotási folyamatok mögött, hiszen az elmúlt időszak számos válsághelyzete bizonyítja, hogy összehangolt és komplex fellépés hozhat csak eredményeket a 21. század biztonsági kihívásaival szemben.

Az első panel harmadik előadójaként **Dr. Krasznay Csaba PhD** egyetemi docens, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Kiberbiztonsági Kutatóintézete intézetvezetőjének előadása következett, aki a Bányász Péterrel és Tóth Andrással

Examining Certain Aspects of Cyber Warfare; In: SZABÓ Marcel – GYENEY Laura – LÁNCOS Petra Lea (Szerk.): Hungarian Yearbook of International Law and European Law (2019); Den Haag, Eleven International Publishing, 2020, pp. 203-226.

² Ezekről bővebben lásd: KÁDÁR Pál: A védelmi-biztonsági szabályozás reformjának egyes kérdései az Alaptörvényen túl; Védelmi-Biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok 2021/11. p. 14. KÁDÁR Pál: A védelmi-biztonsági szabályozási reform rendszer alapelveinek elemzése és lehetséges perspektívái; Védelmi-Biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok 2022/8. p. 29.

közös kutatása alapján ismertette „*A kibervédelem szakpolitikai szintjének helyzete és kihívásai Magyarországon, az EU-ban és a NATO-ban*” című témát. Előadásában törekedett arra, hogy a téma átfogó ismertetését valósítsa meg, felhívva a figyelmet azokra az újdonságokra, amelyek jelentősek a katonai és nemzetbiztonsági vonatkozások terén, de kapcsolódva az előző előadáshoz, egyértelműen összkormányzati fellépést, illetőleg társadalmi kooperációt sürgetnek. Korábbi kiterjedt kutatásaira is támaszkodva³ rámutatott arra is, hogy a kibertér és az azzal összefüggő szakterületek dinamikus fejlődése egyértelműen komplex hatásmechanizmust eredményez, ami miatt ezen a területen az állami szerepvállalásnak is dinamikusabb alkalmazkodást kell mutatnia a változásokhoz, mint a hagyományosabb, kevésbé gyorsan változó funkciók terén. E körben megerősítette, hogy az első előadásban sürgetett multidiszciplináris vizsgálatoknak valóban kiemelt szerepe van a hatékonyság megővésében is.

A szünetet követően a levezető elnöki feladatokat – a terület szintén jelentős szakértőjeként számontartott – **Dr. Kelemen Roland PhD** egyetemi adjunktus, a győri Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar és a Nemzeti Közszerzési Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Honvédelmi Jogi és Igazgatási Tanszékének munkatársa vette át⁴.

A második panel első előadója **Dr. habil. Bartkó Róbert PhD** egyetemi docens, a Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar oktatója⁵ volt,

³ Bővebben lásd: KRASZNAV Csaba: Adatok és automatizáció a kiberbiztonság szemszögéből. Századvég 2022/3. pp. 29-46.; BANYÁSZ Péter – KRASZNAV Csaba – TÓTH András: A NATO kibervédelmi szakpolitikája. In: SZENES Zoltán (Szerk.): A mai NATO. A szövetség helyzete és feladatai. HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Nonprofit Kft. Budapest, 2021. pp. 130-149.; KRASZNAV Csaba: Húsz év a globális kiberbűnözés elleni küzdelemben – A Budapesti Egyezmény értékelése. Külügyi Szemle 2021/Különszám, pp. 191-214.; KRASZNAV Csaba – GYEBNÁR Gergő: Possibilities and Limitations of Cyber Threat Intelligence in Energy Systems. In: Jančárková, T. – Lindström, L. – Visky, G. – Zotz, P. (Szerk.): 13th International Conference on Cyber Conflict: Going Viral Proceedings, The NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence, Tallinn, 2021. pp. 171-188.; KRASZNAV Csaba: Nemzetközi kapcsolatok a kibertérben. In: DEÁK Veronika (Szerk.): AZ IBTV. GYAKORLATA. Éves továbbképzés az elektronikus információs rendszer biztonságáért felelős személy számára. Nemzeti Közszerzési Egyetem Közigazgatási Továbbképzési Intézet, Budapest, 2020. pp. 6-36.

⁴ Kapcsolódó munkái pld.: KELEMEN Roland: A közösségimédia-plafomok tartalomszűrő tevékenységének árnyoldalai. In: GLAVANITS Judit – PAPP Nikolett (Szerk.): A fogyasztóvédelem egyes aktuális kérdései. A békés vitarendezés lehetőségei a 21. század technológia-intenzív közegében. Gondolat Kiadó, Budapest, 2022. pp. 65-81.; KELEMEN Roland – MIHÁLY Laura Dominika: A kibertér és a psziché ütközéspontjai mint a 21. századi reziliencia kulcskérdése. Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok, 2022. pp. 1-31.; KELEMEN Roland – FARKAS Ádám: A közösségimédia-plafomok és a hibrid konfliktusok kapcsolata. Medias Res: Folyóirat a Sajtószabadságról és a médiaszabályozásról, 2022. pp. 96-108.; KELEMEN Roland: Cyberfare state – Egy hibrid állammodell 21. századi születése. Military and Intelligence CyberSecurity Research, 2022/1. pp. 1-32.; KELEMEN Roland – SZÉPVÖLGYI Enikő: A modern technológia és ami mögötte van – Konferencia a modern technológia biztonsági kockázatairól és állam- és jogtudományi kapcsolódásairól. Katonai Jogi és Hadijogi Szemle 2021/4. pp. 191-197.

⁵ Korábbi munkái pld.: BARTKÓ Róbert: Veszélyhelyzetben a bűncselekmény-fogalom? In: AMBRUS István – KÓHALMI László (Szerk.): Mészáros Ádám emlékére. Magyar Jog- és Államtudományi Társaság Budapest, 2022. pp. 33-39.; BARTKÓ Róbert: The relationship

aki előadásában „*A kiberterrorizmus szabályozási formái a magyar anyagi büntetőjogban*” témakört ismertette. Előadásában áttekintette a hazai szabályozás főbb fejlődési fázisait és kihívásait a kibertérben elkövetett terrorista cselekmények kapcsán. A témakör sajátossága, hogy magyarországi érvényesítésének mérsékeltsége ellenére a 2015-től újra erősödő európai terrorista támadások kapcsán rendkívül aktuális kérdéssé vált az EU tagállamaiban. Előadása során Bartkó Róbert a büntetőjogi vonatkozások és az előttünk álló kérdések körén túl megerősítette a korábbi előadók által elmondottakat abban a tekintetben, hogy a kibertérnek jelentős hatása lehet a hagyományos fenyegetések működésére, ami szintén erősíti a multidiszciplináris megközelítést, illetve az összkormányzati fellépés fontosságát a büntetőjog melletti eszközrendszerre és állami feladatok érintettségére figyelemmel.

A következő előadás szorosan kapcsolódva Bartkó Róbert témájához, **Prof. Dr. Gál István PhD**, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Katonai Nemzetbiztonsági Tanszékének egyetemi tanára⁶ előadásában a „*Terrorizmus és terrorizmusfinanszírozás az interneten*” címmel zajlott. Professzor úr az előadásában tovább erősítette a konferencia további előadásainak azon megállapításait, amelyek a kibertérben végzett tevékenységek komplex kihívásos és fenyegetéses jellegét, ezáltal pedig a multidiszciplináris megközelítést és az összkormányzati, sőt államközi fellépés hatékonyabbá tételét sürgetik. Az előadó széleskörűen ismertette a terrorizmus és a terrorfinanszírozás internetes érvényesülésének sajátosságait, és az ezzel szembeni fellépés kihívásait, nehézségeit, jogi kérdéseit is, amelyek kapcsán egyértelmű, hogy számos büntetőjogon túli reakálási kérdés is felmerül.

between the irregular migration and criminal law in Hungary. SWS International Scientific Conferences on ART and HUMANITIES, 2022. pp. 75-82.; BARTKÓ Róbert: Thoughts on a Special Criminal Procedure. Journal of Eastern-European Criminal Law 2021/1. pp. 48-56.; BARTKÓ Róbert – FARKAS Ádám: A terrorizmus elleni harc nemzetközi jogi trendjei. In: FARKAS Ádám – VÉGH Károly (Szerk.): Új típusú hadviselés a 21. század második évtizedében és azon túl. Intézményi és jogi kihívások. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2020. pp. 115-132.; BARTKÓ Róbert: A hazai polgári nemzetbiztonsági szolgálatok a terrorizmus elleni küzdelemben. Katonai Jogi és Hadijogi Szemle 2020/2. pp. 37-57.; BARTKÓ Róbert: Irregular Migration and Terrorism in the European Union—An Analysis Based on Reports of EUROPOL and FRONTEX, Advances in Politics and Economics 2019/2. p. 16.

⁶ Kapcsolódó munkái pl.: GÁL István László: Thoughts on the Purpose and Significance of Legal Education in Military National Security Training. Nemzetbiztonsági Szemle (online) 2022/3 pp. 74-82.; GÁL István László: The Dangerous Economic Impact of Money Laundering on the Legal Economy. In: Mutiu, Florentina – Nicoric, Cristina – Bleahu, Ionela (Szerk.): Liber Amicorum Viorel Pasca 70. Reforma reformei legisltiei penale. Reforming the reform of criminal legislation, Bucuresti, Románia. Universul Juridic, 2022. pp. 251-255.; GÁL István László: A pénzmosás új magyar szabályozása 2021-től. Büntetőjogi Szemle, 2021/1. pp. 24-33.; GÁL István László – DÁVID Ferenc: The State of Terrorism and Anti-terrorism Legislation in Hungary. In: MRVIC PETROVIC, Nataša – GRBIC PAVLOVIC, Nikolina (Szerk.): USAGLAŠAVANJE PRAVNE REGULATIVE SA PRAVNIM TEKOVINAMA (ACQUIS COMMUNAUTAIRE) EVROPSKE UNIJE – stanje u Bosni i Hercegovini i iskustva drugih, ZBORNIK RADOVA Istraživački Centar, Banja Luka, 2020. pp. 300-308.; GÁL István László: Some Thoughts About the Fight Against Terrorist Financing in Hungary and in the European Union. In: BRILL, Alan – MISHEVA, Kristina – HADJI-JANEV, Metodi (Szerk.): Toward Effective Cyber Defense in Accordance with the Rules of Law, IOS Press, Amszterdam, 2020. pp. 71-80.

A konferencia záró előadását **Dr. Vikman László** százados, a KNBSZ jogi referense⁷ tartotta meg a „*Katonai és nemzetbiztonsági képességfejlesztések jogi és jogpolitikai háttere egyes transzatlanti államokban*” témakör kapcsán. Vikman százados a Dr. Spitzer Jenő főhadnagy úrral közös kutatásának eredményeit szemlélte, amelynek keretei között értékes szövetségi példákat tekintett át a katonai és katonai nemzetbiztonsági fejlesztések kapcsán, hangsúlyozva a fejlesztések kibertér-műveleti kötődéseit, és annak jelentőségét is, hogy a katonai és nemzetbiztonsági kibertér-műveleti képességeknek a konkrét fenyegetések megelőzése, elhárítása és kezelése terén is egyre hatékonyabban kell együttműködni mind egymással, mind a más állami és adott esetben nem állami szereplőkkel is. Előadásában felhívta a figyelmet az NKE HHK Katonai Nemzetbiztonsági Tanszéken működő Katonai Nemzetbiztonsági Kibertér Műveleti Szakcsoport kutatási tevékenységére és arra, hogy az ott végzett kutatás is értékes mintákat azonosított már mind az Egyesült Királyság, mind Franciaország, mind Németország tekintetében, amely minták átfogó elemzése a jövőben segítheti a hazai fejlesztéseket és szabályozást, de nem csak a kibertér műveletek viszonylatában, hanem Kádár tábornok előadására reflektálva, az összkormányzati válságkezelés terén is. Elmondta azt is, hogy az olyan új diszruptív technológiák – mint például a mesterséges intelligencia – fokozatos megjelenése egyre komolyabban feszíti szét a védelmi szabályozás nemzetközi, szupranacionális és nemzeti kereteit is, amelyre a jogban is megfelelő válaszokkal kell rövidesen előállni, mivel a 20. századi paradigmát analogikus alkalmazása sem feszíthető már a végletekig, így korábban axiomatikusnak tekintett alapelvek, alapjogi garanciák is új megvilágításba kerülhetnek.

Az előadásokat követő kérdések és szakmai diskurzus végén a konferenciát Dr. Kelemen Roland PhD egyetemi adjunktus zárta le. Zárszávában a konferencia előadásainak sokrétűségére, mégis egymáshoz kapcsolódására és a hasonló kutatások fontosságára, gyakorlati jelentőségére hívta fel a figyelmet, kiemelve, hogy a kutatók szükségképpen más szemlélettel közelítenek a kérdésekhez és azok rendszerezéséhez, mint a gyakorlati szakemberek. Ez a szemléletbeli különbség szükséges, mivel egyik oldalról a napi rutin nem korlátozza, míg másik oldalról a gyakorlati tapasztalatok tudják keretek közé szorítani a tudomány sokszor szárnyaló szabadságát. E kooperáció tehát megfelelő egyensúlyban szolgálhatja a hatékonyabb biztonságszavatolást, amely kapcsán a jogi szabályok, az intézményi keretek, a gyakorlati képességek és cselekvés nem tudnak egymástól függetlenedni egy jogállamban.

⁷ A témában már megjelent írásai: VIKMAN László: Gondolatok a kiberbiztonsági stratégiák fejlesztésére vonatkozó nemzetközi útmutató kapcsán. SmartLaw Research Group Working 2022/1. pp. 1-12.; VIKMAN László: Szempontok a kibertér egyes aktuális fenyegetéseinek jogi értékeléséhez. Military and Intelligence CyberSecurity Research, 2022/4 pp. 1-14.; VIKMAN László: A német kiberbiztonsági szisztéma áttekintése: Szervezeti keretek, különös tekintettel a nemzetbiztonsági szolgálatok és a hadsereg szerepére és kapcsolatára, valamint a szabályozási háttér alakulására. Military and Intelligence CyberSecurity 2021/2. pp. 1-20.; VIKMAN László: A közműszolgáltatások és a reziliencia egyes kérdései, különös tekintettel a kiberbiztonságra. Védelmi-Biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok, 2021/14. Ludovika-Nemzeti Közszerkeleti Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Budapest, 2021. 23 p.

INDIAI ÁLMOK – KÖNYVBEMUTATÓ

A sok tekintetben formabontó rendezvény a Heiszmann György nyugalmazott ezredes és felesége, Dr. Paróczay Klára nyugalmazott orvos alezredes által jegyzett, a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Költségvetési Kutatóhely Tudományos Tanács gondozásában 2021-ben megjelent Indiai álmok című könyv bemutatását-népszerűsítését szolgálta a Szolgálat érdeklődő állománya körében. A kiadvány hazánk 1991 és 1995 között Delhiben akkreditált katonai és légügyi attaséja, valamint családja kalandos mindennapjaiba, és nem utolsósorban a katonadiplomáciai szolgálat örömeibe és kihívásaiba nyújt bepillantást.

A 2022. december 2-i könyvbemutató résztvevői között a diplomáciai szolgálatra készülő kollégák mellett – a szervezők nagy örömeire – szép számmal előfordultak olyanok is, akiket „csupán” az egzotikus ország, idegen kultúra megismerésének vágya irányított a rendezvény helyszínére. Többek tekintetében csodálkozással vegyes elégedettség tükröződött, amint oda belépve terített asztal, indiai zene és – a megszokott ünnepélyes komolysággal éles ellentétben álló – laza, barátságosan vidám közeg fogadta őket.

A rendezvényt a KNBSZ Tudományos Tanács titkára, Dr. Kenedli Tamás ezredes nyitotta meg, melynek során ismertette a szerző rövid életrajzát, illetve a könyv elkészítésének körülményeit.

Ezt követően Pólya Viktor őrnagy, olvasószerkesztő érdekesítően és lelkesen számolt be nemcsak a könyv felépítéséről és az abban érintett témákról, de saját meglátásait sem rejtette véka alá. Érezhetően mély benyomást tettek rá a szerzők indiai élményei, amelyekből az alábbiakban idézünk.

Forrás: KNBSZ archívum. (Készítette: Farkasné dr. Nagy Katalin százados)

„A könyv, amiről most beszélni fogok, egy gyermekkori álmom megvalósulása. Az Ezredes úr – mint katonai attasé – 1991-től négy évet töltött Indiában a családjával, olyan négy évet, amelyet sohasem fognak elfelejteni. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az, hogy 25 év elteltével könyvet is írt az élményeiről. A könyv maga egy emlékirat, egy emlékirat, amelyben az író újra éli a vele és a családjával történeteket. A könyv nem kifejezetten a hivatali munka bemutatásáról szól, de így is sokat beszél

a kialakított attasé kapcsolatokról, találkozókról, rendezvényekről. Fő témája az ott töltött mindennapok bemutatása. Az, hogy egy '90-es évekbeli magyar család:

- milyen körülményekkel találkozik Indiában,
- milyen társadalomba kell beilleszkedniük,
- milyen problémákkal szembesülnek,
- milyen kultúrához kénytelenek alkalmazkodni,
- mi mindent kell megtenniük azért, hogy elfogadják őket.

És nem csak, mint embereket, hanem mint más társadalmi kultúrából érkező családot, ahol például a férfi és a nő egyenlő és az alkalmazottaknak az attasé feleségtől is ugyanúgy el kell fogadni az utasításokat. *Érdekes történeteket olvashatunk a mindennapokról, az ottani életről, a társadalmi viszonyokról, a betegségekről, élményekről, a problémák megoldásairól, azaz összességében a feltétel nélküli alkalmazkodásról.*

Maga az író négy szóval jellemezte az Indiában eltöltött időt: gyönyörű, rejtélyes, borzasztó és gyötrelmes. Azt is leírta, hogy itt minden alapvető szolgáltatás luxusnak számított. A továbbiakban megismerjük *az ország történelmi hátterét, a hivatali protokollt, illetve azokat a hagyományokat, amelyekhez a helyiek nagyon erősen ragaszkodtak.* Igen nagy eredmény volt, hogy a hagyományokat felborítva a végére sikerült elérni, hogy az éves attasé kirándulások alkalmával az attasé feleségek is a férjeikkel együtt utazhassanak.

Ezek után bontakozik ki a könyv igazi témája, ahol megismerhetjük az egyes fejezetekben azokat a történeteket, amelyek a mindennapi élet részét képezték. *Bemutatja a környezetet, a földrengéseket, amelyek minden évben ugyanakkor térnek vissza, a szünyogokat, amik komoly betegségeket terjesztenek, a forróságot, a monszont, és azokat a személyeket, akik szorosan kapcsolódnak a mindennapi élethez. Akik közül a legfontosabbak a csokidár, aki a ház biztonságáért felelt, a szakács, aki az ételmezést biztosította, továbbá a sofőr, aki a család szállítását végezte.*

Leírja, hogy a személyzettel folyamatos volt a konfliktus, a négy év alatt nem volt olyan alkalmazott, akitől ne kellett volna megválni. Problémát okozott, hogy nem tartották be a higiénia körülményeket, nem tisztelték a munkaadót, nem végezték el a rájuk bízott feladatokat, vagy kihasználták a jóhiszeműségüket.

A személyzettel kapcsolatban előtérbe került a kasztrendszer. Ha találtak megbízható alkalmazottat valamilyen feladatra, azt lehetetlen volt más feladatra alkalmazni még akkor is, ha alkalmas lett volna rá. Megtudhatjuk milyen veszélyei vannak egy kutyasétáltatásnak vagy a helyi közlekedésnek. Mindennaposak voltak az áramszünetek, a vízhiány, a szeméthalmok és a kosz. A higiéniai problémák következménye volt például az 1994-es pestis járvány is, ami éppen a kintlétük alatt dült Indiában.

A negatív tapasztalatok bemutatását követően megismerhetjük azokat a pozitív jelenségeket is, amelyek élhetővé és élvezhetővé tették az itt eltöltött időt. A szerző bemutatja a piaci mesteremberek munkáját, hogyan javították meg a ronccsá tört biciklijét, hogyan javítanak meg a helyi mesterek a kertben egy csőtörést, hogy lehet elrendezni egy 10000 \$-os villanyszámlát.

A könyv végén beszámolókat olvashatunk az egyéni és az attasé kirándulásokról, a nevezetességekről, a vendéglátásról, továbbá a helyi ünnepekről. Ebben a fejezetben tudhatjuk meg mit lehet tenni abban az esetben, ha a 70 főre szóló rendezvényünket a helyszínt biztosító étterem aznap lemondja. Mire a könyv végére érünk, érthető lesz számunkra, hogy miért ezzel a négy szóval jellemezte Indiát a szerző,

- borzasztó
- gyötrelmes, de
- gyönyörű és
- rejtélyes.”

A tartalmi ismertetést követően pódiumbeszélgetés zajlott Heiszmann György ny. ezredes, Pallos László ezredes (szintén egykori indiai szakdiplomata, a könyv lektora), Pólya Viktor őrnagy és Dr. Kenedli Tamás ezredes részvételével, melyet utóbbi őszinte érdeklődéssel, de egyúttal rutinosan is moderált annak érdekében, hogy az érdeklődők a kinn töltött időszak minél több aspektusáról képet kaphassanak.

Forrás: KNBSZ archívum. (Készítette: Farkasné dr. Nagy Katalin százados)

A beszélgetés alkalmával szó esett a célszágba való kikerülés körülményeiről, a család kiutazást követő berendezkedésének, a fogadó közeggel való megismerkedésének tapasztalatairól. Ízelítőt kaphattunk a kultúránktól meglehetősen idegen társadalmi berendezkedésről, az attasé-feleségek ebből fakadó megpróbáltatásairól, a „keretek tágításának” lehetőségeiről. Heiszmann úr többször kitért a kiküldetésbe velük tartó gyermekük beilleszkedésének körülményeire, illetőleg általánosságban arra is, hogy a diplomaták családtagjai hosszú távon milyen sokat profitálhatnak egy ilyen – kétségkívül nem egyszerű – vállalásból. Nem titkolta el a térség elmaradottságából fakadó egészségügyi, környezetvédelmi és infrastrukturális problémákat sem, egy-egy személyes történetével azonban világossá tette, hogy az elfogadó, életigenlő hozzáállás, illetve egy összetartó család milyen sokat jelent egy ilyen a kihívásokkal teli környezetben.

Természetesen nem maradtak ki a szakmaibb jellegű kérdések sem. Ezek kapcsán megismerhettük az attaséhivatal működésének sajátosságait, a katonadiplomáciai feladatok fő fókuszait indiai–magyar relációban, a kapcsolatépítés, illetve a hírszerzési és jelentési feladatok harminc évvel ezelőtti lehetőségeit,

körülményeit, „mesterfogásait”. A beszélgetésnek ebbe a részébe a térségben tapasztalatot szerzett további kollégák is lelkesen kapcsolódtak be.

Pallos ezredes – amellett, hogy reflektált az elhangzottakra és igyekezett képet adni a könyvben ismertetett időszak óta bekövetkezett változásokról – bevezette az érdeklődőket a hagyományos indiai tejes tea elkészítésének rejtelseibe is.

Heizmann György – miközben nosztalgiával beszélt a kinn töltött időszak emlékezetes momentumairól – eredeti humorát is megcsillantotta, egyebek mellett az is kiderült, mitől „három lépéses” az indiai fagyalt...

A könyvbemutató sikeréről tanúskodik, hogy az eredetileg egy órára tervezett rendezvény végül csaknem két óra hosszan tartott. A szerző – Oroszi Zsolt vezérőrnagy úr köszönőajándékának átadását követően – az utolsó könyveket már meglehetősen sietve dedikálta. Ez is bizonyítja, hogy néha érdemes kilépni a megszokott keretek közül. Hisszük, hogy egy hasonló élménybeszámoló – azzal együtt, hogy a külszolgálat árnyoldalait sem titkolja el – minden másnál inkább kedvet csinálhat kollégáink (és a sikereikhez nélkülözhetetlen háttérrel biztosító családtagjaik) számára hasonló feladatok vállalására.

KÖNYVBEMUTATÓ

HEISZMANN GYÖRGY – DR. PARÓCZAY KLÁRA

Indiai élmények

KNBSZ BKO
KONCZ MÁRTON TEREM

2022. december 02. 10:00

Köszöntő:
Dr. Kenedli Tamás ezredes
a KNBSZ Tudományos Tanács
titkára

Könyvismertető:
Pólya Viktor őrnagy
olvasószerkesztő

Pódiumbeszélgetés:
Heiszmann György szerző
és Pallos László ezredes,
lektor részvételével

A könyv hozzáférhető a Tudományos Tanács intranetes felületén
A kiadvány a KNBSZ Költségvetési Kutatóhely Tudományos Tanács gondozásában jelent meg 2021-ben

„Sare jahan se acha, Hindustan hamara”

TUDOMÁNYOS TANÁCS – KIADVÁNYAINK

E SZÁMUNK TARTALMA

DR. PÁL ISTVÁN

AZ UTOLSÓ ELŐTTI FELVONÁS

A WASHINGTONI REZIDENTÚRA OPERATÍV HELYZETE, 1984-1987.

Az a tény, hogy a magyar–amerikai kapcsolatok 1970-es évek végén tapasztalható látványos javulásának eredményeit a 80-as évek első felében sikerült megőrizni, illetve bizonyos értelemben továbbfejleszteni, nem jelentette azt, hogy az amerikai nemzetbiztonsági szervek felhagytak a Magyar Népköztársaság külképviseleti szerveinek ellenőrzésével. Sajátos „kompromisszum” született, miszerint a Belügyminisztérium III/1. (Hírszerző) Csoportfőnökség Washingtonban 1983-tól „alámerült”, azaz erőteljesen visszafogta tevékenységét, az FBI pedig az egyébiránt is nehezebben ellenőrizhető a New York-i rezidentúra megfigyelésére összpontosította energiáit.

Kulcsszavak: magyar–amerikai viszony, Reagan-korszak, hírszerzés, elhárítás, FBI

DR. HABIL TÜRKE ANDRÁS ISTVÁN

A „MACRONCOS” ÚR

FRANCIA DIPLOMÁCIA EMMANUEL MACRON ELNÖK ELSŐ

PERIÓDUSÁNAK IDEJÉN (2017-2022)

I. RÉSZ: EURÓPA ÉS PEREMVIDÉKE: VISSZATÉRÉS, VISZÁLYOK ÉS TÉRNAYERÉS

A publikáció kísérletet tesz a macroni diplomácia legmarkánsabb elemeinek bemutatására az európai és az amerikai térségben, valamint az arab–izraeli konfliktus kapcsán, az afrikai hadszínterek bemutatására tehát nem tér ki. A Macron-féle diplomácia újdonsága, hogy Franciaország közvetlen szomszédaival olyan alaposan megromlott a viszony, amire a második világháború óta nem volt példa. Franciaország egyúttal viszont visszatért az európai politika színpadára (s ezzel párhuzamosan ismét visszavett az afrikai elköteleződésből), amelyet Hollande elnök korábban nagyvonalúan lényegében a német partnerre hagyott.

Kulcsszavak: Emmanuel Macron – Rafale, SCAF, Quirinalis Szerződés, EUNAVFOR MED Irini - importált deforesztáció, BREXIT, AUKUS, orosz–ukrán háború – francia EU-elnökség

CONTENTS

ISTVÁN PÁL PHD.

THE PENULTIMATE ACT.

THE OPERATIVE SITUATION OF THE WASHINGTON RESIDENCY, 1984-1987.

The fact that the results of the spectacular improvement in Hungarian–American relations in the late 1970s were preserved or, in a sense, further developed in the first half of the 80s did not mean that U.S. national security agencies stopped controlling the foreign representation bodies of the Hungarian People’s Republic. A peculiar compromise was reached that from 1983 on the Washington Residency of the III/I (Intelligence) Department of the Ministry of the Interior „submerged”, i.e., strongly restrained its activity, while the FBI focused its energies on observing the New York Residency, which was otherwise more difficult to control.

Keywords: Hungarian–American Relations, Reagan-era, intelligence, counterintelligence, FBI

ANDRÁS ISTVÁN TÜRKE PHD

FRENCH DIPLOMACY DURING THE FIRST PRESIDENTIAL PERIOD OF EMMANUEL MACRON IN THE EUROPEAN AND AMERICAN AREA AND IN RELATION TO THE ARABISRAELI CONFLICT (2017-2022)

The analysis attempts to present the most striking elements of Macron's diplomacy in the European and American area, as well as in connection with the Arab-Israeli conflict, so it does not cover the African battlefields. The novelty of Macron's diplomacy is that relations with France's immediate neighbours have deteriorated to such an extent that they have not been seen since World War II. At the same time, France returned to the scene of European politics (and at the same time withdrew again from the African commitment), which President Hollande had hitherto generously left essentially to the German partner.

Keywords: Emmanuel Macron – Rafale, FCAS, Quirinal Treaty, EUNAVFOR MED Irini - imported deforestation, BREXIT, AUKUS, Russo-Ukrainian War – French EU Presidency

DR. GREGÓCZKI GERGŐ

A KULTURÁLIS JAVAK ILLEGÁLIS KERESKEDELME ÉS A TERRORIZMUS FINANSZÍROZÁSA KÖZÖTTI KAPCSOLATRENDSZER VIZSGÁLATA

A kulturális javak védelme egy adott ország területén elsősorban a fennálló államhatalom feladata. A fegyveres konfliktusok sújtotta övezetekben, ahol a közrend meggyengül, a kulturális javak illegális kereskedelme törvényszerűen erősödik.

A szervezett bűnözői körökre és a terrorista csoportokra egyaránt jellemző, hogy a működési területüket meghatározó földrajzi régiók lehetőségeit kihasználva igyekeznek pénzügyi forrásokhoz jutni. Az utóbbi évek tapasztalatai azt mutatják, hogy bizonyos régiókban a kulturális javak illegális kereskedelme is ilyen bevételi forrássá vált.

Jelen tanulmány célja a pénzmosás és terrorizmus finanszírozásával összefüggésben folytatott kulturális javak illegális kereskedelme, és az ezek ellen hozott intézkedések elemzése.

Kulcsszavak: kulturális javak illegális kereskedelme, kulturális javak védelme, terrorizmus, terrorizmus finanszírozása, pénzmosás, Iszlám Állam

CSENDES LÁSZLÓ

AZ OKOSKÖRNYEZET ÉS A BENNE REJLŐ BIZTONSÁGI KIHÍVÁSOK II.

Ahogy az okoseszközök fejlődésével és gyors terjedésével kitágult a minket körülölelő virtuális tér és a benne folyó adatforgalom, úgy növekedett meg személyes adataink, egyben mindennapi életünk támadási felülete. A jobb élményért gyakran feláldozzuk digitális biztonságunkat, akár úgy, hogy nem is tudunk róla. Ezért az okoskörnyezet megfelelő védettségéhez az eszközgyártók, az állam és a felhasználó együttes és tudatos közreműködése szükséges. Azonban az eszközökben rejlő biztonsági rések nem csak a kiberbűnözők önös érdekeit, de a nemzetbiztonsági szolgálatok információszerző tevékenységét is támogatják. Tanulmányom második részében az okoskörnyezet használatában rejlő veszélyeket, azok elhárításának, valamint nemzetbiztonsági jellegű kihasználásának lehetőségeit kívánom ismertetni.

Kulcsszavak: okos technológia, okoseszköz, okoskörnyezet, kibervédelem, adatvédelem, adatlopás

GERGŐ GREGÓCZKI PHD

INVESTIGATION OF THE CONNECTION BETWEEN THE ILLEGAL TRADE OF CULTURAL PROPERTY AND THE TERRORISM FINANCING

The protection of cultural property in a given country is primarily the responsibility of the existing state power. In zones affected by armed conflict, where law and order is weakened, the illicit trade in cultural property is bound to increase.

Organised crime and terrorist groups alike tend to exploit the opportunities offered by the geographical regions in which they operate in order to obtain financial resources. Experience in recent years has shown that in some regions the illicit trade in cultural goods has become a source of income.

The aim of this study is to analyse the illicit trafficking of cultural property in the context of money laundering and terrorism financing and the measures taken to combat it.

Keywords: illegal trade in cultural property, protection of cultural property, terrorism, terrorism financing, money laundering, Islamic State

LÁSZLÓ CSENDES

THE SMART ENVIRONMENT AND ITS INHERENT SECURITY CHALLENGES II.

As the virtual space surrounding us and the data traffic within it expanded with the development and rapid spread of smart devices, so did the attack surface of our personal data and our everyday lives. We often sacrifice our digital security for the better experience, even without knowing it. Therefore, the joint and conscious cooperation of device manufacturers, the state and the user is necessary for the proper protection of the smart environment. However, the security holes inherent in the devices can support not only the selfish interests of cybercriminals, but also the information-gathering activities of the national security services. In the second part of my article, I would like to describe the dangers in the use of the smart environment, the possibilities of their elimination, as well as their exploitation for national security purposes.

Keywords: smart technology, smart device, smart environment, cybersecurity, data security, data theft

DR. MAGYAR SÁNDOR – BÚS NIKOLETT KATALIN

MODELLEK FELHASZNÁLHATÓSÁGA AZ INFORMÁCIÓBIZTONSÁG TERÜLETÉN

A publikációban más tudományágakban alkalmazott modellek kerülnek azonosításra, többek között a James Reason által publikált svájcisajt-modell, a Heinrichs-féle dominóelv, a pillangóhatás és a Pareto-elv. A modellek esetében az eredeti funkciók mellett megjelenítésre kerül az egyre inkább fókuszpontba kerülő információbiztonság területe is. A publikációban szereplő modellek hasznosak, azonban használatukban figyelemmel kell lenni többek között a befolyásoló tényezők változására, az információbiztonság speciális területeire, a technológia dinamikus fejlődésére. A modellek segíthetnek többek között a kockázatok azonosításában, a hiányosságok feltárása után azok felszámolásában.

Kulcsszavak: információbiztonság, svájcisajt-modell, dominóelv

PAULOVITS KORNÉL

A NEMZETBIZTONSÁGI RENDSZER ÉS A TITKOS INFORMÁCIÓGYŰJTÉS ENGEDÉLYEZÉSÉNEK EGYES MEGOLDÁSAI FRANCIAORSZÁGBAN

A tanulmány a nemzetbiztonsági és rendvédelmi szervek által alkalmazott titkos információgyűjtéssel, illetve a francia nemzetbiztonsági szervezetrendszerrel, valamint a titkos információgyűjtés francia rendszerével foglalkozik. A francia rendszer bemutatása során kifejtésre került, hogy Franciaországban miért okoz nehézséget a radikalizálódott személyek ellenőrzése, ami az elmúlt időszakban több terrorcselekmény elkövetését is magával vonta.

Kulcsszavak: titkos információgyűjtés, titkosszolgálat, radikalizmus, terrorizmus, elhárítás, felderítés

SUHAJDA ATTILA

RECENZÍÓ EXTRÉMIZMUSPREVENCIÓ ELMÉLETE ÉS GYAKORLATA NÉMETORSZÁGBAN

Jelen recenzió a németországi Szövetségi Bűnügyi Hivatal gondozásában 2019-ben megjelent Extrémizmusprevenció kézikönyvről ad összefoglalót. A recenzió elején a témába vágó hazai és német szakirodalom kerül bemutatásra, ezt követi a könyv szerkezetének és tartalmának rövid összefoglalója. A recenzió törekszik arra, hogy a könyvben leírt extrémizmusprevenciós gyakorlatok közül kiemelje azokat, amelyek kellő továbbgondolást követően a magyar gyakorlat számára is figyelemre méltóak lehetnek.

Kulcsszavak: Németország, extrémizmusprevenció, elmélet, gyakorlat

SÁNDOR MAGYAR DR. – NIKOLETT KATALIN BÚS

USABILITY OF MODELS IN THE FIELD OF INFORMATION SECURITY

The publication identifies models used in other disciplines, such as the Swiss cheese model published by James Reason, Heinrichs' Domino principle, the butterfly effect and the Pareto principle. The increasingly important area of information security will also be addressed, besides the original functions of the models. The models presented in this publication are useful, but their use must be sensitive to changing influencing factors, specific areas of information security and the dynamic development of technology. The models can help, for example, to identify risks and, once gaps have been identified, to remedy them.

Keywords: Information security, Swiss cheese model, Domino principle

KORNÉL PAULOVITS

SOME SOLUTIONS OF THE NATIONAL SECURITY SYSTEM AND THE AUTHORIZATION OF SECRET INFORMATION COLLECTION IN FRANCE

The article deals with clandestine information collection used by national security and law enforcement services, furthermore it summarizes the French national security organizational system and secret information collection. During the introduction of the French system it was explained why checking of radicalized persons cause difficulties in France. In the latter period committing some terrorist act is taken with it.

Keywords: clandestine information collection, secret service, radicalization, terrorism, counterintelligence, reconnaissance

ATTILA SUHAJDA

THEORY AND PRACTICE OF PREVENTION OF EXTREMISM IN GERMANY – BOOKREVIEW

This recension reviews the piece of “The handbook of prevention of extremism”, which was published in 2019 as the edition of the German Federal Crime Office. At the beginning of the recension the writer introduces shortly the relevant Hungarian and German literature, which is followed by the brief representation of the structure and content of the book. This review aims at highlighting the extremism-preventive practices worth for the attention in the Hungarian cases as well.

Keywords: Germany, extremism, prevention, theory, practice

SZERZŐINK

Bús Nikolett Katalin	Óbudai Egyetem, Bánki Donát Gépész és Biztonságtechnikai Mérnöki Kar, doktorandusz
Csendes László	főhadnagy, a KNBSZ munkatársa
Dr. Gergőczki Gergő	főhadnagy, a KNBSZ munkatársa
Dr. Lángné Petruska Szidónia	a KNBSZ munkatársa
Dr. Magyar Sándor	ezredes, PhD, a KNBSZ munkatársa Nemzeti Közszolgálati Egyetem Katonai Nemzetbiztonsági Tanszék, egyetemi adjunktus
Paulovits Kornél	főhadnagy, a KNBSZ munkatársa
Dr. Pál István	PhD, Eötvös Lóránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, oktató
Pólya Viktor	őrnagy, a KNBSZ munkatársa
Suhajda Attila	Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskola, doktorandusz
Dr. habil. Türke András István	Óbudai Egyetem Afrika Kutatóintézet vezető kutatója, a svájci Europa Varietas Institute igazgatója
Dr. Vikman László	százados, a KNBSZ munkatársa

E SZÁMUNKAT LEKTORÁLTÁK

Árpád Zoltán	ezredes, a KNBSZ munkatársa
Dr. Farkas Ádám	főhadnagy, PhD, a KNBSZ munkatársa, a NKE HHK Honvédelmi Jogi és Igazgatási Tanszék, tudományos munkatárs
Prof. Dr. Gál István László	PhD, ügyvéd, Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Büntetőjogi Tanszék tanszékvezető, egyetemi tanár
Dr. Kenedli Tamás	ezredes, PhD, a KNBSZ munkatársa Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, oktató
Dr. Puskás Béla	ezredes, PhD, a KNBSZ munkatársa
Dr. Soós Eszter Petronella	PhD, Milton Friedman Egyetem Nemzetközi és Politikatudományi Tanszék, adjunktus
Tóth Csaba Mihály	alezredes, a KNBSZ munkatársa

A SZAKMAI SZEMLÉBEN TÖRTÉNŐ PUBLIKÁLÁS FELTÉTELEI

Az írásművekkel szemben támasztott követelmények

Etikai követelmények:

- az írásmű másol, ebben a formájában még nem jelent meg;
- a szerző(k) kizárólagos szellemi tulajdona, melyet szerzői nyilatkozat aláírásával igazol(nak);
- korrekt, visszakéreshető hivatkozásokkal ellátott;
- bibliográfiával ellátott (amely tartalmazza a hivatkozott irodalom jegyzékét, az internetes anyagok jegyzékét a Letöltés idejével együtt);
- a szerző(k) saját véleményét is tükrözheti, mely értelemszerűen nem mindig egyezik meg a Szolgálat álláspontjával.

Tartalmi követelmények:

- a folyóiratokban – jellegével összhangban – a honvédelemmel, azon belül elsősorban a hadtudománnyal, nemzetbiztonsággal, hírszerzéssel, felderítéssel, katonai biztonsággal és a biztonságpolitikával kapcsolatos tudományos igényű kérdéseket feldolgozó és elemző írásokat – tanulmányokat, cikkeket és más tudományos terület témáit, anyagait – jelentjük meg;
- az írásmű legyen logikus, áttekinthető, tartalmilag összefüggő és jól tagolt;
- a témával kapcsolatos saját koncepció megfogalmazása legyen érthető, a következtetések pedig megalapozottak, érvekkel, adatokkal alátámasztottak legyenek.

Formai követelmények(és a kapcsolódó információk):

- a szerzői kéziratok terjedelme lehetőleg ne haladja meg az egy szerzői ívet (40 ezer karakter, illetve 20-21 gépelt oldal); a kéziratot elektronikus formában Times New Roman 12 pontos betűvel, másfeles sortávolsággal írva, a képeket és ábrákat feldolgozható (.jpg vagy .tif) formátumban kérjük megküldeni;
- lehetőség van a kézirat interneten történő megküldésére is, a **szakmaiszemle.kontakt@gmail.com** e-mail-címen. A kézírathoz kérjük mellékelni a szerző vagy szerzők nevét, rendfokozatát, beosztását vagy munkakörét, állandó lakcímét, telefonon és interneten történő elérhetőségét;
- a közlésre elfogadott írásokért – a szerzői nyilatkozattal létrejött megállapodás figyelembe vételével – szerzői honorárium fizethető;
- a kéziratokat a Szerkesztőbizottság minden esetben lektoráltatja. A kiadványban megjelentetni kívánt írásokat a Szolgálat kompetens, tudományos fokozattal rendelkező munkatársai vagy más szakértők lektorálják;
- a Szerkesztőbizottság – a lektori vélemények figyelembevételével – fenntartja a jogot, hogy a megjelenésre alkalmatlannak ítélt kéziratokat – indokolás nélkül – nem közli. Az ilyen írásokat nem küldi vissza és nem őrzi meg;

- a kiadványban bárki publikálhat, akinek az írását a Szerkesztőbizottság az etikai, tartalmi és formai követelmények alapján, kiadványban történő megjelenítésre, valamint az interneten történő közzétételre alkalmasnak tartja. A közlésre nem került kéziratot csak az adott naptári év végéig őrizzük meg, de a szerző kérésére azt visszaadjuk;
- a közleményhez „Absztraktot/Rezümét” kell mellékelni, maximum 10–12 sorban, magyar és angol nyelven;
- a közleményhez 3–5 kulcsszó megadása szükséges, magyar és angol nyelven;
- az írás angol nyelvű címét is kérjük megküldeni.

Tudományos közleményekkel szemben támasztott formai követelmények

A folyóirat kizárólag az MSZ ISO 960 szabvány alapján készített hivatkozásokkal ellátott tanulmányt, cikket jelentet meg.

A közleményhez szükséges megadni, mellékelni:

A SZERZŐ, SZERZŐK NEVE (rendfokozata)
 AZ ÍRÁS CÍME (magyarul, angolul)
 ABSZTRAKT/REZÜMÉ (magyarul, angolul)
 KULCSSZAVAK (magyarul, angolul)
 SZERZŐI NYILATKOZAT

Bibliográfiai hivatkozás

A társadalomtudományokban a megszokott számozott hivatkozást az idézések jegyzetben¹ módszerrel kérjük alkalmazni.

Abban az esetben, ha a szerző nem ezt a módszert alkalmazza, a kéziratot lektorálás nélkül visszaküldjük átdolgozásra!

Idézetek jegyzetben

A szövegen belüli idézést követően felső indexként megadott sorszámok jegyzetekre utalnak, melyeket a szövegbeli megjelenésük sorrendjében kell közölni. Ezek a jegyzetek tartalmazhatják az idézéseket.

Első idézés

Ha az idézések jegyzetben vannak megadva, egy dokumentumra vonatkozó első idézésnek tartalmaznia kell az idézés és a bibliográfiai hivatkozások külön jegyzékében levő kapcsolódó tétel pontos megfeleltetéséhez szükséges adatokat. Az első idézésnek tartalmazni kell: legalább a szerző(k) nevét és a teljes címet úgy, ahogy azok a bibliográfiai hivatkozásokban meg vannak adva, továbbá az idézett rész oldalszámát, ha az szükséges.

¹ Bibliográfiai hivatkozások. Magyar Szabvány, MSZ ISO 690. pp. 19-20.

Példák:

TARJÁN G. Gábor: A terrorizmus, p. 4.
KECSKEMÉTI Klára: A mediterrán térség és az Európai Unió, Európai Tükör, 2010. május XV. évfolyam 5. szám p. 38.
J. Nagy László: Mit kell tudni Algériáról?, Kossuth Kiadó, Budapest, 1987. p. 46-47.
PRYCE, Paul: France's Long War: Operation Barkhane, <http://natoconcil.ca/frances-long-war-operation-barkhane/> (Letöltés ideje: 2015.02.24.),
Global Trend 2020: Mappingthe Global Future, <http://www.foia.cia.gov/2020/2020.pdf> (Letöltés ideje: 2012.08.21.),

Bibliográfiai hivatkozások jegyzéke

A bibliográfiai hivatkozások jegyzékében a hivatkozásokat az első adatelem betűrendjében kérjük megadni.²

Példák:

ÁCS Tibor: A reformkor hadikultúrájáról, *Budapest, 2005, Zrínyi Kiadó. ISBN 963 9276 45 6*
BEREK Lajos: A hadtudományi kutatómunka alapjai, In: SZILÁGYI Tivadar (szerk.): Szemelvények, Budapest, 1994, Zrínyi Miklós Katonai Akadémia. pp. 31–50.
KOVÁCS Jenő: Az új magyar hadtudomány gyökerei, fejlődésének szemléleti problémái, In: Új Honvédségi Szemle, 1993. 47. évf. 6. sz. pp. 1–7. ISSN 1216-7436
Global Trend 2020: Mappingthe Global Future, <http://www.foia.cia.gov/2020/2020.pdf> (Letöltés ideje: 2012.08.21.),

Ábra, vázlat, térkép, diagram, egyéb melléklettel szembeni követelmények:

- az ábra, vázlat címe;
- az ábra, vázlat forrás (vagy: Szerkesztette: ...);
- az ábra, vázlat sorszama (pld. 1. ábra.);
- idegen nyelvű ábra, vázlat esetén lehetőség szerint magyar nyelvű jelmagyarázat.

Rövidítések, idegen kifejezésekkel kapcsolatos követelmények:

- az idegen kifejezéseket, rövidítéseket magyarul és eredeti idegen nyelven kell az írásműben az első alkalommal feloldani lábjegyzetben;

Példa:

- WFP – (World Food Program – ENSZ Világélelmezési Programja).

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

² Bibliográfiai hivatkozások. Magyar Szabvány, MSZ ISO 690. p. 18.